ROMANUL SECOLULUI XX

D. M. THOMAS

HOTELUL ALB

UNIVERS

D. M. Thomas (n. 1935, în Cornwall, Marea Britanie) a studiat la Oxford și în Australia, fiind apoi, pentru o vreme, profesor și conferențiar, poziție la care renunță în favoarea unei cariere de scriitor profesionist. Dintre romanele sale, amintim: *Flautistul* (1982), *Ararat* (1983) și *Sfinxul* (1986), cărora li se adaugă volumul autobiografic *Amintiri și halucinații* (1988) și cinci cărți de poezie. D. M. Thomas este totodată un reputat traducător din lirica rusă. *Hotelul alb* (1981) primește la apariție Cheltenham Prize și PEN Silver Pen Award.

„O carte cu tonuri de fugă și bocet, care împletește istoria, sexualitatea, poezia, adevărul psihologic, fantezia și pofta nesățioasă de brutalitate, în fișa de caz a Lisei Erdman, pacientă a lui Freud. Călătorind prin labirintul ființei ei, cititorul e purtat într-o odisee ce-i oferă un refugiu în fața coșmarului secolului XX."

Sunday Times

„Un roman de o forță imaginativă și intelectuală explozivă."

SALMAN RUSHDIE

ISBN 973-34-0581-7

UNIVERS

D. M. THOMAS

Traducere de
MIRCEA IVĂNESCU

Hotelul alb

Editura
UNIVERS
București • 1999

Coperta colecției: DONE STAN
Redactor: CORNELIA BUCUR
Redactor artistic: VASILE SOCOLIUC

Cuvîntul traducătorului

CEEA CE AR PUTEA atrage în primul rînd atenţia asupra acestei cărţi este aspectul ei cel mai puţin important. Brutalitatea vocabularului din primele două capitole şi grotescul deliberat „deşănţat" al unora dintre împrejurările descrise ca petrecîndu-se în staţiunea estivală ce dă şi numele cărţii – reprezentînd parcă o caricatură a vreunei *belle époque* din mediile vieneze de dinaintea primului război mondial –, n-ar mai fi provocatoare astăzi decît la o privire superficială. Au trecut de mult furtunile provocate de cărţi ca *Amantul Lady-ei Chatterley, Ulise* sau *Tropicele* lui Miller. Astăzi, „inelegantele" de limbă (care într-o vreme exilau anumite cuvinte din literatură, cu referire la menţiunea „not in polite use" din dicţionare) nu mai şochează pe nimeni, şi ele pot apărea, fără a fi literalmente luate în seamă, în cărţi elevate şi serioase la culme, cum ar fi romanele lui John Updike sau cele ale laureatului Premiului Nobel William Golding. (Deşi întîmplarea face ca, pe cînd traducătorul *Hotelului alb* îşi punea unele probleme iscate de lipsa unei tradiţii de acest gen în limba literară românească, o controversă, în unele reviste literare, pe marginea edulcorării aparente a stilului narativ – şi expletiv – al lui Henry Miller să fi părut că redeschide chestiunea. Ea rămîne însă, tocmai pentru că în română asemenea violenţe de limbaj – în vorbirea curentă, pe stradă şi probabil şi în mediile închise, abundent tolerate şi folosite – riscă să-şi piardă semnificaţia de pitoresc şi de cam naivă particularizare, peiorativă sau doar jovială, a vreunui personaj, şi ameninţă să se răsfrîngă precum un blam asupra scriitorului însuşi. Dar asta este o altă problemă.)

Hotelul alb este, în realitate, o carte foarte serioasă – şi faptul că se datorează unui poet, şi, în plus, unui universitar specializat în literatura rusă, îşi are importanţa sa, şi în anecdota şi în parabola pe care autorul le-a intenţionat. Faptul că se prezintă într-adevăr un caz clinic – reproducîndu-se poate cam naiv procedurile medicale de pe vremea experimentării terapiei freudiene a unor aberaţii de natură isterică în psihologia unei tinere cu preocupări artistice – dar şi cu o biografie cam prea ilustrativă în acest sens – explică îndrăznelile

de limbaj despre care e vorba. Dar un asemenea caz medical e invocat aici pentru a vorbi despre ceea ce autorul socoteşte a fi o manifestare caracteristică psihologiei omului secolului nostru, înaintea şi după marele cataclism al celui de al doilea război mondial şi în marea tragedie pe care istoria contemporană o numeşte Holocaust. Anecdota puternic colorată freudian în primele părţi ale romanului capătă profunzimi de-a dreptul dantesti în episodul marii crime istorice – din nefericire, actuală – de la Babi Yar – şi îşi păstrează şi accentuează vibraţiile de acest fel şi în partea finală, concretizîndu-se în urcarea cu adevărat paradisiacă spre stele din finalul comediei.

Justificarea acestei cărţi (apărută în 1981, cînd autorul avea 46 de ani) mi se pare a sta deci nu în transfigurarea întru frumuseţe şi gravitate a unei imagini sordide şi nepoliticoase în limbajul ei (valoarea umană a protagonistei şi frumuseţea poetică a romanului nu constau în contrastul dintre brutalitatea expresiei în părţile ei de început şi puritatea de icoană şi simbol a unei fiinţe trecute prin, literalmente, chinurile iadului). Orice carte serioasă face aşa ceva şi rostul cuvintelor, mai cu seamă cînd sînt manevrate de un poet autentic, este tocmai să dovedească posibilitatea şi realitatea frumuseţii omeneşti. Este în mult mai mare măsură demonstraţie, prin mijloacele caracteristice ale poeziei, a adevărului că frumuseţea este cealaltă faţă – poate la fel de adevărată – a suferinţei şi degradării. Ceea ce începe haotic şi isteric în *Hotelul alb,* se încheie (precum, de pildă, în marele poem simfonic despre Moarte şi Transfiguraţie) în sunetele romantic-sublime ale epilogului, în care ni se aminteşte că „la începuturile dimineţii" se readevereşte clipa cînd „Soarele urca dimpreună cu acele stele care au fost cu el atunci cînd Iubirea divină a mişcat pentru întîia dată acele lucruri minunat de frumoase".

MIRCEA IVĂNESCU

PROLOG

Hotel Standish
Worcester, Massachusetts, U.S.A.
8 septembrie 1909

Draga mea Gisela,

O strîngere în braţe caldă, ca de urs, din lumea nouă! Cu toată agitaţia drumului, ospitalitatea, conferinţele, onorurile (mai ales pentru Freud, firește, şi, în mai mică măsură, pentru Jung), abia dacă mai aveai timp, cum se zice, să-ţi sufli nasul, mi se învîrte totul în minte. Dar se vede de pe acum mai mult decît limpede că America este nerăbdătoare să primească curentul nostru de gîndire. Brill şi Hall sînt nişte băieţi excelenţi şi toată lumea la Universitatea Clark ne-a copleşit cu gesturi de bunăvoinţă şi complimente. Freud m-a uimit pînă şi pe mine cu competenţa lui magistrală, ţinînd cinci conferinţe fără nici cele mai succinte notiţe – compunîndu-le textul în plimbări de cîte o jumătate de oră înaintea fiecăreia, în compania mea. Firește, nu mai e nevoie să adaug că a făcut o impresie extraordinară. Iar Jung a ţinut două conferinţe splendide, despre propria lui activitate, fără să menţioneze nici măcar o singură dată numele lui Freud! Şi chiar dacă noi, toţi trei, ne-am simţit cît se poate de bine împreună, în împrejurări poate mai curînd de natură să ne pună serios la încercare (inclusiv, aş putea spune, atacuri de diaree la New York...!), a existat totuşi puţină încordare între Jung şi Freud. Despre asta îţi spun mai multe imediat.

Dar ai să vrei să afli cum a decurs călătoria. A fost frumos – dar nu am văzut aproape nimic! O ceaţă uriaşă de miez de vară a coborît peste noi aproape imediat. Şi nu fără efect. Jung mai ales a fost pe dată captivat de imaginea „monstrului preistoric" care se tîra prin întunecimea asta ziua în amiaza mare, spre cine ştie ce ţintă a lui, susţinînd că simte cum alunecam cu toţii îndărăt în trecutul originar. Freud l-a certat că se încăpăţînează să rămînă creştin şi deci mistic (o soartă de care el consideră că evreii au scăpat!) dar a mărturisit că simţea parcă

şi el o anumită înclinaţie spre o asemenea idee atunci cînd privea prin fereastra oarbă a cabinei vaporului şi asculta sunetul acela pe care el îl numea „ţipătul de împerechere al sirenelor de ceaţă"! New York-ul a devenit astfel cu atît mai impresionant şi mai incredibil, înălţîndu-se în faţa noastră din întunecime. Brill a venit să ne întîmpine şi ne-a arătat o mulţime de lucruri frumnoase – dar nici unul mai frumos decît imaginile mişcătoare ale unui film, un film de cinematograf! În ciuda stomacului meu suferind, am găsit că era o distracţie cuceritoare: consta mai ales din nişte poliţişti foarte comici care urmăreau nişte răufăcători şi mai comici pe străzile aglomerate. Nu s-ar fi putut spune că avea vreun subiect, vreo intrigă, însă oamenii se mişcă într-adevăr într-un fel foarte convingător şi realist. Freud, am impresia, nu a fost cine ştie ce impresionat.

Da, trebuie să-ţi povestesc acea întîmplare mai curînd ieşită din comun, de la Bremen, în ajunul plecării. Eram cu toţii mulţumiţi că ajunseserăm cu bine la locul de întîlnire, şi bineînţeles încîntaţi de aventura pe care aveam s-o trăim. Freud a fost gazda noastră la un dejun într-un hotel foarte luxos şi l-am convins şi pe Jung să-şi lase la o parte abstinenţa obişnuită şi să ni se alăture în degustarea vinurilor. Probabil pentru că nu era obişnuit să bea, a devenit deosebit de vorbăreţ şi bine dispus. A îndreptat conversaţia spre nişte fosile, aşa numitele „leşuri de turbărie", descoperite după cît se pare undeva în nordul Germaniei. Se zice că ar fi trupurile unor oameni din epoca preistorică, mumificate de acidul din huma sedimentată în apele stătute ale mlaştinilor. După toate aparenţele, oamenii aceştia s-ar fi înecat în mlaştini sau ar fi fost îngropaţi acolo. În orice caz, era interesant; sau mai bine zis ar fi fost astfel, dacă Jung n-ar fi continuat să vorbească la nesfîrşit despre acelaşi lucru. Pînă la urmă Freud a izbucnit de cîteva ori: „Şi de ce te preocupă aşa leşurile astea?" Dar Jung nu contenea să se lase dus tot mai departe de fascinaţia pe care o exercită asupra lui povestea asta, iar Freud a alunecat deodată de pe scaun, leşinînd pur şi simplu.

Jung, săracul de el, a fost cît se poate de tulburat de întîmplare – ca şi mine de altfel – incapabil să înţeleagă în ce fel anume se făcuse el vinovat. Cînd şi-a revenit, Freud l-a acuzat

că urmăreşte să-l scoată pe el, pe Freud, din calea lui. Jung, bineînţeles, a negat aşa ceva în cei mai energici termeni. Şi adevărul e că el e un tovarăş cu totul şi cu totul cumsecade şi plin de viaţă, mult mai plăcut şi mai de înţeles decît te-ar lăsa să crezi ochelarii cu rame de aur şi capul lui tuns atît de scurt.

O altă scurtă neînţelegere între ei s-a produs apoi pe vapor. Ne distram (pe ceaţa aceea!) interpretînd fiecare visele celorlalţi. Jung a fost foarte interesat de un vis al lui Freud, în care cumnata lui (Minna) trebuia să manevreze şi să trîntească de colo pînă colo nişte snopi de grîu cîndva la vremea recoltei, ca o ţărancă, în vreme ce nevasta lui şedea comod şi se uita la ea cum munceşte. Jung, cam lipsit de tact, îl tot presa să-i dea mai multe amănunte despre visul acesta. Lăsa să se înţeleagă limpede că el considera că visul avea ceva de a face cu simţămintele cam prea călduroase ale lui Freud faţă de sora mai mică a nevestei lui. Am fost uluit că el cunoştea atît de în amănunţime probleme legate de viaţa intimă a lui Freud. Acesta din urmă a fost, cum era şi firesc, iritat şi a refuzat să-şi „rişte reputaţia", cum a spus el, dezvăluind orice alt amănunt de natură mai personală. Jung mi-a spus mai tîrziu că în clipa aceea Freud şi-a pierdut autoritatea în ce-l priveşte pe el, Jung. Totuşi, eu cred că am reuşit să atenuez lucrurile, iar ei sînt acum iarăşi în termeni buni. Însă o clipă m-am simţit ca un arbitru la o întrecere de trîntă! Toate astea sînt foarte dificile. Te rog să păstrezi discreţia în chestiunea asta.

Propriul meu vis (singurul pe care mi-l puteam aduce aminte) era cu privire la nu mai ştiu ce dezamăgire măruntă din timpul copilăriei. Freud bineînţeles nu a avut nici o dificultate să vadă că toată chestiunea avea legătură cu tine, draga mea. El a mers direct la esenţă: că mă tem că hotărîrea ta de a nu divorţa de soţul tău pînă cînd nu se măritată fetele este o autoamăgire din partea ta şi că nu doreşti să împlineşti îndelunga noastră relaţie printr-o legătură atît de profundă cum este căsătoria. De fapt, tu cunoşti anxietăţile mele şi ai făcut tot ce ai putut ca să le risipeşti; dar nu puteam să evit să visez la ele, înţelegi, în timpul acesta cît sîntem despărţiţi (şi în plus afectat de ceaţa de pe mare.). Freud mi-a fost de mare ajutor, ca întotdeauna. Spune-i Elmei că a fost emoţionat de urările ei şi că e

profund impresionat şi că ea a constatat că şedinţele de analiză cu el i-au fost atît de utile. Îţi trimite de asemenea *ţie* expresia respectului său şi adaugă şi că, dacă mama o egalează pe fiică în farmec şi inteligenţă (eu îl asigur că aşa este!), sînt de invidiat... Ştiu asta! Îmbrăţişeaz-o cu toată căldura şi sărut-o pe Elma din partea mea, şi transmite-i omagiile mele soţului tău.

Săptămîna viitoare urmează să vizităm cascada Niagara, lucru pe care Freud îl socoteşte principalul eveniment al întregii călătorii; şi ne îmbarcăm pe *Kaiser Wilhelm* peste mai puţin de două săptămîni. Astfel că voi fi acasă la Budapesta aproape înainte ca tu să primeşti scrisoarea mea; şi nu-ţi pot spune cît jinduiesc după îmbrăţişarea ta de bun venit. Între timp te sărut (şi, ceruri! mult mai rău! şi mult mai bine!) în visele mele.

Pentru totdeauna al tău,
Sandor Ferenczi

Berggasse 19
Viena
9 februarie 1920

Dragă Ferenczi,

Îţi mulţumesc pentru scrisoarea dumitale de condoleanţe. Nu ştiu ce ar mai fi de spus. Ani de zile m-am pregătit pentru pierderea fiilor mei; acum vine cea a fiicei mele. Întrucît sînt profund lipsit de simţul religios, nu am pe nimeni pe care să-l acuz, şi ştiu că plîngerile mele nu se pot adresa nimănui şi nicăieri. „Cercul invariabil al îndatoririlor unui soldat" şi „dulcile obişnuinţe ale existenţei" vor avea grijă ca toate să meargă întocmai ca pînă acum. Necesitate oarbă, supunere mută. Undeva foarte adînc pot urmări senzaţia unei răni profunde de natură narcisistică şi care nu se poate vindeca. Soţia mea şi Annerl sînt teribil de zguduite într-un fel mai omenesc.

Să nu fii prea îngrijorat în ce mă priveşte. Sînt exact acelaşi ca totdeauna, doar cu ceva mai multă oboseală. *La séance continue.* Astăzi am fost obligat să cheltuiesc mai mult timp decît îmi pot permite să risipesc, în cadrul Spitalului General

din Viena, ca membru al comisiei de anchetă cu privire la pretinsul tratament inadecvat acordat nevroticilor de război. Mă uimeşte mai mult decît oricînd cum îşi poate închipui cineva că administrarea şocurilor electrice unor aşa numiţi bolnavi prefăcuţi i-ar putea transforma în eroi. În mod inevitabil, odată întorşi pe cîmpul de bătaie, ei se descarcă de frica lor faţă de curentul electric în faţa ameninţării imediate; şi pornind de aici, au fost supuşi unor şocuri electrice şi mai dure – şi aşa mai departe, totul fără nici un rost. sînt înclinat să acord beneficiul îndoielii lui Wagner-Jauregg, dar nu mi-ar plăcea să garantez pentru ceilalţi din grupul lui. Nu s-a negat niciodată că în spitalele germane ar fi existat cazuri mortale în timpul tratamentului şi sinucideri ca rezultat al acestor tratamente. E prea devreme ca să spunem dacă şi clinicile vieneze au cedat înclinaţiei caracteristice germane de a-şi atinge scopurile pe căile cele mai lipsite de menajamente. Va trebui să prezint un referat pînă la sfîrşitul lunii.

M-am simţit de asemenea tentat să mă întorc la eseul meu, *Dincolo de principiul plăcerii,* care mocneşte de atîta vreme, cu convingerea sporită că sînt pe drumul cel bun postulînd un instinct al morţii, la fel de puternic în felul său (deşi mai ascuns), ca libidoul. Una dintre pacientele mele, o tînără suferind de o isterie gravă, tocmai a „născut" nişte scrieri care par să-mi sprijine teoria: o fantezie libidinoasă extremă, combinată cu o extremă morbiditate. E ca şi cînd Venus s-ar privi în oglindă şi ar vedea chipul Meduzei. S-ar putea ca noi să fi studiat impulsurile sexuale în chip prea selectiv, şi sîntem în situaţia marinarului a cărui privire este atît de concentrată asupra farului, încît se izbeşte de stîncile din întunecimea care înghite totul.

Poate că voi avea un material asupra unui aspect al acestei teme pe care să-l prezint Congresului din septembrie. Sînt sigur că reuniunea de atunci ne va mai înviora pe toţi, după anii aceştia teribili şi descurajatori. Am auzit că Abraham intenţionează să citească o comunicare despre complexul feminin al castrării. Sugestiile dumitale cu privire la dezvoltarea unei terapii active în psihanaliză par admirabile ca subiect de discuţii. Rămîne să mă conving că „am putea realiza cu mult mai mult

cu pacienţii noştri dacă le-am dărui suficient din dragostea după care au jinduit pe cînd erau copii", dar am să-ţi ascult argumentele cu mare interes.

Soţia mea mi se alătură mulţumindu-ţi pentru bunele dumitale gînduri.

Al dumitale,
Freud

Berggasse 19
Viena 4 martie 1920

Dragă Sachs,

Oricît de mult le vei lipsi colegilor dumitale din Elveţia, cred că ai întru totul dreptate să pleci la Berlin. Berlinul va deveni centrul mişcării noastre în interval de cîţiva ani, nu am nici un fel de îndoieli în această privinţă. Inteligenţa dumitale, optimismul efervescent, jovialitatea şi cultura dumitale atît de extinsă fac din dumneata personalitatea ideală pentru a purcede la pregătirea viitorilor analişti, în ciuda îndoielilor pe care le ai cu privire la lipsa de experienţă clinică. Eu am cea mai mare încredere în dumneata.

Îmi iau libertatea să-ţi trimit, ca „dar de despărţire" – deşi sînt convins că despărţirea nu va fi pentru mult timp –, un „jurnal" oarecum ieşit din comun, pe care una dintre pacientele mele, o tînără cu un caracter din cele mai demne de respect, l-a „născut" după ce a făcut cura de ape la Gastein. A plecat din Viena foarte slabă şi s-a întors chiar durdulie; şi pe dată mi-a trimis scrierile acestea ale ei. O adevărată *pseudocyesis!* Era în vacanţă întovărăşind-o pe mătuşa ei şi nu mai e nevoie să adaug că nu a întîlnit niciodată pe vreunul dintre fiii mei, deşi se poate să fi menţionat faţă de ea că Martin era prizonier de război. Nu am să te plictisesc cu detaliile cazului ei; dar dacă ceva anume vorbeşte artistului din dumneata, ţi-aş fi recunoscător pentru observaţiile pe care ai vrea să le faci. Tînăra femeie a trebuit să-şi întrerupă o carieră muzicală promiţătoare şi şi-a scris chiar „versurile" între portativele unei ediţii a lui *Don Giovanni...* E o copie a întregului manuscris, firește (restul era la origine într-un

caiet de exerciţii pentru copii), pe care ea a făcut-o bucuroasă pentru mine. Copia este, cum ai putea spune, un rezultat secundar al naşterii şi nu trebuie să mi-o trimiţi îndărăt.

Dacă poţi trece dincolo de exprimările brutale pe care boala i le-a smuls acestei fete, în mod normal timidă şi puritană, vei putea găsi pasaje pe care să le guşti. Vorbesc ca unul care cunoaşte temperamentul dumitale rabelaisian. Să nu te tulburi, prietene, pe mine nu m-a ofensat! Au să-mi lipsească glumele dumitale evreieşti – aici la Viena, după cum ştii, e o adunătură teribil de sobră.

Sper să te văd la Haga în septembrie, dacă nu şi înainte. Abraham promite o comunicare despre complexul feminin al castrării. Fără îndoială că va mînui un cuţit foarte bont. Totuşi, e un om de încredere şi decent. Ferenczi va încerca să-şi justifice entuziasmul pe care şi l-a descoperit de curînd de a-şi săruta pacientele.

Casa încă se mai simte goală fără „copilul nostru de duminică", chiar dacă am văzut-o puţin după căsătoria ei. Dar ajunge cu asta.

Cu salutări cordiale,
al dumitale,
Freud

De la Policlinica Berlin
14 martie 1920

Iubite şi stimate domnule profesor,

Iertaţi-mi cartea poştală; m-am gîndit că e adecvată în lumina „hotelului alb" al tinerei dumneavoastră paciente, pentru care dar vă rog să acceptaţi mulţumirile mele. A făcut să-mi treacă drumul cu trenul (şi aici se potriveşte foarte bine!) repede şi în chip interesant. Gîndurile pe care mi le-a stîrnit sînt, mă tem, elementare; fantezia ei mi se pare că seamănă cu Edenul dinaintea Păcatului – nu că dragostea şi moartea nu şi-ar fi avut locul acolo, dar nu exista *timpul* în care acestea ar fi putut avea o semnificaţie. Noua clinică e splendidă; nu, din păcate, locul

în care să curgă lapte şi miere ca în *hotelul alb*, dar cu mult mai durabilă, sper! Urmează scrisoarea, cînd mă voi mai limpezi.

Cu cordialitate al dumneavoastră,
Sachs

Berggasse 19
Viena
18 mai 1931

Către Secretarul
Comitetului pentru Centenarul Goethe
Consiliul Municipal
Frankfurt

Stimate Domnule Kuhn,

Îmi pare rău că am întîrziat atît de mult să răspund amabilei dumneavoastră scrisori. Cu toate acestea nu am rămas inactiv în răstimp, atunci cînd starea sănătăţii mi-a îngăduit, iar comunicarea e gata. Fosta mea pacientă nu are obiecţii ca dumneavoastră să îi publicaţi compoziţiile, laolaltă cu această comunicare, astfel că le-am inclus şi pe ele. Sper că nu veţi fi alarmat de expresiile obscene răspîndite printre sărmanele ei versuri, nici de materialul ceva mai puţin agresiv, dar şi el pornografic, datorat decoltării închipuirilor produse de fantezia ei. Trebuie ţinut minte că (a) autoarea lor a suferit de o isterie sexuală gravă, şi (b) compoziţiile acestea aparţin domeniului ştiinţei, unde principiul *nihil humanum* este universal acceptat şi aplicat; şi nu în ultimul rînd de către poetul care-şi sfătuia cititorii să nu se teamă sau să nu respingă „ceea ce, neştiut sau neglijat de oameni, păşeşte noaptea prin labirintul inimii".

Al dumneavoastră foarte sincer,
Sigmund Freud

I

DON GIOVANNI

1

Am visat copaci răsturnaţi în vîntul turbat
eu eram printre ei pe ţărm dezolat
urcat să mă întîmpine, şi alergam, înspăimîntată.
O trapă în pămînt, şi n-o putem urni,
din loc. Am un iubit
e fiul dumitale, ştiu că l-am întîlnit
în tren, trecînd printr-un tunel, mîna i se strecura
sub fusta mea, între coapse, nu mai puteam respira.
M-a dus într-un hotel alb pe malul unui lac,
sus în munţi undeva, un lac de smarald,
nu mă puteam opri flăcări ţîşneau din mine
din clipa cînd mi-am desfăcut coapsele, nici o ruşine
nu mă putea face să-mi trag fusta în jos, să-i dau
deoparte mîna, cele două, apoi trei degete
acuma strecurate în mine deşi controlorul ştergea
geamul compartimentului, şi se uita la noi, se uita
pe urmă a trecut mai departe, degetele lui mă umpleau
în golul de acolo fără fund se mişcau, mai vreau mai vreau
ştiu că ţipam în mine, pe urmă el m-a luat pe sus
urcînd treptele spre recepţia hotelului, unde dormea
portarul şi el a luat cheia am alergat
în sus pe scări şi el îmi ridica
mereu mai sus rochia şi nici nu se mai gîndea
să se dezbrace, eram acum udă de tot pe coapse, cerul era
atît de albastru către seară a suflat
un vînt alb dinspre copacii pe piscul nemişcat
sub mari zăpezi, am stat nici nu mai ştiu, o săptămînă
ţintuiţi în pat, fiul duminate, profesore, m-a sfîşiat
pe dinăuntru şi m-a sfîrtecat

toată acuma vezi dacă mai poţi să alegi
ceva din mine poţi să faci ceva să înţelegi.

Şi cred c-a fost în noaptea a doua, o vreme
urîtă printre pini, un vînt aspru, de cremene,
acoperişul ca de pagodă al pavilionului s-a prăbuşit
valurile ţîşneau uriaşe, mulţi au murit
înecaţi, chelnerii alergau şi ceva meseni
dar fiul dumitale îmi mîngîia mereu sînii plini
şi-a lăsat apoi gura peste ei sfîrcul s-a umflat,
şi ţipete peste tot, lemnul trosnind, auzeam cum se sparg
toate în jur – mi se părea că sîntem pe un vapor în larg
un iaht de plăcere, alb, el mă sugea, mă sugea
şi îmi venea să plîng, şi mă durea,
şi sfîrcul îmi era atît de dureros,
sub buzele lui tandre, şi a trecut
spre celălalt sîn – se legăna între ei, mi-erau umflaţi
şi mă dureau – şi el atît de tandru, pînă cînd
am auzit geamurile spărgîndu-se,
şi el m-a pătruns iar, aspru, n-ai să înţelegi
cît era de pur totul, stelele uriaşe, şi întregi,
asemenea unor frunze de arţar, acolo în munţi,
şi uşor se desprindeau, cădeau – puteai să le asculţi
căzînd căzînd în lac – oamenii strigîndu-ne, încercînd
să se audă, stelele acestea mari, căzînd
noi le spuneam stelele leului, şi-o vreme un deget al lui alunecînd
acolo în mine, alăturea de membrul lui în mine, atîta loc era şi a stîrnit
acolo-n întunericul moale o fluturare,
şi-n înserarea de pe ţărm au adus leşurile – am auzit
plînsetele în jur, şi degetul lui scormonea, mă durea,
în sus prin gaura din cur – şi-am prins a-l mîngîia
acolo capul lui umflat nu mai prididea
să-şi ascundă-n pizda mea, şi s-a stîrnit fulgerul zgîria
într-un zigzag orbitor şi-ndată amuţit
încă înainte ca tunetul să fi zbucnit peste hotel,
pe urmă, întuneric iar, mai fulgera niţel

dincolo peste lac – sala de biliard era inundată
şi el acolo-n mine nu mai ţîşnea odată
era atît de bine şi frumos şi mi-e ruşine
acuma povestind – atunci nu-mi era, era atît de bine,
şi după-un ceas sau două şi-a zvîcnit sperma-n mine,
pe urmă uşile trîntite, cînd au dus
leşurile celor înecaţi, aici la hotel sus,
şi-afară ce vînt mare – noi ne ţineam
de mîini, strîngîndu-ne în braţe pe cînd adormeam.
Pe urmă, într-o seară au salvat pisica – se agăţa
şi blana ei neagră acolo sus în pom nici nu se vedea
aproape, noi eram la fereastră goi
am văzut o mînă zgîriind prin frunziş greoi,
pisica era acolo de două zile întregi, fugind
de revărsarea mare a apelor – şi eu simţind
sîngele-n mine năpădindu-mă izvorînd,
el mi-arăta nişte fotografii, am spus,
Ce-ai zice dacă pomii acuma ar sîngera?
nu vreau să spun c-am fi stat toată vremea în pat,
dar după ce-au dat jos pisica ne-am îmbrăcat
şi noi şi-am coborît la cină şi ne-am strecurat
acolo printre mese – mă clătinam
pe picioare, şi pe sub rochie, singura pe care-o aveam
mă înfiora aerul nopţii o rochie scurtă, şi tot încercam
să-i dau lui mîna la o parte – el îmi spunea, nu pot
mor dacă nu mă laşi să te pipăi aici şi aici peste tot,
perechile în jur ne zîmbeau cu bunătate, el îşi lingea
degetele lipicioase apoi îl urmăream cum îşi tăia
friptura-n farfurie, pe urmă am fugit afară
şi-am alergat sub copaci şi noaptea amară
îmi răcorea tot trupul, era frumos,
dinspre hotel nu se-auzea muzica, deşi melodios
din cînd în cînd zvîcnea un cîntec ţigănesc, unduia,
în noaptea aceea el aproape că m-a sfîşiat
de tot eram umflată acolo de-atîta sînge îmi curgea
şi stelele uriaşe peste lac în întunecimea albastră
nu mai era loc pentru lună în odaia noastră

ploaia asta de stele se răsfrîngea iluminînd
acoperişul de pagodă al pavilionului răsturnat
şi rareori piscul albit al muntelui mai tremura
sub fulgere mărunte.

2

O zi întreagă servitoarele să tot facă patul.
Noi ne-am trezit în zori şi-am plecat din hotelul alb
pornind pe iahtul de plăcere peste lacul larg.
Din zori şi pînă ziua a început să moară
noi am plutit cu pînzele întinse într-o doară,
sub pătura de peste noi băiatul dumitale îşi îndesa
tot mai adînc mîna în mine şi avea
acuma o manşetă din moliciunea mea pe încheietură.
Cerul era albastru tot, fără nori, nepătat.
Hotelul alb se pierdea printre pomi – şi pomii
se destrămau în orizontul verde al lacului tremurat.
I-am spus, ah, fute-mă, te rog, te rog, vorbeam urît?
nu mi-e deloc ruşine era soarele ciufut,
şi n-aveam unde să ne-ascundem acolo pe iaht,
căci peste tot invitaţii sorbeau din cupe
rodeau oase de pui crocante, se uitau la noi
la noi bolnavi sub păturile întinse peste ei,
ardeam de o febră nestinsă complet ameţită
sub mîngîierile băiatului dumitale lungi, necontenite,
domnule profesor, nu se oprea nici o secundă,
ca un piston, tot intrînd, retrăgîndu-se pînă cînd
soarele a apus şi-atunci şi-au abătut şi ei privirea
spre amurgul stacojiu atraşi de orbirea
incandescenţei dinspre hotel izvorînd, îl vedeam
arzînd printre brazii înalţi, întreg cerul zvîcnea
o flacără uriaşă mistuia aripa noastră, s-au strîns toţi
la prova să privească într-acolo înspăimîntaţi
şi-atuncea fiul dumitale m-a tras peste el în ţeapă
şi-a fost atîta de ameţitor de dulce cînd ştiam c-are să înceapă
să-i înflorească sperma şi am ţipat s-a pierdut

țipătul meu de plăcere orbitoare în strigătul neîntrerupt
al trupurilor care se năruiau cădeau săreau
de la ferestrele hotelului care ardea trosnea se sfărîmau
cu mă zbăteam în țeapa dulce a lui pînă m-a rupt
și a țîșnit cu răcoroasă moliciune, trupuri arse atîrnau
de crengi și el iarăși s-a întărit
într-o erecție fără sfîrșit și eu zvîcneam
și nu-ți pot spune cît era de dulce un delir și ardeam
toată și laolaltă cu hotelul camerele devastate
se vedeau saltele răvășite nu știm cum s-a iscat
incendiul spuneau că a fost soarele strecurat
printre perdeaua noastră desfăcută a aprins patul înfierbîntat
și cald încă de atîta zbatere, sau poate
vreo cameristă pe furiș (fumatul oprit)
căldura pur și simplu ca sub o lentilă mare
sau poate avalanșele fierbinți din munți.

În noaptea aceea n-am dormit eram toată o rană,
ceva se sfîșiase-n mine, atunci, de bună seamă,
și fiul dumitale era adînc în mine, tandru, îmbrățișat,
a stat astfel noaptea întreagă, nu s-a mișcat.
Afară pe terasă cadavrele întinse,
poate că dumneata le știi durerile aprinse
femeilor acolo adînc în fierberea cu flăcări sîngerii,
și eu simțeam în mine fiorii străvezii
cum cercurile pe apa lacului spre țărm, în zori
eram la fel împletiți, și nemișcați, ori
să ne fi depărtat unul de altul. Cînd am adormit
eram o sculptură în lemn, un chip cioplit
la prova unui vas croindu-și drum prin ceață,
și cu un pește sabie înfipt în mine pluteam semeață
în vînt, sorbind furtuna boreală,
pîndindu-i licărirea tulbure, domoală,
în gheața moale acum balenele parcă plîngeau
și acele subțiri ale corsetului mi se muiau
și nu mai deslușeam vîntul prin zbaterea înceată
a cîte unui trup de balenă legănîndu-se ca beată.
Pe urmă gheața însăși s-a apropiat să-și taie

prin mine drum încetinit, ca o văpaie
mi-a scrijelit tot pieptul, eram uitată, părăsită,
şi ştiu că am născut atunci un embrion lemnos
cu buzele căscate sugînd zăpada înghețată, apoi viforos
învîrtejită în viscolul din jur, pînă cînd m-a pătruns
şi s-a învîrtejit în mine şi mi-a smuls
pîntecele şi aţi văzut cu toţii un pîntec zburînd
prin cerul înghețat.

Şi n-ai să ştii nicicînd ce uşurare
a fost să mă trezesc cu soarele limpede, mare,
deodată revărsîndu-mi-se peste faţă, lumină pură,
şi fiul dumitale mă privea cu degetul la gură,
am fugit atunci fericită pe balcon, în aerul curat,
miresmele frunzişului şi pinilor, m-am rezemat
pe balustradă, şi el a venit pe la spate
şi mi s-a împlîntat pînă atît de sus deodată
în mine încît inima mi s-a deschis ca o floare
atunci eliberîndu-se din albul iernii în splendoare,
nici nu mai ştiu pe unde anume urca el astfel în mine,
simţeam hotelul alb întreg cum unduia în suspine,
şi munţii chiar au prins să tremure, în nevăzute
spasmuri fierbinţi pe coastele lor erau străbătute
acum de fulgere întunecate de plăcere.

3

Ne-am făcut prieteni dragi care au murit cît am stat acolo.
Una era o femeie drăguţă, o croitoreasă de corsete,
şi trupeşă şi nostimă, cu degete subţiri şi încete
cum îi cerea meseria, era frumos acolo,
şi nopţile acelea adînci erau doar ale noastre
ploua cu stele toată vremea, stele uriaşe, albastre,
ca nişte trandafiri înceţi, şi o livadă de portocali
înmiresmaţi a şi trecut o dată în zbor agale
pe lîngă geamul nostru, o vedeam de acolo, întinşi în pat,
şi-am rămas muţi cînd am văzut-o căzînd

și scufundîndu-se cu foșnet moale blînd
în lacul de afară, abia tremurat.
Mii de lanterne parcă se stingeau sub falduri largi.
Și să nu credeți că n-au fost clipe liniștite,
cînd ascultam așa întinși alături tăcerea asurzitoare,
nu ne-atingeam deloc, doar mîna lui alene mîngîind
muntele meu ascuns în păr și care lui îi aducea aminte
de-un deal unde se ascundea cînd era copil
printre ferigi și îl ascultam șoptind,
și atunci am învățat atîtea și despre dumneata,
domnule profesor, și despre mama lui, cum era
cînd vă opreați în cîte o noapte lîngă patul lui.
Și amurguri însorite – nori ca flori mari plutind pe cer,
și vînturînd zăpada pe piscuri, și întregul hotel
se răsturna și sînii mei împungeau noaptea
și limba lui amestecînd amurgurile astea luminoase
în pizda mea căscîndu-se tăcută în revărsările lui groase,
și le sorbeam cu tot gîtlejul, se făcea lapte dens,
lapte înflorea pe buzele lui acolo, imens,
căci chiar din a doua noapte, sînii mi-au fost grei
de atîta lapte, dragostea asta de după-amiază
ne stîrnea sete și coborînd acolo la masă,
el a golit o cupă și-apoi s-a întins ca să
m-atingă și eu mi-am desfăcut rochia și mi-a izvorît
deodată laptele chiar înainte să-și fi pus el gura,
pe sfîrcul meu – și l-am lăsat și pe acel preot bătrîn,
care era cu noi la masă să-mi ia celălalt sfîrc în gură,
și de la celelalte mese se uitau la noi uimiți,
dar surîzînd, ca și cum ar fi spus, veniți
sorbiți cît vă poftește inima, căci în hotelul alb,
e dragostea oferită oricui ca un dar cald,
și bucătarul șef se oprise în ușa sălii de mese,
și surîdea, și eu aveam atîta lapte că a venit și el să se
sature la sînul meu sub care și-a întins paharul,
și l-a sorbit și-a spus ce lapte bun – și-am spus și noi
că și mîncarea lui era la fel de bună,
și au venit toți cei de la mesele din jur, și cei din orchestră
erau și ei însetați și lumina amurgind

se întindea moale ca untul auriu peste cîte un copac,
cum îl vedeam prin uşile de sticlă şi unt era pe lac,
bătrînul preot mă sugea de zor, îşi amintea
de mama lui bătrînă în cine ştie ce colibă săracă
şi celălalt sîn al meu hrănea alte buze – iar mîna
fiului dumitale, domnule profesor, îmi era stăpînă
acolo sus coapse pe sub masă îmi mîngîia
sus de tot coapsele le desfăcusem tremuram.

A trebuit să dăm iar fuga sus. I se sculase
într-o erecţie grandioasă şi pizda mea se revărsase
încă înainte de a ajunge sus pe scări, preotul bătrîn
plecase să-i conducă de jeluitori printre copaci
pe panta înfrigurată a muntelui. Litaniile lor
coborau încet înspre lac, el mi-a luat mîna şi uşor
mi-a strecurat şi mie degetele acolo în mine,
alături de el, şi prietena noastră corsetiera
cea durdulie şi-a vîrît şi ea mîna – era
de necrezut atîtea să încapă în mine, şi tot nu eram plină,
acuma aduceau leşurile celor pieriţi în foc şi în potop,
pe tărgi, îi auzeam împleticindu-se printre pini,
şi apoi li se pierdeau paşii în tăcere şi era
frumos cînd i-am ridicat ei fusta – căci o strîngea
tare corsetul şi l-am lăsat pe el
să termine în ea, nimic nu se schimbase, în acel hotel
iubirea curgea nestăvilită din lac în cer şi din cer în odaia
noastră şi în amurg îi vedeam pe cei îndoliaţi urcînd
spre piscul muntelui, opriţi lîngă acea groapă,
şi briza aducea cu ea o amintire a miresmei
livezii de demult de portocali şi urcînd din umbrele acestei
lumi de atîtea taine, şi le vedeam, mamele leşinau,
se năruiau în pămîntul noroios, ceilalţi sunau
jos la biserică clopotele dincolo de hotel,
şi pe deasupra lui, pe panta spre acel
observator deschis spre cer, cuvinte de speranţă
pluteau prin aer dinspre preot, un om însingurat,
oprit pe ţărmul lacului, lîngă plasele de pescuit,
cu pălăria strînsă la piept, auzeam tunetul oprit

acolo în aer lîngă pisc ţinut în loc
de corul lor de jale, şi atîrnînd pe loc
pînă cînd s-a răsturnat povîrnit în avalanşă
şi îngropîndu-i laolaltă pe cei morţi şi pe cei vii.
Şi i s-a stins încet ecoul. N-am să uit vreodată
tăcerea, cum s-a năruit în cataractă
de întunecime, căci în noaptea aceea lacul a înghiţit
de-a valma lumina soarelui mai înainte atît de compactă,
şi nu era nici lună, cred că el mi-a răbdat
pînă în pîntec căci a ţipat de bucurie
atunci, corsetiera acea prietenoasă durdulie,
încît m-a năpădit laptele.

4

Şi într-o seară lacul a fost un cearşaf stacojiu,
ne-am îmbrăcat şi am urcat spre piscul alburiu
din spatele hotelului nostru alb – pe acea cărare
suind în zigzag printre pini, urcam agale,
mă sprijinea cu mîna, dar se şi legăna totodată
acolo în mine, căutîndu-mă întru plăcere.
Ne-am odihnit acolo sus printre tise,
era şi un măgăruş păscînd alene printre vreji,
şi o călugăriţă bătrînică îşi ducea un coş cu rufe murdare,
ne-a depăşit spunînd, izvorul acesta are
să spele tot ce e păcătos, nu vă opriţi, faceţi-vă pe plac,
era izvorul care se vărsa acolo în lac,
şi soarele-l sorbea în nori şi în ploaie.
Ea îşi spăla rufele, noi urcam pe pantă
întru împărăţia frigului veşnic, deasupra
copacilor de lîngă lac, asupra
scenei întregi era atîta linişte, soarele cobora
cînd am intrat noi în observator, era
întunecos acolo, fiul dumitale, poate ştii
admiră mult stelele, stelele plutesc aurii
prin sîngele lui fierbinte, dar atunci
cînd am stat noi să privim nu era pe cerul adînc

deloc stele, stelele coborîseră pe pămînt;
eu pînă atunci nici văzusem stele aşa ningînd
în fulgi mari de zăpadă, rostogolindu-se zvîcnind
să reguleze răscolind pămîntul, lacul.
Era acum prea întuneric s-ajungem la hotel,
în noaptea aceea, aşa că ne-am futut din nou,
şi am adormit apoi acolo pe platou,
şi simţeam stafiile lui căzînd în cascadă, căzînd,
şi eu am auzit munţii cîntînd,
căci munţii cînd se întîlnesc cîntă blînd,
precum balenele pe marea lor alene lunecînd.

Şi întregul cer al nopţii a coborît în noaptea aceea, în fulgi,
şi noi întinşi într-o tăcere atîta de înaltă, încît atunci
am auzit suspinul uriaş ca şi cum universul întreg
ar fi ejaculat, aveam să înţeleg
cum cu atîţia ani în urmă începuse totul, dimineaţa
am mestecat stelele din zăpadă şi din ceaţa
din jur, totul în jur era alb, lacul şi el,
hotelul alb era acum ascuns în zăpadă, lacul şi el.
A întors telescopul într-acolo şi a citit
cuvintele pe care le scrisesem cu suflarea mea
acolo pe fereastra mea şi a desluşit
floarea reginei tremurînd pe coasta abia
sus luminată, mi-a arătat locul unde demult
căzuseră doi cu paraşuta.
Şi-apoi el a mişcat încet lentila, şi ne-a orbit
lucirea soarelui peste metalul aurit
al 'cheietorii de corset – prietena noastră, vînătaia
pe care i-o făcuse el pe coapsă i-o vedeam, văpaia
acelei coapse dezgolite l-a aprins, l-a excitat
şi capul meu de demult îi era lăsat
lui peste piept şi l-am simţit zvîcnind, jos funicularul
mai atîrna doar într-o coardă, în hoinarul
vînt al înălţimilor, îmi zvîcnea inima şi am ţipat
şi îl vedeam căzînd acolo prin văzduh în dans răsturnat
şi el îşi trecea limba peste sînul meu – ştiam
că mi se întăresc atît de repede sfîrcurile, ameţeam,

femeile cădeau mai încet, aproape planînd,
căci le susţineau fustele largi, pe cînd
bărbaţii şuierau printre ele, şi mi se frîngea
inima, femeile păreau de fapt să urce, şi părea
un dans în care bărbaţii-n jur le ridicau
în palmele deschise, precum nişte balerine uşoare
pe fetele acelea în palmele lor pe care
şi le înălţaseră mult peste ei, bărbaţii au ajuns
primii la pămînt, şi apoi, destul
de tîrziu, femeile au început şi ele să cadă
în lac sau prin copaci, şi la sfîrşit, sloboade,
şi tăcute cîteva perechi de schiuri.

În drumul nostru în jos, ne-am odihnit lîngă pîrîul cu apă vie,
ciudat era că de atît de sus vedeam prin apa străvezie
în lacul limpede, un milion de peşti mărunţi,
săgetînd aurii şi argintii, atît de mulţi,
că mă duceau cu gîndul la vietăţile nenumărate
din sperma lui acuma căutînd pe nerăsuflate
culcuşul rodnic undeva în pîntecele meu.
Unii din peşti dansau pentru cei de pe mal, şi eu
m-am întrebat sînt chiar neruşinată?
Cred uneori că sînt de-a dreptul obsedată
de sexualitate, şi e ca şi cum
Dumnezeu ar fi umplut torentele cu forme înnebunite,
mustind prin valurile mici, în poame, în prunele pîrguite,
care să tremure pe crengi în aburul înţepător
al taurului în călduri, şi soarele s-acopere triumfător
clarul de argint palid al lunii, tot astfel dezlănţuirea
fiului dumitale, domnule profesor, şi-a suflat pustiirea
în mine şi îmi risipea orice sfială, la hotel
erau cu toţii minunaţi, atenţi, şi nici cel
mai mic reproş nu li s-ar fi putut aduce – mulţi plecau
alţii veneau mereu – şi s-a găsit
o cameră şi pentru o pereche de soţi tineri,
şi peste noapte am auzit-o pe ea, năştea,
de pretutindeni alergau cu apă caldă şi prosoape,
aripa pustiită de incendiu s-a ridicat peste noapte

şi toţi veneau s-ajute – dimineaţă, eram cu faţa îngropată
în perne şi în dosul meu el pompa cu toată
fiinţa lui şi din mine ţîşnea rîul delicios
al voluptăţii, şi am auzit zgîriind la geam, sfios,
era nostimul bucătar şef, care venise să dea
un strat de vopsea peste lemnul ferestrei, peste cercevea,
şi ne-a surîs bonom şi ne-a făcut cu ochiul,
şi nu-mi mai păsa atunci, nu m-ar fi deranjat
să-l chem şi pe el, cu toţii să mă pătrundă
şi ar fi fost, mă gîndeam, un dar meritat,
şi pentru el care făcea fripturi atît de bune,
era bine să mă simt împărţind bucurii, să le adune
oricine ar fi vrut, nimeni să nu-şi mai ţină doar pentru sine
ceva din el în hotelul acela alb – atît de bine
era pentru toată lumea, şi apele lingeau îndelung
ţărmul şi tremurau răsfrîngerile munţilor, prelung
alunecau lebedele pe oglinda apei şi în albul lor
munţii se răsfrîngeau acuma cenuşiu şi tremurul domol.

II

JURNALUL DE LA GASTEIN

Se împiedică de o rădăcină, se ridică şi alergă mai departe orbeşte. Nu avea încotro fugi, totuşi continuă să alerge. Foşnetul frunzişului creştea în urma ei, căci erau bărbaţi şi alergau mai repede decît ea. Chiar dacă ar fi putut să ajungă la marginea pădurii, acolo aveau s-o aştepte alţi soldaţi, gata s-o împuşte, dar chiar şi aceste clipe suplimentare de viaţă erau preţioase. Numai că nu erau de ajuns. Nu exista scăpare, decît dacă ar fi devenit ea însăşi unul dintre copaci. Şi-ar fi lepădat bucuroasă trupul, viaţa ei bogată, ca să devină un copac, îngheţat în existenţa umilă vegetală, domeniu al păianjenilor şi furnicilor. Astfel încît soldaţii să-şi rezeme puştile de copac şi să se caute prin buzunare după ţigări. Să ridice din umeri constatînd că nu reuşiseră s-o ajungă, nu prea mult regretînd asta, spunînd: Una nu mai contează, şi să plece acasă; dar ea, acum copac, avea să se simtă plină de bucurie, şi frunzele ei să-i cînte recunoştiinţa îndreptată spre Dumnezeu pe cînd soarele avea să apună printre trunchiurile arborilor din jur.

În cele din urmă se prăbuşi în pămîntul amar. Mîna ei atinse ceva tare şi rece; dădu la o parte frunzele şi găsi inelul de fier al unui chepeng. Se ridică în genunchi şi trase de inel. De la o vreme se lăsase tăcerea, ca şi cînd soldaţii i-ar fi pierdut urma; dar acum îi auzea iarăşi trecînd cu foşnete şi trosnete prin hăţişuri, foarte aproape în spatele ei. Trase de inel din toate puterile, dar acesta nu se urnea din loc. O umbră căzu peste frunzele de pe jos. Ea închise ochii, aşteptînd ca ceva să-i explodeze în cap. Pe urmă îşi ridică ochii şi văzu chipul speriat al unui băieţel. Era gol, ca şi ea, şi-i curgea sînge din nenumărate zgîrîieturi şi julituri de pe trup.

— Nu vă fie teamă, doamnă, spuse el. Şi eu sînt viu.

— Taci! îi spuse ea.

Inelul de fier nu se clintea din loc şi ea îi spuse băiatului să se tîrască după ea prin ierburile şi hăţişurile de sub copaci. Poate că soldaţii aveau să confunde sîngele de pe spinările lor cu petele stacojii ale frunzelor. Dar pe cînd se tîra astfel simţi gloanţele izbindu-i-se, blînde parcă, de umărul drept.

Controlorul de bilete o zgîlţîia uşor. Scuzîndu-se, ea începu să se lupte cu închizătoarea poştei. Se simţea prost pentru că, asemenea inelului de fier din pămînt, încuietoarea poşetei nu voia să se deschidă. Pe urmă se deschise, îşi găsi biletul, şi i-l dădu. El făcu o gaură în carton şi i-l dădu îndărăt. Cînd închise uşa compartimentului, ea îşi netezi rochia în dungi negre şi albe, trăgînd-o în jos, şi se aşeză într-o poziţie mai confortabilă şi mai decentă. Privi spre militarul din faţa ei, care i se alăturase în acest compartiment pe cînd era adormită; simţi cum roşeşte întîlnindu-i privirea şi începu să-şi facă ordine între obiectele pe care le avea în poşetă. Remarcă astfel pe furiş că tînărul cu care dormise (într-un fel) avea ochi verzi, placizi. Săltă cartea şi reîncepu să citească. Din cînd în cînd îşi arunca privirea pe fereastră şi surîdea.

Era totul foarte paşnic; zgomotul roţilor pe şine, foşnetul cîte unei pagini întoarse, ziarul companionului ei de călătorie fîşîind.

Tînărul se mira cum poate surîde cineva privind acea cîmpie monotonă, roşiatică. Nu părea să fie un surîs însoţind vreo amintire fericită, sau de anticipaţie, ci pur şi simplu stîrnit de plăcerea de a vedea scena de dincolo de fereastră. Surîsul îi transforma trăsăturile plăcute, dar parcă boante. Era cam prea trupeşă, dar silueta îi era bine proporţionată.

Unul din aceste surîsuri se preschimbă într-un căscat, pe care şi-l înăbuşi repede.

— A fost un pui de somn plăcut, îi spuse el cu oarecare îndrăzneală, împăturindu-şi ziarul din poală şi adresîndu-i un zîmbet prietenos.

— Da, spuse ea, sau parcă mai curînd am fost moartă decît adormită.

El găsi răspunsul acesta al ei descumpănitor.

— E din pricină că nu plouă, continuă ea.

— Da, într-adevăr, spuse tînărul.

Dar tot nu se putea gîndi ce anume să mai spună, şi ea se întoarse la cartea ei. Se cufundă în lectură, pe răstimp de cîteva pagini; apoi iarăşi ochii îi alunecară spre cîmpia uscată, dincolo de stîlpii de telegraf care zburau pe alături, şi surîsul i se întoarse pe faţă.

— Interesantă? întrebă el, arătînd din cap spre poala ei.

Ea îi întinse cartea deschisă şi rămase aplecată uşor înainte. El fu descumpănit un moment de punctele negre şi albe care săltau peste pagină în ritmul mişcării trenului, parcă asemenea dungilor rochiei ei. Aşteptîndu-se la un roman uşor, îi venea acum greu să se adapteze la limbajul acesta necunoscut şi la început îşi închipui – nici el n-ar fi ştiut din ce motiv anume – că era o carte în limba tamil, sau în cine ştie ce alt dialect exotic. Era pe punctul să spună:

— Deci sunteţi lingvist?

Pe urmă îşi dădu seama că era o partitură muzicală. Printre portative erau cuvinte în italiană şi cînd îşi aruncă ochii pe coperta cartonată a volumului (legătura îi foşni uşor în mîini) văzu numele lui Verdi. Îi restitui volumul, spunînd că nu ştia să citească notele muzicale.

— E frumoasă, spuse ea, alunecîndu-şi mîna peste copertă.

Şi îi explică îndată că profita de călătorie ca să înveţe un rol nou. Numai că era supărător că nu-şi putea lăsa vocea să se ridice citind, pentru că rolul era atît de melodios. El o îndemnă să-i dea drumul şi să cînte în voie – avea să mai alunge plictiseala şesului acesta obositor! Nu asta, îl contrazise ea surîzînd, voise să spună; suferea de o oboseală a vocii şi trebuia să şi-o odihnească. Fusese silită să-şi întrerupă turneul şi să se întoarcă acasă cu o lună mai devreme. Singura consolare era că avea să-şi revadă băieţelul. Acum mama ei avea grijă de el; dar, deşi îşi iubea bunica, nu era cine ştie ce plăcere pentru el să stea închis toată vremea cu o femeie bătrînă. Avea să se bucure s-o vadă venind acasă mai repede. Nu le telegrafiase să le spună că vine, pentru că voia să le facă o surprinză.

Tînărul continuase să tot dea din cap aprobator în timpul cît ea îi înşirase explicaţiile acestea cam plicticoase.

— Unde e tatăl lui? întrebă el.

— Ah, cine ştie?

Ea își coborî privirea spre partitura operei.

— Sînt văduvă.

El murmură cîteva cuvinte de condoleanțe și scoase o tabacheră. Ea refuză, dar spuse că fumul țigării îi făcea plăcere și că nu avea să o deranjeze la gît. Un timp nu avea să mai cînte.

Închizîndu-și partitura, privi tristă pe fereastră. El își închipui că își amintea de soțul ei și păstră o tăcere plină de tact, fumînd mai departe. Vedea pieptul atrăgător al rochiei în dungi negre și albe ridicîndu-se și coborîndu-se agitat. Părul ei lung, drept, negru, încadra o față puțin cam greoaie. Buzele plăcut arcuite nu compensau întru totul nasul mare. Avea un ten întunecat, puțin cam gras, care lui îi plăcea, pentru că petrecuse trei ani constrîns la un regim alimentar inadecvat.

Tînăra femeie se gîndea la fumul locomotivei, purtat prin aer în urma lor. Îl vedea și pe acest soldat tînăr și prietenos întins înghețat în sicriu. Reuși în cele din urmă să-și readucă respirația sub control. Pentru a-și abate gîndurile de la asemenea lucruri înfricoșătoare, începu să-l chestioneze pe tovarășul de drum și află că fusese prizonier de război și se întorcea la familia sa. Expresia ei de compasiune (căci era slăbit și palid) se preschimbă într-una de plăcere surprinsă cînd auzi cuvintele „profesorul Freud din Viena".

— Sigur că am auzit de el! spuse ea surîzînd, uitîndu-și toată tristețea.

Era o mare admiratoare a activității lui. Se gîndise chiar, într-o anumită fază, să-l consulte; dar nevoia aceasta trecuse. Cum era să fii fiul unui tată atît de renumit? În chip nu cu totul neașteptat, el se strîmbă și ridică dezinvolt din umeri.

Dar nu era cîtuși de puțin gelos pe faima tatălui lui. Voia doar să-și găsească o nevastă tînără și să-și împlînte rădăcinile. Nu găsea ea oare viața de cîntăreață, constant supusă cererii ici și colo și pretutindeni, ca fiind o încordare și o solicitare teribile? Nu tocmai, spuse ea; de obicei nu. Acum era prima dată cînd îi obosise vocea. În mod necugetat acceptase un rol prea înalt pentru registrul ei și care îi impusese un efort prea mare, nu era o cîntăreață wagneriană naturală.

Trenul, care înaintase fără nici o oprire vreo două ore, trecînd ca o săgeată prin niște orașe mari fără ca măcar să înce-

tinească, îi surprinse oprindu-se într-o gară mică, liniştită, în mijlocul unei cîmpii întinse. Abia dacă era un cătun – doar trei sau patru case şi turla unei biserici. Nu aştepta nimeni să urce, însă coridoarele trenului se umplură de o mişcare smucită, de confuzie şi strigăte, şi văzură o adevărată masă de călători revărsîndu-se pe peron. Cînd trenul porni din nou, urmăriră din ochi mulţimea aceasta de oameni, coborîţi în toată graba, cum unduie nesigură, lăsîndu-şi bagajele pe peron, ridicîndu-şi-le. Cătunul se pierdu curînd în urma lor. Cîmpia devenea tot mai înecată în praf, tot mai deprimantă.

— Da, sigur că ar prinde bine o ploaie, spuse tînărul.

Femeia oftă:

— Dar dumneata ai toată viaţa înaintea dumitale. N-ar trebui să ai asemenea gînduri mohorîte la vîrsta asta. Pentru mine însă, aşa ceva e, sigur, adevărat. Am aproape treizeci de ani. Încep să-mi pierd nurii, sînt văduvă, în cîţiva ani vocea are să-mi piară cu totul, nu prea mai am spre ce privi în viitor.

Îşi muşcă buzele. El se simţea puţin iritat că ea îi ignora sau îi înţelegea greşit toate remarcele. Dar gîfîiala care-i ridica şi îi cobora iarăşi pieptul îi stîrni o încordare în vintre, care din fericire rămase ascunsă sub ziarul din poală.

Cînd – încă strîngînd în mîini ziarul – el ieşi pe coridor să se spele pe mîini, constată cît de gol rămăsese trenul. Păreau să fie singurii călători care mai erau în el. Întorcîndu-se, constată că absenţa lui, oricît de scurtă, rupsese intimitatea creată între ei. Ea îşi citea iarăşi partitura, ronţăind un sandviş cu castraveciori (îi zări dinţii mici, perlaţi, regulaţi, pe cînd muşca din pîine). Ea îi surîse scurt înainte de a se cufunda în partitură.

— Ce multe ciori sînt cocoţate pe sîrme, se auzi el spunînd.

I se păru – lui cel puţin – o remarcă de adolescent, nesigură, stupidă; propria lui stîngăcie îl tulbură. Însă tînăra femeie îi surîse cu o aprobare parcă jovială:

— E un pasaj foarte dificil. *Vivace.*

Şi începu să fredoneze cu glas adînc, plăcut, urcînd şi coborînd pe trilurile unduitoare. Se întrerupse la fel de neaşteptat pe cît începuse, roşind.

— Frumos! spuse el. Nu te opri!

Dar ea clătină din cap şi îşi făcu vînt o clipă cu volumul deschis. El îşi aprinse o altă ţigară şi ea închise cartea şi ochii în acelaşi timp, rezemîndu-se de banchetă.

— E turcească, nu?

I se părea că simte o undă de opiu în mirosul tutunului şi începu să picotească iarăşi în compartimentul cald, cu aerul închis.

În timpul scurtei absenţe, el se schimbase într-un costum civil, elegant, într-o nuanţă de albastru deschis. Trenul intră într-un tunel, transformînd mica lor cameră mişcătoare într-o cuşetă. Îl simţi întinzîndu-se spre ea şi atingîndu-i mîna.

— Transpiri, spuse el, plin de simpatie. Ar trebui să laşi aerul să-ţi răcorească puţin pielea. Şi nu o mai surprinse cînd îi simţi mîna cum îi depărtează gambele. Eşti toată scăldată în sudoare, îi spuse.

Era totul foarte liniştit şi destins, să-l lase astfel pe tînărul ofiţer să-i mîngîie coapsele pe întuneric. De fapt, de acum, într-un anumit sens, se culcase cu el, îngăduindu-i o intimitate cu mult mai mare atunci cînd o privise adormită.

— E înăbuşitor aici, spuse ea somnoroasă.

— Să deschid o fereastră? propuse el.

— Dacă vrei, murmură ea. Numai că nu-mi pot permite să rămîn însărcinată.

Constatînd că îi este aproape cu neputinţă să mai respire, ea îşi desfăcu mult coapsele şi se lăsă mai uşor. El privea pata întunecată, nedesluşită a chipului ei, unde, din cînd în cînd, îi licărea albul ochilor. Coapsele durdulii, delicioase sub mătasea întinsă, erau cu mult prea ispititoare pentru o fiinţă ţinută ca într-o cuşcă atîţia ani. Deasupra ochilor ei apăru o mică pată roşie. Spori în intensitate şi se mări treptat. Se despărţi în mici puncte stacojii zvîrcnitoare şi el îşi dădu seama că părul îi luase foc. Îşi smulse haina şi îi acoperi capul cu ea. Ea ieşi la iveală înecîndu-se şi tuşind, încercînd să-şi recapete respiraţia, dar flăcările se stinseseră. Trenul ieşi în lumina soarelui.

Focul acela şi lumina soarelui destrămaseră starea creată între ei şi tînărul îşi strivi ţigara mînios. Femeia sări în picioare şi se opri în faţa oglinzii, rearanjîndu-şi părul, acoperind locul

pîrlit cu o buclă neagră, strălucitoare. Luă boneta albă din plasa de deasupra şi şi-o puse pe cap.

— Ai văzut ce uşor mă las stîrnită, chicoti ea jenată. De asta e mai bine pentru mine să nu încep aşa ceva. Nu-mi trebuie mult.

El se scuză că fusese atît de neatent, iar ea se aşeză pe marginea banchetei, luîndu-i mîinile cu tandreţe şi nelinişte în ale ei, şi îl întrebă dacă era posibil să fi rămas însărcinată. El clătină din cap.

— Atunci, spuse ea uşurată, nu am făcut nimic rău.

El îi mîngîie mîinile.

— Mă doreşti? întrebă ea.

— Da, te doresc. Foarte mult, spuse el.

Ea roşi iarăşi.

— Dar ce-ar zice tatăl tău dacă te-ai însura cu o văduvă săracă şi cu atît de mult mai bătrînă decît tine? Şi cu un fiu de patru ani? Şi mai e un lucru – fiul meu. Cum are să ia el lucrurile? Va trebui să-l cunoşti şi să vedem cum vă înţelegeţi.

Tînărul nu mai ştia ce să spună. Se hotărî să nu spună nimic, dar începu să-i mîngîie iarăşi coapsele. Spre uşurarea lui, coapsele ei se deschiseră îndată şi ea se lăsă pe spate, cu ochii închişi. Pieptul i se agita şi el îşi lăsă mîna liberă peste el.

— Am putea petrece cîteva zile împreună, propuse el.

— Da, spuse ea cu ochii încă închişi. Icni uşor şi îşi muşcă buza. Da, ar fi frumos. Dar lasă-mă să-l văd întîi şi să-l pregătesc să te întîlnească.

— Am vrut să zic tu şi cu mine, spuse el, numai noi doi. Ştiu un hotel în munţi, lîngă un lac. E foarte frumos. Nu eşti aşteptată încă?

Ea clătină din cap, cu un alt geamăt uşor cînd degetul său i se strecură în deschiderea coapselor. Tînărul îşi pierdu deodată interesul pentru această femeie, prin misterul creat de degetul său care dispăruse acum cu totul înlăuntrul ei. Şi-l simţea alunecînd prin carnea ei, şi totuşi degetul şi misterul dispăruseră. Era acum atît de umedă, încît putea pătrunde tot mai adînc în ea. Ea strigă – atîtea degete alunecînd înlăuntrul ei, ca şi cum ar fi fost un fruct pe care el îl decojea. Îşi închipuia acum ambele lui mîini împlîntîndu-se în ea, ca să ajungă la fructul acela.

Rochia i se ridicase cu totul pînă în jurul taliei şi stîlpii de telegraf zburau pe alături.

Treptat, prin rătăceala simţurilor, auzi ploaia torenţială izbind fereastra compartimentului; între timp, pe partea cealaltă, cîmpia era mai departe uscată şi prăfuită, iar cerul era o licărire gălbuie. Ploaia se opri şi cînd priviră într-o parte îl văzură pe controlorul de bilete ştergînd geamul compartimentului cu o perie micuţă. Faţa lui uluită îi privea acolo, înăuntru, dar ei continuară, ca şi cînd el n-ar fi fost acolo. Zvîcnetul coapselor ei peste degetele lui făcu apoi volumul să-i cadă pe duşumea, îndoind paginile actului doi din *Balul mascat*....

— N-ar trebui să ne oprim? gîfîi ea, dar el îi spuse că avea nevoie ca degetele lui să rămînă acolo.

Avea nevoie să-i fie acolo şi pe cînd alergau pe lîngă străzi cu case cuminţi şi apoi pe lîngă mahalale şi periferii, cu rufele întinse pe funii, de la fereastră la fereastră. Şi în afară de asta, îi erau atît de înghesuite şi înţepenite, încît se îndoia că le-ar mai fi putut scoate de acolo chiar dacă ar fi vrut s-o facă. Ea aprobă din cap, convinsă la rîndul ei că nu era cu putinţă să se mai oprească.

Dar el îşi scoase totuşi degetele fără dificultate cînd trenul se opri în gara de legătură; şi în trenul micuţ care îi ducea sus în munţi, nu mai avură nici o şansă să reia. Şedea strînsă în el, mulţumindu-se să-i sărute degetele sau să-i strîngă mîna în poala ei. Tovarăşii de călătorie erau foarte bine dispuşi, minunîndu-se cu gurile căscate, pe cînd trenul îi ducea mereu mai sus în munţi.

— Ce multă zăpadă e! sporovăia femeia din faţa – nevasta unui brutar, judecînd după mirosul umed, parcă făinos, emanînd din trupul ei.

— Te cred.

Tînăra îi surîse.

— Nu mă simt tristă cîtuşi de puţin.

Nevasta brutarului zîmbi vag, întorcîndu-şi atenţia spre fiica ei, care se agita nerăbdătoare pe banchetă. Fetiţa era plină de încîntare, întrucît era prima ei vacanţă adevărată.

Lacul, chiar şi în lumina după-amiezii tîrzii, era strălucitor smaragdin. Erau fericiţi să fie singuri iarăşi, străbătînd pe jos

scurta bucată de drum pînă la hotelul cel alb. Vestibulul era pustiu, cu excepţia portarului din spatele ghişeului; sforăia adormit de după-amiaza asta de zăpuşeală. Tînăra femeie, istovită după pasiunea drumului cu trenul, se sprijini de biroul portarului în timp ce tînărul – care telefonase de la gară să oprească o cameră – controlă lista de rezervări, desprinse o cheie din rama cu inele şi scrise un nume în registru. Pe masă era un castron cu nişte piersici uimitor de mari şi galbene şi tînărul luă de acolo una, muşcă din ea făcînd zeama să se scurgă şi i-o oferi şi prietenei sale să muşte. Apoi o apucă de mînă şi o împinse în faţa lui în sus pe scări. Dumicatul de piersică dulce o înviorase, şi aproape că alergă în sus pe trepte; şi pe cînd urcau astfel, în fugă, el începuse deja să-i ridice fusta în jurul taliei. Mătasea foşnea. Mîna ei, pipăind alunecoasă în spate, îi simţi erecţia. El pătrunse în ea şi amîndoi pătrunseră în cameră, nu mai ştia nici ea sigur în ce ordine; dar fără să se mai oprească să privească în jur prin cameră, ea se şi răsturnase în pat pe spate, cu coapsele larg desfăcute, primindu-i zvîcnetul. Nu-şi întrerupseră acest ritual al dragostei în timp ce el îi scotea boneta şi i-o azvîrlea, plutind prin aer, într-un colţ.

Parcă frîntă în nou, tînăra văzu sfîrşitul acestei legături dintre ei, înainte ca ea să fi început; şi întoarcerea ei acasă de-a dreptul în fărîme. O urmă de picături împroşcate mergea de la uşă pînă la pat şi cînd terminară, ea îl făcu să sune după o cameristă să vină şi să şteargă. În vreme ce servitoarea, o orientală tînără, chircită pe vine, ştergea petele de piersică de pe covorul ieşit la soare, ei rămaseră în picioare la fereastră privind dincolo de verandă, bucurîndu-se de albastrul cerului serii timpurii, de ultimele clipe înainte ca soarele să-şi înceapă apusul, schimbînd culoarea cerului.

A doua zi aduse o reînnoire a albastrului din afara camerei lor, dar în a doua noapte (presupunea că era a doua noapte, dar pierduse orice noţiune a timpului) o ţandără de piatră, mare cît pumnul unui bărbat, pătrunse vîjîind prin fereastra deschisă. Era vîntul care se stîrnise în cursul serii şi acum şuiera prin mesteceni, spărgînd vasul cu flori pe care camerista îl aşezase pe scrinul lor. Tînărul sări la geam şi îl închise. Acum vîntul ameninţa să spargă fereastra, şi auziră un trosnet înăbuşit, acope-

rişul prăbuşit al pavilionului de vară. Fusese ridicat în formă de pagodă, pitoresc dar vulnerabil, şi vîntul acesta sălbatic îl smulsese. Multă vreme nu răspunse nimeni la clopoţelul pe care-l agitau, dar în cele din urmă servitoarea veni să cureţe cioburile vasului, să şteargă apa şi să mături florile. Avea ochii roşii şi tînărul o întrebă ce se întîmplase.

— S-au înecat cîţiva oameni, spuse ea. sînt valuri mari. S-a răsturnat o barcă.

Fata privea mirată bucata de cremene spartă, rămasă acolo unde căzuse cînd intrase pe fereastră.

— Las-o acolo, spuse tînărul. Are să fie o amintire.

Ea o ridică însă şi i-o întinse, iar el o cîntări o clipă în mînă, gînditor. Nu-şi putea imagina ce forţă anume o smulsese din munte şi le-o azvîrlise în cameră.

Ea întrebă mai tîrziu:

— Pieptul meu e mai moale decît piatra aceea?

El aprobă din cap, rezemîndu-şi-l pe sînul ei ca să-i dovedească astfel moliciunea. Auzeau distinct, chiar dacă de departe, glasurile şi zgomotele făcute de oamenii tulburaţi care se agitau pe coridoare; şi cînd sunară să ceară masa, li se răspunse că trebuiau să se mulţumească acum cu sandvişuri, pentru că toţi clienţii ajutau la salvarea victimelor inundaţiei. Erau înfometaţi, şi el întrebă dacă li s-ar fi putut trimite nişte ciocolată sus în cameră, laolaltă cu sandvişurile. Îi mîngîiu acum sînul cu mult mai moale decît bucata de cremene, şi se aplecă spre ea să-i sugă sfîrcul. Tînăra femeie tînjea după buzele acelea care o sugeau astfel; sfîrcul portocaliu ieşea tot mai mult în relief. Îşi trecu degetele prin părul lui scurt şi ondulat pe cînd el o sugea astfel. Auziră zgomotul violent al unui obiect spart – poate un geam sau nişte veselă – şi strigăte. Se stîrni o panică. Îi auzeau şi pe clienţi strigînd. Asta o făcu să se gîndească la copilul ei plîngînd şi începu să mîngîie iar părul tînărului. Sînul îi era acum umflat ca o tobă, de trei ori mărimea obişnuită. Vîntul smucea de fereastră. El îşi ridică buzele de pe pieptul ei ca să spună îngrijorat:

— Sper să nu se rupă.

Ea îi duse iarăşi sfîrcul la gură şi spuse:

— Nu cred. Tot aşa s-a umflat cînd îl alăptam pe băiatul meu.

Hotelul se legăna în furtună şi ei i se păru că se aflau pe un transatlantic; auzea cum trosneşte lemnăria vasului, simţea izul sărat al mării prin hubloul deschis şi, dinspre bucătărie, mirosul vag al cinei, amestecat cu cel al răului de mare. Aveau să ia cina la masa căpitanului, iar el avea să-i ceară să cînte în concertul organizat la bord. Poate că nu aveau să mai ajungă niciodată în port. Simţea că îi dau lacrimile, căci sfîrcul sînului îi era acum atît de proeminent, încît începea să o doară; durerea i se concentrase acolo, şi totuşi, într-un fel, sfîrcul nu îi mai aparţinea, nu mai făcea parte din trupul ei, plutea undeva în afară, un fel de apendice însîngerat pe care i-l scosese medicul vasului. Ar fi vrut ca el să se oprească, însă el nu voia. Spre uşurarea ei, buzele lui se mutară pe celălalt sîn şi începură să-i tragă în afară şi celălalt sfîrc, deşi dinainte umflat, parcă prin simpatie cu celălalt.

— Te dor? întrebă el în cele din urmă; şi ea spuse:

— Da, bineînţeles, se iubesc unul pe altul.

Ea auzi geamul hubloului de la cabina de alături, din spatele patului lor, spărgîndu-se în ţăndări.

Cu mîna, îi deschise vaginul şi îşi forţă penisul să intre cu atîta vigoare, încît ea se răsturnă, brutal. El se ridică în coate să privească în jos spre locul unde dispăruse atît de tainic înlăuntrul trupului ei. Se făcea pe sine însuşi să apară şi să dispară, după voie. Ea simţea doar nişte atingeri, uşoare de tot, prin păr şi cînd îşi duse mîna acolo atinse ceva uscat şi aspru, o hîrtie parcă. Era o frunză de arţar, care trebuie să fi intrat adusă de vînt cînd începuse furtuna, înaintea cremenii. I-o arătă, iar el surîse, dar surîsul i se trase într-o grimasă, în plăcerea pe care i-o provoca zvîcnetul acesta neîntrerupt înăuntrul şi în afara ei şi efortul cu care se reţinea pe marginea extazului. Ea îşi aşeză mîna pe sub fesele lui şi îl mîngîie uşor cu frunza uscată şi rufoasă de arţar. El se încordă, cutremurîndu-se.

Ploaia uşoară încetase, vîntul se oprise; deschiseră ferestrele şi ieşiră afară pe balcon. Îşi cuprinse prietena de talie şi priviră norii de furtună desfăcîndu-se, dezvăluind stele mai mari decît văzuseră ei vreodată. La fiecare cîteva secunde, o stea aluneca

în diagonală pe cerul negru, asemenea unei frunze de arţar desprinzîndu-se legănată de pe ramură, sau în felul în care amanţii se mişcă uşor potrivindu-şi mai bine poziţia cînd dorm.

— E o ploaie de leonide, spuse el încet.

Ea îşi lăsă capul pe umărul lui. Vedeau nedesluşit mişcarea de pe malul lacului: trupurile înecaţilor erau aduse la ţărm. Unii dintre cei adunaţi acolo plîngeau cu zgomot; un alt glas ceru să se mai aducă tărgi şi pături. Cei doi se întoarseră în pat şi se pierdură iarăşi unul în celălalt. De data asta ea îi simţea şi unul dintre degete mişcîndu-i-se înlăuntru, pe lîngă penis; îi flutura acolo în ritm contrar cu mişcarea înăuntru şi în afară a penisului; şi mai grăbit. O făcea să se gîndească la stelele săgetînd pe cer şi crea acolo vîrtejuri şi bulboane, ca pe lacul clătinat de furtună. Era evident că furtuna nu trecuse, pentru că un fulger alb săgetă vertical din cer peste lac; îl văzură în coada ochiului, bisectînd spaţiul întunecat al ferestrei, şi perdelele unduiră ca nişte valuri.

— A fost îngrozitor, şopti el, astfel că ea avu grijă să-l mîngîie mai tandru, cu vîrful delicat al unghiei.

În acelaşi timp unul din degetele lui îi intrase în anus, şi o durea, dar dorea să o doară mai tare.

Pe lac mai erau acum cîteva luminiţe, pe unde bărcile de salvare mai căutau leşurile înecaţilor. Salvatorii înşişi încercau să-şi revină din bubuitul trăsnetului care căzuse parcă peste capetele lor, parcă înainte şi nu după fulgerul care zvîcnise preschimbînd noaptea în zi. Vîntul se stîrnise iarăşi şi se grăbeau să lopăteze spre mal, căci nu erau speranţe să mai găsească alte trupuri în noaptea aceea. Hotelul foşgăia de oameni tulburaţi sau de-a dreptul înnebuniţi; uşile de sticlă se trînteau fără întrerupere, pe măsură ce erau aduse mereu alte trupuri. Apa din sala de biliard, care era la subsol, se ridicase pînă aproape de nivelul buzunarelor, însă maiorul se bălăcea imperturbabil în jurul mesei, hotărît să-şi termine jocul. Scăpase de ultima bilă roşie, şi de celelalte culori pînă la cea roz. Era o lovitură delicată, pe întreaga lungime a mesei, dar o execută curat şi trimise bila în gaură. Cînd apa i se ridicase pînă la şolduri, el îşi sorbea mai departe berea şi îşi acoperea vîrful tacului cu cretă. Bila neagră se lipise de margine, dar el im-

primă celei albe o mişcare de rotire pentru a încerca să o disloce pe cea neagră şi să o împingă spre gaură. Fusese o mişcare frumoasă şi bila neagră căzu cu zgomot înăbuşit în gaura plină cu apă. Maiorul jucase partida împotriva lui însuşi, pentru că adversarul său, un preot, dăduse fuga afară să ofere ultima împărtăşanie muribunzilor. Cu un surîs posomorît de mulţumire, maiorul îşi atîrnă la o parte tacul şi înotă afară din sala de biliard. Într-o cameră sus, îndrăgostiţii adormiseră, în ciuda vîntului care zguduia în rafale geamul; şi dormind îşi odihneau mîinile unul peste trupul celuilalt, ca şi cum le-ar fi fost frică să nu dispară în noapte. O pisică neagră se chircea, înspăimîntată, pe o creangă care se zgîlţîia şi se scutura într-un brad, în faţa balconului lor. Pisica se încordă să sară, dar îşi dădu seama că era prea departe.

Timp de două zile nimeni nu-şi dădu seama că pisica rămăsese captivă în copac. Tinerii îndrăgostiţi auziră ceva zgîriind în afara ferestrei şi se dădură jos din pat să vadă ce se întîmpla. Îl văzură pe maior urcînd pe o scară lungă care se îndoia şi trosnea sub greutatea lui. Din spatele perdelelor unduind uşor, urmăriră operaţia complicată de salvare. Pisica îşi arcuise spinarea şi scuipa spre omul care-i venise în ajutor, şi îl zgîrie cînd îşi întinse mîna spre ea. Soldatul dădu drumul unui cuvînt obscen, care o făcu să roşească pe tînăra femeie, pentru că nu era obişnuită cu un astfel de limbaj. Pînă la urmă maiorul coborî scara, cu pisica acum agăţîndu-i-se de gît.

Îndată ce văzu stigmatele stacojii ţîşnind pe mîna maiorului, tînăra simţi căldura zgomotoasă a unui cheag de sînge în propriul ei trup, şi îi comunică iubitului această ştire proastă. O surprinse şi o încîntă faptul că el nu fu deloc tulburat. Era o problemă, însă. Ea nu avea nici un fel de bagaj. Îşi lăsase valiza grea pe coridorul trenului de pe linia principală şi, cînd toţi pasagerii se îngrămădiseră să coboare în micul cătun din mijlocul cîmpiei arse de soare, unul dintre ei trebuie să fi luat şi geamantanul ei din greşeală. Nu-i venea să creadă că ar fi fost furat. Oricum, bagajul dispăruse cînd ajunseseră să schimbe trenurile în haltă, ducînd cu el rochii, desuuri, articole de toaletă şi darurile pentru fiul şi mama ei.

Trebuiră să o sune pe cameristă. Fata, foarte politicoasă, o studentă japoneză care îşi cîştiga astfel banii de studii, pricepu cu greu care era problema tinerei femei. Aceasta fu silită să deseneze, pe o bucată de hîrtie cu antetul hotelului, o lună în crai nou alături de o femeie reprezentată din nişte bețe. Fata roşi şi se făcu nevăzută. Din fericire, era ea însăşi la menstruaţie, şi se întoarse cu un prosop. Se retrase timid, refuzînd bacşişul.

Rămaseră apoi întinşi pe pat, privind fotografii ale familiei lui. Ea fu amuzată de fotografia înfăşîndu-l pe Freud la mare, purtînd un costum de baie în dungi negre şi albe, care ar fi putut fi croit din acelaşi material ca şi rochia ei. Tînărul chicotea şi el; părea să ţină foarte mult la sora lui mai mică. Surîsul i se risipi într-o expresie de tristeţe privind-o.

Coborîră la masă, iar el o întrebă dacă se simţea destul de bine ca să danseze la muzica tarafului ţigănesc. Ea aprobă din cap. Pe cînd se strecurau printre mese, ea se apleca mult, sprijinindu-se de el.

— Simţi sîngele curgînd? întrebă el.

— Totdeauna, spuse ea. Mă îmbolnăvesc în fiecare toamnă.

Mireasma buzelor ei ca de cireaşă îl stîrni şi o sărută; gustul parfumat, lipicios, cald, îl făcu de îndată să o dorească mai mult. Ea trebui să se tragă îndărăt ca să-şi recîştige respiraţia, dar îi plăcea aroma de cireaşă a rujului pe buzele lui se sărutară iarăşi, atingeri scurte, nesfîrşite ale buzelor. Ea se trase iarăşi îndărăt şi spuse că muzica îi deschidea pofta să cînte. Dar şi aşa îi priveau prea mulţi dansatori şi meseni. El îi trăgea în sus rochia; cu un gest slab ea încercă să o împingă în jos, dar deja gîtul o durea de plăcere şi el insistă:

— Te rog, trebuie să mă laşi. Te rog.

Era ca un tors de pisică în urechea ei, amestecat cu săgetarea repetată a limbii.

— Dar am să te murdăresc de sînge, şopti ea.

— Nu-mi pasă, spuse el. Vreau sîngele tău.

Aşa că îşi petrecu braţul pe după gîtul lui şi îl lăsă să facă ce voia. Lumea din jur, cei care dansau şi cei care mîncau la mese le făceau cu ochiul, şi le surîseră şi ei ca răspuns.

— E destul de în sînge? întrebă el, tăind grăsimea de pe bucata de carne.

Ea îi prinse degetele între ale ei şi i le sărută.

— E cea mai bună de care am avut parte vreodată, spuse. Nu se vede?

Friptura îi înlocuise sîngele pe care îl pierdea, şi după aceea alergară amîndoi pe sub copaci şi făcură iarăşi dragoste pe iarbă, lîngă lac. Uneori, cînd se deschidea o uşă, auzeau muzica ţigănească şi mereu erau deasupra stele nemaipomenit de mari. Nu mai era la fel de confortabil să facă dragoste acum cînd pierdea sînge, dar pe de altă parte se putea dărui total, căci nu mai avea nici o teamă de consecinţe. Cînd urcară scările, după miezul nopţii, alte frunze de arţar pătrunseseră în camera lor. Ea spuse în glumă că ştia să le folosească. Luă cu împrumut periuţa lui şi se spălă pe dinţi, iar el o cuprinse cu braţele şi îi sărută cu blîndeţe ceafa. Afară fulgera iarăşi; ploua torenţial şi fără tunete, aducînd piscurile înzăpezite ale munţilor foarte aproape şi luminînd urmele lăsate de furtună şi de inundaţii.

ILUSTRATE DE LA Hotelul alb:

O infirmieră în vîrstă:
Am făcut tot ce am putut pentru un cuplu de tineri foarte drăguţi, amîndoi paralizaţi. Le trebuie mult curaj ca să vină astfel împreună în vacanţă. Stau chirciţi în şezlongurile lor, împărţind o singură pătură (sîntem pe un iaht în mijlocul lacului). Mîncarea e foarte bună şi Elise cîştigă în greutate. Îţi trimite toată dragostea ei.

O secretară:
Ultima ta zi, sper că e cald şi vremea frumoasă acolo unde eşti, unde sîntem noi e foarte cald, nu e nici un nor, e ceaţă peste tot, sîntem pe o barcă mare pe lac, roadem oase de pui şi bem vin. Hotelul minunat, mai bine decît în broşură şi oameni subţiri.

Un preot:
Văd cele trei catarge ale ambarcaţiei ca o emblemă a Patimilor lui Christ şi pînza albă ca pe iubitul Lui giulgiu. Mă face să mă

simt mai puţin vinovat că mi-am părăsit turma. Mamă, sper că eşti bine. Vremea e frumoasă. O tînără catolică atît de drăguţă s-a înecat în braţele mele acum cîteva zile. Nu-mi duce grija. Citesc cărticica pe care mi-ai trimis-o.

O servitoare japoneză:
Minuni de povestit, îndrăgostiţii mei (perechea de sub semnul lunii) sculat cînd se crăpa de ziuă şi pornit cu o barcă mare. Asta înseamnă eu şi prietena mea trebuie să le facem patul toată ziua, patul lor e ceva de nedescris. Nu am timp să scriu nici măcar haiku.

O corsetieră:
Apa pare îngrozitor de rece, dar mîine trebuie să-mi iau inima în dinţi şi să sar în ea. Îmi las mîna să alunece prin apă, peste marginea bărcii. Nu vreau să spun unde îşi ţine mîna tînărul de lîngă mine, cel cu fata. Oricum, viaţa trebuie să meargă înainte. Firește, nu mai e acelaşi lucru cînd partenerul tău s-a dus, dar trebuie să încerc să mă bucur de restul vacanţei de dragul scumpului meu soţ.

Un maior:
E mai mult un vas pentru trupe decît un iaht. S-au schimbat lucrurile de la vremea dinaintea războiului. Sîntem înghesuiţi unii în alţii. Aş vrea să am o mitralieră, ca să-mi fac loc. Inundaţia asta nu a scos destui din joc. Leşuri! Pretutindeni! Dick soseşte mîine cu primul tren.

Un ceasornicar:
A izbucnit în flăcări, ca o cîrpă înmuiată în benzină. Acum savuram excursia asta frumoasă pe lac, şi-n clipa următoare am văzut hotelul cum ardea ca o cutie de chibrituri. Nici soarele nu s-a mai văzut, atît era de orbitor focul. Şi aşa s-au făcut scrum toate bunurile noastre, mai puţin hainele de pe noi.

Un botanist:
Ţi se rupe inima. Ieri am găsit un specimen foarte rar de floare de colţ. L-am lăsat la hotel, firește, şi acum s-a mistuit în flăcări.

O soție de bancher:
Nu-mi venea să-mi cred ochilor. Hotelul nostru ardea pînă în temelii, acolo, în fața noastră, pe malul celălalt al lacului, și în vremea asta tinerelul ăsta a săltat-o pe fată hopa-n sus peste el și a așezat-o peste chestia lui! Înțelegi ce vreau să spun? Ca la jocul în care-ți arunci inelele prin băț! Și în vremea asta toți agitîndu-se și țipînd, unii cu rude acolo la hotel!

Un agent de asigurări:
Era de-a dreptul înfiorător să-i vezi cum săreau de la ferestrele de la etaj. Puseseră furtunurile pe flăcările alea uriașe, dar nu s-ar fi zis că aveau vreun efect. Elinor, slavă Domnului, era cu mine. Și încercasem s-o conving să stea la hotel să se odihnească astăzi.
Oricum, sîntem teferi și abia așteptăm să vă vedem.

Soția lui:
Mulțumesc bunului Dumnezeu că Hubert era cu mine. Nu mai era atît de dornic de plimbare cu barca de cînd cu inundațiile, dar l-am convins să meargă. Vremea e foarte frumoasă, deși e răcoare noaptea. Mă simt mult mai bine după vacanța asta și am cunoscut cîțiva oameni drăguți.

Un băiat:
Atîrnau din copaci ca niște lanterne magice.

Un pastor:
Dar toți cei morți vor învia, nu am nici o teamă în privința asta. Și trupul acesta corupt se va preschimba în altul, incoruptibil. Bătrîna doamnă pe care am luat-o cu noi în excursia pe munte a murit în incendiu. Și totuși, sufletul meu îl preamărește pe Domnul.

O pereche în luna de miere:
Asta a aruncat un nor peste vacanța noastră, dar sîntem foarte fericiți. Aici avem lacul și munții, este un loc superb și peisajul îți taie răsuflarea.

Soţia unui brutar:
Ni se frîng inimile. Biata mama a murit într-un incendiu îngrozitor care a izbucnit la hotel. Mulţumită Domnului, noi eram într-o barcă pe lac, dar am văzut totul. A ars pălălaie, parcă ar fi fost de hîrtie. De unde ne aflam, vedeam camera ei. Dar era bătrînă, aşa că nu trebuie să plîngem prea mult. Încercăm să rămînem veseli de dragul copiilor, iar voi trebuie să faceţi la fel.

Un comis-voiajor:
Unul dintre dormitoare fusese cu perdelele trase mult timp, dar ieri erau deschise şi se crede că asta ar fi putut avea ceva de a face cu focul, dar eu nu văd cum.

Iubita lui:
Se crede că probabil a fost una dintre cameriste, care fuma în timp ce făcea paturile. Am văzut-o pe camerista japoneză fumînd pe culoar şi asta mi s-a părut ciudat, căci de obicei se comportă atît de civilizat şi de decent. Bine că a fost într-o altă aripă decît cea unde sîntem noi, aşa că lucrurile noastre sînt bine.

O pereche de pensionari:
Se vorbeşte că ar fi ceva cu muntele (unde mai e o mulţime de zăpadă) care a răsfrînt razele soarelui. Ca lupa pe care o folosim la citit, presupun. Oricum, a fost o tragedie oribilă, aşa că aveţi grijă cu focul, draga mea. Personalul hotelului e de admirat. A meritat totuşi să venim, o vacanţă cum nu mai poţi avea alta în viaţă. Îţi mulţumim că ne-ai făcut-o cu putinţă.

O cîntăreaţă de operă:
M-am dus la munte să mă odihnesc cîteva zile înainte de a veni acasă. Cred că îmi face bine. Ultimele săptămîni au fost foarte grele şi e frumos să nu trebuiască să faci nimic, ci să stai să te bucuri de mîncarea bună şi de peisajele nemaipomenite. Nu dorm bine, şi ăsta e singurul dezavantaj, dar încep parcă să mă destind puţin. Ne revedem curînd de tot.

O croitoreasă:
Fetiţa mea a murit. Mi s-a frînt inima. Ţi-am promis să-ţi trimit o ilustrată, draga mea, dar cu un astfel de mesaj! O îngroapă aici. Plec imediat după aceea.

Un avocat:
Singurul dezavantaj este zgomotul noaptea. Sigur, trebuie să ai înţelegere faţă de ei, dar şi noi am suferit o pierdere, iar asta nu-i o scuză ca să le strici somnul altora. Ne-am plîns, dar directorul pare să nu vrea să facă nimic, sau să nu fie în stare să-i controleze.

O prostituată retrasă din afaceri:
Un domn mi-a făcut complimente în legătură cu silueta mea, deci e evident că nu se vede. Îmi revin cîte puţin puterile în fiecare zi şi mă obişnuiesc tot mai mult cu asta. Mă simt doar puţin mai greoaie spre stînga, dar presupun că are să treacă. Am noroc, sînt alţii în situaţii mult mai rele aici. Vremea e bună şi mîncarea de cea mai bună calitate.

Nimeni nu se simţea în dispoziţie să danseze. Clienţii îşi înghiţeau mîncarea în tăcere şi ascultau, mişcaţi, taraful de ţigani care cînta cîntece dulcege şi melancolice. Unul dintre membrii orchestrei, un violonist, fusese surprins de incendiu într-un lift şi carbonizat total, încît nu mai putuse fi recunoscut. Tinerii îndrăgostiţi ar fi dansat poate, dar ei nu apăruseră la masa de seară.

În timpul uneia din pauzele dintre melodii, cînd se mai auzea doar murmurul scăzut al conversaţiilor şi clinchetul potolit al serviciului la mese, maiorul se ridică în picioare la masa lui (mînca întotdeauna singur, la o măsuţă într-un colţ), se îndreptă spre estradă, murmură ceva conducătorului orchestrei, un bărbat gras şi transpirat, şi li se adresă mesenilor prin microfon. Spuse că ar vrea să stea de vorbă cu un număr cît mai mare dintre ei, într-o chestiune de extremă urgenţă, şi că, dacă erau buni să mai ia un pahar la bar după ce-şi vor fi terminat masa, îi va aştepta apoi în sala de biliard. Urmă o tăcere după ce

termină el de vorbit, apoi conversaţia se reluă mai animată. Poate cam o treime dintre clienţii aflaţi în sala de mese se hotărîră să vadă ce voia să discute cu ei „maiorul cel nebun" (cum le era cunoscut multora dintre ei). Se băură cafelele, coniacurile şi lichiorurile fură aduse de la bar, şi o mulţime destul de mare îşi croi drum spre sala de biliard, ocupînd locurile din jurul mesei. Postavul verde se usca încet după inundaţie, licărind sub becurile de deasupra, ca o piscină dreptunghiulară acoperită încă de alge slinoase.

Maiorul, care era englez şi se numea Lionheart, se oprise în picioare la capătul mesei şi îi aştepta pe întîrziaţi să-şi ocupe locurile în spate.

— Vă mulţumesc că aţi venit, începu el cu o voce fermă, dar răsunătoare. Daţi-mi voie să sparg gheaţa spunîndu-vă că nu v-am adus aici ca să vorbim despre moarte. Moartea şi cu mine sîntem cunoştinţe vechi şi pe mine unul nu mă mai sperie. Îi plîngem pe cei care au murit în inundaţie şi în incendiu, dar nu despre asta vreau să vă vorbesc. Asemenea lucruri se întîmplă. Ele sînt acte ale Domnului. Nu trebuie să lăsăm astfel de evenimente să arunce prea multă mîhnire asupra noastră.

Un murmur liniştit de asentiment trecu prin rîndurile clienţilor la aceste cuvinte, iar unul sau doi dintre ei îl priviră pe militarul înalt şi cu aer distins cu un respect înnoit.

Maiorul privi în jos, strivindu-şi ţigara, foarte încet, ca şi cînd ar fi avut nevoie de timp să-şi rînduiască gîndurile. Se lăsase o tăcere adîncă în sala de biliard, întreruptă doar de torsul pisicii negre, mascota hotelului (o mare favorită a clienţilor) care se strecurase aici laolaltă cu oaspeţii invitaţi şi se încolăcise acum în poala soţiei ceasornicarului, care o mîngîia absentă. Pisica era pîrlită rău de flăcări, dar din fericire scăpase fără a fi suferit altfel prea tare.

— Dar s-au întîmplat lucruri ciudate, continuă maiorul grăbit.

Făcu o pauză, aşteptînd ca aceste cuvinte ale lui să se întipărească în memoria celorlalţi. Cuvintele avuseseră rezonanţa autorităţii militare. Fără îndoială că războiul fusese pentru el o vreme rodnică, medită Henri Poussin, un inginer. O nonentitate înainte de război şi o nonentitate de un tip diferit

după aceea, dar cînd lozincile vremii erau urgenţa şi violenţa, Lionheart trebuie să fi fost omul potrivit.

— Aţi vrea să justificaţi această afirmaţie, domnule maior? spuse repede Vogel, juristul german.

Maiorul îl privi cu un dispreţ abia ascuns. Vogel era un cinic şi un poltron; fusese prins trişînd la cărţi.

— Bineînţeles, spuse el calm. Stelele căzătoare.

Nemişcarea întregii asistenţe se adînci într-o tăcere mai profundă, şi toţi cei de faţă – cu excepţia lui Vogel – îşi ţinură respiraţia.

— Toată lumea le-a văzut, continuă maiorul liniştit. Nu numai unul sau doi dintre noi, ci toată lumea; şi nu numai într-o singură noapte, ci aproape în fiecare noapte. Stele mari, albe.

— Mari ca nişte frunze de arţar, spuse iubita comis-voiajorului, cu o voce blîndă, ca drogată.

Îşi strînse mîinile laolaltă, ca şi cînd s-ar fi speriat constatînd că vorbise cu glas tare.

— Exact, spuse maiorul.

— Şi frunzele de ulm sînt roşii, spuse ceasornicarul, parcă tresărind şi strîngînd tare mîna soţiei sale. Le-a mai observat cineva?

Privi în jurul lui însufleţit, şi mai mulţi aprobară din cap. Se referea la mănunchiul de ulmi de la capătul pajiştii, din spatele hotelului. Cei care aprobaseră din cap îşi coborîseră privirile şi-şi umezeau buzele nervoşi. Alte voci exclamară agitate că nu era adevărat. Dar glasurile acestea aveau prea puţină putere de convingere şi curînd amuţiră. Se coborî iarăşi o tăcere totală, şi o răceală distinctă se răspîndi parcă prin încăpere. Dornic să evite răspîndirea spaimei şi a deprimării, maiorul propuse să se suspende discuţiile cîteva minute pentru a lăsa timp participanţilor să urce şi să-şi reumple paharele. Maiorul însuşi se aşeză, obosit dintr-o dată, şi prin murmurele discuţiilor între cei care se împingeau spre scară Vogel se apropie de el, cu ochelarii fără rame sclipindu-i maliţios.

— Mă surprinzi, Lionheart, spuse el pe un ton de conversaţie frivolă, dar cu o nuanţă dură de dispreţ şi resentiment.

Maiorul se lăsă pe spate în fotoliul.

— Nu zău? În ce fel anume?

— Să răspîndeşti astfel panica printre doamne. De ce nu le-ai putut lăsa în pace? Eu nu accept ideile dumitale alarmiste nici o singură clipă. Dar, chiar presupunînd că ar fi adevărate, de ce nu le-ai putut lăsa pe femei în pace?

— În primul rînd, Vogel, dumneata subestimezi inteligenţa doamnelor. Asta e o obişnuinţă a celor cu ocupaţii sedentare – întotdeauna greşită şi în unele cazuri chia primejdioasă.

Vogel roşi uşor, dar se stăpîni.

— Şi în al doilea rînd?

— Pentru propria lor siguranţă – pentru siguranţa noastră a tuturor – trebuie să-şi dea seama şi ele că putem fi ameninţaţi de nişte lucruri pe care nu le înţelegem. Cel puţin, eu unul nu pretind că le înţeleg. Dar ce-i drept, eu nu am avut a mă bucura de beneficiile unei educaţii germane.

Avocatul îi întoarse brusc spatele. Militarul se simţi iritat că se lăsase împins să rostească o asemenea remarcă nepoliticoasă. Reveni însă iute la problema serioasă cu care se confruntau, pe măsură ce restul clienţilor se întorseseră să-şi reia adunarea cu paharele în mîini, şi îl aşteptau să continue discuţiile. El se ridică în picioare. O clipă fu cuprins de o uşoară ameţeală şi, clătinîndu-se uşor, apucă marginea umedă a mesei de biliard.

— Lucrul important, spuse el, este ca noi să împărtăşim cu toţii ceea ce am văzut, sau credem că am văzut; şi, dacă e posibil, să găsim o explicaţie raţională. De pildă, eu nu ştiu dacă sînt singurul care am văzut fulgerul acela izbind suprafaţa lacului. O dîră lividă de foc, absolut verticală.

Privi în jur întrebător. După o scurtă clipă de tăcere încordată, o infirmieră între două vîrste roşi puternic şi spuse încet:

— Nu, am văzut-o şi eu.

— Şi eu, spuse contabilul cu aspect famelic.

Soţia lui aprobă viguros din cap. Mai mulţi schiţară gesturi stînjenite, reţinute de aprobare, şi sorbiră îngînduraţi, tulburaţi, din paharele cu băutură. Maiorul întrebă dacă mai era cineva care să poată relata alte fapte ieşite din comun.

— Un banc întreg de balene, spuse o femeie tînără, blondă, drăguţă, secretară. Ieri dimineaţă, cînd am coborît să înot puţin, devreme de tot. Am crezut că am vedenii, sau mai bine zis că

nu văd bine, dacă înţelegeţi ce vreau să spun, pentru că lacul nu comunică pe nicăieri cu exteriorul. Nu e cu putinţă. Dar acum m-aţi făcut să îmi amintesc. Sînt sigură că nu erau nişte nori din aceia joşi.

— Poate că dumneata ţi-ai văzut doar mahmureala dumitale, spuse Vogel sardonic.

— Nu. Le-am văzut şi eu, spuse palida lui soră. Îmi pare rău, Friedrich, adăugă grăbită, dar trebuie să spun adevărul. A trebuit să mă scol în zori, pentru un anumit motiv pe care nu are rost să-l mai declar acum, şi m-am uitat pe fereastră.

— Şi aţi văzut balenele? insistă maiorul cu un surîs amabil şi discret.

— Da.

Îşi răsucea batista între degete şi Vogel o privi cu dispreţ şi un fel de ură.

Se părea că nimeni altcineva nu mai văzuse bancul de balene; dar nimeni altcineva nu se mai trezise în zori, în ziua precedentă, şi mărturisirea la care se decisese atît de greu, dar evident cinstită, a surorii lui Vogel fusese foarte impresionantă.

— Alte mărturii? întrebă maiorul scurt. Întîmplări ciudate, aţi mai văzut ceva neobişnuit?

Ochii celor de faţă se rotiră prin cameră într-o tăcere inexpresivă.

— Atunci, să vedem ce avem pînă acum. Stele căzătoare. Frunze roşii. Fulgerul acela. Un banc de balene...

Bolotnikov-Leskov, care pînă atunci rămăsese aşezat la locul lui, atent şi izolat, mîngîindu-şi bărbiţa scurtă şi elegantă acolo, în colţul cel mai îndepărtat, interveni în clipa aceasta. Glasul unui atît de eminent om de stat cîştigă instantaneu respectul, chiar şi pe al celor care nu erau de acord cu politica urmărită de el.

— Eu nu pot sugera nimic pentru... (oftă şi îşi desfăcu degetele) pentru a explica stelele căzătoare, frunzele roşii sau fulgerul. Dar cred că pot da o explicaţie în ce priveşte balenele. Madame Cottin – se înclină spre doamna trupeşă, îmbrăcată în albastru, care îşi înclină faţa surîzătoare ca răspuns – este croitoreasă de corsete. Şi o parte din orice corset este – ca să spunem lucrurilor pe nume – o balenă moartă. Nu mi se pare

imposibil ca prezența ei printre noi, care ne-a ridicat tuturor moralul prin excepționala domniei sale căldură și vitalitate, să fi „chemat" balenele, ca să spunem așa. Să le fi atras, să le fi cîntat ca să zicem astfel, să le fi momit spre casă, spuneți-i cum vreți.

Făcîndu-și vînt ca să-și răcorească obrajii îmbujorați, Madame Cottin, spuse că, într-adevăr, ea mai cunoscuse și alte împrejurări în care niște doamne văzuseră balene, atunci cînd ea – Madame Cottin – fusese pe undeva pe aproape.

Bolotnikov-Leskov o aprobă recunoscător din cap, roșind ca un adolescent.

Explicația aceasta rațională, sau aproape rațională, a apariției balenelor învioră mult întreaga societate adunată în sala de biliard și îi încurajă pe cîțiva să menționeze fenomene la care fuseseră martori, dar prea timizi ca să le amintească. Un pastor luteran spuse ezitînd că el văzuse un sîn zburînd printre cireși, într-o seară pe drumul spre biserică, puțin înainte de cină.

— La început am avut impresia că e un liliac, spuse el, dar sfîrcul era foarte vizibil.

O femeie cu bustul amplu și cu părul cărunt spuse că ei însăși i se extirpase recent un sîn din cauza unei excrescențe. Maiorul Lionheart îi mulțumi pentru sinceritatea ei, și se auzi un murmur reținut de simpatie. Vogel, acum foarte galben la față, spuse că el avusese impresia că văzuse un embrion pietrificat plutind pe lac într-un loc cu ape mai puțin adînci, dar că s-ar fi putut la fel de bine să fi fost o bucată dintr-un arbore fosilizat. Pîngînd, sora lui mărturisi că făcuse un avort, cu zece ani în urmă. Urmă o tăcere penibilă și șocată, și reieși clar pentru toată lumea că Vogel nu știuse de această întîmplare. Mușchii feței îi tremurau vizibil și maiorul simți un val de compasiune pentru acest avocat german atît de uscat.

Sora lui Vogel suspina acum nestăpînit. Era un sunet uscat, dureros, aproape cu neputință de ascultat; oameni care supraviețuiseră inundației și incendiului fără să clipească își aprindeau acum trabucuri încercînd să-și liniștească nervii. Fu pentru toți o mare ușurare atunci cînd pastorul se aplecă pe deasupra lui Vogel, luă brațul femeii strîngîndu-i-l cu bunătate

dar ferm, şi o conduse afară din sala de biliard, deschizîndu-i drum printre oaspeţi şi masa de biliard. Pe cînd ea era astfel scoasă din încăpere, soţia brutarului putu fi văzută de cei care erau aşezaţi aproape înghiontindu-şi uşor soţul şi şoptindu-i ceva, iar el clătină din cap. Dar cînd se lăsă iarăşi tăcerea, brutarul se ridică în picioare şi cu o voce needucată, de muncitor, abia auzită, spuse că el văzuse un pîntec alunecînd peste apele lacului. Ieşise mai spre larg, să pescuiască, singur. Pîntecul abia atingea suprafaţa apei şi dispăruse de altfel repede.

— Uneori se întîmplă să vezi aşa, lucruri, cînd ieşi la pescuit de unul singur, mai ales în zori, sau seara în amurg. Dar de data aceasta ştiu că nu m-am înşelat.

Şi se aşeză, privind-o pe nevastă-sa ca pentru a-i obţine aprobarea.

Maiorul Lionheart nu-şi putu reţine un mic zîmbet care-i dezvălui dinţii gălbui, la auzul accentului vulgar, comic, al brutarului, deşi încercă să se prefacă o clipă că-şi încerca muşchii obrazului; şi chiar şi Bolotnikov-Leskov, în ciuda idealurilor sale revoluţionare, surîse pe furiş. Maiorul întrebă dacă mai văzuse cineva un asemenea pîntec alunecînd peste lac. În tăcerea lăsată, cineva spuse că poate văzuse o pîine, şi se auziră chicoteli care mai scăzură din încordarea creată. Apoi un glas masculin neidentificat, de undeva din umbrele din colţurile încăperii, se auzi izbucnind:

— A văzut cineva gheţarii? Acolo, în munţi?

Asta făcu să piară toate surîsurile şi readuse răceala în încăperea iarăşi amuţită.

Se mai făcură, de către unii şi alţii, încercări de a explica stelele căzătoare, fulgerul, frunzele roşii şi gheţarii. Nici una dintre ele nu avea putere de convingere, nici chiar pentru cei care oferiseră aceste explicaţii. Încheind discuţiile, maiorul sfătui la o vigilenţă sporită. Bolotnikov-Leskov îi mulţumi în numele celor de faţă – se auzi un alt murmur de încuviinţare – şi propuse ca, în eventualitatea că altcineva ar mai fi constatat alte fenomene inexplicabile, maiorul să fie imediat informat; care maior era împuternicit să convoace o altă adunare, dacă şi cînd va fi socotit necesar. Propunerea fu adoptată cu aclamaţii discrete.

Pe cînd participanţii urcau doi cîte doi scara, brutarul se găsi aproape de infirmiera între două vîrste. Ea profită de acest prilej ca să-i spună că nepoata sa, care nu se simţise bine în acea seară şi se culcase devreme, suportase doar cu o lună înainte o operaţie în care îi fusese extirpat uterul.

— Am adus-o aici să se pună pe picioare, spuse ea liniştită, nedorind să fie auzită de ceilalţi. E foarte trist, pentru că nu are încă nici treizeci de ani. N-am vrut să spun asta în public, pentru că ar supăra-o să se ştie. E şi aşa destul de necăjită. Dar am vrut ca dumneavoastră şi soţia dumneavoastră să ştiţi asta.

Brutarul îi strînse recunoscător o clipă braţul.

Trecură cîteva seri înainte ca tinerii îndrăgostiţi să se aventureze iarăşi jos în restaurant. Cînd o făcură, constatară că masa lor fusese alocată altor oaspeţi. Fluxul de vizitatori şi clienţi ai hotelului alb părea că nu se mai opreşte, şi o masă liberă era un lux pe care acesta nu şi-l putea permite. Şeful de sală explică asta tinerei perechi cerîndu-le scuze, spunînd că el crezuse că preferau să cineze în cameră. Îi rugă să aştepte o clipă şi se duse să schimbe cîteva cuvinte cu o femeie corpolentă, stridentă, atrăgătoare, artificial blondă, Madame Cottin, care era aşezată singură la o masă de două persoane. Madame Cottin surîse acceptînd, urîndu-le printr-un semn din cap celor doi tineri bun venit pe deasupra sălii de mese; iar şeful de sală produse repede un scaun suplimentar, escortînd apoi perechea cea tînără pînă la masa doamnei. Fură nevoiţi să se înghesuie puţin şi tînărul o copleşi cu scuze pentru că invada astfel spaţiul privat al doamnei; dar Madame Cottin îi respinse rezervele cu un rîs zgomotos şi scoase chiar un mic ţipăt ascuţit dar plin de bunăvoinţă cînd li se ciocniră, poate jenant, picioarele pe sub masă.

Era încîntată, le spuse, să aibă companie. Soţul ei pierise în timpul inundaţiei şi singurătatea nu era deloc uşor de suportat. Scoase o batistă şi îşi tamponă o lacrimă în colţul ochiului; dar curînd, la rîndul ei, se scuză pentru a-şi fi etalat prea demonstrativ suferinţa în faţa lor.

— Încerc să nu plîng prea des, spuse ea. La început am fost neconsolată, şi sînt sigură că le-am făcut viaţa tare grea celor

din jur. Dar mi-am spus că trebuie să mă adun. Nu era cinstit față de ceilalți, care au venit aici să se distreze.

Tînărul spuse că îi admira foarte mult curajul. O remarcase încă de data trecută cînd luaseră masa aici; o văzuseră rîzînd și dansînd, sufletul întregului grup. Madame Cottin îi adresă un zîmbet trist.

— Nu a fost ușor, spuse.

De fapt, o duruse grozav să se prefacă astfel că e plină de bună dispoziție în vreme ce inima îi era în sicriu alături de soțul ei.

Îi venea parcă mai ușor, adăugă, de cînd cu tragedia aceea înfiorătoare a incendiului. Spectacolul suferinței reîmprospătate a altora avusese efectul de a o distanța de propria ei pierdere. Și de altfel, în comparație cu moartea prin flăcări, înecul era o moarte ușoară și liniștită. Întotdeauna poți găsi pe altul într-o situație mai jalnică decît a ta, spuse ea. Își tamponă ochii din nou; dar apoi, nevoind să le strice seara, deveni mai vioaie și începu să povestească tot felul de istorioare vesele, mai ales despre clienții ei. Amîndoi se îndrăgostiră literalmente de Madame Cottin. Vedeau cum i se scurg lacrimile pe obraji în timp ce le spunea povestioare vesele despre felul cum le potrivea unor doamne (și chiar unor domni) corsetele. După ce luă o masă consistentă, se bătu ușor peste stomacul acum bine hrănit, dar și bine ascuns, spunînd că era o reclamă vie a propriilor ei produse.

— În realitate, sînt uite-atîta!

Rîse, despărțindu-și mîinile, asemenea pescarilor cînd descriu un pește prins. De fapt, brutarul, care-i întîlnise privirea de partea cealaltă a încăperii, îi înțelese greșit gestul și i-l întoarse desfăcîndu-și la rîndul său brațele, rînjind încîntat. Seara se scurse repede, ca și cum ceasornicarul de la masa de alături ar fi întreit iuțeala tuturor ceasurilor și pendulelor din încăpere.

Îndrăgostiții o însoțiră pe Madame Cottin spre camera ei – care era de fapt cea de alături de a lor, chiar în spatele capului patului lor. Noapte de noapte auziseră suspinele care le frîngeau inima, venind din camera aceea. Admirația și respectul pentru ea sporiră și mai mult – simțeau cît o costa faptul că trebuie să-și închidă astfel suferința toată ziua. Și iarăși, în noaptea

aceasta, pe cînd ei îşi cădeau unul altuia în braţe şi începeau să se dezbrace nerăbdători, auziră suferinţa doamnei Cottin, de dincolo de perete. Însă îi uitară repede sunetele jeluitoare, mistuiţi de propria lor înfometare.

Mai tîrziu, se ivi prima lor ceartă de îndrăgostiţi. Fu de fapt o ceartă din iubire, care nu se ridică nici un moment mai presus de o şoaptă. El era convins că vedea stelele căzînd pe cerul întunecat de dincolo de fereastra lor, în timp ce ea susţinea că erau de fapt trandafiri albi. Dar apoi ceva care era fără îndoială o dumbravă de portocali pluti alunecînd în jos prin faţa ferestrei lor şi îşi conteniră şoaptele cuprinşi de uimire, urmărind-o. Portocalele strălucitoare licăreau în frunzişul foşnind întunecat. Îndrăgostiţii ieşiră pe balcon să admire această splendoare căzînd blînd în apele lacului. Fiecare fruct în parte fîsîia şi se stingea la atingerea apelor liniştite.

Ascunsă de privirea lor, şi Madame Cottin ieşise în acelaşi timp pe balconul ei. Nu putea dormi. Vedea că erau sute de lanterne pe lac, una cîte una acoperite de o pînză neagră. Îşi mai croise drum plîngînd prin încă o noapte. Dezbrăcîndu-se şi punîndu-şi cămaşa de noapte de bumbac, vărsă acum recipientul de sticlă aproape plin cu lacrimile ei.

Istoviţi cu totul, cei doi îndrăgostiţi stăteau acum întinşi unul lîngă altul pe pat. Era şi ciudat şi înviorător să nu mai trebuiască să asculte sunetele suferinţei de alături. Nu aveau idee cît ar fi putut să fie ceasul. Timpul, care la începutul serii se grăbise într-atît, acum abia se tîra pentru Madame Cottin, zăcînd acolo, cu ochii mari, în întuneric; şi nu exista deloc, dar în feluri diferite, pentru oaspeţii adormiţi în hotel, pentru morţii din camerele frigorifice de jos, şi pentru îndrăgostiţi. Sufletele lor, legănîndu-se pe marginea somnului, asemenea cuiva care, oprimat de căldură, îşi aşterne culcuşul primejdios afară pe balcon, se acordau la tăcerea desăvîrşită. Auzul ei era mai fin decît al lui, şi auzea tăceri de care el nici nu era conştient. Nici degetele nu li se mai atingeau. Din cînd în cînd, mîna lui mai mîngîia obosită tufa învălmăşită a părului ei pubian, mai mult cu afecţiune decît cu dorinţă; îi plăcea să-l simtă făcînd asta.

El întrerupse tăcerea ca să-i şoptească abia auzit că asta îi aducea în minte un deal pe care se jucase deseori şi unde

mergea la picnicuri în copilărie. Dealul era acoperit de ferigi, şi se jucase acolo de-a hoţii şi vardiştii cu un verişor. Îşi amintea plăcerea îmbinată cu teamă, cu care urmărea sau cu care se lăsa urmărit printre ferigile ţepene încărcate de mireasma lor greoaie, văratecă. Fusese singura dată în viaţa lui cînd se simţise aproape de tot de pămînt.

— Tatăl meu spune că sînt totdeauna patru fiinţe de faţă atunci cînd are loc actul dragostei, spuse el. Ele sînt şi aici, bineînţeles. Părinţii mei.

Tînăra zări silueta plină de gravitate a lui Freud, alături de cea a sfioasei sale soţii, la piciorul patului. Costumul negru al lui Freud şi cămaşa de noapte albă a soţiei lui se dizolvară şi se contopiră în rochia ei, zăcînd umbroasă pe duşumea, acolo unde o aruncase adineaori.

Cel mai mult le plăceau amurgurile. Munţii ţeseau nori trandafirii din ei înşişi, ca nişte flori. (Bătrîna infirmieră chiar văzu într-o seară cerul întreg transformîndu-se într-o uriaşă rozăstacojie, cu petale împletindu-se fără sfîrşit; şi conştiincioasă se duse imediat la maior să-i raporteze.) Roza, deşi veşnic nemişcată, părea să se rotească în ea însăşi şi îndrăgostiţii aveau senzaţia ireală că pămîntul întreg se rotea. Tot astfel se roteau şi sînii ei, în mîinile lui, pe măsură ce noaptea cobora asupra lor; şi se rotea şi limba lui, pe cînd se înclina cu delicateţe spre sexul ei, sau încerca să pătrundă tot mai adînc acolo înăuntru, ca şi cînd s-ar fi străduit să o împingă pe ea în coasta muntelui. Ea se deschidea atît de tare încît îşi simţea vaginul căscîndu-i-se asemenea unei peşteri, astfel că dădea afară aerul ca pe un vînt şi asta îi aducea roşeaţă în obraji, deşi era conştientă că şi el ştia că nu era asta.

Timpul, cu mîinile lui blînde de chirurg, o vindeca în linişte pe Madame Cottin. Pe cînd îndrăgostiţii îşi petreceau ziua în camera lor stătută, ea era pe afară, plimbîndu-se în jurul lacului cu părintele Marek, bunul şi bătrînul preot catolic. Certitudinile lui erau o mare consolare pentru ea. Insistă să o convingă să revină în sînul bisericii, asemuind influenţa sa cu cea a solidelor ei corsete. Dogmele bisericii, spunea el surîzînd, sînt oasele de balenă ale sufletului. Analogia aceasta o încîntă şi ea chicoti. După o plimbare frumoasă şi lungă de dimineaţă prin

pădure şi printre florile sălbatice, preotul şi corsetiera se opriră la un han plăcut pe malul lacului, departe de orice urmă de civilizaţie, să guste ceva. Luînd pîinea şi brînza şi aşezîndu-se la una dintre mesele de pe malul lacului, îi descoperiră acolo pe Vogel şi pe Bolotnikov-Leskov. Se simţiră obligaţi să li se alăture, deşi nici una dintre părţi nu se bucura în mod deosebit de întîlnire. Bolotnikov-Leskov era în mijlocul unei peroraţii politice şi îşi luase prea mult avînt ca să se mai poată opri. Problema, explica el (pe cînd Madame Cottin surîdea trist şi îşi lăsa privirea să rătăcească peste apele lacului), era că partidul său se dovedise cel mai potrivit pentru interesele maselor, dar din nefericire masele nu pricepeau lucrul acesta. Se temea că singurul răspuns era bomba.

Ochiul de vultur al lui Vogel remarcă tremurul mîinii preotului pe cînd îşi bea paharul cu suc de prune; îi observă de asemenea tenul roşiatic. Experienţa lui de jurist îi spunea că preotul fusese trimis aici în vacanţă, la uscat. Corsetierii, bărbat şi femeie, îşi terminară pîinea şi brînza repede şi se scuzară pentru precipitarea cu care erau siliţi să-i părăsească. Voiau, explicară ei, să facă pe jos un ocol al lacului.

Tinerii îndrăgostiţi îşi consumau în vremea aceasta cea de a doua neînţelegere în relaţiile lor, acum una mai serioasă. El o supunea unui interogatoriu gelos cu privire la relaţiile sexuale cu soţul ei; şi lucrul acesta o irita, pentru că toate acestea erau acum atît de departe în trecut, şi atît de irelevante. Discuţia făcu să reiasă, pentru prima dată, lipsa lui de maturitate; cei cîţiva ani diferenţă între ei nu păruseră niciodată pînă acum să aibă vreo importanţă. De fapt, ea nici nu-i remarcase. Dar acum ieşeau limpede în evidenţă, în această izbucnire puerilă de gelozie faţă de un mort. Şi asta îi stîrni iritarea şi faţă de alte lucruri, ca de pildă ţigările turceşti urît mirositoare pe care le fuma continuu, umplînd camera cu mirosul lor stătut şi fără îndoială distrugîndu-i pentru totdeauna vocea de cîntăreaţă.

Pînă la urmă, firește, totul deveni şi mai fermecător decît înainte. Întinşi apoi, uniţi în iubire, privindu-se în ochi, nu le venea să creadă că asemenea cuvinte neprietenoase se schimbaseră între ei. Dar ea trebuia să-i arate că ţinea mai mult la el decît ţinuse la soţul ei, şi să-i arate asta făcînd ceva ciudat –

luîndu-i penisul în gură. Era ceva oribil de intim, să se vadă deodată ochi în ochi cu acel bulb amplu de tulipă, cu monstrul acela mirositor, înrourat. De fapt, să-l cuprindă în gura ei i se părea ceva la fel de neconceput ca să atingă astfel membrul unui taur. Însă închise ochii şi o făcu, cu frică, doar ca să-i arate că îl iubea mai mult decît pe soţul ei. Şi nu era neplăcut, era atît de departe de a fi neplăcut încît începu să devină chiar curioasă; storcînd uşor, mîngîind şi sugînd tulipa aceasta, încît îi creştea tot mai mare în gură pînă îşi zvîcni deodată jetul în gîtlejul ei. Stăpînit de gelozie, el o insulta în cuvinte grosolane, ceea ce pe ea o stîrnea în chipul cel mai ciudat.

Era o nouă modalitate de a-şi stîrni excitaţia, tocmai în clipa cînd credeau că ajunseseră la capătul posibilităţilor de a mai gusta ceva nou. Printr-o curioasă transsubstanţiere, cam la vremea aceea sînii ei începură să dea lapte, atît de fără sfîrşit fuseseră supţi.

Cînd coborîră în cele din urmă la masa de seară, ea îşi simţea pieptul dureros de umflat, gata să-i plesnească. Îi bucurau animaţia activităţii din jur, rîsul oaspeţilor, graba chelnerilor, efervescenţa orchestrei de ţigani, aroma felurilor de mîncare; sînii ei, plini şi jucînd nerăbdători sub mătasea bluzei pe cînd trecea printre mese, se bucurau şi ei de toate acestea. Atmosfera în hotelul alb se restabilise pe deplin. Timpul îşi făcuse lucrarea de ostoire. Spiritele animalice ale vieţii reînviaseră. Muzicanţii ţigani găsiseră un client italian care cînta la vioară într-una din marile orchestre şi era incomparabil mai bun decît violonistul care murise şi astfel, deşi îşi jeleau colegul, se bucurau de muzica splendidă pe care o creau, pentru că noul muzicant le îmboldea talentul modest spre noi înălţimi.

Întrucît mai mulţi clienţi plecaseră, şeful de sală fu în măsură să le ofere tinerilor îndrăgostiţi o masă mai bună, mai mare. Se aşezară la cină împreună cu Madame Cottin şi cu preotul. Erau într-o dispoziţie relaxată, jovială, după ce petrecuseră ziua întreagă la soare şi la aer curat. Bătrînul, roşu la faţă, îşi flutură mîna într-un gest îngăduitor, aprobator, atunci cînd tînăra îşi descheie cîţiva nasturi ai rochiei explicînd cît de dureros de plini îi erau sînii. Era plin de simpatie, pentru că mama lui suferise de aceleaşi tulburări în tinereţe. Tînărul,

ştergîndu-şi vinul roşu de pe buze cu şervetul, se aplecă peste tăblia mesei să-i cuprindă sfîrcul între buze, dar înainte să o poată face, laptele îi ţîşni şi împroşcă faţa de masă. Ea roşi ca focul şi îşi ceru stînjenită scuze, dar părintele Marek şi Madame Cottin rîseră înlăturîndu-i cu bunătate stînjeneala şi un chelner se grăbi surîzînd şi şterse cu îndemînare picurii cu şervetul său alb, lăsînd doar o pată nedesluşită. Îi întrebă dacă doreau altă faţă de masă, dar cu toţii spuseră că nu era necesar; era doar lapte curat, inofensiv.

Tînăra îl văzu pe preot privind cu jind parcă spre sînul durduliu pe care i-l sugea acum iubitul ei. Se juca absent cu paharul cu apă pe care-l ţinea între degete şi era limpede că în sinea lui tînjea după ceva mai tare. Îl întrebă dacă ar fi dorit să-i ia celălalt sîn şi să soarbă din el.

— Sînteţi sigură că nu vă deranjează? întrebă bătrînul preot, emoţionat şi flatat. Recunosc că e foarte tentant.

Aruncă o privire spre Madame Cottin, care îi surîse aprobator.

— Chiar este. Da! În fond am făcut o plimbare foarte lungă.

Ea îşi sorbi pînă la fund paharul de vin şi îşi turnă încă unul.

— Are să vă facă bine. Apa nu e băutură pentru un bărbat!

El părea încă ezitant, jenat.

— Chiar aş vrea să o faceţi, spuse tînăra femeie. Vă rog.

Şi tînărul îşi desprinse gura de pe sfîrcul umflat ca să spună:

— Vă rog s-o faceţi. Pentru mine e prea mult, sincer vă spun.

Preotului nu-i mai trebui o altă invitaţie, şi curînd sugea mulţumit. Tînăra se rezemase pe spate în scaun, nu mai puţin mulţumită şi uşurată, mîngîind părul des şi lucitor al iubitului ei şi creştetul acoperit cu păr fin al preotului. Băgă de seamă că în vîrful capului îl arsese soarele. Pe deasupra lor, le surîse celor de la mesele de alături, brutarului şi soţiei sale, cu cei doi copii ai lor. Aceştia sorbeau din paharele cu apă. Brutarul făcuse ani de zile economii pentru această vacanţă, dar tot nu-şi putea permite să fie extravagant. Surîse totuşi cvartetului însetat.

— Eu nu-i condamn, observă, adresîndu-se soţiei sale şi copiilor. Dacă-ţi poţi permite să faci aşa ceva, de ce să nu te bucuri, atîta vreme cît îţi stă în puteri s-o faci?

Soţia, cu invidia stîrnită de aroma fripturii de raţă aşezată în faţa ei chiar în clipa aceea, îşi reprimă comentariul răutăcios pe care fusese pe punctul să-l facă şi spuse doar, simplu.

— Da, e plăcut să vezi că toată lumea e atît de veselă.

Într-adevăr, nu mai era nici un chip posomorît în toată sala de mese atît de încăpătoare. Ca şi cum cu toţii s-ar fi hotărît dintr-o dată şi în acelaşi timp să răscumpere în seara aceasta deprimarea care întunecase mesele în zilele dinainte. Chelnerii erau într-o dispoziţie sărbătorească, numai a lor, făcînd mici piruete după muzică, grăbindu-se încoace şi încolo şi prefăcîndu-se că jonglează cu tăvile încărcate. Chiar şi bucătarul corpolent îşi părăsi plita ca să iasă în uşa sălii, să vadă ce se petrecea aici. I se acordă o aclamaţie copleşitoare şi el îşi arătă zîmbind încîntarea, ştergîndu-şi transpiraţia scursă pe faţa rotundă. Madame Cottin se ridică în picioare, străbătu sala şi îi prezentă paharul de vin gol. Arătă spre prietenii ei de la masă, extatic ocupaţi de farmecele tinerei, şi-l trase uşor pe bucătar de mînecă. Timid, el se lăsă cu greu adus, aşa grăsun cum era, prin încăpere spre masa lor, rîsul său, acum larg pe toată faţa, lăsînd să se vadă o gaură acolo unde îi lipsea un dinte. Mesenii aplaudau şi băteau din picioare, pe cînd Madame Cottin îl împingea pe şeful bucătar printre ei. Tînăra cu pieptul dezgolit surîse şi-l încurajă cu semne din cap pe uriaşul atît de sfios, zîmbitor, şi îl desprinse cu blîndeţe pe iubitul ei de la sfîrc – preotul continua să sugă încîntat, nici măcar băgînd de seamă veselia din jurul lui. Tînărul, cu buzele înspumate, îşi surîse şi el asentimentul şi bucătarul şef care, aplecîndu-se, prinse cu tandreţe sfîrcul umflat între degetul mare şi arătător şi îl mulse în paharul de vin. Cînd se umplu, îl ridică triumfător ca pe un pocal de victorie şi bău laptele dulce dintr-o singură sorbitură extatică. Printre comentariile pline de apreciere, care-i veneau din toate părţile, cu privire la măiestria artei sale culinare, se întoarse cu mers legănat şi surîzînd larg în bucătăria lui, iar uşile batante zvîcniră închizîndu-se după el.

La una dintre mesele celelalte, o masă mare, pregătită pentru o familie de opt persoane, buna dispoziţie rivaliza cu cea de la masa tinerilor îndrăgostiţi la atenţia amuzată a celorlalţi oaspeţi. Cantităţi uriaşe de şampanie le erau aduse una după alta; paharele erau azvîrlite şi sparte; se înălţau toasturi în hohote de rîs; glasuri discordante, dar pline de bucurie, intonau cîntece ţigăneşti. Se răspîndi zvonul că se sărbătorea faptul că şeful familiei, un olandez bătrîn, aproape orb, urcase pe muntele din spatele hotelului şi se întorsese aducînd cu sine tufe de iarba păianjenului, plantă denumită astfel pentru că răsare doar pe locuri înalte şi în spărturile de stîncă muntoasă, accesibile doar păianjenului. Bătrînul se apucase de studierea plantelor sălbatice tîrziu în viaţă şi descoperirea de astăzi constituia împlinirea celui mai îndrăgit vis al lui.

Auzind asta, Madame Cottin şi tînăra schimbară cîteva cuvinte în şoaptă şi îl chemară pe chelner. El îşi făcu apariţia grabnic, numai atenţie, şi apoi păşi sprinten către masa olandeză cu invitaţia lor. Aproape înainte să fi rostit cuvintele, ei săriseră de pe scaune şi porniseră să străbată sala, dornici să răspundă amabilei invitaţii. Şi după ce îşi goliră paharele, sau se înfruptară direct de la sînul ei, alţi clienţi surîzători şi veseli se ridicară ca să se alăture cozii. Şi membrii orchestrei îşi cerură partea lor. Pînă şi Vogel, care nu-şi părăsise expresia de superioritate şi aerul de plictiseală – ca şi cum ar fi spus: Tot sînt aici, haide să intru şi eu în horă – se apropie şi supse şi el cîteva clipe de la sîn. Reîntorcîndu-se spre sora lui, îşi şterse laptele de pe buze cu un surîs sarcastic.

Soarele, apunînd rapid, îşi răspîndea untul peste copacii de dincolo de uşile de sticlă şi mesenii deveniră dintr-o dată mai sobri. Preotul îşi desprinse gura de pe sfîrc, sătul, şi îi mulţumi tinerei femei, simţind însă apoi cum i se strînge inima cînd îşi aminti de de mama sa, de simţămintele lui de vinovăţie pentru singurătatea şi sărăcia ei, atît de departe acum, în Polonia lui natală. De asemenea, din păcate, îşi călcase legămîntul. Trebuia să se pregătească pentru slujba funebră în memoria celor care pieriseră în inundaţie şi în incendiu. Ar fi preferat o siestă; dar trebuia să-şi facă datoria. Se ridică şi privi în jur căutîndu-l pe

pastor. Urmau să-şi împartă îndatoririle. Tînăra femeie îşi încheie rochia.

Simţea mîna iubitului care o pipăia pe sub faţa de masă. I se învîrtea puţin capul, căci băuseră prea mult. Iubitul ei şi Madame Cottin se văzură nevoiţi să o susţină cînd părăsiră încet sala de mese. Ea insistă că putea merge şi singură şi că Madame Cottin ar trebui să o ia înainte pe scări ca să-şi ia mantoul pentru procesiunea funebră. Însă aceasta spuse că nu va participa. Nu mai avea putere.

În dormitor, Madame Cottin o dezbrăcă pe tînără şi o întinse cu toată grija pe pat. Penisul tînărului îndrăgostit se şi strecurase înlăuntrul ei încă de pe cînd se străduiau să urce scările; şi acum Madame Cottin o lăsă cu corsetul şi ciorapii pe ea, pentru ca el să poată rămîne înăuntru. Auzea vag litaniile jeluitorilor pe cînd se îndreptau spre cimitir şi se întinse liniştită, bucurîndu-se de plăcerea pe care i-o dăruia el. Ochii ei erau închişi, dar îl simţi cum îi ia mîna şi i-o îndreaptă spre locul unde voia ca ea să-şi apese degetele puţin în interiorul vaginului, alături de penisul lui. Simţi pe lîngă mîngîierea unghiei tinerei femei şi duritatea inelului doamnei Cottin.

— Mă ajută să răzbesc prin toate astea, şopti Madame Cottin, iar tînăra femeie murmură că înţelegea; propria ei verighetă îi fusese de ajutor în suferinţa ei, şi încă simţea că nu şi-o poate scoate de pe deget.

Trupurile fură încărcate în căruţe, pe care le auziră o vreme hurducîndu-se printre pini, înainte de a se pierde în tăcere. Tînăra se simţea goală, acolo unde cu puţin mai înainte fusese atît de delicios umplută, şi, somnoroasă, ceru mai mult, iarăşi. Străduindu-se molatec să-şi deschidă ochii, îi urmări pe Madame Cottin şi pe iubitul său sărutîndu-se cu pasiune.

Cărarea care înconjura lacul urcînd spre cimitirul din munte era foarte lungă, şi preotul mai făcuse drumul acesta pe jos o dată astăzi. Se simţea de asemenea îngreuiat de hrana pe care o consumase şi de băutura tare pe care o sorbise. Era limpede că şi ceilalţi se simţeau la fel, şi curînd obosiră să mai intoneze imnurile funebre. Rămaseră tăcuţi, ascultînd scîrţîitul carelor pe cărarea de nisip.

Preotul începu o conversaţie ezitantă cu pastorul. Era prima dată cînd discuta mai îndelung cu un prelat al confesiunii opuse; însă asemenea dezastre creează apropierile cele mai ciudate, îşi spuse el. Era o conversaţie interesantă, în probleme de doctrină. Puteau cădea de acord măcar că iubirea Domnului era ceva de dincolo de puterea analizei. Curgea fluid, fără cusături sau articulaţii, prin întregul Creaţiei Sale. Începeau să se împleticească de oboseală – pentru că nici pastorul nu mai era tînăr – şi tăcură ca să-şi economisească puterile. Gîndurile preotului se întorseseră la sînul din care supsese. Încerca să-şi amintească rotunjimea şi căldura lui. Se gîndea şi la Madame Cottin, care-i dăduse sfaturi atît de bune, la plimbarea lor de astăzi, la sentimentele lui de culpabilitate.

Carnea amplă a doamnei Cottin, eliberată de strînsoarea oaselor de balenă care pătrunseseră mai adînc după masa suculentă, era acum şi gîdilată şi împunsă de cei doi prieteni tineri, iar ea se zbătea, ţipînd ascuţit şi rîzînd, luptîndu-se să scape din mîinile lor. Făcuse imprudenţa să le spună că se gîdila uşor şi ei profitau acum din plin. Firește, nu i se putea împotrivi unui bărbat puternic, şi cu atît mai puţin şi tinerei femei care tăbărîse asupra ei. O dată sau de două ori se desprinsese aproape, să se dea jos din pat, dar de fiecare dată tînărul îşi împlîntase degetele groase în părţile cele mai moi ale coapselor ei, şi fusese silită să i se supună întinzîndu-se la loc gîfîind. Pe urmă, într-o clipă de slăbiciune, cînd îşi pierduse echilibrul, ei o apucară de picioare şi i le desfăcură larg şi atunci ea începu să chicotească şi să se împotrivească din nou, şi apoi să se înece de rîs cînd ei îi gîdilau tălpile. Tînărul i se strecură între coapse şi îi opri ţipetele cu gura lui, iar ea trebui să promită, ca să poată să respire, să fie o fată bună şi să-l lase să facă ce voia el. Acum gîfîia şi rîdea, mai liniştită, şi rîsul i se pierdu în icnete scurte, sacadate, printre buzele care surîdeau molatec sau se uneau cu ale lui în săruturi scurte, grăbite.

Briza ţeapănă îl trăgea de poalele tunicii militare, şi maiorul Lionheart îşi aminti de alte gropi comune în faţa cărora mai stătuse astfel, şi de toate scrisorile pe care fusese nevoit să le scrie. Pe cînd culoarea începea să se risipească pe cer şi lumina zilei să se întunece în umbra muntelui, avu impresia că vede o

livadă de portocali plutind încet spre apele lacului; şi trandafiri. Impresia fu îndeajuns de puternică pentru a-l hotărî să o menţioneze la viitoarea reuniune pe care o plănuia pentru noaptea următoare. Trandafirii se potriveau parcă, straniu, cu roza din viziunea infirmierei mai vîrstnice. Nu acordase prea multă atenţie acestui detaliu înainte, pentru că i se păruse că era mai curînd căzută la mintea copiilor. Îi era milă de fata liniştită, tristă, încîntătoare care era în grija ei. Dar poate chiar văzuse o roză în amurg. Iarba păianjenului – şi asta era ciudat. Părintele Marek începu să vorbească şirului de îndoliaţi înţepeniţi, înfrigurați, şi maiorul îşi întoarse gîndurile spre locotenentul cel tînăr şi atît de frumos, nepotul său, care avea să sosească a doua zi dimineaţă cu primul tren. Aveau să facă minunate partide de schi. Mai încolo era pîrtia lui favorită.

Universul, se gîndea Bolotnikov-Leskov, este o celulă revoluţionară cu un singur membru; numărul perfect pentru a asigura siguranţa desăvîrşită. Dumnezeu, dacă exista, ar putea să strîngă din dinţi sub cea mai grea tortură, şi nici un cuvînt de trădare nu îi va scăpa de pe buze, pentru că nu avea nimic de trădat, nu ştia nimic.

Ascultînd doar pe jumătate murmurul preotului, privi în jos cu o ciudată lipsă de sentiment spre capacul sicriului care ascundea vederii pe femeia aceea naivă şi tînără care îi împărtăşise entuziasmul; fusese atît de dedicată cauzei, încît deseori îi vorbise despre mileniul care va să vină chiar şi în timp ce făceau dragoste.

Pisicile, se gîndea Enrico Mori, un violonist, nu au pe nimeni care să citească minciuni consolatoare în asemenea clipe. Pisicile ştiu că nu există înviere decît prin transplantarea în muzica mea. Mîngîie capul pisicii negre care îi urmase tot drumul de la hotel. Stătea acum, torcînd, în braţele prostituatei bolnave de cancer. Ştia că este prostituată pentru că fusese clientul ei odinioară, pe cînd era student la conservatorul din Torino. Se recunoscuseră din prima noapte, iar tîrfa roşise şi îşi abătuse privirea.

În predica sa, părintele Marek vorbea despre giulgiul lui Iisus, pătat de sîngele Lui. Chipul miraculos spunea: Aveţi credinţă în Mine, Eu am purtat pentru voi întunecimea şi frigul

mormîntului. Mori văzu că pastorul, alături de preot, părea stînjenit. Firește, își spuse, lui nu-i place vorbăria asta despre imagini.

În timp ce pastorul prelua slujba divină citind din serviciul protestant, Mori privi în jos și spre dreapta, unde era un sicriu mic. Părinții aruncau plîngînd flori deasupra. Mori o văzuse pe fetiță cîteva clipe; îl întrebase dacă îi dădea voie să cînte la vioara lui. Dar în acele cîteva minute se împrieteniseră, și îl tulburase profund să afle că arsese de vie.

Se amuză însă cînd pisica neagră sări din brațele prostituatei și țîșni în jos pe cărare, de parcă diavolii înșiși s-ar fi luat după ea. Se pierdu repede din vedere, pe cărarea spre hotel. O cheamă la vespre, își spuse Mori; căci începuseră să sune clopotele bisericii care se afla în spatele și puțin mai sus de hotel; ecoul le era purtat nedeslușit peste lac și un pescar singuratic în mijlocul apei purcese să își scoată pălăria. Mama fetiței, la dreapta lui, se nărui la pămînt și, parcă la poruncă, alte femei leșinară în șir. Asta era partea proastă cînd organiza o slujbă comună, medită Mori; dura prea mult, era prea mare încordarea.

Un tunet le vui în urechi și Lionheart, ridicîndu-și ochii, înțelese că venise sfîrșitul. Auzise tunete și mai puternice, la vremea lui, și o scosese pînă la urmă cu bine la capăt; dar acum nu mai era scăpare. Piscul muntelui se dizolvase și blocuri enorme de stîncă se prăbușeau huruind pe coasta muntelui. Jeluitorii izbucniseră într-un imn susținut și o vreme păru că muzica oprise stîncile uriașe în aer. Pămîntul li se deschidea sub picioare.

Tînăra îi văzu pe participanții la slujba divină căzînd, unul după altul, în tranșeea din fața lor, ca și cum o suferință de nesuportat i-ar fi doborît pe rînd. Îi privi tresărind abia simțit, apoi pămîntul și stîncile începură să se așeze rostogolindu-se deasupra lor. Întunericul se lăsa foarte repede în seara aceea și ei rămaseră întinși, ascultînd tăcerea după trăsnetul acela înfiorător. Înghețat în umbra muntelui, aerul era cald încă în jurul hotelului alb, și ei lăsară fereastra deschisă. Lacul sorbi lumina soarelui dintr-o singură respirație, iar luna nu ieșise să-i ia locul. Cu toții erau foarte însetați, și tînărul sună după

cameristă. Micuța japoneză tresări cînd văzu trei capete pe pernă; iar ei chicotiră văzîndu-i uimirea. Le aduse o sticlă de un litru de vin și trei pahare.

Vinul parfumat îi învioră. Experiența aceasta fusese unică, pentru ei toți, și o discutară acum fericiți. Madame Cottin era încîntată să-i vadă pe tinerii îndrăgostiți mărturisindu-și iubirea neștirbită unul pentru altul prin săruturi și pipăieli jucăușe.

Departe de a fi dăunat dragostei lor, această experiență le-o confirmase; sau cel puțin așa simțea tînăra femeie. Generozitatea îl răsplătește întotdeauna pe cel care o dăruiește, și bunătatea lor față de această femeie tristă, rămasă acum singură, îi apropiase și mai mult. Astfel că ea era acum fericită. Și iubitul ei era fericit, căci rămăsese întins confortabil între ele, carnea gustoasă între două felii de pîine proaspătă. Bău un pahar, aprinse o țigară turcească pentru Madame Cottin și i-o puse în mînă; aprinse alta pentru sine, trase un fum, îl exhaltă cu un suspin de plăcere, se întoarse să-i dăruiască iubitei sale un sărut plin de iubire.

Madame Cottin îi invidia pentru trupurile lor tari, tinere, căci acum, la treizeci și nouă de ani, ea știa că trecuse de partea cea mai frumoasă. Iar clopotele bisericii, sunînd ca și cînd ar fi venit din camera de deasupra, o întristau și mai tare. Probabil că cel mai frumos lucru la care s-ar mai fi putut aștepta, la vremea ei, ar fi fost cîteva aventuri scurte asemenea acesteia de acum; dar în cea mai mare parte a timpului era doar singurătatea. Se întinse după sticla de vin și își turnă încă un pahar; dar vinul se opri să mai curgă și paharul îi rămase pe jumătate gol.

— Atît a mai fost? întreabă ea, scuzîndu-se.

— E tot ce știm noi că ar mai fi, spuse tînăra, cu vocea gînditoare. E tot ce mai putem fi siguri că ar mai fi fost. Relativ siguri.

Pentru că sfîrșiseră vinul, tînărul începu să mîngîie sînii grăsulii, mai curînd lăsați, ai doamnei Cottin. Desfăcîndu-i coapsele, se sui iarăși cam stîngaci peste ea. Femeia cea tînără îi oferi un sfîrc, pentru că vinul se preschimbase în lapte și își simțea iarăși sînii plini și dureroși. Ea îl primi în gură recunoscătoare. În același timp, el începu să-i sugă sînul, și cercul plăcerii fu aproape complet. Tînărul era foarte excitat, plin de

o erecție măreață, și împingea cu atîta putere încît Madame Cottin scoase un țipăt; și cînd țipă, strînse din dinți și mușcă sînul tinerei, sorbind o clipă sînge laolaltă cu lapte. Se făcuse tîrziu cînd Madame Cottin se îmbrăcă și se întoarse în camera ei. Hotelul era cufundat în întuneric, tăcut.

Portarul aţipit fu trezit de soneria de noapte. Cînd deschise ușa, îi văzu pe Bolotnikov-Leskov și pe Vogel; se strecurară înăuntru obosiți, mototoliți și murdari. Comandară fiecare cîte o cană de cafea, un coniac mare și un platou de sandvișuri, care să le fie aduse în camere, și își cerură ziarele obișnuite a doua zi dimineață. Bolotnikov-Leskov îi făcu un semn scurt din cap lui Vogel cînd se despărțiră la etajul întîi. Nici măcar nu-l simpatiza, dar împărtășeau aceleași principii generale de viață. De altfel, Vogel era un supraviețuitor, ca și el însuși, și asemenea oameni prețuiesc cît o mie de înfrînți plini de virtute.

Către seara zilei următoare el deveni deodată nerăbdător și propuse să se dea jos din pat și să facă o plimbare în sus pe munte. Ea se simțea obosită și ar fi preferat doar cîțiva pași pe lîngă lac, poate împreună cu Madame Cottin. Însă el avea în gînd o expediție mai lungă, numai ei doi.

Sună, chemînd-o pe cameristă să le aducă ceai și să deschidă perdelele. Adaptîndu-și ochii la revărsarea luminii, tînăra văzu că micuța japoneză plînsese. O întrebă dacă se întîmplase ceva și fata îi povesti despre dezastroasa alunecare de teren care îi îngropase pe participanții la înmormîntare. Era foarte impresionată, pentru că ajunsese să țină mult la maiorul englez care fusese una dintre victime. Spre surpriza ei, descoperise că acest maior vizitase țara ei și chiar știa puțin limba. Singuratic, așteptînd sosirea nepotului său, locotenent în armată, el o invitase să-l însoțească în unele din plimbările lui, atunci cînd avea liber în cîte o după-amiază. Fusese foarte interesat de studiile ei și se dovedise un prieten inteligent. Avea să-i lipsească.

Recunoscătoare pentru simpatia pe care i-o arăta acum tînăra, camerista se scuză pentru cîteva momente, și se întoarse apoi strîngînd la piept o cărticică subțire, pe care, spunea ea, maiorul i-o dăruise abia ieri, la ultima lor plimbare împreună. Tînăra luă cartea și văzu, pe coperta simplă: „*Creţuşca*, poeme

de Harold Lionheart". Răsfoi repede prin cele vreo douăzeci de poeme din carte şi i-o dădu îndărăt cu un semn plin de simpatie din cap.

— E ceva care să-ţi amintească de el, spuse ea.

Cu ochii umezi, fata deschise cartea la pagina de titlu şi i-o întinse iarăşi. Tînăra văzu cîteva versuri scrise de mînă pe frontispiciu şi semnate „Cu dragoste de la maiorul Harold Lionheart". Fata îi explică atunci că îi recitase maiorului cîteva versuri pe care profesorul ei i le dăduse de scris pe timpul vacanţei. Şi ieri, cînd îi dusese ceaiul de dimineaţă, maiorul îi dăruise această carte şi, o dată cu ea, traducerea făcută de el versurilor ei, pe prima pagină. Fusese atît de mişcat, încît izbucnise în plîns. Tînăra citi versurile:

În amurg, pînă şi
sîmburele prunei poate schimba
lacul cel verde făcîndu-l stacojiu.

Pruna care se mărită
cu un bou se poate aştepta
la o mare suferinţă, mare bucurie.

Ca şi cum ai muşca dintr-o prună
să ajungi la sîmbure, aşa este pasiunea
dar numai cît durează ceasul acesta.

Cînd s-a copt pruna
lebăda îşi ia zborul. Cînd iubirea mea este
aproape de mine, inima mea cîntă.

În spatele hotelului, cărarea urcînd spre munte era abruptă şi pietroasă, şerpuind printre pîlcuri de zadă şi pini. La început, merseră cu braţele petrecute fiecare pe după mijlocul celuilalt; dar, pe măsură ce cărarea se îngusta şi urca tot mai abrupt, el o lăsă pe ea să meargă înainte. Nu avea deloc veşminte potrivite pentru munte, dar era singura rochie pe care o avea cu ea. În căldura aceea moartă, transpiraţia făcea ţesătura să i se lipească

de fese şi de coapse; şi el nu putu rezista ispitei de a-şi strecura din cînd în cînd mîna în deschiderea dintre coapsele ei. Ajunseră la un platou răcoros, acoperit cu iarbă, unde turla bisericii se vedea cuibărită printre arborii de tisă. Oprindu-se să răsufle, el îşi petrecu braţul pe după mijlocul ei şi o întoarse astfel încît să-i poată săruta gîtul şi buzele. O trase în jos pe iarba tunsă scurt.

— Ar putea veni cineva, şopti ea pe cînd mîna lui îi trăgea tot mai sus rochia, pînă la şolduri.

— N-are importanţă, spuse el. Te vreau. Te rog. Te rog.

Un catîr priponit păştea iarba scurtă, rotindu-şi frînghia tot mai strîns în jurul unui ţăruş şi restrîngîndu-şi tot mai mult domeniul. Animalul aparţinea unui ordin de călugăriţe care trăiau şi îşi ţineau slujbele în mînăstirea de lîngă biserică. Fără ca îndrăgostiţii să-şi fi dat seama, o călugăriţă bătrînă, încovoiată de vîrstă, ieşi cu mers nesigur, ducînd un coş de rufe la spălat; căci aproape de locul unde se opriseră curgea un pîrîu. Li se păru că auzeau vuietul pietrişului căzînd de deasupra lor, dar era călugăriţa bătrînă care bătea rufele spălate cu un bătător mare de lemn.

Stînjenită, tînăra se strecură de sub iubitul ei şi îşi netezi rochia, trăgînd-o în jos. Bătrîna îşi opri un moment spălatul şi săgeată un zîmbet fără dinţi spre ei.

— Nu-i nimic, le spuse ea. Aici nimic nu e un păcat, datorită izvorului, să ştiţi şi voi. Să sorbiţi din el înainte de a pleca. Dar nu vă grăbiţi. Îmi pare rău că v-am întrerupt. Nu stau mult.

Le explică apoi că aveau nevoie de pînzeturi noi pentru slujba ţinută în memoria părintelui Marek şi a celorlalţi catolici care muriseră în avalanşă. Îşi făcu semnul crucii cu evlavie.

Îndrăgostiţii îşi reluară actul dragostei, oprindu-se din nou ca să mulţumească surîzînd cînd călugăriţa le ură ziua bună şi mult noroc, şi porni cu mersul ei hurducat, purtîndu-şi coşul greu cu rufele ude. Amanţii îşi făcură palmele căuş şi băură din apa izvorului. Apa era rece ca gheaţa şi înviorătoare. Pe cînd îşi scuturau iarba de pe veşminte, priviră în jos spre lac, uimiţi să-l vadă deodată atît de roşu, ca o prună bine coaptă.

În sus, cărarea se pierdea printre stînci şi petice înşelătoare de zăpadă, şi trebuiau să păşească acum cu grijă. Uneori erau

siliţi să se cţere în patru labe; şi întunericul care se lăsa repede le îngreuna urcuşul.

— Mi-am sfîşiat rochia, remarcă ea.

Şi el îi spuse că mîine avea să întrebe la gară, şi poate bagajul ei se găsise. Dacă nu, poate aveau s-o întrebe pe cameristă de vreo prăvălie de unde şi-ar putea cumpăra ceva de îmbrăcat.

— Şi o periuţă de dinţi, spuse ea. Nu mi-ar mai păsa de nimic, dacă aş avea o periuţă de dinţi.

Ţinta ascensiunilor era un mic observator construit odinioară aici pe munte, părăsit mai tîrziu. Îl găsiră tocmai cînd soarele dispăruse pe după un pisc, aducînd dintr-o dată noaptea adîncă. Era îngrozitor de frig, şi tinerei îi părea rău că nu-şi luase paltonul. Intrară în cochilia neagră. Nu era nimic înăuntru decît o despicătură în acoperiş, pentru telescopul care nu fusese instalat niciodată.

Greşise grosolan calculînd timpul pe care avea să li-l ia urcuşul. Nu mai aveau nici o şansă să încerce coborîrea în noaptea aceea.

— Am să te încălzesc eu, îi spuse.

Şi se lungiră pe duşumeaua îngheţată şi el o ţinu strîns în braţe. Fulgi uscaţi de zăpadă cădeau peste ei prin crăpătura din dom.

— Te rog, nu trebuie să mă laşi însărcinată, îi şopti ea.

El îi vedea albul ochilor, mai alb decît fulgii de zăpadă. Ea se gîndea: Uite, în felul acesta se poate întîmpla atît de uşor. Nu, şi asta era ironia soartei, într-un pat cald într-o ninsoare de roze şi de flori de portocali, ci într-o noapte îngheţată cînd stelele cad asemenea unor fulgi de zăpadă printr-o crăpătură îngustă. Un fulg rece îi căzu peste obraz şi ea îşi spuse: Acestea sînt semnţele Domnului. Ardoarea cu care făceau acum dragoste o încălzea. Auzea cascade în munţi, departe, nu numai pe muntele acesta, ci dinspre toţi cei care înconjurau lacul şi hotelul alb. Şi cascadele cîntau, pentru că noaptea şi zăpada le îngăduiau munţilor să se întîlnească şi să se contopească; cîntau aşa cum cîntaseră balenele în zori, neauzite, atunci cînd le văzuseră secretara şi sora lui Vogel.

Tînăra se încălzise acum şi de la adîncurile de zăpadă care ningeau îngropînd pe jumătate igluul. Cerul întreg cădea în noapte, toate stelele şi constelaţiile. Ea asculta acum înseşi începuturile universului, un sunet atît de blînd, ca un suspin.

Dimineaţa erau conturaţi de chiciură şi înfometaţi; dar trebuiră să se mulţumească doar cu zăpada pe care o puteau strînge, un mănunchi întreg de stele albe, şi să o bea pe măsură ce se topea. Trecură prin peretele de stele care se strînsese în arcada uşii, şi li se tăie respiraţia cînd văzură cît de alb era totul sub ei. Chiar şi lacul era acoperit cu gheaţă. Doar verdele mai întunecat al cîtorva brazi şi pini se mai arăta prin zăpadă şi gheaţă. Hotelul cel alb însuşi era pierdut în peisajul alb. Acolo unde ştiau că trebuie să fie hotelul era doar zăpadă adîncă.

— Trebuie să încercăm să găsim cărarea îndărăt, spuse el fără speranţă.

— Ştii că nu e posibil, spuse femeia. Nu mai putem merge pe propriile noastre urme; şi oricum, de ce am face-o? Ţine minte ce ne-a spus călugăriţa, că aici nu există păcat.

Tînărul nu-i răspunse; îşi atinse doar mustaţa cochetă, ca şi cum ar fi vrut să se încredinţeze că mai exista încă, şi porni cu paşi stîngaci. Cînd soarele izbuti să treacă printre nori şi norii înşişi se desfăcură în grabă, se simţiră parcă mai învioraţi. Truda aceasta de a-şi face drum prin zăpadă le puse iarăşi sîngele în mişcare; vibrau acum de căldură şi energie. Începeau să vadă gheaţa de pe lac spărgîndu-se în şuviţe mari, şi şuviţele dispărînd treptat în apele albastre. Cîteva păsări începură să ciripească. Zăpada aluneca, şuierînd parcă molcom, de pe turla bisericii şi – îndreptîndu-şi paşii spre ea – constatară că nu era greu să ţină cărarea. La jumătatea drumului între observator şi biserică era un loc plat pentru odihnă, cu o bancă de lemn şi un telescop, prin care puteai urmări alpiniştii încercînd să se caţăre pe faţa abruptă a muntelui de dincolo de lac.

Se aşezară pe bancă şi se sărutară fericiţi. Ziua se făcea frumoasă; zăpada se topea încet, năruindu-se din mii de cascade spre lac, şi acum nu mai era nici un nor pe cer. Dar tot nu vedeau hotelul alb.

Tînărul se ridică şi se apropie de telescop. Îl îndreptă în jos, cam în direcţia hotelului, şi, cînd o bucată mai mare de zăpadă

se desprinse şi căzu pe o verandă, el văzu fereastra camerei lor. Pentru că încă mai erau acolo cuvintele pe care le scrisese ea, cu suflul şi cu degetul ei, chiar înainte de a pleca, o frază din Heine. O chemă să vină să se uite. Ea surîse uşurată cînd văzu, vag înăuntru, periile lui de cap şi ceştile şi farfuriile rămase nestrînse pe tava de ceai, şi patul încă răvăşit. Începu însă să se îngrijoreze, căci nu-i explicase cameristei petele de sînge de pe cearşafuri. Însă fata era fără îndoială obişnuită cu paturile acestea haotice, jurnale intime ale iubirilor celor găzduiţi acolo.

Îşi lăsă iubitul să preia telescopul, iar el îl răsuci la întîmplare. Vedea cîteva flori de colţ legănîndu-se în bătaia vîntului, probabil la vreo zece mile distanţă. Întorcînd telescopul dinspre muntele îndepărtat spre aerul albastru de peste lac, întîlni o răsfrîngere de lumină şi o clipă trebui să-şi ferească ochii. Privi iarăşi, cu fereală, şi văzu că era răsfrîngerea unei clape metalice pe o jartieră albă prinsă de un corset. Metalul rosese într-un loc elasticul şi, avînd impresia că recunoaşte obiectul, se surprinse respirînd precipitat.

— Nu e Madame Cottin? spuse.

Tînăra îşi apropie iarăşi ochii de aparat şi văzu o coapsă palidă, durdulie, profilîndu-se pe albastrul viu, şi o vînătaie aproape trecută. Şi mai sus – căci înclinase uşor telescopul – apăru o faţă trandafirie, încordată.

— Da, e Denise, spuse ea.

El privi iarăşi, şi surîse. Mai erau şi alţii care cădeau acolo, alături de ea; şi totuşi, cu ochiul liber nu se vedea nimic, decît cabina urcînd minuţios pe sîrmă, între doi munţi. Vînătaia aceea pe care el o făcuse pe coapsa cărnoasă îl împinse acum să se rostogolească tîrînd-o şi pe prietena lui, surprinsă, pe iarba scurtă şi umedă a muntelui. Ea încercă să ţipe, dar aerul era prea rarefiat; pasiunea asta a lui neaşteptată îi tăia respiraţia.

Cînd cabina telefericului se desprinsese dintr-unul din firele cablului şi-i proiectase pe toţi ţipînd prin acoperişul deschis şi apoi în jos prin văzduh, fiul brutăresei avusese prezenţa de spirit să se agaţe de pisica neagră care se căţărase în vagon după el. Pentru că băiatul o mîngîiase în trecere pe treptele hotelului, pisica îl urmase tot drumul pînă la teleferic. Pisica

mieuna acum şi zgîria din răsputeri, dar băiatul se ţinea mai departe agăţat de ea.

El nu-i mai sugea sfîrcul, ci îl făcea să vibreze rapid cu limba; ca un copil care iscă inele izbind apa mării cu o piatră plată. Dincolo, cu fustele ridicate pînă la brîu împinse de vibraţiile aerului, femeile cădeau mai încet decît bărbaţii. Madame Cottin, simţind cum îi zvîcnea inima în gîtlej, văzuse un frumos adolescent olandez cum cădea prin aer doar la cîţiva paşi de ea, vertical ca şi ea, şi avu impresia ciudată că de fapt nu cădea spre propria ei moarte, ci era ridicată tot mai sus de braţele lui puternice. O dată, şi asta fusese o experienţă de neuitat, o văzuse dansînd pe Pavlova; deodată tînără şi zveltă, devenise ea însăşi Pavlova. Bărbaţii şi băieţii izbiră primii pămîntul sau suprafaţa lacului. Madame Cottin îl văzu pe băiatul brutarului căzînd direct într-un pin, cu picioarele înainte, şi reuşind într-un fel sau altul să se întoarcă pe spate (care se frînse instantaneu) într-un gest menit să asigure supravieţuirea pisicii. Pisica neagră se smulse din braţele lui şi-şi croi drum agăţîndu-se cu ghearele în jos pe trunchiul copacului.

Femeile şi fetele tinere căzură următoarele; şi la urmă de tot, după ceea ce părea o întreagă veşnicie, o grindină de schiuri sclipind în lumina soarelui, se revărsă peste pini şi în apele lacului.

Se odihniră din nou lîngă pîrîu – acolo unde măgăruşul încă mai păştea – şi sorbiră iarăşi apa limpede din căuşul palmelor. Vizitară biserica, umplută cu florile culese pentru serviciul memorial, şi apoi se plimbară prin cimitirul împrejmuit de ziduri pe care localnicii îl păstrau pentru ei. Cimitirul şi tisele înalte menţineau acolo căldura zilei. Fiecare mormînt avea cîte o fotografie zîmbitoare a mortului pe lespede; şi erau multe vase de sticlă cu imortele. La unul dintre morminte, o bătrînă în negru se aplecase ca să privească fotografia, iar tînăra femeie se ruşină că se lasă văzută aşa, cu rochia sfîşiată.

— Mie nu-mi plac imortelele, spuse ea, strecurîndu-şi braţul pe sub al lui şi trăgîndu-l afară din cimitir.

Pe măsură ce lacul se înălţa tot mai aproape de ei, văzu peştii înotînd încolo şi încoace prin el; milioane de aripioare aurii sau argintii răsucindu-se şi rotindu-se fără rost peste toată

veşnicia şi încă mai apoi. Sau cel puţin aşa i se părea ei. De fapt, nu erau fără rost; vedea bine că peştii aceia îşi căutau hrana; ochii lor rotunzi, fără gînduri, priveau cu interes la formele uriaşe, cenuşii, care alunecau prin apă, ca să-i hrănească pe ei. În zvîrcolirile lor, peştii îi aminteau de mormolocii dintr-un iaz, şi apoi de spermă, într-o imagine pe care i-o arătase demult guvernanta ei, sperma de o mie de ori mărită. Peştii zvîcneau doar cu o aparentă lipsă de ţel, în realitate căutau ceva.

La masă în seara aceea tînărul rămase oarecum descumpănit, căci ea era liniştită şi deprimată. Nu din cauza vreunei deprimări în atmosfera generală, căci în linii mari predomina buna dispoziţie. Sosiseră o mulţime întreagă de turişti şi firește că nimeni nu se aştepta să se arate prea abătuţi de dezastrele care se petrecuseră înainte de venirea lor. Dimpotrivă, erau într-o stare de spirit excelentă acum, la începutul vacanţei. Mai rămăseseră doar cîteva chipuri familiare: Vogel, membrii mai în etate ai familiei olandeze (care mîncau în tăcere), Bolotnikov-Leskov şi tînăra femeie palidă, tristă, patetic de subţire împreună cu infirmiera ei mai vîrstnică.

Atît membrii orchestrei cît şi personalul căutau să menţină o atmosferă de bună dispoziţie, de dragul noilor veniţi; deşi şi printre ei erau unii care suferiseră pierderi. Cel care ştia să cînte la acordeon o convinsese pe micuţa japoneză, atît de populară printre oaspeţi, să încerce o partidă de schi, într-una din jumătăţile de zi cînd era liberă. Tînăra îndrăgostită se întristă auzind aceasta de la chelnerul lor. Îşi aminti de versurile cameristei, traduse de maiorul englez, şi i le repetă iubitului ei.

Pruna care se mărită
cu un bou se poate aştepta
la o mare suferinţă, mare bucurie

Nu i se păreau amuzante, aşa cum i se păreau prietenului ei; le găsea mai degrabă tulburătoare, emoţionante, chiar erotice. Se punea pe ea însăşi în situaţia prunei, emanîndu-şi umezeala ca de rouă şi tremurînd în patul nupţial în timp ce ora sosirii taurului se apropia. Anticipa sfîşierea aceea teribilă a himenului, penetrarea oribilă. O făcea să se înfioare, scăldată în sudoare.

Dar știa că nu ar fi trebuit să se simtă astfel. Asta era ceea ce o deprimase; și în cele din urmă, pe cînd mîncau un șerbet de lămîie, explică. Se întreba dacă nu ajunsese obsedată de sexualitate. Recunoștea că se gîndea la sex aproape toată vremea. În sinea ei, recunoștea că-i place pînă și cuvîntul vulgar pentru el, care o făcuse să roșească atunci cînd se întîmplase să-l audă pe maiorul englez rostindu-l printre ramurile copacului. Și alte cuvinte de care îi era rușine doar pentru că le știa. Se bucura de ele pentru că erau atît de murdare. Nu mai spusese niciodată nimănui nimic despre rătăcirea asta atît de nevrednică a ei.

El îi surîse indulgent și-i luă mîinile în ale lui. Ea și le eliberă trecîndu-și-le absentă și agitată de jur împrejurul ceștii de cafea.

— Nu e, spuse ea, ca și cînd lumea în jurul meu ar fi deodată înzestrată sexual. Asta poate că ar mai fi o scuză pentru mine, pînă la un punct. Dacă ar fi peștii, de exemplu, dîndu-și drumul la icre, cu milioanele, ciorchinii care să încarce viile, curmalele care să încovoaie palmierii, piersicile care să simtă pofte așteptînd taurul să vină în noapte.

Își ridică privirea din ceașca de cafea, cerînd ochilor lui verzi s-o ajute; dar el îi evită privirea rezemîndu-și obrazul de un deget și privind în spate, spre orchestră. Refuzul lui de a o ajuta o supără, pentru că el era în mare măsură vinovat pentru aceste obsesii ale ei. Înainte să-l fi întîlnit, reușise să și le controleze.

— Și dacă nu mă gîndesc la sex, mă gîndesc la moarte, adăugă ea cu multă amărăciune. Uneori la amîndouă în același timp.

Luă un cuțit de pe tava cu brînzeturi și începu să-l răsucească în mîinile crispate.

Nu mai adăugă că prevăzuse moartea doamnei Cottin și a studentei japoneze și a femeii cu un singur sîn și ale tuturor celorlalți; sau că prevedea moartea lui și a ei însăși.

Tînăra se mai învioră după ce el îi comandă un lichior la bar și i-l duse pe terasa atît de plăcută, în ultimele raze calde ale soarelui. Unii dintre noii veniți doreau să stea de vorbă cu ei, știind că văzuseră tragedia cabinei de teleferic. Aveau pe

chipuri expresii de oroare şi compasiune, dar sub aceste expresii vibra senzaţia mult mai puternică de excitaţie stîrnită de drama atît de spectaculoasă pe care ei o scăpaseră, precum şi o imensă uşurare că ruperea cablului se petrecuse astăzi şi nu mîine.

Vogel, stînd în picioare, sau mai bine zis legănîndu-se pe picioare alături de Bolotnikov-Leskov, în mijlocul unui grup de nou sosiţi, era beat. Spunea, cu o voce foarte stridentă, că ar fi putut fi mai rău – printre victime erau un mare număr de jidani. Se gîndea la Madame Cottin şi la tinerii din familia olandeză.

Era o remarcă nespus de jignitoare în prezenţa perechii de olandezi bătrîni şi a tinerei femei invalide. Se coborî tăcerea. Prietenul lui rus, foarte încurcat, îl trase pe Vogel de acolo. Cînd se întoarse, se scuză faţă de evreii care auziseră cuvintele lui. Era de neiertat, spuse el; dar poate că vor avea bunătatea să-şi amintească şi că Vogel suferise mai mult decît majoritatea pe urma dezastrelor de la hotelul alb, pentru că pierduse un văr în inundaţii, un prieten foarte scump în incendiu şi o soră în alunecarea aceea de pămînt. De asemenea, şi el – Bolotnikov-Leskov – ca şi Vogel, amîndoi scăpaseră ca prin urechile acului, căci amîndoi coborîseră la teleferic înaintea grupului principal, intenţionînd să urce cu cabina, dar se răzgîndiseră în ultimul moment din cauza vremii nesigure. Şi ei ar fi putut să fie printre cei care se prăbuşiseră.

Astfel că poate Vogel era de iertat că se îmbătase şi făcuse asemenea remarci nebuneşti. Deşi – trebuia să mai adauge şi asta – el nu era cel mai simpatic dintre oameni nici în momentele lui cele mai bune.

Dintre cei nou sosiţi, un medic belgian întrebă dacă nu credeau că acel cablu rupt ar fi putut fi efectul unei acţiuni de terorism politic. Bolotnikov-Leskov spuse că era posibil. Dacă da, atunci el deplîngea lucrul acesta, deşi după părerea lui asemenea acte disperate vor continua în mod cert atîta vreme cît mai exista nedreptate pe lume şi acte de violenţă îndreptate împotriva oamenilor.

Noii sosiţi începeau să se arate stînjeniţi de toate aceste discuţii despre violenţă şi acte de terorism, iar conversaţia de pe terasă se îndreptă treptat spre teme mai plăcute, cum ar fi

fost probabilitatea pentru a doua zi a unei zăpezi mai ferme şi a vremii mai frumoase.

Tinerii îndrăgostiţi se retraseră la culcare, unde nu mai fură tulburaţi de nimic mai alarmant decît de soneria frecventă a telefonului undeva în profunzimile hotelului. Apelurile erau aproape în toate cazurile cereri de rezervare de camere, căci hotelul alb era extrem de popular şi aveau vara, ca şi iarna, mai multe cereri decît ar fi putut fi satisface. Din acest punct de vedere doar decesele catastrofale din ultimele zile fuseseră providenţiale; dar nici chiar aceste rapide eliberări de camere nu puteau ţine pasul cu cererile, dintre care multe trebuiau refuzate. Personalul hotelului făcea adevărate minuni asigurînd unui număr cît mai mare de clienţi camerele cerute. Chiar în ziua morţii doamnei Cottin, tinerii îndrăgostiţi auziră cum un pat de campanie era adus în camera de alături, ca să se instaleze o tînără pereche şi copilul lor.

Se găsi de asemenea loc şi pentru o altă pereche de tineri care urmau foarte curînd să aibă un copil. La drept vorbind nu fusese loc pentru ei, dar tînăra femeie se arătase atît de plînsă şi deznădăjduită, încît în cele din urmă se eliberă o cameră de bagaje. Îndrăgostiţii fură deşteptaţi în cursul nopţii de ţipetele fetei; după care auziră alergătura neobosită cu aducerea prosoapelor, a apei calde şi a celorlalte lucruri necesare pentru o naştere. Fu o altă noapte de frig mare şi de ninsoare, şi fusese un adevărat noroc că se găsise un adăpost pentru sărmana tînără. Deşi fusese o imprudenţă nebunească din partea lor să vină fără să se asigure de o cameră, cînd sarcina era atît de înaintată.

Spre lauda personalului suprasolicitat, trebuie spus că nu se plîngeau niciodată. Erau pur şi simplu minunaţi – şi lucrul acesta apărea, în diferite feluri, mereu, în registrul clienţilor: „Hrană minunată, şi nimeni nu-şi cruţă osteneala. Ne mai vedem şi la anul." ... „Am avut numai ce a fost mai bun. Am fost trataţi regeşte." ... „Vă mulţumim că ne-aţi primit. Serviciul şi toate cele necesare cu totul ireproşabile. Ne mai întoarcem." ... „Totul desăvîrşit."... „Nimic nu se poate compara cu condiţiile de aici. Ne-am bucurat de fiecare moment". Întregul personal, de la băiatul care lustruia pantofii şi pînă la director, îşi dădeau osteneala să repare aripa avariată, folosindu-şi tot

timpul liber, astfel ca să fie disponibile toate camerele. Chiar şi bucătarul-şef, corpolentul şi zîmbitorul bucătar-şef, puse şi el mîna – în mod jenant într-o zi îndrăgostiţii fură tulburaţi de nişte zgîrieturi la geamul lor, şi cînd îşi îndreptară privirile către el dădură cu ochii de şeful bucătar zîmbindu-le larg, cu bidineaua în mînă. Tînăra femeie era tocmai încălecată pe la spate; roşind de ruşine, încercă să se prefacă o clipă că ar fi stat îngenuncheată în rugăciune. Dar ajunseseră atît de departe şi el le făcu atît de încurajator cu ochiul, încît li se păru că nu era nimic rău să-l cheme înăuntru şi să-l invite să li se alăture. Şi fără îndoială că se pricepea şi la alte lucruri decît la fripturi, pentru că aşa, cu ochii închişi şi cu faţa în pernă, ea nici nu mai deosebi cu care din ei făcea dragoste, totul era deopotrivă de moale, gras, suculent. Şi se simţea fericită simţind cum cîte o parte a trupului ei era ocupată de altcineva. Spiritul hotelului alb sufla împotriva oricărui egoism.

Uneori era neliniştită şi parcă închisă, dar dacă propunea să mai iasă puţin, el o lua iarăşi în braţe şi-i spunea că aveau atît de puţin timp. Afară era trist să nu-l mai vadă pe brutarul atît de familiar, aruncîndu-şi undiţa în centrul lacului. Sau pe băiatul brutarului cu zmeul lui... Pe bătrînul preot citind în şezlongul lui. Pe Madame Cottin împărţind o glumă cu multe rîsete cu chelnerul tînăr, mai îndrăzneţ. Dar acum lebedele treceau printre piscurile muntelui; fie planînd peste apele lacului, fie înălţîndu-se de pe el. Penele le erau atît de albe, încît vîrfurile orbitoare ale muntelui păreau cenuşii prin comparaţie.

III

FRAU ANNA G.

În toamna anului 1919, un medic cu care eram prieten mi-a cerut să examinez o tînără doamnă care în ultimii patru ani suferise de dureri violente la sînul stîng şi în regiunea pelviană, precum şi de dificultăţi cronice de respiraţie. Cînd îmi adresase această cerere, adăugase că el considera că era vorba de un caz de isterie, deşi existau unele indicii contrarii, care îl făcuseră să o examineze foarte amănunţit pentru a înlătura orice posibilitate a unei afecţiuni de natură organică. Tînăra femeie era căsătorită, dar trăia despărţită de soţul ei, în casa unei mătuşi. Pacienta noastră începuse o carieră muzicală promiţătoare, întreruptă însă de boală.

Prima mea întrevedere cu această tînără în vîrstă de douăzeci şi nouă de ani nu m-a ajutat să realizez prea mari progrese în înţelegerea cazului, şi nici să deosebesc vreun semn al vitalităţii interioare pe care fusesem asigurat că o manifestă. Faţa ei, pe care ochii constituiau trăsătura cea mai atrăgătoare, arăta semnele unei mari suferinţe fizice; dar erau şi momente în care nu exprima nimic, şi în acele clipe îmi amintea de victimele unor traume de război, pe care fusese trista mea îndatorire să le examinez. Cînd vorbea, îmi era deseori greu să o aud, din cauza respiraţiei ei aspre şi precipitate. Ca o consecinţă a durerilor, avea un mers chinuit, aplecată de mijloc. Era extrem de slabă, chiar după criteriile acelui an nefericit, cînd puţină lume din Viena avea îndeajuns de mîncare. Suspectam o anorexie de natură nervoasă, pe lîngă celelalte tulburări de care suferea. Îmi spusese că simplul gînd la mîncare îi făcea rău, şi că trăia numai cu portocale şi apă.

Examinînd-o, am înţeles de ce colegului meu îi fusese greu să renunţe la ideea unei baze organice a simptomelor ei. Am fost izbit de caracterul precis al durerilor pe care mi le descria pacienta mea, genul celor pe care le aşteptăm de la un pacient

suferind de o boală organică – în afară de cazul cînd este şi nevrotic pe deasupra. Istericul tinde să-şi descrie la nesfîrşit suferinţa, şi va avea tendinţa să răspundă la stimularea părţii dureroase mai degrabă cu o expresie de plăcere, decît de suferinţă. Frau Anna, dimpotrivă, arăta locul unde o durea cu precizie şi calm: sînul stîng şi ovarul stîng; şi se crispa ferindu-se la atingerea mea.

Ea însăşi era convinsă că simptomele erau organice, şi a fost foarte dezamăgită că nu le puteam găsi cauza şi nu o puteam remedia. Propria mea convingere, tot mai fermă, că aveam de a face cu o isterie mi-a fost confirmată cînd mi-a mărturisit că suferea de asemenea de halucinaţii vizuale de o natură anormală şi înfricoşătoare. Se temuse să-mi mărturisească aceste „furtuni din cap", pentru că i se păruse că asta ar constitui o recunoaştere a faptului că era nebună şi ar fi trebuit internată într-un ospiciu. Am fost în măsură să o asigur că aceste halucinaţii, ca şi durerile fizice şi dificultăţile de respiraţie, nu erau semne ale demenţei; că, dată fiind însăşi natura incontrolabilă a realităţii, chiar şi mintea cea mai sănătoasă poate cădea pradă unor simptome isterice. Ulterior comportamentul ei a devenit mai destins, iar ea a reuşit să-mi spună cîte ceva despre istoria bolii şi a vieţii ei în general.

Era cel de al doilea copil, şi singura fiică, a unor părinţi bucurîndu-se de o stare materială destul de bună. Tatăl provenea dintr-o familie de evrei ruşi aparţinînd păturii negustoreşti, iar mama dintr-o familie de polonezi cultivaţi, catolici care se stabiliseră în Ucraina. Căsătorindu-se mai presus de barierele rasiale şi religioase, părinţii Annei îşi afirmaseră propriile idealuri liberale, dar suferiseră urmările, fiind izolaţi de restul familiilor lor. Singura rudă apropiată care nu se întorsese împotriva tinerei perechi fusese mătuşa pacientei mele (împreună cu care ea locuia acum), sora geamănă a mamei sale. Această femeie se măritase cu un vienez, profesor de limbi străine, aparţinînd propriei religii şi pe care îl cunoscuse pe cînd participa la o conferinţă profesională la Kiev, oraşul natal al surorilor. De atunci, cele două surori fuseseră nevoite să trăiască despărţite, însă legătura strînsă dintre ele rămăsese neschimbată.

Ca rezultat al loialității față de sora ei geamănă, mătușa Annei se înstrăinase și ea tot mai mult de familie, cu excepția tatălui, care venise să locuiască împreună cu ea acum, la bătrînețe. Pacienta simțea că propria ei viață fusese sărăcită de aceste înstrăinări în familie. Și nu avea multe rude din propria ei generație care să compenseze această stare de lucruri. Mama ei născuse un fiu devreme în viața ei maritală, urmat cinci ani mai tîrziu de Anna. Mătușa, spre marea ei durere, rămăsese fără copii.

Pacienta avea cele mai scumpe amintiri despre mama ei. Aceasta fusese o fire caldă, maternă, o femeie frumoasă, un spirit cu valențe creatoare (era o acuarelistă de oarecare talent), întotdeauna de o veselie impulsivă. Dacă era uneori prost dispusă, de obicei ca urmare a unor zile urîte de toamnă sau de iarnă, își răsfăța cu atît mai mult copiii cînd ieșea din aceste stări. Ea și tatăl Annei alcătuiau un cuplu foarte prezentabil. Tatăl avea la rîndul său multă energie și farmec, iar copila îl adora, deși ar fi vrut să nu fi fost mereu atît de ocupat. Muncise enorm, fără sprijin din partea propriilor lui părinți, să-și facă o situație în afaceri. Curînd după nașterea Annei se mutase cu familia la Odesa, unde devenise proprietarul unei firme exportatoare de cereale. Aproape singura sa relaxare era navigația cu pînze: era proprietarul plin de mîndrie al unui splendid iaht.

În acest port atît de pitoresc, primeau în fiecare vară vizitele unchiului și mătușii pacientei. Fetița aștepta totdeauna cu plăcere asemenea vizite, care, datorită obiceiului vienez al vacanțelor de vară lungi, durau cîteva săptămîni. Cu prilejul ședерii acestor oaspeți de familie și dacă vremea era favorabilă ieșirilor cu iahtul, tatăl își lua mai multe zile libere de la ocupațiile sale și devenea mai bine dispus și mai ușor abordabil; iar mama înflorea literalmente o dată cu sosirea iubitei sale surori și a soarelui, amîndouă odată. Firește, sora mamei, ea însăși fără copii, îi era total devotată micuței nepoate. Mătușa era o femeie cu o fire liniștită și înclinații religioase. Pianistă înzestrată, ea prefera liniștea sălii de muzică posibilelor tulburări de pe iaht. Unchiul Annei era mai deschis: un bărbat cordial, mereu bine dispus, așa cum trebuie să fie unchii. Pacienta își amintea de predispoziția lui spre glume, cum de exemplu aborda o șapcă de căpitan la ieșirile în larg. Unchiul

şi mătuşa erau importanţi pentru Anna, ei constituind singura sa „familie" în afară de părinţii şi de fratele ei – iar de frate nu era ataşată în mod deosebit.

Dacă nu aş fi fost familiarizat cu tendinţele idealizante ale vieţii noastre de adulţi, aş fi crezut că prima copilărie a pacientei mele nu cuprinsese deloc interludii supărătoare sau neplăcute, ci constase doar din zile în care se jucase în nisip pe plajă şi plutise în iahtul tatălui ei, sub cerul albastru, de-a lungul ţărmurilor Mării Negre; şi că această stare de fericire ar fi durat la nesfîrşit. De fapt, asemenea amintiri fericite şi atît de vii se întindeau numai pînă la a cincea sa vară; căci de pe atunci plutea umbra evenimentelor care avea să reprezinte brusca şi cruda ei expulzare din paradisul copilăriei – moartea mamei.

Aceasta avea obiceiul de a-şi mai lumina plictisul iernii făcînd vizite ocazionale la Moscova, la prăvăliile, galeriile de artă şi teatrele de acolo. Pentru Anna existau două consolări: îl avea atunci numai pentru sine pe tatăl ei şi mama se întorcea totdeauna încărcată cu daruri. În anul acela, chiar înainte de Crăciun, ea nu mai reveni cu cadourile obişnuite. În schimb sosi o telegramă anunţînd că un incendiu distrusese hotelul unde trăsese. Pentru mintea imatură a Annei un asemenea anunţ însemna doar că mama ei avea să mai întîrzie cîteva zile. Totuşi, cînd în seara aceea era dezbrăcată pentru culcare, fusese tulburată să o vadă pe guvernantă plîngînd. Îşi amintea că rămăsese o vreme fără să doarmă, întrebîndu-se unde ar fi putut fi mama şi ascultînd furtuna care se întîmplase să se dezlănţuie chiar atunci. Două din halucinaţiile recurente din viaţa ei de mai tîrziu – o furtună pe mare şi un foc într-un hotel – erau în mod evident legate de acest eveniment tragic.

Profund lovit de această împrejurare, tatăl se retrăsese aproape complet în lumea afacerilor sale; şi în orice caz prefera compania fiului său, acum destul de mare ca să poată susţine o conversaţie serioasă. Anna fusese lăsată pe mîinile doicii şi guvernantei. Nu mai erau nici vizitele mătuşii şi unchiului, căci printr-o tristă coincidenţă unchiul murise cîteva luni mai tîrziu, în urma unui atac de inimă. Ca profesor, venitul său nu fusese mare şi văduva sa, o femeie încă tînără, fu silită să-şi vîndă casa, să se mute într-un apartament ieftin şi să-şi cîştige o viaţă mo-

destă dînd lecţii de pian. În afară de scrisori şi ceva daruri din cînd în cînd, nefericita femeie pierdu treptat contactul cu copiii surorii ei. Nici ea şi nici tatăl pacientei nu se mai recăsătoriseră.

Poate fi uşor imaginată singurătatea şi suferinţa morală a fetiţei, lipsită în mod atît de brutal de mamă, părăsită de mătuşa şi unchiul ei (cum fără îndoială i se păruse atunci), şi tratată cu indiferenţă de tatăl ei. Din fericire, avuseseră grijă de ea nişte oameni inteligenţi şi plini de devotament, în special guvernanta. La vîrsta de doisprezece sau treisprezece ani, Anna vorbea trei limbi străine în afară de ucraineană, care-i fusese limba maternă, cunoştea literatura bună şi dădea dovadă de un talent remarcabil pentru muzică. Îi plăcea să danseze şi avusese ocazia să ia lecţii de balet la liceu. Aceasta îi oferise şi avantajul de a lega prietenii şi ea deveni, după cum se caracteriza singură, o fiinţă sociabilă şi care se bucura de popularitate. În general deci supravieţuise pierderii mamei sale mai bine decît ar fi fost în stare s-o facă alţi copii, poate cei mai mulţi.

Cînd împlinise cincisprezece ani, se petrecuse un incident care avea să lase urme asupra ei. Era o vreme de tulburări politice; o revoltă a flotei; violenţe şi demonstraţii de stradă. Pacienta, împreună cu două prietene, se aventuraseră imprudente în cartierul de docuri al oraşului ca să asiste la evenimente. Din cauza veşmintelor şi aspectului lor care le trăda ca făcînd parte din lumea bună, ele fuseseră ameninţate şi insultate de un grup de insurgenţi. Fetele nu avuseseră de suferit gesturi fizice, dar fuseseră de-a dreptul înspăimîntate. Ceea ce o tulburase cel mai mult pe pacientă fusese atitudinea tatălui ei, cînd se întorsese acasă. În loc să o mîngîie, el o certase cu multă răceală pentru că se expusese primejdiei. Poate că bătrînul îşi ascundea astfel îngrijorarea şi că fusese realmente speriat de riscul grav căruia i se expusese fiica lui; dar pentru tînăra fată aerul său ostil constituise dovada finală că nu-i păsa de ea. De atunci începînd, ea răspunsese reţinerii cu reţinere, răcelii cu răceală. Nu mult după acest episod, fusese victima primului ei moment de dificultate în respiraţie, tratat ca un simptom de astm, însă fără rezultat. După mai multe luni, crizele îi trecuseră de la sine.

Curînd după cea de a şaptesprezecea aniversare, ea părăsi Odesa şi casa tatălui ei, îndreptîndu-se spre St. Petersburg, fără

alte perspective decît examenul la o şcoală de balet. În capitală era complet lipsită de prieteni, şi nu dispunea de nici un fel de mijloace de a se întreţine în afară de o mică moştenire de la mama ei, pe care ajunsese la vîrsta să şi-o reclame. Trecu examenul şi locui o vreme în condiţii frugale, într-o cameră mobilată, într-un cartier sărac al oraşului. Avu o legătură cu un tînăr care locuia în aceeaşi casă, un student, A., foarte implicat în mişcarea pentru reformele politice. El o introduse într-un cerc de prieteni cu preocupări asemănătoare.

Interesul ei faţă de luptele politice era pe de-a întregul subordonat legăturii ei sentimentale cu A. Ea aduse în această primă iubire întreaga fervoare pură şi generoasă a unei firi sensibile; relaţia dintre ei era o *affaire de coeur*, nu una carnală. Însă după o vreme, el o părăsi pentru alte preocupări mai importante – apropiata conflagraţie mondială. Aproape în acelaşi timp, ea se văzu părăsită şi de cariera pe care şi-o alesese; nu pentru că i-ar fi lipsit capacităţile artistice sau silinţa, ci pur şi simplu pentru că devenise femeie şi cîştigase o greutate suplimentară pe care nu o mai putea lepăda, deşi nu mai mînca aproape nimic. Fu obligată să conchidă că natura nu o menise unei cariere de primă balerină. Din fericire, în acel moment de restrişte, una dintre profesoarele ei de balet, o văduvă tînără care locuia singură, îi deveni prietenă şi o invită să împartă cu ea locuinţa, pînă cînd avea să decidă ce avea să facă cu viaţa ei. Madame R. deveni deopotrivă mentora şi prietena ei. Mergeau la concerte şi teatre împreună, iar în timpul zilei, cînd Madame R. era la şcoala de balet, Anna citea din biblioteca ei bine dotată sau făcea plimbări de plăcere. Fusese o perioadă liniştită şi fericită a vieţii ei, restabilindu-i buna dispoziţie.

Această situaţie confortabilă şi reciproc avantajoasă luă sfîrşit atunci cînd, pe neaşteptate, Madame R. se hotărî să se recăsătorească. Bărbatul în chestiune, un ofiţer de marină pensionat, le devenise un bun şi apropiat prieten amîndurora, iar Anna nici nu bănuise un ataşament care să-i ameninţe propria existenţă liniştită. Însă nu se putea decît bucura de norocul binemeritat al prietenei ei. Madame R. şi proaspătul ei soţ o rugară insistent pe Anna să continue să stea cu ei, însă ea nu dorea să devină o intrusă în fericirea lor. Nu ştia încotro să se îndrepte şi ce să facă; dar, exact la momentul potrivit, o soartă neaşteptat de

favorabilă o mînă pe tînăra femeie spre o țară și o profesie nouă. Mătușa îi scrise din Viena spunîndu-i că tatăl ei – bunicul Annei – care locuise împreună cu ea timp de cîțiva ani, murise, și ea era singură din nou. O întreba pe Anna dacă nu dorea să vină să locuiască împreună cu ea, cel puțin pentru cîteva luni. Tînăra femeie nu ezită să accepte invitația și plecă spre Viena după ce-și luă rămas bun cu tristețe de la buna ei prietenă, Madame R., și de la soțul ei.

Reîntîlnindu-și mătușa pentru prima dată după moartea mamei, ea fu copleșită de tristețe, dar și de fericire. Prima ei impresie fusese că era întîmpinată de propria sa mamă, ajunsă la o maturitate împlinită.[1]

În ce o privește, mătușa fără îndoială că regăsea multe lucruri care să-i amintească de sora ei în înfățișarea acestei tinere pline de sensibilitate și de inteligență, în vîrstă de douăzeci de ani. Mătușa și nepoata stabiliră de îndată o relație caldă, și Frau Anna nu avu niciodată motive să regrete hotărîrea de a-și fi părăsit țara natală.

Cum se întîmplă adesea, schimbarea de mediu aduse schimbări și în firea ei însăși. Fusese crescută fără excese de doica ei în credința catolică, confesiunea părții feminine a familiei ei. În cursul anilor de adolescență se îndepărtase, dar acum, sub influența mătușii, deveni de-a dreptul credincioasă. Într-un plan mai practic, și aici ca o consecință a faptului că se găsea acum în mediul muzical al mătușii ei, își descoperi entuziasmul și o înclinație, care promiteau să umple locul lăsat liber de eșecul încercării ei de a deveni dansatoare. Sub îndrumarea unui prieten apropiat al mătușii, tînăra învață să cînte la violoncel; și, spre propria ei uimire, descoperi că avea mult talent pentru muzică. Făcu progrese atît de rapide, încît profesorul îi prezise că, în cîteva luni, ar fi putut deveni un foarte bun instrumentist.

În mai puțin de trei ani de la sosirea ei la Viena, cînta într-o orchestră de profesioniști și era logodită. Bărbatul de care era vorba era un tînăr avocat de familie bună, profund atașat de lumea muzicii, cu care făcuse cunoștință cu prilejul unei recepții la Conservator. Tînărul avea maniere ireproșabile, era

[1] Aproape adevărat, căci cele două femei fuseseră gemene identice.

modest şi mai curînd timid (o combinaţie de însuşiri care o atrăsese) şi între ei se născuse repede o legătură profundă. El se bucura de asemenea de aprobarea mătuşii ei, iar Anna se înţelegea bine cu părinţii lui. Îi ceru mîna şi – după o foarte scurtă luptă între dorinţa de a-şi găsi fericirea casnică şi cariera muzicală – ea îl acceptă.

Petrecură luna de miere în Elveţia şi se stabiliră apoi într-o casă frumoasă. Mătuşa, vizitatoare frecventă şi totdeauna binevenită, era fericită să ştie că un nepot sau o nepoată avea curînd să o mîngîie pentru durerea de a fi din nou singură; căci ea ştia cît de mult îşi dorea Anna un copil.

Singurul nor la orizontul fericirii tînărului cuplu îl aduceau zvonurile despre război. Cînd izbucniră ostilităţile, soţul primi ordin să se înroleze în departamentul juridic al armatei. Despărţirea lor fu tristă, dar cu alinarea gîndului că el nu avea să fie trimis pe front şi că era undeva îndeajuns de aproape ca să se poată întoarce deseori acasă. Îşi scriau în fiecare zi şi pacienta mea se ocupa cu bune rezultate de cariera ei muzicală, într-un oraş care îşi păstrase încă dorinţa de a se bucura de ultimele manifestări ale culturii civilizate. Pe măsură ce experienţa îi îmbogăţea calităţile muzicale, cariera ei începu să înflorească. O avea pe mătuşa ei şi mulţi prieteni care o ajutau să se simtă mai puţin singură. Una peste alta, în afara dezavantajului principal că era despărţită de soţul ei, era ocupată şi mulţumită.

Exact la vremea aceasta, pe cînd el aştepta prima permisie pe care să şi-o petreacă acasă, ea suferi o revenire a problemelor de respiraţie care o tulburaseră la Odesa, însoţite de dureri paralizante în piept şi în abdomen. Îşi pierdu pofta de mîncare şi trebui să abandoneze muzica. Comunicîndu-i soţului ei că se îmbolnăvise şi că nu avea să-l poată face niciodată fericit, hotărî să se întoarcă să locuiască împreună cu mătuşa ei. Soţul, care obţinu o permisie excepţională, veni să pledeze pe lîngă ea, dar ea rămase neînduplecată. Chiar dacă ştia că nu avea să o ierte niciodată pentru suferinţa pe care i-o provoca, îl imploră să o uite. El îşi continuase eforturile de a o recîştiga; şi doar de puţine luni consimţise la o separare legală. De patru ani, Frau Anna trăia într-o recluziune aproape totală. Mătuşa o dusese la mulţi medici, dar nici unul nu fusese în stare să descopere cauza bolii sau să-i aducă vreo ameliorare.

Aceasta era deci povestea pe care mi-o relatase nefericita tînără. Istorisirea ei nu arunca nici o lumină asupra cauzelor isteriei. Era într-adevăr un teren foarte favorabil unei nevroze, mai ales prin pierderea timpurie a mamei şi indiferenţa tatălui. Dar dacă moartea prematură a unui părinte şi inadecvarea celuilalt ar fi cauze suficiente pentru apariţia isteriei, atunci am avea mii de asemenea cazuri. Care anume, în cazul lui Frau Anna, era factorul ascuns, în măsură să-i determine această nevroză?

Ceea ce în conştiinţa ei era doar un secret şi nu un corp străin. Ea ştia, şi în egală măsură nu ştia. Într-un anumit sens, de asemenea, mintea ei încerca să spună ce anume era în neregulă; căci o idee refulată îşi creează propriul ei simbol adecvat. Psihosul unui isteric este ca un copil care are un secret, pe care nu-l poate spune nimănui, dar pe care toţi ceilalţi trebuie să-l ghicească. Şi astfel el trebuie să le uşureze sarcina răspîndind în jur indicii. Era limpede că acest copil din mintea Annei ne spunea să privim la sînul şi la ovarul ei; mai exact sînul stîng şi ovarul stîng, căci inconştientul este un simbolist precis şi chiar pedant.

Timp de multe săptămîni nu am fost capabil să realizez decît foarte puţine progrese în încercările mele de a o ajuta. În parte erau vinovate împrejurările în care lucram; era greu să creezi o atmosferă de încredere într-o încăpere neîncălzită pe timp de iarnă, cu pacienta şi cu medicul înfofoliţi în paltoane, şaluri şi mănuşi[1]. În acelaşi timp, analiza trebuia întreruptă cîteodată mai multe zile în şir, cînd durerile deveneau atît de violente încît era obligată să rămînă în pat. Se produsese însă o oarecare remisie a anorexiei; am reuşit să o conving să accepte hrana solidă — în măsura în care alimentele hrănitoare puteau fi obţinute în oraş la vremea aceea.

Un factor mult mai important care ne încetinea progresele era puternica ei rezistenţă. Deşi nu era la fel de ruşinos reticentă ca multe dintre pacientele mele, tînăra era totuşi de o rezervă

[1] Combustibilul pentru căldură şi iluminare era foarte greu de procurat în perioada de imediat după război (nota editorului).

care o reducea pur şi simplu la tăcere la orice fel de întrebare privind sentimentele şi comportamentul ei sexual şi care intervenea în cursul discuţiilor noastre. O întrebare inocentă, cum ar fi fost de exemplu una privind masturbarea în copilărie (fenomen aproape universal) era întîmpinată cu negaţii categorice. Aş fi putut la fel de bine adresa o asemenea întrebare Sfintei Fecioare, părea să spună întreaga ei atitudine. Am descoperit că aş fi avut temeiuri să pun la îndoială o parte din amintirile superficiale pe care mi le relatase, care nu ar fi rezistat unor investigaţii mai profunde. Atitudinea ei evazivă nu mai inspira încredere; şi începea să mă irite pierderea aceasta de timp. Ca să fiu drept cu ea, ar trebui să adaug că am învăţat relativ repede să disting în comportamentul ei adevărul de minciună; dacă îmi ascundea ceva, începea să se joace cu un crucifix pe care-l purta agăţat la gît, ca şi cum i-ar fi cerut iertare lui Dumnezeu. Exista deci în ea o propensiune spre adevăr, fie şi numai din superstiţie, ceea ce mă făcuse să perseverez în a o ajuta.[1] Am fost silit să scot prin viclenie adevărul de la ea, uneori aruncîndu-i cîte o sugestie provocatoare. De cele mai multe ori accepta momeala, propunînd retractarea sau modificarea versiunii iniţiale.

Una din aceste retractări se referea la legătura ei cu A., studentul de care fusese îndrăgostită la St. Petersburg. Pînă atunci îmi povestise doar fapte fără însemnătate în ce-l privea: că fusese student la filosofie, dintr-o familie înstărită şi cu vederi conservatoare, cu cîţiva ani mai în vîrstă decît ea. Persista în versiunea că fusese o legătură „albă". Am fost frapat de adjectivul pe care-l folosise, şi am întrebat-o ce asocia ea cu acest cuvînt, „alb". Mi-a spus că îi evoca pînzele unui iaht; şi am presupus că îşi amintea de ambarcaţiunea tatălui ei. Însă în psihanaliză nu trebuie să ne grăbim niciodată să tragem concluzii; mi-a spus că se gîndea de fapt la un anumit sfîrşit de săptămînă la Petersburg, cînd ea şi alţi membri ai acelui grup politic, inclusiv fireşte A., ieşiseră pe apele golfului. Era o vreme desăvîrşită de vară şi fusese pentru ea o bucurie să poată ieşi din nou în larg şi să mai scape de discuţiile „serioase" care

[1] Mi-a spus într-o zi că acest crucifix era o moştenire de la mama ei. Aşadar, pietatea filială îi întărea evlavia religioasă.

începeau să o plictisească și chiar să o sperie. Nu se simțise niciodată atît de îndrăgostită de A., iar el era tandru față de ea și plin de respect, ca întotdeauna. Trebuiseră să împartă cabina, dar el nu încercase să o atingă nici măcar o singură dată; conștiințele lor rămăseseră la fel de albe ca și pînzele vasului, sau ca nopțile albe[1].

Vorbind, reîncepuse să se joace cu crucifixul, și fața îi era dominată de suferință. I-am spus, cu oarecare brutalitate, că îmi ascundea adevărul, și că știam că avuseseră o legătură sexuală. Frau Anna mi-a mărturisit atunci că se culcase cu el de cîteva ori, spre sfîrșit; el o implorase și în cele din urmă, aproape obosită, ea „căzuse" în păcat. Folosise verbul în limba engleză; discuțiile noastre se desfășurau în germană, dar nu era ceva neobișnuit pentru ea să intercaleze din cînd în cînd termeni într-o limbă străină. Învățasem să fiu atent la posibila lor semnificație.

Am hotărît „să-mi încerc mîna", cum se zice. Îmi pare bine că ești sinceră, i-am spus. Nu ai de ce să-ți fie rușine. Și dacă tot am ajuns la asta, de ce nu mărturisești că ți-a făcut un copil, dar pe care l-ai pierdut, cînd ai căzut o dată pe scări?

Sărmana fată s-a luptat o clipă cu propriile-i simțăminte, și apoi a recunoscut că nu mă înșelasem; nu pe scări, ci după o cădere mai urîtă în studioul de dans. Nimeni nu aflase vreodată, cu excepția doamnei R., nici măcar nu bănuise nimeni nimic; și era uimită că eu îi aflasem secretul. M-a întrebat cum de ajunsesem să știu.

Am spus: Din cauza poveștii pe care mi-ai spus-o, cum că ai început să te îngrași, și că din cauza asta a trebuit să te lași de dans; nu suna deloc adevărat. Părerea mea e că nu ți-a venit niciodată ușor să te îngrași, chiar dacă nu ți-ar prinde rău. Era un mod evident de a-mi relata ce se întîmplase, indirect – căci în realitate voiai ca eu să știu. Probabil că ai continuat să dansezi în condiția în care erai și te-a speriat de moarte doar gîndul că ai să începi să te îngrași; n-ai știut ce ai putea face în această situație imposibilă.

---

[1] O aluzie la nopțile de vară în nordul îndepărtat, unde zilele sînt despărțite doar de cîte un amurg scurt.

Tăcerea tinerei mi-a arătat că ghicisem, şi mi-a părut bine că nu-mi dusesem interpretarea pînă la capătul ei logic – anume că ea, continuînd astfel să-şi facă energic exerciţiile, nădăjduise în taină tocmai un asemenea deznodămînt; şi poate chiar îl precipitase. Era suficient de tulburată că păcatul ei de tinereţe fusese dat la iveală.

Din acel moment însă, a devenit însă mai însufleţită şi mai sinceră, parcă uşurată că povara perfecţiunii ireale i se ridicase de pe umeri. A început chiar, curînd după aceasta, să dea la iveală mici scînteieri de umor plin de şiretenie. Îmi descria una dintre halucinaţiile ei recurente, în care se vedea căzînd prin aer spre o moarte sigură. Ochii îi scînteiară o clipă şi spuse: „Dar nu o să am copil!"[1]

Într-o zi mi-a povestit un vis. De obicei dormea prost şi visa puţin, acesta însuşi un aspect al opoziţiei ei faţă de tratament. Astfel că un vis complet era o adevărată raritate, şi am cheltuit o mulţime de eforturi încercînd să-i înţeleg semnificaţia. Iată visul, aşa cum mi-a fost relatat de Frau Anna:

Mergeam cu trenul, aşezată în faţa unui bărbat care citea. Mi-a căutat de vorbă şi mi s-a părut că era mult prea familiar. Trenul s-a oprit într-o gară în plin cîmp şi m-am hotărît să cobor, să scap de el. Am fost surprinsă să văd un număr mare de persoane coborînd, pentru că era o gară foarte mică, complet moartă. Însă inscripţiile de pe peron spuneau că era Budapesta, ceea ce explica totul. Am trecut repede pe lîngă controlor, nevrînd să-i arăt biletul meu, căci se presupunea că mergeam mai departe. Am traversat un pod şi m-am găsit în faţa unei case care avea numărul 29. Am încercat să deschid cu cheia mea, dar în mod surprinzător uşa nu s-a descuiat, aşa că am trecut mai departe şi am ajuns la numărul 34. Deşi cheia nu se întorcea în broască, uşa s-a deschis. Era un mic hotel particular. În hol era o umbrelă argintie, pusă să se usuce, şi m-am gîndit: Aici stă mama. Am intrat într-o cameră albă. În cele din urmă a venit un domn în vîrstă şi a spus: „Toată casa e pustie". Am scos o telegramă din buzunarul pardesiului şi

[1] În text e un joc de cuvinte bazat pe termenul *niederkommen*, care înseamnă şi „a cădea" şi „a naşte un copil".

i-am întins-o. Îmi părea rău pentru el, căci știam ce conține. A spus, cu o voce îngrozitoare: „Fiica mea a murit". Era atît de șocat și de îndurerat, încît am simțit că nu mai exist pentru el.

Cînd am ascultat prima dată visul acesta, m-am îngrijorat, căci el îmi arăta că aceea care îl visase ar fi fost în stare să-și pună capăt suferințelor, luîndu-și singură viața. Drumurile cu trenul sînt ele însele vise despre moarte; și în cazul acesta în cu atît mai mare măsură, întrucît ea coborîse din tren „înainte de a ajunge la gara ei" și „într-o gară în plin cîmp". Felul în care îl evitase pe controlorul de bilete era o aluzie evidentă la interdicțiile sinuciderii; iar podul era un alt simbol al morții. Într-un sens, visul lui Frau Anna nici n-ar fi putut fi mai limpede; totuși, eram sigur că el conținea și multe elemente de natură și mai personală. I-am cerut deci să descompună visul bucățică cu bucățică și să-mi spună ce crede despre ele. Cîștigase oarecare experiență în interpretarea viselor din analizele anterioare ale unor asemenea fragmente mai puțin însemnate; mai mult, întrucît era o femeie inteligentă, îi încurajasem dorința de a citi materiale legate de unele cazuri ale mele dinainte.

— Îmi trece ceva prin minte, mi-a spus ea, dar e cu neputință să fie legat de visul acesta, căci s-a întîmplat acum multă vreme, și e ceva rămas fără mare importanță în viața mea.

— Nu contează, i-am răspuns. Povestește.

— Bine, atunci. Presupun că bărbatul acela din tren mi-a adus aminte de cineva care m-a sîcîit pe drumul de la Odesa la Petersburg, unde încercasem să-mi fac o viață nouă. A fost – cînd oare? – acum doisprezece ani, și uitasem complet întîmplarea asta. Nu că m-ar fi speriat în mod deosebit, pentru că mai erau o mulțime de oameni de față. Însă se aplecase spre mine și continua să-mi vorbească insistent, întrebîndu-mă ce aveam să fac odată ajunsă la Petersburg și oferindu-se să mă ajute să găsesc o locuință. A devenit supărător și pînă la urmă a trebuit să mă mut într-un alt compartiment.

Am întrebat-o dacă i se întîmplase ceva recent care s-o facă să viseze întîmplarea, și am încercat să o îndrum îmbinînd detalii, cum era cartea pe care o citea însoțitorul ei în vis.

— Da, dacă mă gîndesc bine, îmi amintesc că tînărul acela din trenul de Petersburg m-a iritat atît de tare și pentru că mi-a

vorbit fără întrerupere, în timp eu voiam să-mi citesc mai departe cartea. Era un Dante şi trebuia să mă concentrez ca să-l înţeleg, pentru că italiana mea nu e prea bună. Şi pentru că tot aţi adus vorba, cred că în visul acesta apare şi fratele meu.

Ar trebui să mă întrerup în punctul acesta ca să spun că Frau Anna trecuse recent printr-o împrejurare oarecum tulburătoare. Fratele ei, împreună cu soţia şi cei doi copii ai lui, se hotărîse să părăsească Rusia, ca urmare a mişcărilor revoluţionare, şi să emigreze în Statele Unite; se opriseră la Viena, ca să îşi ia adio cum ar veni, de la Anna şi mătuşa ei. Pacienta mea nu-şi mai văzuse fratele de mai mulţi ani, şi acum era posibil să nu-l mai revadă niciodată. Deşi – sau poate tocmai pentru că – nu fuseseră niciodată foarte apropiaţi, revederea şi despărţirea o deprimaseră şi mai mult.

— Pe cînd ne luam rămas bun la gară, fratele meu a căutat să treacă mai uşor peste stînjeneala momentului încercînd să-şi aleagă nişte cărţi pentru drum. Îmi amintesc că m-am gîndit că *Viaţa nouă* de Dante ar fi fost ceva potrivit; dar pe fratele meu nu îl interesează scriitorii clasici, este un om cu foarte mult simţ practic. Şi-a cumpărat nişte cărţi de aventuri. Era oricum absurd să te gîndeşti că poţi cumpăra Dante de la un stand de cărţi într-o gară.

Începeam să întrevăd cum avea să evolueze visul. I-am amintit de numerele caselor şi am întrebat-o dacă aveau vreun înţeles pentru ea.

S-a gîndit atent, dar a recunoscut că o nedumereau.

— Poate pentru că dumneata însăţi ai douăzeci şi nouă de ani? i-am spus. Şi fratele dumitale are – cu cîţi ani mai mult? Cinci?

Frau Anna a aprobat, surprinsă de logica matematică a visului ei.

— Te-ai oprit întîi la uşa propriei dumitale case. Ar fi trebuit să fie cheia cea bună, dar nu era. În schimb ai reuşit să intri la numărul 34 – reşedinţa fratelui dumitale, ca să spunem aşa. Acolo erai doar un oaspete, aşa că ai văzut-o ca pe un hotel particular.

Am întrebat-o dacă îl recunoaşte pe bărbatul care intrase în cameră. I-am readus în minte cuvintele lui: „Toată casa e pustie".

După o vreme, a izbutit să descopere asociaţia de idei. Fratele ei pomenise, cam lipsit de tact, cît de tulburat fusese tatăl său de plecarea lor; căci intrase în afacerea tatălui şi continuase să locuiască aproape de el şi după ce se căsătorise. Frau Anna îşi amintea că se gîndise, cu oarecare amărăciune, că acum tatăl ei avea să se simtă singur, în casa pustie; bătrînul nu-şi exprimase niciodată altceva mai mult decît un regret convenţional atunci cînd ea părăsise casa, şi niciodată dorinţa s-o mai vadă.

În punctul acesta impresiile mele despre acest vis au devenit certitudine. Plecarea fratelui, cu totul, cu copiii şi cu soţia, *en route* spre o *viaţă nouă*, contrastînd cu propria ei senzaţie de a fi ajuns într-un punct mort, sau mai degrabă într-o călătorie fără rost. Fratele ei avusese întotdeauna certitudinea de a fi favoritul tatălui, şi ştiuse încotro să se îndrepte; spre deosebire de călătoria în care plecase Anna, pe atunci fată tînără, spre un oraş îndepărtat, în ceea ce fusese, în mod limpede, o ultimă încercare disperată de a-şi face tatăl să-i ia în seamă existenţa. Tatăl fusese dispus să-şi lase fiica inocentă şi lipsită de experienţă să înfrunte pericolele fizice şi morale – prefigurate de acel tînăr atît de insistent din tren.

După părerea mea, în visul ei se amestecau două fantezii diferite. Dacă tatăl ar fi primit o telegramă anunţîndu-i moartea ei, atunci în sfîrşit poate i-ar fi părut rău. Dar alături de o asemenea dorinţă, nu atît contrazicînd-o cît accentuîndu-i aura tragică, era dorinţa de a nu se fi născut niciodată – ca fată, ca Anna. Dacă ar fi putut lua locul fratelui ei! Abandonează călătoria aceasta cu trenul, care reprezintă propriul destin, pentru a intra într-o existenţă imposibilă, în persoana şi sub chipul fratelui ei. În hotelul particular, camera albă reprezenta pîntecele mamei, care aştepta doar sosirea tatălui Annei pentru a concepe copilul de sex bărbătesc. Umbrela pusă la uscat în hol era simbolică pentru penisul descărcat. Tatăl ei duce o viaţă nouă pentru că fără un FIU „casa lui e goală". Anna era moartă – prin sinucidere sau profilaxie; n-avea importanţă cum, şi lui nu-i păsa. Reacţia lui şocată şi îndurerată era produsul speranţei

ei de a-şi vedea împlinită dorinţa. Visul ei cunoştea şi aspectul acesta: ea „nu exista" pentru el.

Tînăra femeie era covîrşită de tristeţea visului şi nu mai părea dispusă să îmi conteste interpretarea – cu excepţia unui singur punct, încărcat de tristeţe, despre care nu avea inima să-mi vorbească atunci, şi pe care îl trec sub tăcere pînă la timpul potrivit. În orice caz, acesta nu ştirbea nimic din semnificaţia generală, care era evidentă.

În timpul discuţiei noastre, pe cînd o chestionam cu privire la natura atenţiilor exagerat de familiare ale tînărului din tren, şi-a amintit de un fragment uitat. Nu credea că acest material nou ar fi putut avea vreo importanţă deosebită, dar am învăţat din experienţă că elementele unui vis uitate la început şi amintite mai apoi sînt de obicei detalii esenţiale. Aşa avea să se dovedească şi în cazul acesta, deşi adevăratul lor înţeles nu avea să devină limpede decît mult mai tîrziu în cursul analizei.

I-am spus tînărului că mergeam la Moscova, în vizită la familia T., şi mi-a răspuns că ei nu vor putea să-mi ofere găzduire şi că va trebui să dorm în pavilionul de vară. Acolo va fi foarte cald, a adăugat el, şi aveam să fiu obligată să-mi scot toate hainele de pe mine..

Familia T., mi-a explicat ea, erau nişte rude îndepărtate din partea mamei, care se stabiliseră la Moscova. Mama şi mătuşa ei îşi petrecuseră vacanţele împreună cu ei în tinereţe şi rudele acestea păstraseră legături afectuoase cu mama Annei după căsătoria ei. Frau Anna nu le întîlnise niciodată dar, potrivit mătuşii ei, erau oameni calzi şi ospitalieri. Mătuşa chiar îi vorbise despre ei cu doar o zi înainte; amintindu-şi cu nostalgie de vacanţele pe care le petrecea la ei şi regretînd că nu o putea duce pe Anna să-i cunoască, pentru că era sigură că o asemenea vizită i-ar fi făcut mult bine nepoatei ei. Dar cei doi erau acum bătrîni şi s-ar fi putut să nici nu fi supravieţuit tulburărilor.

Fragmentul acesta mi se părea că exprima dorinţa tinerei femei de a se elibera de tristele constrîngeri ale vieţii ei de acum şi de a recîştiga paradisul pierdut al anilor petrecuţi împreună cu mama: adică de a se afla goală în „pavilionul de vară", sau în casa de atunci a verilor fericite şi calde. Nu mi-a contrazis interpretarea, amintindu-şi totodată un amănunt din

acei ani depărtați pe care-l găsea amuzant, dar și emoționant, acum cînd și-l amintea.

Casa lor din Odesa se afla pe o proprietate de mai multe hectare, cu copaci și boschete semitropicale, care se întindeau pînă la țărmul mării. Aveau și o mică plajă numai a lor. Pavilionul de vară se afla în mijlocul unei dumbrăvi, într-o parte mai izolată a grădinii. Proprietarii dinainte îl lăsaseră în paragină, și ca urmare nu mai era decît rareori folosit. Într-o după-amiază înăbușitor de caldă, cu toții se răspîndiseră peste tot prin parc și prin casă, obligați să se izoleze de căldura prea mare. Tatăl Annei era probabil la slujbă, și parcă și fratele ei dispăruse pentru restul zilei cu niște prieteni. Anna era încălzită și plictisită, jucîndu-se fără rost pe plajă, unde se afla și mama cu șevaletul ei, dar care nu dorea să fie tulburată. După ce fusese certată că vorbește prea mult, Anna se gîndise să-i caute pe mătușa și pe unchiul ei. Rătăcise deci căutîndu-i prin parc și ajunsese în cele din urmă la pavilionul de vară. Fu încîntată să-i găsească pe cei doi acolo, dar îi văzu comportîndu-se într-un fel pe care nu-l înțelegea; umerii mătușii erau dezgoliți, deși de obicei ea și-i ferea de soare, și unchiul o îmbrățișa. Îmbrățișarea continuă, erau prea absorbiți ca să bage de seamă că Anna se apropia printre copaci, și ea se îndepărtă iarăși neobservată. Se întoarse pe plajă ca să-i relateze mamei această întîmplare ciudată; dar mama își părăsise șevaletul și se dusese să se întindă pe o stîncă plată mai încolo, și părea să fi adormit. Copilul știa că erau două situații în care sub nici un motiv nu trebuia să-și deranjeze mama: cînd picta și încă și mai mult atunci cînd era adormită. Așa că, dezamăgită, se îndreptă iarăși îndărăt spre casă, să-și ia un pahar de limonadă.

Ce puteam eu face cu această amintire? Era parcă în prea mare măsură o impresie de adult; dar asta nu era o dovadă că aveam de a face cu o închipuire. Eu îmi am îndoielile mele că avem vreodată cu adevărat amintiri *din* copilărie; amintirile *legate de* copilărie sînt mai degrabă tot ce ne-a mai rămas. Amintirile noastre din copilărie ne arată acei ani de început nu așa cum au fost ei, ci așa cum ne-au apărut apoi, în perioade mai tîrzii, cînd ne-au fost stîrnite asemenea amintiri. Tînăra era amuzată de amintirea primei întrezăriri a sexualității adulte; în

vreme ce în acelaşi timp era emoţionată de descoperirea intimităţii pline de tandreţe dintre mătuşa şi unchiul ei, în atmosfera de relaxare a unei vacanţe de vară la Odesa; mai ales acum, cînd mătuşa ei găsea prea dureros să vorbească despre acele timpuri.

Totuşi eram silit să o întreb dacă nu cumva fusese martoră la ceva mai mult decît i se părea că îşi aminteşte acum. Dacă da, amintirea nu o putea conduce mai departe; şi de fapt părea cu totul improbabil ca o pereche de tineri căsătoriţi, care ar fi putut foarte bine rămîne în izolarea camerei lor, s-ar fi expus riscului de a fi surprinşi într-o situaţie jenantă. Cu toate acestea, apariţia acestei amintiri în visul lui Frau Anna părea să arate că era importantă. Nu era imposibil ca ea să fi fost legată de isteria sa; căci cei pe care Meduza îi transformă în stane de piatră i-au văzut faţa înainte, într-o vreme cînd n-ar fi ştiut să-i dea un nume.

Zilele şi săptămînile care au urmat nu au adus prea mari progrese. Pentru aceasta erau probabil de vină atît pacienta cît şi medicul. Frau Anna, în ce o priveşte, se retrăsese cu totul în spatele meterezelor sale de apărare, şi uneori invoca înrăutăţirea simptomelor drept scuză pentru a nu mai veni la consultaţii. Ca să fiu cinstit faţă de ea, sînt sigur că suferinţele erau insuportabile. M-a implorat să stabilim o operaţie pentru înlăturarea sînului şi ovarului. În ce mă priveşte, mărturisesc că ajunsesem să fiu iritat de neajutorarea ei şi contaminat de apatia ei. Îmi povestise că o dată aruncase ceva de mîncare unui cîine de pe stradă şi că animalul fusese prea slăbit ca să se mai poată tîrî pînă la fărîma aruncată; şi că ea însăşi se simţea în mare măsură la fel. Constatam eu însumi că uneori renunţam cu totul la analiză şi mă limitam să încerc să o fac să nu se mai gîndească la sinucidere. I-am spus că sinuciderea e doar o formă deghizată de asasinat; şi că ar fi fost şi o acţiune fără rost, foarte probabil fără nici un efect asupra victimei vizate, tatăl ei. Frau Anna mi-a replicat că numai suferinţele inimaginabile o îndemnau să se gîndească vreodată la a le pune capăt astfel. În aceste discuţii, era cît se poate de raţională. În afară de aceste simptome debilitante, nimeni nu ar fi socotit-o isterică. Mă izbeam de ceva impenetrabil, care îmi sporea iritarea. M-am gîndit să mă folosesc de atitudinea ei evazivă ca de o scuză pentru a încheia tratamentul; totuşi, nu m-am putut convinge să fac aşa ceva

pentru că în ciuda a tot şi a toate, era o femeie de caracter, inteligentă şi de o mare sinceritate lăuntrică.

Pe urmă s-a petrecut un eveniment trist, care ar fi putut să-mi ofere o scuză desăvîrşită pentru întreruperea tratamentului: moartea bruscă şi neaşteptată a uneia dintre fiicele mele[1]. Poate că starea mea de spirit atît de apăsătoare din săptămînile precedente constituise o pregătire. Nu trebuie să zăbovim asupra unui asemenea eveniment; deşi cineva înclinat spre misticism s-ar fi putut întreba ce traumă secretă din mintea Creatorului se convertise în simptomele suferinţei, pretutindeni în jurul nostru. Întrucît eu nu am asemenea înclinaţii, nu am văzut nimic altceva decît *Fatum et Ananke*. Cînd m-am întors la îndatoririle mele, am găsit o scrisoare de la Frau Anna. Pe lîngă asigurările de compasiune pentru durerea mea şi faptul că mă anunţa că plecase împreună cu mătuşa ei să petreacă o scurtă vacanţă la Bad Gastein[2], scrisoarea ei conţinea o aluzie la visul de cu cîteva săptămîni înainte.

> Am fost foarte tulburată de elementele profetice din visul meu. Nu le-aş menţiona, dacă n-aş fi sigură că nu au scăpat nici memoriei dumneavoastră.
> La vremea respectivă am fost pe jumătate convinsă că omul care primise telegrama eraţi dumneavoastră (cel puţin în parte) dar m-am temut să nu vă supăr în mod inutil, cunoscînd sentimentele pline de tandreţe pe care le aveţi faţă de toate fiicele dumneavoastră. Am bănuit de multă vreme că, laolaltă cu celelalte infirmităţi ale mele, sînt blestemată şi cu ceea ce se cheamă darul profeţiei. Am prevăzut moartea a două cunoştinţe ale mele în război. E ceva moştenit din partea mamei, după toate aparenţele – ceva ce ţine de sîngele ţigănesc; dar nu e un dar care să-mi facă plăcere – dimpotrivă. Sper că asta nu vă va necăji mai mult decît e cazul.

---

[1] Cea de a doua fiică a lui Freud, Sophie, în vîrstă de douăzeci şi şase de ani, care a murit la Hamburg la 25 ianuarie 1920, a lăsat doi copii, dintre care unul în vîrstă doar de treisprezece luni.

[2] Staţiune balneară populară în Alpii austrieci.

Nu am de făcut nici un fel de comentariu în ce privește „profețiile" lui Frau Anna, decît că știrea dureroasă sosise într-adevăr (ceea ce nu e un fapt neobișnuit) printr-o telegramă. Pare plauzibil că mintea atît de sensibilă a pacientei mele discernuse în mine neliniști, mult sub nivelul conștient, legate de o fiică cu copii mici, locuind foarte departe, într-o epocă în care bîntuiau multe epidemii.

Ceea ce s-a întîmplat cu Anna la întoarcerea de la Gastein a fost cu totul neașteptat și ilogic. În atît de mare măsură încît, dacă aș fi fost scriitor de povestiri romanțioase, în loc de a fi om de știință, aș ezita să rănesc sensibilitățile artistice ale cititorilor mei dezvăluind următoarea etapă a terapiei aplicate în cazul acesta.

Sosind cu o întîrziere de cinci minute la consultație, ea a intrat bine dispusă în cabinetul meu, cu aerul degajat al cuiva care vrea doar să spună în trecere bună ziua, înainte de a porni mai departe să se întîlnească cu o prietenă pentru a merge la teatru sau la cumpărături. Dovedea o mare locvacitate, cu o voce fermă, vibrantă, fără nici o urmă din vechile ei dificultăți de respirație. Cîștigase poate vreo zece kilograme în greutate, dobîndind, sau redobîndind, atributele unei feminități atractive. Avea o strălucire plină de vivacitate în obraji și o scînteie în priviri. Purta o rochie nouă, foarte cochetă, și avea o coafură schimbată care se potrivea chipului ei. Aveam în față, pe scurt, nu pe invalida slabă, deprimată pe care o așteptasem, ci o tînără atrăgătoare, ușor cochetă, strălucind de sănătate și vigoare. Aproape că nu mai era nevoie să-mi spună că simptomele bolii ei dispăruseră.

Îmi petrecusem deseori vacanțele la Gastein, dar niciodată în experiența mea apele termale de acolo nu se dovediseră atît de miraculoase. I-am spus aceasta, adăugînd sec și că poate ar fi trebuit să-mi abandonez practica medicală și să îmi deschid un hotel acolo. A rîs zgomotos apoi, amintindu-și de durerea mea, și-a luat o expresie de regret pentru veselia ei atît de lipsită de tact. Am asigurat-o că buna ei dispoziție era un tonic pentru mine. Însă am constatat repede că, departe de a fi dispărut, isteria își schimbase doar direcția.[1] Dacă înainte îi

[1] De fapt, un oarecare teren fusese recîștigat de la inamic. Ceea ce vedeam de fapt acum era isteria care se lupta cu disperare să-și apere pozițiile.

măcinase puterea trupească cu dureri violente, lăsîndu-i mintea liberă, acum îi eliberase trupul, dar cu preţul minţii. Locvacitatea nestăpînită a scos repede la iveală o lipsă de raţionalitate fantastică. Buna ei dispoziţie era umorul disperat al soldaţilor care glumesc în tranşee; şi eforturile de a susţine o discuţie coerentă se pierdeau într-un monolog parcă de vis, ca într-o transă hipnotică. Înainte fusese nefericită dar raţională, acum era fericită, dar dementă. Vorbirea îi era plină de produsele imaginaţiei şi de halucinaţii; în unele momente nici nu mai era vorbire, ci *Sprachgesang*, pur şi simplu un recitativ ca de operă, elevat şi liric dramatic. Ar trebui să adaug şi că, de cînd intrase în orchestra operei principale a oraşului, ajunsese devotată cu totul acestei arte.[1]

Părea inconştientă de efectul pe care-l crease şi rămînea convinsă mai departe cu toată jovialitatea că era pe deplin vindecată. Pentru că nu reuşeam să înţeleg nimic din relatările ei despre şederea la Gastein, i-am propus să încerce să-şi scrie impresiile. Într-o împrejurare anterioară răspunsese foarte bine la o asemenea propunere, întrucît avea gusturi literare şi îi plăcea să scrie – era, de exemplu, o pasionată autoare de corespondenţă. Însă nu eram deloc pregătit pentru producţiile literare ale acestei noi Anna, cu care a sosit înarmată a doua zi. Ezitînd, mi-a pus în mînă o carte cu coperţi moi. Am văzut că era partitura operei *Don Giovanni* de Mozart. Îşi scrisese, după cum am constatat, „impresiile" de la Gastein printre portativele muzicale, ca o alternativă la libretul operei; şi încercase chiar să păstreze ritmul şi rima originalului, astfel că scrierea ei putea fi citită aproape ca o compoziţie în versuri stîngace. Dacă versiunea lui Frau Anna la Mozart ar fi fost cîntată în vreuna din operele de aici, însă, directorul operei ar fi fost pus sub urmărire pentru atentat la morala publică, fiindcă era pornografică şi lipsită de sens. Folosise expresii de felul celor auzite doar în mahalale, în cazarme şi în cluburile exclusiv masculine.

---

[1] Frau Anna G. era de fapt cîntăreaţă de operă, nu instrumentistă. Dorinţa lui Freud de a-i proteja identitatea a fost aceea care l-a îndemnat să facă modificarea, în ciuda faptului că eludarea realităţii i-a displăcut întotdeauna, chiar şi în detaliile aparent cele mai banale.

Nu pricepeam de unde aflase aceşti termeni, căci după cunoştinţa mea nu frecventase locurile în care se vorbea astfel.

La prima vedere nu am descoperit altceva decît unele referiri la halucinaţiile ei şi o îndrăzneaţă recunoaştere a transferului. În fantezia ei, locul lui Don Juan fusese luat de unul dintre fiii mei – cu care, nu mai e nevoie să adaug, nu făcuse niciodată cunoştinţă. Era evident că îşi exprima dorinţa de a lua locul fiicei mele dispărute, prin căsătorie. Cînd i-am spus care e părerea mea, Anna a răspuns oarecum ruşinată că fusese doar o glumă, „pentru a-mi ridica moralul".

Găsind că o asemenea revărsare de imagini iraţionale mă depăşea, am invitat-o să se retragă şi să compună ea însăşi o analiză a materialului pe care îl produsese, într-o manieră reţinută şi sobră. Pe bună dreptate, a considerat cererea a mea ca pe o mustrare, şi a trebuit să o asigur că găsisem acest „libret" al ei foarte interesat. După o pauză de cîteva zile, mi-a adus un caiet şcolar umplut cu scrisul ei dezordonat. Aştepta cu respiraţia tăiată (literalmente, căci trecea printr-o perioadă de uşoară revenire a simptomelor de astm) pe cînd eu îmi aruncam privirile peste cîteva file. Am văzut că, în loc să scrie o interpretare, aşa cum îi cerusem, preferase să-şi extindă fanteziile iniţiale, brodînd practic pe marginea aproape a fiecărui cuvînt, astfel încît părea că nu cîştigasem nimic decît sarcina de a mă confrunta cu lectura herculeană a unui document de mari proporţii şi extrem de dezlînat. Deşi într-o oarecare măsură îşi mai temperase brutalitatea descrierilor de natură sexuală, era aceeaşi revărsare cu caracter erogen, un potop iraţional şi libidinos; valurile erau mai puţin covîrşitoare în proporţii, dar acopereau parcă un teritoriu mult mai extins. Aveam acum de a face cu o imaginaţie dezlănţuită, care nu mai cunoştea limite, asemenea inflaţiei monetare necontrolate din acele luni – o valiză de bancnote care n-ar fi putut cumpăra nici o singură pîine. Am petrecut împreună un ceas nerodnic, după care i-am promis că îi voi citi documentul cu grijă cînd voi avea răgaz. Făcînd aceasta am început să întrezăresc semnificaţia dincolo de această mască grotească. Mult din textul acesta era cea mai pură gîndire refulată, de un sentimentalism ieftin atunci cînd nu era dezgustătoare; dar ici şi colo apăreau pasaje nu lipsite de abilitate şi simţire; descrieri naturale de dimensiuni „oceanice",

amestecate cu o fantezie erotică. Nu te puteai împiedica să nu gîndeşti în cuvintele poetului:

„Nebunul, iubitul, poetul,
În imaginaţie contopindu-se..."[1]

Cînd am lăsat deoparte caietul, eram convins că el ar fi putut să ne spună tot ce ar fi fost de spus, dacă am fi fost capabili să înţelegem totul.

Există o glumă care spune că „Iubirea e ca dorul de casă"; şi ori de cîte ori cineva visează un loc sau o ţară şi îşi spune, în timp ce visează: „Locul acesta îmi este cunoscut, am mai fost aici şi altă dată", putem interpreta acel loc drept fiind părţile genitale ale mamei sale, sau trupul ei. Toţi cei care au avut prilejul să studieze jurnalul lui Frau Anna au avut acest sentiment; „hotelul alb" le este cunoscut, este trupul propriei lor mame. Este un loc fără păcate, lipsit de povara noastră de căinţă, căci pacienta ne spune că şi-a rătăcit bagajele pe drum şi ajunge lipsită pînă şi de o periuţă de dinţi. Hotelul vorbeşte în limbajul florilor, miresmelor şi gusturilor. Nu e nevoie să încercăm să aplicăm o clasificare rigidă a simbolurilor sale, aşa cum au făcut unii dintre cei care l-au cercetat: să pretindem, de exemplu, că vestibulul ar reprezenta cavitatea bucală, scara esofagul (sau, potrivit altora, actul împerecherii), balconul sînii, pinii din jur părul pubian şi aşa mai departe; ceea ce e mai important este senzaţia generală creată de hotelul alb, angajarea lui totală faţă de oralitate – suptul, mîncatul, îndopatul, băgatul în gură, cu întregul narcisism fericit al unui sugar la pieptul mamei. Este aici unitatea deplină a primilor ani ai copilului, paradisul autoerotic, harta primei noastre ţări a iubirii aruncate pe hîrtie cu întreaga *belle indifférence* a unei isterice.

Aici mi se părea că era dovada profundei identificări a Annei cu mama ei, precedînd complexul oedipian. Şi dacă facem abstracţie de intensitatea manifestată în cazul Annei, acest lucru nu ar trebui să ne surprindă. Sînul este primul obiect al iubirii; copilul sugînd la pieptul matern a devenit prototipul primei relaţii de iubire. Descoperirea unui obiect de iubit la pubertate este de fapt regăsirea lui. Mama Annei, cu inima ei

[1] W. Shakespeare – *Visul unei nopţi de vară*

caldă şi iubitoare de plăceri, îi lăsase moştenire copilei ei un autoerotism de o viaţă întreagă[1], şi deci jurnalul ei reprezenta o încercare de întoarcere la timpul cînd erotismul oral domnea necontestat şi legătura dintre mamă şi copil era neatinsă. Astfel, în „hotelul alb" nu există scindare între Anna şi lumea exterioară; totul este înghiţit întreg. Libidoul nou născut covîrşeşte orice pericole potenţiale, asemenea pisicii negre pe care ea o descrie ca scăpînd ca prin urechile acului de la moarte. Aceasta este latura „bună" a hotelului, epitalitatea lui abundentă. Însă umbra agresivităţii lui destructive nu poate fi ignorată nici un singur moment, şi cu atât mai puţin în momentele celei mai mari plăceri. Mama a-toate-dăruitoare îşi plănuia deja vizita la hotelul condamnat.

Aveam acum senzaţia ridicolă că în clipa aceea cunoşteam absolut tot ce era de cunoscut despre Frau Anna, cu excepţia cauzei isteriei ei. Se năştea un al doilea paradox: cu cît mă convingeam că acest „jurnal de la Gastein" era un document remarcabil de curajos, cu atît mai ruşinată era Anna de faptul că scrisese un text atît de dezgustător. Nu-şi putea imagina de unde ajunsese să audă expresiile acelea atît de lipsite de delicateţe, sau de ce considerase potrivit să le folosească. M-a implorat să-i distrug scrierile, căci erau doar fragmente diavoleşti lepădate de „furtuna din capul ei" – ea însăşi rezultat al bucuriei de a fi scăpat de dureri. I-am spus că pe mine mă interesa doar să pătrund pînă la adevărurile pe care eram sigur că le cuprindea remarcabilul ei document; adăugînd că eram bucuros că evadase de sub supravegherea cenzorului, a controlorului de bilete, în drumul ei spre hotelul alb.

Doar cu cea mai mare greutate mi-am convins pacienta să recitească împreună cu mine naraţiunea aceasta a ei, oprindu-ne în locurile care îi provocau asociaţii de idei. Uşoara dificultate de respiraţie odată trecută nutrea convingerea că era deplin vindecată, şi nu putea înţelege insistenţa mea de a continua analiza.

---

[1]Există de asemenea dovezi că ea şi-a îndrumat fiica de-a lungul etapelor mai tîrzii cu un minimum de represiuni. Pasaje din jurnal lasă să se înţeleagă că Anna avea o conştiinţă sănătoasă şi moderată a faptului că aparatul genital rămîne în vecinătatea canalului de scurgere, şi de fapt (ca să citäm din Lou Andreas-Salomé) „în cazul femeii, este luat doar cu o chirie".

— Hotelul alb este locul unde am stat atunci, a început ea. Îmi plăcea la munte, era o atît de mare uşurare după mizeriile îndurate la Viena; dar voiam şi un lac, un lac mare, pentru că mă simt mai în largul meu lîngă apă. Hotelul avea o piscină verde, căreia i-am îngăduit să se transforme într-un lac! Cei mai mulţi dintre cei din jur erau clienţi ai hotelului. Era un amestec extraordinar de oameni care încercau să-şi reia obiceiurile după sfîrşitul războiului, presupun. De exemplu, a existat într-adevăr un ofiţer englez, un om care-şi ţinea spatele foarte drept şi era extrem de politicos, care suferise un şoc sub bombardamentul artileriei în Franţa. Scria poezii, şi-mi arătase şi mie una din cărţile lui. M-a luat prin surprindere; chiar dacă nu mi se păreau foarte bune, atîta cît puteam judeca eu scrierile în limba engleză. Vorbea mereu despre un nepot care trebuia să sosească mai tîrziu, ca să schieze împreună. Dar eu auzisem pe cineva spunînd că nepotul fusese ucis în tranşee. Maiorul ne-a chemat o dată la o reuniune, ca să ne spună că ne aflăm sub ameninţarea unui atac. M-am gîndit să ţes o poveste amuzantă în jurul acestor date – pentru că în fond sînt atît de multe lucruri pe care nu le înţelegem, ca frunzele toamna şi stelele căzătoare.

Am întrerupt-o ca s-o întreb dacă nu exista în copilăria ei ceva care să explice comparaţia, atît de frecventă, a stelelor căzătoare cu florile.

— Cum adică?

— Îmi amintesc că ai spus că meduzele acelea păreau nişte stele albastre sub apă.

— A, da! Luasem obiceiul să alerg pe plajă dimineaţa îndată ce mă sculam, ca să văd dacă s-au mai strîns meduze peste noapte. Da, desigur, e mult din trecutul meu amestecat în toate astea. Am avut odată o cameristă tînără japoneză la Odesa, şi ea îmi recita mereu haiku-uri – poezioarele lor scurte – pe cînd ştergea praful sau făcea curat prin camere. M-am gîndit ce interesant ar fi fost să-l întîlnească pe maiorul acela englez de la Gastein, căci erau amîndoi fiinţe singuratice cărora le plăcea poezia. Maiorul mi se părea tare trist, încercînd să-i convingă pe cei din jur să joace cu el cîte o partidă de biliard. E un amestec de trecut şi prezent, cum este şi în mine însămi. Rusul,

de exemplu – e prietenul meu din Petersburg aşa cum mi-l închipui acum. A ajuns ceva important, i-am văzut numele în ziar.

Am remarcat că portretul pe care i-l făcuse avea trăsături pronunţat satirice.

— M-a părăsit, înţelegeţi. Mai exact, s-a părăsit pe el însuşi, pentru că avea multe părţi bune atunci cînd ne-am cunoscut; putea să fie plin de afecţiune şi tandru, chiar timid. Din cauza asta l-am iubit.

Frau Anna a făcut o pauză să-şi recapete respiraţia, apoi a continuat:

— Erau îngrozitor de mulţi oameni egoişti la hotel. Ar fi fost cu adevărat în stare să continue să-şi scrie ilustratele joviale, chiar dacă hotelul ar fi ars pînă în temelii, atîta vreme cît ei înşişi n-ar fi fost victimele incendiului. (Era o referire la fragmentul din jurnalul ei scris în forma unor ilustrate, de tipul banal, pe care le trimiţi prietenilor cînd eşti în vacanţă.) Era şi un taraf de ţigani, şi un pastor luteran cu faţa parcă brînzită, şi un omuleţ simpatic de care rîdeau toţi, pentru că era un simplu meşter brutar şi vorbea ca un necioplit; şi o familie mare de olandezi. Însă olandezul bătrîn nu era botanist. Iarba păianjenului a fost un mic dar pentru dumneavoastră.

Roşi surîzîndu-mi.

– Ştiu cît de mult vă place să colecţionaţi specimene rare. M-am uitat printr-o carte cu flori de munte şi aceasta mi s-a părut cea mai rară.

— Şi ce e cu prostituata aceea la pensie? am întrebat. Era şi ea la hotel?

— Nu. Sau mai degrabă, da. Eu însămi.

— Cum vine asta?

A făcut o pauză înainte de a spune:

— Am gînduri necuviincioase.

Am observat că dacă asemenea gînduri necuviincioase ar fi o dovadă de imoralitate, atunci toţi pacienţii mei din Viena, ba chiar toate femeile respectabile din Viena, ar fi fost în aceeaşi măsură prostituate. O respectam, am adăugat, pentru sinceritatea atît de deschisă a confesiunii ei, pentru care avusese nevoie de atîta curaj.

La două sau trei săptămîni după reluarea şedinţelor noastre de analiză, simptomele lui Frau Anna au revenit cu toată vigoarea. A fost o lovitură grea pentru ea. I-am spus că eu nu eram surprins şi că nu trebuia să dispere. Aşa cum o avertizasem dinainte, recăderile erau un lucru obişnuit, dar simptomele aveau să revină permanent atîta vreme cît nu ajungeam la rădăcinile isteriei; şi am asigurat-o, cu mai multă convingere decît simţeam cu adevărat, că ne apropiam de lumina de la capătul tunelului.

Recitind jurnalul Annei fusesem din nou izbit de energia fetidă şi neruşinată a producţiilor ei sexuale. Am întrebat-o dacă mai avusese şi alte relaţii erotice în afară de cea cu studentul A., la St. Petersburg, şi de soţul ei, şi ea mi-a răspuns cu un nu emfatic. Viaţa ei sexuală deci se limitase la o scurtă relaţie pe la optsprezece ani şi la cele cîteva luni de la începutul mariajului. Nu mă puteam împiedica să bănuiesc că această femeie, în mod evident o natură pasională şi atît de capabilă de simţăminte puternice, nu-şi cîştigase victoria asupra nevoilor sexuale fără lupte grele, şi că încercările ei de a-şi reprima acest cel mai puternic dintre toate instinctele o expusese unei epuizări mintale serioase.

Venise vremea să atac însăşi legătura de iubire narcisistică, punctul central în jurnalul ei. Căci, ca să folosesc analogia cu genul ei artistic favorit, în teatrul reprezentat de trupul mamei sale, se aflau pe scenă doar două personaje importante care-şi cîntau duetul de dragoste, oricîţi figuranţi s-ar mai fi găsit în spatele lor. Cel puţin aşa mi se înfăţişa mie situaţia.

Îmi vorbea întotdeauna de soţul ei înstrăinat într-un fel care îmi dădea certitudinea că încă îl mai iubea. Nu îl condamna defel pentru această înstrăinare; se purtase ireproşabil cu ea în toate privinţele: fidel, plin de consideraţie, generos şi bun. Responsabilitatea pentru ruptură îi revenea ei în întregime, însă motivul pe care îl invoca permanent reprezenta în mod limpede o eschivă: ea ar fi dorit să-i dăruiască copii, şi asta mai mult decît orice pe lume, dar se convinsese că ei nu ar fi adus altceva decît nenorocire. Deşi avea remuşcări pentru a-i fi provocat atîta nefericire soţului ei, ar fi fost cu mult mai rău să-i fi zădărnicit dreptul de a avea o familie. Fusese un noroc, spunea, că la insistenţele ei practicaseră *coitus interruptus*, căci aceasta

însemna că el putea obține anularea mariajului și se putea căsători cu cineva care să-l poată face fericit. Nu voia, sau nu putea, să explice mai departe, și nu e nevoie să mai spun că nu am fost cîtuși de puțin satisfăcut de această explicație a ei.

În credința că fanteziile cu un caracter atît de pronunțat narcisic trebuiau să se lege categoric de viața ei sexuală, am întrebat-o într-o zi pe cine anume credea ea că îi reprezentau îndrăgostiții.

– În afară de faptul că tînărul de care e vorba este fiul meu, am adăugat.

Însă barierele erau la locul lor. A insistat că îndrăgostiții erau modelați după un cuplu în luna de miere care locuia la hotelul din Gastein. Lipsa de discreție în comportamentul lor public îi făcuse notorii. Cameristele se plîngeau de ei pentru că se sculau tîrziu diminețile; și într-o excursie se comportaseră scandalos chiar în fața Annei și a mătușii ei; deși, trebuia să se recunoască, nu chiar atît de scandalos ca personajele din jurnalul ei. Comportarea lor o și șocase și o amuzase deopotrivă, dar pe de altă parte această tînără pereche o emoționase, căci darul ei premonitoriu, care o făcea să semene Cassandrei, îi spunea că tînărul mire nu avea să trăiască mulți ani.

— *Dumneata* nu ești deloc prezentă în portretul tinerei doamne? am întrebat-o cu ironie.

— Firește că da! V-am și spus asta.

— Cu soțul dumitale.

— Nu neapărat. Mă gîndeam mai ales la perechea aceea în luna de miere.

Se juca iarăși cu crucifixul.

— Haide! Ai să-mi spui acum și că îndrăgostiții s-au împrietenit cu o corsetieră și au invitat-o în patul lor!

— Nu, bineînțeles că nu! Cred că trebuie să fi fost Madame R.

Afirmația aceasta nu era neașteptată, pentru că-mi vorbise întotdeauna de prietena și mentora ei din St. Petersburg cu o căldură excepțională. Am întrebat-o de ce o transformase pe Madame R. într-o croitoreasă de corsete.

— Pentru că ea a pus întotdeauna mare preț pe disciplină, dacă voiam să reușim în balet. Autodisciplină pînă la suferință.

— Aşadar, hotelul alb...

— E tocmai viaţa mea, vedeţi! m-a întrerupt ea cu o oarecare iritare; ca şi cum ar fi spus, ca Charcot: *Ça n'empêche pas d'exister*[1].

— Şi prietena asta a dumitale avea obiceiul să se angajeze în asemenea aventuri frivole? am întrebat-o.

— Sigur că nu ! E evreică, acum ortodoxă, şi ştiţi că aceştia sînt cei mai religioşi!

Frau Anna a continuat spunînd că se gîndise la mariajul prietenei ei (sperînd că erau sănătoşi şi fericiţi în vremurile acestea tulburi) şi la imaginile mistice din Cîntarea Cîntărilor.

— Alcătuiau o pereche ideală. A avut noroc să găsească un bărbat atît de prezentabil şi de distins să o ia în căsătorie. Nu mai era tînăr, firește, dar unii bărbaţi par să devină mai atrăgători pe măsură ce îmbătrînesc.

Tăcuse, stînjenită parcă; şi am întrebat-o dacă nu fusese cumva o oarecare rivalitate între ea şi Madame R. Cînd a respins această idee, respiraţia i-a devenit din nou precipitată şi vocea răguşită; mîna i s-a ridicat fără voie spre piept. I-am amintit că recunoscuse că relaţia lor o luase şi pe ea prin surprindere.

— Nu te-ai gîndit niciodată că interesul lui s-ar fi îndreptat spre dumneata, Frau Anna?

Nu mi-a răspuns, ci a clătinat din cap, străduindu-se să-şi recapete suflul.

— În jurnalul dumitale, nu eşti oare la un moment dat împinsă la o parte de această doamnă, Frau Anna? am insistat. Patul dumitale e invadat de o rivală, nu?

— N-are nimic de-a face cu asta! mi-a răspuns cu o expresie de mare suferinţă.

Apoi, în starea de tulburare în care se afla, a lăsat să-i scape o mărturisire surprinzătoare.

— Dacă vreţi să ştiţi, este vorba de luna de miere cu soţul meu – aveţi dreptate. Cel puţin în parte. Cele două femei sînt în

---

[1]Unul din citatele favorite ale lui Freud. Replica lui Charcot spune în formularea ei integrală: „La théorie c'est bon, mais ça n'empêche pas d'exister (Teoria e bună, dar asta nu împiedică lucrurile să existe).

realitate una singură. Vedeți, mă gîndisem că dacă aș fi fost binecuvîntată cu voiciunea și optimismul prietenei mele, în ciuda tuturor celor prin care trecuse, atunci n-aș mai fi fost atît de îngrozitor de crispată.

— Și de ce ai crezut asta, Frau Anna?

— Mi-era teamă că nu voi face față așteptărilor lui.

— Înțeleg. El te credea virgină, bineînțeles, și dumneata te temeai că vei fi dată în vileag?

— Da.

Și își atinse iarăși crucifixul.

I-am spus că mă făcea să-mi pierd timpul; că nu-i mai puteam tolera minciunile; că, dacă nu se hotăra să fie complet sinceră cu mine, nu mai avea nici un rost să ne continuăm ședințele. Pînă la urmă, recurgînd la asemenea amenințări, am reușit să smulg de la ea adevărul cu privire la căsătorie. Latura intimă a vieții ei maritale fusese nu o dezamăgire, ci un dezastru complet – un coșmar, cel puțin din punctul ei de vedere. Ce o făcuse astfel erau halucinațiile de care nu se eliberase niciodată cu totul, dar care în acea perioadă o urmăriseră constant. Îi apăreau în fața ochilor ori de cîte ori avea loc contactul sexual. Erau genul obsesiv descris în jurnalul ei și se deosebeau numai în detalii. Inundațiile și incendiul de la hotel puteau fi puse în legătură cu moartea mamei sale; celelalte două halucinații, căderea de la o mare înălțime și participanții la înmormîntare îngropați într-o alunecare de teren, îi erau inexplicabile; aceasta din urmă era cea mai frecventă, dar și cea mai înfricoșătoare, deoarece suferea de claustrofobie.

Nu credea că soțul ei avusese vreo idee de toate acestea. Nu-mi puteam imagina ce tortură fusese să vadă asemenea imagini în fața ochilor în timp ce se prefăcea a fi în extaz? m-a întrebat. Și nu eram de acord că o asemenea căsătorie nu ar fi putut dura fără a-i provoca soțului ei un mare rău?

S-a scuzat că nu îmi mărturisise toate acestea mai devreme în cursul analizei noastre, spunînd că nu dorise să pară că își condamna soțul. Și a susținut cu tărie că el nu avea nici o vină. Fusese tandru, răbdător și atent, și toate mîngîierile lui intime care conduceau spre coitul însuși îi făcuseră plăcere; cel puțin pînă cînd conștiința faptului că halucinațiile deveniseră inevi-

tabile o făcuse să se teamă chiar şi de aceste preliminarii. De altfel, spunea ea, lucrul nu era important, căci era sigură că aceste halucinaţii i se iveau numai pentru a o avertiza împotriva unui lucru pe care mi-l spusese deja: că nu trebuia cu nici un preţ să aibă copii. Chiar şi *coitus interruptus* comporta un element de risc.

La Gastein, se resemnase că nu va avea copii şi aceasta fusese cauza pentru care îşi recîştigase sănătatea. Fusese în stare să-şi sublimeze dorinţele şi nevoile; dar în atmosfera fetidă a Vienei, acestea se întorseseră să o bîntuie, şi o dată cu ele şi simptomele.

Trebuia acum să fiu de acord, a încheiat ea crispată, că fericirea pe care o descrise în jurnal nu s-ar fi putut referi niciodată la propria ei căsnicie; doar catastrofele erau „autobiografice". A remarcat şi că, dacă exista cineva care să-i poată fi soţ, atunci acela era avocatul german pe care ea îl numise Vogel. Mi-am exprimat uimirea, iar Frau Anna mi-a răspuns că nu ştia de ce îl zugrăvise în culori atît de negre şi că ar fi dat orice să poată retracta. E adevărat, soţul şi familia lui exprimau uneori vederi oarecum antisemite; dar mai puţin frecvent şi cu mai multă moderaţie decît alţii. Asta nu stîrnise niciodată vreo neînţelegere între ei, pentru simplul motiv că ea nu considerase necesar să-i comunice acest aspect neimportant al biografiei ei[1]. Era foarte tulburată de caricatura răutăcioasă pe care i-o făcuse unui tînăr cumsecade. A trebuit să o asigur că era un lucru complet de înţeles; fusese constrînsă să-l nedreptăţească, lucru extrem de dureros pentru ea, şi deci acum era furioasă pe el pentru că o făcuse să sufere.

Curînd după dezvăluirea problemelor de natură sexuală ale mariajului, am fost în măsură să aduc la lumină o altă amintire neplăcută din trecutul ei. Îi dădusem să studieze istoria unui caz, care fusese de curînd publicată[2], iar ea insistase să discute

---

[1]Tatăl Annei îşi renegase total partea de moştenire biologică evreiască, şi în consecinţă ea însăşi nu se simţea deloc evreică. O dată se descrisese pe sine însăşi ca fiind „creştină din centrul Europei".

[2]*Din istoria unei nevroze infantile* (Omul-lup) (1918). Fără ca Frau Anna să fi avut cunoştinţă de acest caz, existau un număr surprinzător de similitudini în detaliile lor. Într-o anumită ocazie chiar ea se întîlnise fără îndoială cu acest pacient anume pe scări, după ce acesta întîrziase mai mult la mine, discutînd unele aspecte ale cazului său.

cu mine despre obsesia lui față de *coitus mole ferarum* (de obicei cu servitoare și femei de condiție socială joasă). Părea să o intereseze excesiv această problemă; și desigur asta mi-a amintit de un incident către sfîrșitul jurnalului ei. În această ordine de idei, i-am sugerat că era surprinzător faptul că o formă de contact sexual nepracticat în mod obișnuit în cercurile bune putuse intra în experiența ei de viață. La acesta, pacienta mea a părut descumpănită, și a rămas tăcută; dar cînd și-a mai revenit a dezvăluit un incident petrecut la St. Petersburg și care îl avea ca erou principal pe A., tatăl copilului ei avortat.

Incidentul era legat de ceea ce ea singură numise mai devreme o amintire deosebit de fericită în relația cu el: croaziera făcută la un sfîrșit de săptămînă în Golful Finic. Relația lor data la vremea respectivă de vreo trei luni și dăduse naștere unei apropieri profund romantice – dar încă „albe", ca să folosesc termenul prin care o descria Frau Anna. Pe iaht se aflau poate o duzină de tineri. Croaziera începuse destul de armonios. Se distrau minunat amestecînd discuțiile serioase cu cantități mari de băuturi alcoolice puse la dispoziție de tatăl lui A., un om bogat. Apoi, în cea de a doua zi, Anna și prietenul ei ajunseseră să se certe mai serios. Era vorba despre Madame R., care începuse să o invite pe Anna și pe alți cîțiva elevi acasă la ea, pentru discuții mai libere și activități culturale mai deosebite. A. o acuzase pe Anna că-și vinde sufletul estetismului. Cearta lor fusese exacerbată și de faptul că el și prietenii lui începuseră să accepte necesitatea violențelor politice; iar defunctul soț al lui Madame R. tocmai fusese ucis de o bombă destinată unui om politic. Anna, care asistase nemijlocit la suferința și singurătatea profesoarei ei, consecințe ale unor asemenea acțiuni de violență, îi spuse lui A. că hotărîse să se retragă din grup.

Intrat într-un adevărat delir de furie împotriva ei, A. se transformase brusc, devenind de nerecunoscut față de tînărul de care se îndrăgostise. Încîntătoarea vacanță la bordul iahtului căpătase o înfățișare sinistră în ochii ei, preschimbată într-un coșmar ca din *Demonii* lui Dostoievski. Prietenul ei îi pîrlise părul cu trabucul, și făcuse și alte gesturi agresive față de ea. Ea îi declarase atunci că încheiase relația dintre ei și se întorsese în cabină unde, după ce plînsese un timp, în cele din

urmă adormise. Ceva mai tîrziu fusese tulburată din somn şi, trezindu-se, asistase la spectacolul înfricoşător şi degradant al lui A., împreună cu o altă tînără femeie, întinşi pe patul de vizavi şi făcînd dragoste.[1] Departe de a se simţi ruşinat de propria lui purtare, el îi aruncase Annei tot felul de remarce grosolane şi agresive, şi era limpede că urmărise s-o trezească din somn. Anna nu mai aşteptase încheierea excursiei ci, fiind încă din copilărie o bună înotătoare, sărise în mare şi ajunsese înot la ţărm.

Spre profunda ei nemulţumire, cîteva săptămîni mai tîrziu, se lăsase convinsă că el se căia şi că o iubea încă. Arunca vina asupra alcoolului pe care-l băuse, a atmosferei atît de încărcate a momentului şi a abstinenţei lor sexuale. Ea l-a reprimit şi a devenit, pentru o scurtă perioadă, amanta lui. Aşa cum avea să se întîmple mai tîrziu şi cu soţul ei, a început să aibă halucinaţii dureroase. S-a mutat în apartamentul lui. A rămas însărcinată. Apoi a aflat că el pornise într-o călătorie cu trenul spre sudul ţării, însoţit de tînăra de pe iaht. În momentul acela atît de îngrozitor pentru ea, viaţa i-a fost salvată de prietenia cu Madame R., căci Anna începuse să bîntuie podurile peste Neva, cu gîndul de a pune capăt suferinţei; şi era convinsă că, după ce pierduse copilul, asta ar fi făcut dacă nu s-ar fi mărturisit profesoarei sale şi nu ar fi fost primită cu braţele deschise în casa ei.

Atît de dureroasă fusese pentru pacienta mea experienţa retrăirii întîmplărilor din acea perioadă a vieţii ei, încît aproape că nu am mai avut inima să o întreb de ce, cu cîteva luni înainte, îmi vorbise în cuvinte atît de frumoase despre excursia cu iahtul. Cînd i-am pus totuşi pînă la urmă această întrebare, a susţinut că făceam o confuzie între două episoade petrecute în două weekend-uri diferite.

Simptomele bolii continuau să fie foarte serioase; dormea prost, pierduse în greutate tot ce cîştigase, ajungînd iar la regimul autoimpus de portocale şi apă. O dată mi-a spus:

— Susţineţi că boala asta e probabil legată de nişte evenimente timpurii din viaţa mea şi pe care eu le-am uitat. Dar

[1] Evident, în poziţia la care făcusem aluzie.

chiar dacă ar fi aşa, nu puteţi schimba aceste evenimente în nici un fel. Cum vă propuneţi atunci să mă ajutaţi?

Şi i-am răspuns:

— Fără îndoială, soarta va găsi mai uşor decît mine mijloacele să te scape de boală. Dar cîştigăm mult dacă vom reuşi să transformăm depresia isterică într-o stare de banală nefericire.

În acest moment, în dezvăluirea dureros de înceată a misterioasei maladii a tinerei mele paciente, am început să fac legătura între tulburările sale şi teoria mea cu privire la instinctul morţii. Ideile încă nedesluşite din eseul numai pe jumătate scris, *Dincolo de principiul plăcerii*[1], începuseră, aproape pe nesimţite, să capete formă concretă, pe măsură ce meditam la paradoxul tragic dominînd destinul lui Frau Anna. Jinduia să satisfacă cerinţele libidoului ei; dar în acelaşi timp exista în ea o tendinţă imperioasă, din partea unor forţe pe care nu le înţelegeam, de a-i otrăvi însăşi sursa plăcerii. Avea, după cum recunoştea singură, un instinct matern neobişnuit de puternic; şi în acelaşi timp exista şi un edict absolut, impus de o forţă autocratică pe care nu o puteam identifica, împotriva procreării. Îi plăcea hrana; şi totuşi nu voia să mănînce.

Ciudată de asemenea (deşi prea mulţii ani de psihanaliză mă orbiseră parţial faţă de ciudăţenia situaţiei) era nevoia irezistibilă de a retrăi noaptea de furtună în care aflase despre moartea mamei ei într-un hotel incendiat. Am spus că, în anumite momente, expresia feţei ei îmi amintea de chipurile unor victime ale nevrozelor provocate de război. Nu e clar încă de ce aceste victime ale frontului retrăiesc iarăşi şi iarăşi voit în vise evenimentele traumatice originare. Dar este de asemenea adevărat că toată lumea, nu numai nevroticii, dă semnele unui impuls iraţional de a repeta. Am observat de exemplu un joc pe care-l juca cel mai vîrstnic dintre nepoţii mei, care continua să îndeplinească, reluîndu-le mereu de la început, nişte acţiuni care nu aveau decît un înţeles neplăcut pentru el — acţiuni legate de absenţa mamei lui. Există de asemenea un model comportamental prin care subiectul se automolestează şi

[1] 1920.

care poate fi urmărit pe parcursul vieţii anumitor persoane. Începeam s-o văd pe Frau Anna nu ca pe o femeie despărţită de restul semenilor prin boala ei, ci ca pe o fiinţă în care isteria exacerba şi intensifica o luptă universală între instinctul vieţii şi cel al morţii.

Nu există oare un „demon" al repetiţiei în vieţile noastre, şi nu se naşte el în mod necesar din faptul că instinctele noastre omeneşti sînt profund conservatoare? Nu s-ar putea oare, aşadar, ca toate fiinţele vii să ducă dorul acelei stări anorganice, acelei condiţii originare din care au ieşit printr-un accident? Altminteri de ce ar mai exista moartea? mă întrebam. Căci moartea nu poate fi considerată drept o necesitate absolută, avîndu-şi baza însăşi în natura vieţii. Moartea este mai degrabă un expedient. Astfel se desfăşura argumentaţia în mintea mea.

Frau Anna se afla pur şi simplu pe linia frontului, s-ar fi putut spune; iar jurnalul ei constituia mesajul cel mai recent. Însă populaţia civilă, dacă îi pot denumi astfel pe cei sănătoşi, era la rîndul ei mult prea familiarizată cu bătălia constantă între instinctul vieţii (sau libidoul) şi instinctul morţii. Copiii şi armatele construiesc turnuri de piatră doar pentru a le dărîma. Îndrăgostiţii perfect normali ştiu că ceasul victoriei este şi ceasul înfrîngerii; aşadar ei împletesc în coroanele funerare ghirlandele victoriei, numind teritoriul pe care l-au ocupat *la petite mort*. Şi nu mai puţin cunosc poeţii obositoarea luptă:

Ach, ich bin des Treibens müde!
Was soll all der Schmerz und Lust?[1]

În timp ce mă ocupam astfel de aspectele universale ale condiţiei lui Frau Anna, Eros în luptă cu Thanatos, am dat întîmplător peste rădăcina suferinţelor ei personale. Pînă la

[1] Goethe, *Cîntecul de noapte al călătorului*: „Am obosit de toată agitaţia asta! Ce să înţeleg din toată suferinţa şi bucuria aceasta?" Citatul e potrivit, ţinînd seama de circumstanţele în care a fost scrisă comunicarea *Frau Anna G.* În 1930 lui Freud i-a fost acordat Premiul Goethe pentru literatură. Răspunsul lui, text magistral prin care-şi exprimă mulţumirile (citit la Frankfurt de Anna Freud), a impresionat Consiliul Municipal pînă într-atît, încît a fost invitat să scrie un studiu de psihanaliză care să fie publicat într-o ediţie elegantă, cu tiraj limitat, în onoarea atît a centenarului morţii lui Goethe, în 1832, cît şi a celei de a 40-a aniversări a apariţiei *Studiilor despre isterie* de Freud şi Breuer. Freud, acceptînd, a propus să scrie despre Frau

punctul acesta nu izbutisem să izolez vreun eveniment anume care ar fi putut constitui cauza declanşării acestei isterii. Durerile de la sîn şi din ovar se manifestaseră într-o perioadă cînd era ocupată şi fericită, repurtînd succese în cariera reluată şi anticipînd cu nerăbdare prima permisie a soţului ei, convinsă că totul avea să fie bine. Nu găsea nici un episod neplăcut care să fi avut vreo legătură cu boala ei. Se dusese la culcare într-o seară, foarte fericită, după ce îi scrisese soţului ei o scrisoare plină de afecţiune, lăsîndu-l să înţeleagă că i-ar fi plăcut să rămînă însărcinată în cursul acestei permisii. Durerile o treziseră în aceeaşi noapte.

Într-o zi, a sosit la consultaţie într-o stare de spirit neobişnuit de bună. Mi-a explicat că primise o scrisoare de la vechea ei prietenă din Petersburg, cu splendida veste că ea şi soţul ei supravieţuiseră teferi, deşi în condiţii materiale mult mai proaste, şi fuseseră binecuvîntaţi cu un fiu. Chiar dacă acesta avea deja trei ani, ea îi reamintea lui Frau Anna de promisiunea de a fi naşă, dacă se va mai ivi o asemenea fericită împrejurare. Era prima ştire pe care Anna o primea despre prietena ei după aproape patru ani, şi prima pe care o primea direct de la ea de dinainte de război. Era deci uşor de înţeles fericirea ei.

Însă, pe cînd îşi exprima bucuria la gîndul că avea un mic fin, durerile, pînă atunci doar moderate, i s-au intensificat brusc. Erau acum atît de mari, încît m-a rugat să-i îngădui să plece acasă. Nu eram dispus să o las să plece fără a fi încercat să descopăr cauza acestei neaşteptate înrăutăţiri, şi am întrebat-o dacă nu cumva era geloasă pe fericirea lui Madame R. Sărmana tînără plîngea de durere, negînd însă cu vehemenţă asemenea simţăminte urîte.

Anna. Comitetul pentru sărbătorirea centenarului a acceptat iniţial dorinţa ca scrierile pacientei să apară ca o anexă la acest studiu, dar a reacţionat cu o previzibilă consternare, cînd a descoperit natura reală a acestui material. Dincolo de substituirea unor asteriscuri convenţionale în locul cuvintelor indecente, Freud nu a permis nici un fel de cenzurare. Publicarea studiului a fost amînată. O dată cu instalarea la putere a naţional-socialiştilor, tot planul a fost abandonat; şi în 1933 toate scrierile lui Freud au fost arse pe un rug public la Berlin.

— N-ar fi deloc surprinzător şi nici discreditabil, Frau Anna, am spus. În fond, dacă dumneata nu ţi-ai fi părăsit soţul, ai fi putut fără îndoială dumneata însăţi să fii într-o asemenea fericită situaţie.

A continuat, plîngînd, să nege orice gelozie, dar mi-a mărturisit adevărul, fără să-şi dea seama, prin gestul de a-şi pipăi iar crucifixul. Consideram că sosise momentul potrivit să-i spun, în sfîrşit, ce „dar providenţial" fusese uneori pentru mine acest crucifix; dar chiar înainte să-i fi putut explica de ce, a început să îmi povestească, deodată animată, că îşi amintea cu mai multe amănunte cum începuseră durerile.

Înainte de a se întoarce acasă să-şi scrie scrisoarea de fiecare seară către soţul ei, luase liniştită cina cu mătuşa, după un concert de după-amiază. Îşi amintea cum chiar în acea zi primise ultima oară ştiri despre Madame R. Ştirile îi parveniseră printr-un noroc. Soţul ei îi scria că tocmai discutase cu un ofiţer venit din capitala Rusiei; şi, într-un moment mai relaxat găsiseră un fir de coincidenţe vagi care le lega laolaltă vieţile. Ofiţerul o cunoştea pe prietena Annei şi povestise despre ea că era sănătoasă şi (din cîte ştia el) aştepta un copil. Frau Anna comentase această ştire incitantă cu mătuşa ei. Să fi fost adevărat? Nu era oare primejdios să faci un copil la vîrsta aceasta înaintată? Ce dar de botez să-i trimită cînd aveau să-i îngăduie împrejurările? Mătuşa îi sugerase un crucifix, iar Anna se declarase de acord. Asta era tot ce-şi amintea din conversaţie. Se întorsese acasă, scrisese o epistolă plină de iubire şi încîntare, şi se trezise în cursul nopţii bolnavă.

Tînăra femeie, căreia îi mai trecuseră durerile în elanul povestirii, îşi mîngîia iarăşi crucifixul în timp ce-mi vorbea; i-am explicat ce semnificaţie aveau pentru mine aceste gesturi involuntare. Explicaţia mea i-a readus dureri mari, dar i-a trezit şi o mulţime de amintiri despre acea seară, dezlegînd nodul isteriei. Nu mai e nevoie să spun că aceasta nu s-a petrecut fără mari tulburări din partea ei şi multe încercări de dezvăluire a mecanismelor ei de apărare din partea mea. Pe scurt, povestirea ei era următoarea:

Se simţise şi tulburată şi încîntată de ştirile de la St. Petersburg. Mi-a mărturisit că aceasta pornea de la faptul că îşi

dădea seama că, dacă i-ar fi îngăduit soţului ei consumarea reală a actului sexual, ea însăşi ar fi putut foarte bine să fie însărcinată acum. Însă înlăturase acest gînd neplăcut, abordînd problema darului de botez. Mătuşa se întîmplase să menţioneze că acest crucifix îi fusese dăruit la naştere şi că îl purtase zi şi noapte încă de la prima comuniune. Spunînd aceasta, îşi pipăise cu mîndrie cruciuliţa de argint. Cît de tocită era, remarcase ea – spre deosebire de cea a Annei; pentru simplul motiv, adăugase ea, că mama Annei şi-o smulsese pe a ei de la gît în ziua nunţii şi nu o mai purtase niciodată. Fusese un gest de mînie împotriva ostilităţii părinţilor. Într-adevăr, începînd din acea zi încetase să mai urmeze obiceiurile religioase. Crucifixul îi rămăsese neatins în caseta de bijuterii, pînă cînd ajunsese în cele din urmă la Anna.

Mătuşa făcuse apoi o remarcă oarecum lipsită de tact cu privire la caracterul surorii ei ca fiind egoist şi frivol; apoi, căindu-se repede, începuse să o laude şi să vorbească veselă despre acele vremuri îndepărtate. Rareori i se întîmpla să vorbească despre trecut, căci subiectul era dureros; Frau Anna se bucura că avea prilejul să povestească despre mama pe care abia dacă o cunoscuse. Mătuşa îşi amintea de frumuseţea surorii ei; şi de a ei chiar, în acele zile dinainte de a fi ajuns bătrînă şi oloagă, căci, firește, semănau atît de bine. Scosese albumul de fotografii ca să dovedească; şi îşi amintea surîzînd că cei din jur obişnuiau să spună că le puteai deosebi una de la alta doar coborîndu-ţi privirea spre pieptul lor, ca să vezi care din ele îşi purta cruciuliţa! Privind pozele celor două frumoase tinere, Anna surîdea şi ea, şi parcă îşi aducea aminte că auzise spunîndu-se aşa ceva. Apoi o amintire cu totul uitată îi săgetase prin minte: incidentul din pavilionul de vară. Dar felul în care şi-l amintise atunci – şi îl relata acum – se deosebea într-o anumită privinţă de versiunea pe care o auzisem înainte.

Copila era plictisită şi apăsată de căldură, supărată pe mama atît de preocupată de pictura ei. Toţi ceilalţi se făcuseră nevăzuţi după masa de prînz. Anna se hotărî să se întoarcă la atmosfera mai răcoroasă a casei şi s-o mai sîcîie pe doică o vreme. Uitase că era jumătatea de zi liberă a doicii, astfel că se mulţumi să bea puţină limonadă şi să se joace singură cu

păpușile în camera copiilor. Se mai răcori parcă puțin cînd ieși iarăși afară. Plecă într-o călătorie de explorare printre copaci și ajunse la scena din pavilionul de vară. Fu șocată să dea cu ochii de pieptul și umerii dezgoliți ai mătușii sale și se trase îndărăt printre tufișuri. Se îndreptă spre plajă, să-i ceară mamei să-i explice de ce mătușa și unchiul se comportau atît de straniu; dar acum mama era ațipită pe o stîncă. Știa că era o regulă strictă să nu-i deranjeze pe cei mari atunci cînd se odihnesc, astfel că Anna se întoarse în casă și se jucă mai departe cu păpușile. În sinea ei era de fapt mai mulțumită că mama adormise acolo pe țărm – pentru că, firește, ea știa bine că nu mama ei era aceea care dormea acolo. Pe lîngă sutele de semne tainice prin care un copil își recunoaște mama, era cu neputință să nu recunoști rochia cu guler înalt a mătușii și licărirea argintului pe piept, în contrast cu goliciunea șocantă a femeii din pavilionul de vară.

Dar atunci, ce făceau mama și veselul ei unchi împreună în pavilionul de vară? Era aici ceva mult prea profund tulburător și deconcertant, și copila uită totul în joc; Anna adultă, atunci cînd imaginea aceasta îi fulgerase iarăși prin minte împreună cu toate nuanțele cunoașterii mature, presupusese imediat tot ce putea fi mai rău; și constatase că îi era cu neputință să suporte asemenea cunoaștere. Simțămîntul fragil al propriei valori fusese susținut de icoana purității și bunătății mamei ei. O singură pată și imaginea avea să se sfărîme, sfărîmînd-o și pe ea. Acum, îmbrățișarea acelei unice după-amiezi devenise a incestului în nenumărate pavilioane de vară din nenumărate veri. Nu mai purta crucifixul, pentru că nu mai merita să-l poarte; astfel i se înșirau neștiute gîndurile, chiar și în timp ce continua să asculte reminiscențele mătușii. Apoi, instantaneu, alt gînd – nici ea, Anna, nu merita să poarte crucifix; și ea trebuia să și-l smulgă de la gît.[1]

Dar din ce motiv? Nu cunoștea nici unul. Ea își îndeplinea îndatoririle religioase și ducea o viață fără reproș. Aproape prea fără reproș! Într-un sens, nu era oare geloasă pe mama ei? Rea

[1]Relatarea mătușii privind gestul atît de impulsiv al surorii ei avusese un efect dureros asupra pacientei mele, care avea să revină deseori asupra ei.

poate să fi fost într-adevăr; dar cît de mare trebuie să fi fost plăcerea ca să dorească să zboare în braţele lui la cel mai mărunt prilej, oricare ar fi fost riscul? Firește, la el trebuie să se fi dus de fiecare dată cînd o lăsase pe Anna singură cu doica şi revenise după atîtea zile. Trebuie să fi fost ceva care mi-a lipsit, îşi spunea ea; căci eu nu mă pot închipui călătorind astfel, sute de mile – îndurînd asemenea torturi! Ce se petrece cu mine? E limpede că otrava aceea curge încă în venele mele, dar în cu totul altă direcţie. Şi eu nu pot nici măcar să-mi împart povara cu vreo altă fiinţă, aşa cum putea s-o facă mama. Eu sînt complet singură. Dintr-o dată adevărul despre ea însăşi, pe care această tînără femeie nu şi-l recunoscuse pînă atunci, o arse zvîcnind ca un fulger sfîşiind întunericul; şi eu aş alerga acum sute de mile – chiar în clipa asta, dacă ar fi cu putinţă – ca să-mi văd prietena! Dar acum ea poartă copilul lui. Sînt mai singură decît oricînd!

Totul era acum limpede. Îi ascultasem povestirea agitată cu o certitudine tot mai pregnantă că ştiu cum se va sfîrşi; nu era cîtuşi de puţin în dezacord cu anumite suspiciuni pe care le avusesem dinainte. Însă limpezirea situaţiei a avut un efect zdrobitor asupra sărmanei femei. A început să se zbată, ţipînd, cînd am rezumat sec situaţia în cuvintele:

— Deci dumneata nu ai vrut un copil, ai vrut copilul lui Madame R. – dacă Natura ar fi făcut cu putinţă aşa ceva.

S-a plîns de cele mai cumplite dureri şi a făcut un efort disperat să respingă explicaţia: nu era adevărat, o împinsesem eu aici, cu vorbele mele, ea era incapabilă de asemenea simţăminte, nu şi-ar fi putut ierta niciodată aşa ceva, voise să spună doar că prietena ei va fi acum şi mai puţin dispusă să simpatizeze cu groaza ei nefirească de a rămîne însărcinată. I-am prezentat fapte incontestabile. Nu era semnificativ faptul că suferise de halucinaţii devastatoare în timpul singurei activităţi sexuale pe care i-o îngăduie conştiinţa? Că singurele ei relaţii durabile şi rodnice fuseseră acelea cu femeile? Că avea încă puternice instincte materne, şi totuşi, cînd ajungea la împlinirea lor, era covîrşită de repulsie în faţa acelei legături casnice permanente pe care ar fi atras-o după sine maternitatea? Că jurnalul ei comunica o imagine cu mult mai vie a personalităţii lui

Madame R. (sub trăsăturile lui „Madame Cottin") decît aceea a tînărului bărbat? În comparaţie cu Madame Cottin, nu rămînea el un cifru?

Dar sărmana tînără încă refuza să accepte. O vreme, simptomele au rămas la fel de dureroase. Gradul de suferinţă şi intensitatea luptei nu au slăbit pînă cînd nu i-am oferit cele două argumente prin care urmăream să o consolez – că nu sîntem răspunzători de simţămintele noastre; şi că purtarea ei, faptul că ea se îmbolnăvise în aceste împrejurări, era o dovadă suficientă a caracterului ei moral. Căci fiecare dar îşi are preţul lui, iar preţul eliberării de sub apăsarea unei cunoaşteri de netolerat fusese isteria. La vremea cînd se întorsese acasă în seara aceea, îşi îngropase atît de total conştiinţa propriei homosexualităţi, încît fusese în măsură să-i scrie o epistolă neobişnuit de pătimaşă soţului ei. Cîteva ore mai tîrziu se iviseră durerile. Meduza respinsă îşi primise răsplata. Însă aceasta meritase plătită; căci alternativa ar fi fost şi mai rea.

După ce i-am explicat toate acestea, rezistenţa ei a slăbit, fără a dispărea vreodată cu totul. Mai curînd s-ar fi putut spune că a acceptat şi a respins totodată explicaţia propusă, în nerăbdarea ei de a îndrepta discuţia noastră spre descoperirea mai puţin ameninţătoare a comportamentului mamei sale. Uşurarea de a fi dezvăluit mecanismul acelei amintiri din copilărie era aproape palpabilă; şi pe măsură ce continuam să o explorăm, am ajuns la o îmbunătăţire treptată a stării ei.

Nu mă puteam împiedica să nu admir modul economic în care mintea ei făcuse inofensivă această amintire, printr-o simplă tăietură, ca şi cu un foarfece, care nu lăsase în urmă nimic mai vizibil decît o tandră îmbrăţişare maritală. Dar încă nu eram sigur ce anume văzuse. Dacă ascundea o descoperire cu mult mai devastatoare, dacă nu fusese ceva mai mult decît frumoasa ei mamă şi unchiul ei îmbrăţişîndu-se, mai mult sau mai puţin în văzul oricui s-ar fi întîmplat să treacă pe acolo, totul putea fi relativ nevinovat. A fost de acord că era adevărat – în teorie; era totuşi convinsă că mama şi unchiul ei comiteau un adulter, şi că ea înţelesese asta cumva, chiar atunci, la vîrsta de patru sau cinci ani. Mi-a adus, ca dovadă a vinovăţiei lor, tulburarea şi indulgenţa sporită a mamei, care precedau vizitele

cumnatului. Își amintea de depresiunile mamei ei toamna și iarna, de drumurile la Moscova, și de darurile bogate pe care le aducea la revenirea acasă – ca și cum ar fi vrut să-și mîntuie conștiința. Nu credea că mama ei se ducea în realitate la Moscova, ci mai degrabă în vreun loc mai convenabil între Odesa și Viena – probabil Budapesta – pentru a se întîlni cu cumnatul ei. (Ca profesor de limbi străine, el avea fără îndoială numeroase conferințe la care participa...) Își amintea de tăcerea jenantă, atît înainte cît și după ce mama ei fusese adusă acasă pentru înmormîntare; refuzul de a mai vorbi despre moartă, atunci sau mai tîrziu; faptul că mătușa ei nu venise la înmormîntare, nu-i mai vizitase niciodată acasă, și acum aproape că nu mai vorbea deloc despre acea epocă din viața ei. Cînd am argumentat că existau explicații la fel de bune, și încă și mai probabile, pentru toate acestea, s-a înfuriat, aproape ca și cum ar fi avut nevoie să stabilească vinovăția mamei. Și-a amintit, cu o bruscheță care dădea naștere la bănuieli, că marinarii care o insultaseră la vîrsta de cincisprezece ani făcuseră remarci obscene cu privire la mama ei, spunînd că toată lumea știa că pierise împreună cu un amant la Budapesta. Folosiseră un cuvînt murdar ca să sugereze că trupurile lor carbonizate nu se mai lăsaseră desprinse unul din celălalt.

Susținea acum firește că unchiul nu murise în urma unui atac de inimă la Viena la cîteva luni după moartea mamei ei, ci în același incendiu la hotel. Tatăl și mătușa ei fabricaseră laolaltă povestea aceasta pentru a preveni bîrfele; dar, așa cum se întîmplă de obicei în asemenea istorii, toată lumea din Odesa știa probabil ce se întîmplase, cu excepția Annei și a fratelui ei. Cînd am întrebat-o dacă n-ar fi trebuit să o abordeze pe mătușa ei vorbindu-i de aceste bănuieli, mi-a spus că nu voia să redeschidă niște răni vechi. Am insistat totuși să o facă, sau chiar să consulte colecțiile de ziare vechi; căci eram sigur că imaginația îi scăpase de sub control. Situația ei se îmbunătățise atît de mult, încît acum a început să facă singură plimbări prin oraș. Și într-o zi a dat buzna la mine în cabinet cu o expresie triumfătoare. Mi-a fluturat prin față două fotografii. Una, cam întunecată și mototolită, era a mormîntului unchiului ei. Îl descoperise doar după multe căutări, pentru că mătușa ei nu-l

vizita. Mormîntul era năpădit de iarbă, cum se vedea din fotografie. Spre surprinderea mea, datele morţii pe cele două pietre tumulare, aproape şterse de vreme dar încă lizibile, erau aceleaşi. A trebuit să recunosc că eram impresionat şi că dovezile, aşa cum se prezentau, înclinau spre versiunea ei asupra evenimentelor. Mi-a surîs, savurîndu-şi triumful.[1]

E timpul să rezumăm acum ce ştim despre cazul acestei nefericite tinere. Circumstanţele din anii copilăriei reuşiseră să o încarce cu o grea povară de vinovăţie. Orice fată, cînd atinge faza oedipală, începe să nutrească impulsuri destructive faţă de mama ei. Anna nu constituia o excepţie. Dorea ca mama ei să fie „moartă", şi – ca şi cînd ar fi atins o lampă magică – mama ei *devenise* moartă. Datorită şarpelui (penisul unchiului) din paradisul ei, Annei îi rămăsese cîmp liber şi putea face ceea ce îşi doreşte orice fetiţă, adică să îi nască un copil tatălui ei. Însă în loc să îi aducă fericirea, moartea mamei îi adusese suferinţe sufleteşti uriaşe. Învăţase că moartea înseamnă să zaci pentru veşnicie în pămîntul îngheţat şi nu doar să lipseşti ceva mai mult de acasă. Iar matricidul nu-i fusese răsplătit cu dragostea tatălui; dimpotrivă, el devenise şi mai rece şi mai îndepărtat; în mod evident, o pedepsea pentru teribila crimă. Anna îşi provocase singură expulzarea din paradis.

Susţinută încă de afecţiunea surogatelor de mamă, doicile şi guvernantele ei, fusese pedepsită – şi de data asta de către bărbaţi – atunci cînd gloata de marinari o agresaseră şi o înspăimîntaseră. Învăţase de la ei că poate mama îşi meritase moartea, căci fusese o femeie rea. La vremea aceea, asprimea tatălui faţă de ea o făcuse să-şi idealizeze intens mama; remarcele marinarilor îi fuseseră insuportabile şi trebuiau îngropate în inconştientul ei, laolaltă cu amintirile despre incidentul din pavilionul de vară. La vremea aceea apăruseră simptomele pier-

[1]Visul ei pare să fi pregătit calea spre dezvăluirea acestei traume. A coborît din tren într-un loc numit „Budapesta" deşi e „total mort". Bărbatul din tren o avertizează că familia T. din Moscova nu o va putea găzdui, şi că va trebui să înnopteze complet dezbrăcată, în pavilionul de vară. Părerea lui Frau Anna în privinţa asta, în perioada ei de reacţie contrară, fusese că ar fi fost foarte greu de crezut că mama ei ar fi stat la un hotel dacă ar fi ajuns la Moscova; era aproape sigură că ar fi locuit la familia T., rudele atît de ospitaliere.

derii respirației și astmului – poate o reprezentare simbolică a sufocării într-un incendiu. În același timp, tatăl îi dovedise o dată pentru totdeauna că bunăstarea ei îl lăsa rece, și ea și-l alungase din inimă, hotărîndu-se să-și facă o viață nouă, despărțită de el.

În capitală, avusese nenorocul să se atașeze de un iubit nevrednic de ea, un bărbat cu un temperament sadic și oarecum morbid. Dar era de așteptat ca ea să-și aleagă un iubit de felul acesta, căci la vîrsta de șaptesprezece ani tiparul de natură impulsivă al relațiilor ei fusese deja stabilit. Era de așteptat ca actul sexual cu A. să se transforme într-un eșec; și de asemenea ca ea să lege o prietenie cu o femeie și să fie „salvată" de aceasta, deși nu înainte de a fi suferit noi traume. Acasă la Madame R. își recîștigase stima față de sine; afecțiunea maternă a văduvei fusese absorbită în modelul idealizat al dragostei materne – adevărata primă iubire. Simțăminte de natură homosexuală se nășteau în ea, deși nu și le putea recunoaște față de ea însăși, și cu atît mai puțin față de Madame R. Din fericire, reușise să învingă șocul căsătoriei prietenei, căci reintrase în viața ei mătușa, o femeie ale cărei sentimente materne fuseseră zăgăzuite și care era de fapt imaginea nefiresc de asemănătoare a mamei ei. Apare tentația de a vedea în descoperirea de către Anna a talentului ei muzical la vremea aceea, mai ales, o „înflorire" spontană născută din simțul restabilit al propriei sale valori.

Împinsă de dorința de a-și dovedi sieși că era capabilă de o relație normală, își găsise un soț. Ușor de prevăzut, fusese un alt dezastru, dar ea nu acceptase să-și recunoască eșecul. Trebuie să fi fost de fapt ușurată în taină atunci cînd izbucnirea războiului îi despărțise. Totuși, fusese nevoie de o boală mintală gravă pentru ca ea să facă pasul de a pune capăt căsniciei, dînd (pentru sine însăși și pentru alții) drept justificare faptul că nu ar fi fost în stare să facă față nașterii copiilor.

Unele știri despre Madame R. și o remarcă în trecere a mătușii ei amenințaseră să distrugă tot ceea ce construise cu atîta trudă. Mariajul ei fusese o ipocrizie; și muzica era, cel puțin în parte, o sublimare a adevăratelor ei dorințe. Ideea incompatibilă trebuia reprimată cu orice preț; iar prețul fusese isteria. Simptomele erau, ca întotdeauna în cazul inconștien-

tului, adecvate: durerile la sîn şi în ovar, din cauza urii inconştiente faţă de feminitatea ei deformată; anorexia de natură nervoasă: o fatală ură faţă de sine însăşi, dorinţa de a dispărea de pe faţa pămîntului. De asemenea, pierderea respiraţiei şi sufocările care o bîntuiseră la pubertate reapăruseră, ca o consecinţă a faptului că întrezărise adevăratele împrejurări ale morţii mamei ei. Rămînea nesigur de ce anume durerile îi atacau partea stîngă a corpului. O isterie se leagă nu rareori de o slăbiciune în constituţia corporală, cu condiţia să rimeze cu simbolismul primar; şi ar fi putut exista o sensibilitate în sînul şi ovarul stîng al pacientei, care să devină manifestă mai tîrziu în viaţa ei. Pe de altă parte, această fixare pe stînga putea să fi provenit dintr-o amintire niciodată scoasă la suprafaţă. Nici o analiză nu e vreodată completă; isteriile au mai multe rădăcini decît un copac. Astfel, într-o fază relativ tîrzie a analizei, pacienta a început să manifeste o uşoară fobie faţă de impulsul de a se privi în oglindă, susţinînd că actul îi provoca palpitaţii de natură nervoasă. Această fobie, din fericire de scurtă durată, nu a fost niciodată explicată în mod satisfăcător.

Analiza în cazul lui Frau Anna a fost mai puţin completă decît celelalte. Întrucît era acum practic restabilită, era dornică să-şi reia cariera muzicală. S-au iscat unele neînţelegeri, pe care într-un fel eram bucuros să le constat, căci însemnau că îşi recîştiga independenţa. Cele mai multe dintre ele priveau felul în care apreciam ataşamentul ei faţă de Madame R.; era încă prea puţin dispusă, în anumite momente, să recunoască deschis că acest ataşament avea o componentă homosexuală. Amîndoi am ajuns la concluzia că discuţiile noastre trebuiau întrerupte şi ne-am despărţit în termeni amicali.

I-am spus că o consideram vindecată de orice afecţiune, în afară de însăşi viaţa ei, ca să spun aşa. Nu m-a contrazis. A plecat, ducînd cu ea perspective rezonabile de a supravieţui, într-o existenţă care avea să rămînă pentru totdeauna dificilă pînă la un punct, şi poate adesea singuratică. La sfîrşit, era în măsură să spună că înţelegea de ce mama ei ar fi putut dori afecţiune şi noutate după ce primele trăiri extatice ale căsătoriei se uzaseră. Acceptarea aceasta a trecutului pe care nu-l mai

putea schimba datora mult atmosferei senine de la Gastein şi faptului că după aceea îşi scrisese „jurnalul": un exemplu interesant al felului în care inconştientul pregătise psihicul pentru eventuala descărcare în conştient a ideilor refulate.

I-am comparat jurnalul cu scena unei opere – dar o scenă prezentînd o mare deosebire. Şi anume faptul că în această dramă a ei personajele sînt interşanjabile. Astfel, tînărul este din cînd în cînd (sau chiar în acelaşi timp) tatăl Annei, fratele, unchiul[1], iubitul ei A., şi chiar neînsemnatul tînăr din trenul de la Odesa. Anna însăşi este (în anumite momente) cîntăreaţa de operă; dar este şi prostituata cu un singur sîn, palida, firava invalidă cu uterul extirpat, amanta îngropată în mormîntul comun. Uneori „vocile" sînt distincte, dar cel mai adesea ele se contopesc, se pierd una în alta: „spiritul hotelului alb era împotriva egoismului". Cu un ajutor moderat din partea medicului, jurnalul Annei o îndrumase spre sănătatea psihologică, prin acceptarea individualităţii tainice a mamei ei. Există un simbol al croitoresei de corsete pe care pacienta nu l-a menţionat: ipocrizia. Mama ei nu era aşa cum apărea, nici pe departe atît de strictă – cu ea însăşi. Ea era Meduza, şi în acelaşi timp Ceres. Cînd părea în cel mai înalt grad iubitoare faţă de copilul ei, era poate cu mintea în altă parte. Însă adînc sub nivelul conştient, pacienta învăţa să-i ierte mamei caracterul supus greşelii, şi prin aceasta (şi mai profund) propriul ei caracter.[2]

Mă înşelasem deci atunci cînd presupusesem că personajele centrale fuseseră „un bărbat, o femeie; o femeie, un bărbat"[3]. În

---

[1] În cea mai mare parte, unchiul este bucătarul-şef; pornind de la şapca de căpitan de vas pe care o purta în glumă, de la faptul că îşi spunea „şef", numindu-l pe tatăl ei „căpitan", şi pînă la pofta de mîncare imensă, care îi rămăsese în amintire.

[2] Accentul neobişnuit pus de Freud pe rolul mamei pacientei sale poate fi explicat în parte prin moartea recentă a propriei lui mame, la 12 septembrie 1930. Din scrisoarea sa către Jones: „Importanţa ei pentru mine nu poate fi îndeajuns subliniată... Fără suferinţă, fără jale, lucru poate explicabil prin împrejurări, prin vîrsta ei înaintată şi eliberarea de compătimirea faţă de neajutorarea ei. Cu o senzaţie de uşurare pe care cred că o pot înţelege. Mie nu-mi era îngăduit să mor cîtă vreme trăia ea, dar acum pot să mor. Într-un fel, valorile vieţii s-au schimbat considerabil la nivelurile mai profunde".

[3] Gottfried von Strassburg, *Tristan*.

ciuda oricăror aparenţe contrare, rolul bărbatului, al tatălui, în teatrul intim al pacientei mele, era unul de subordonare, şi eram puşi în faţa a două „eroine" – pacienta şi mama ei. Documentul lui Frau Anna exprima dorinţa ei nostalgică de a se întoarce spre adăpostul siguranţei, hotelul alb de la origine – toţi am stat acolo – pîntecele matern.[2]

Cam un an mai tîrziu am întîlnit-o iarăşi pe Frau Anna, cu totul întîmplător. Printr-o coincidenţă plăcută, întîlnirea a avut loc la Bad Gastein, unde eram în vacanţă cu altcineva din familia mea. Ieşisem la plimbare, cînd am văzut un chip familiar. A reieşit că Anna cînta în orchestra unei mici companii aflate în turneu şi am fost încîntat să constat că arăta bine; de fapt, era mai curînd corpolentă decît firavă. Părea bucuroasă să mă vadă, şi şi-a exprimat speranţa că vom asista la concertul din seara aceea. Era în drum spre repetiţie. Opera pe care urmau să o cînte era o compoziţie modernă destul de obscură, şi m-am grăbit să mă declar neştiutor în ale muzicii moderne – adăugînd că aş fi venit în mod sigur dacă ar fi cîntat *Don Giovanni*! Aluzia aceasta vicleană şi-a făcut efectul, iar ea mi-a surîs. Am întrebat-o dacă era familiarizată cu limba operei (a cărei partitură o avea în mînă) şi mi-a răspuns că da, adăugase şi ceha repertoriului ei. Persoana care mă însoţea şi-a exprimat admiraţia pentru faptul că Anna stăpînea atîtea limbi străine, iar Frau Anna a răspuns cu un surîs trist, în cuvinte destinate mai curînd mie, că şi ea se întreba uneori de unde moştenise acest dar. Era poate inevitabil ca ea să se întrebe dacă nu cumva răceala tatălui faţă de ea, după moartea mamei, nu provenea dintr-o bănuială că nu era copilul lui.

---

[1] Manucrisul din 1931 continuă din acest punct cu un nou paragraf. „Mi s-a părut adecvat acest prilej ca să prezint un caz în care raţiunea şi imaginaţia pot fi văzute ca parteneri în căutarea adevărului, aşa cum se manifestau în mintea geniului pe care îl omagiem. Dezordonat şi sentimental cum este jurnalul lui Frau Anna, eu cred că Goethe însuşi ar fi văzut în el mai multă puritate decît vulgaritate; şi că nu ar fi fost surprins să afle că pe tărîmul libidoului, nivelul cel mai sublim şi cel mai jos sînt strîns legate, şi într-un fel depind unul de altul: «Din Cer, de partea cealaltă a lumii către Iad». Fie ca poezia şi psihanaliza să continue multă vreme să ilumineze din perspectivele lor diferite chipul omenesc în întreaga lui noblete şi suferinţă."

Frau Anna mi-a spus că simptomele continuaseră să îi apară din timp în timp, dar nu atît de grave încît să îi ameninţe cariera. Totuşi se temea că faptul că îşi începuse cariera atît de tîrziu şi întreruperea atît de lungă o vor împiedica să mai ajungă la performanţe. Mă bucur să spun că am mai auzit despre ea în decursul anilor, ca despre o interpretă plină de talent, urmîndu-şi o carieră încununată de succese la Viena, şi continuînd să locuiască împreună cu mătuşa ei.

IV

STAŢIUNEA BALNEARĂ

1

În primăvara anului 1929, doamna Elisabeth Erdman călătorea cu trenul între Viena şi Milano. Îşi îngăduise luxul unui loc la clasa întîi, pentru a fi sigură că nu avea să se simtă prea obosită la sfîrşitul călătoriei; şi o mare parte din drum rămăsese singură în compartiment, admirînd peisajele, citind din cînd în cînd dintr-o revistă, sau închizînd ochii şi repetînd, cu voce scăzută, rolul pe care urma să-l cînte. Trenul era aproape gol şi ea se găsi apoi tot singură în vagonul restaurant, mare şi plăcut, cînd se duse să-şi ia masa de prînz. Atenţiile unui număr atît de mare de chelneri o făceau să se simtă stingherită, şi îşi înghiţi repede mîncarea şi se întoarse în compartimentul ei.

Trenul se opri într-un mic sat din Tirol – gara se reducea aproape doar la un singur peron – şi doamna Erdman crezu la început că în tren se afla vreun demnitar oarecare, căci peronul era plin de lume. Apoi însă, spre neplăcerea ei, constată că era vorba de pasageri, încărcaţi cu rucsacuri şi geamantane şi care năvăleau spre tren. Erau mult prea numeroşi ca să încapă în vagoanele de clasa a doua; se răspîndiră şi la prima clasă. Cinci bărbaţi şi femei încărcaţi cu rucsacuri îşi forţară intrarea în compartimentul ei, iar ea se grăbi să-şi ridice lucrurile în plasă. Erau acum oameni şi pe coridor, rezemîndu-se de ferestre şi de uşă. După agitaţia aşezării pe locuri, rucsacurile şi schiurile fură îndesate în plasa de deasupra capului doamnei Erdman şi ea se trezi înghesuită într-un colţ de corpolenţa tovărăşilor ei de drum. Aveau atîtea haine pe ei, încît păreau – chiar şi cei trei bărbaţi – însărcinaţi; vorbeau tare şi rîdeau cu acea camaraderie grosolană a oamenilor care au petrecut o vacanţă împreună şi

care deci, pentru moment, îl privesc pe orice străin de grupul lor ca pe un intrus. Doamna Erdman începu să simtă urmele uşoare ale unei claustrofobii, în mijlocul unui asemenea vîrtej; acesta era cuvîntul şi imaginea care îi veniră în minte. Se ridică scuzîndu-se şi, păşind peste picioarele lor întinse, îşi făcu drum spre uşă.

De asemenea, spre ghinionul ei, simţi exact în clipa aceea nevoia de a merge la toaletă. Dar cînd privi pe coridor în ambele sensuri, îi deveni limpede că ar fi trebuit să ducă o luptă înfricoşătoare ca să treacă prin aglomerarea de oameni, din care mulţi stăteau cocoţaţi pe geamantanele sau rucsacurile lor. Un tînăr, aflat la cîţiva metri de ea pe coridor, îi remarcă expresia îngrijorată şi îi făcu semn politicos că ar fi putut trece pe acolo. Însă ea clătină din cap cu un surîs crispat, ca şi cînd i-ar fi spus – *Nu merită osteneala, pot să aştept!* – şi el îi răspunse la surîs, interpretîndu-i mesajul, amuzat de situaţie. Doamna Erdman văzu că el se afla într-un mic „luminiş" în faţa unei ferestre deschise şi îşi croi drum cu coatele într-acolo ca să se poată opri lîngă el. Scoase capul prin fereastră şi respiră cu nesaţ aerul curat de afară.

Mult mai uşurată, se rezemă apoi de uşa de sticlă a unui compartiment. Tînărul o întrebă dacă ar fi deranjat-o fumul şi, cînd ea îi spuse că nu, îi oferi o ţigară din tabachera lui. Ea refuză, după care el remarcă în treacăt că observase că multe femei fumau în zilele noastre; şi oare nu fusese niciodată tentată să încerce şi ea? Da, spuse ea, fumase cu plăcere în tinereţe, dar renunţase de teamă că i-ar fi dăunat vocii. Imediat regretă că spusese asta, căci o asemenea remarcă avea să atragă întrebări pline de curiozitate, iar răspunsurile ei l-ar fi putut face să-şi închipuie că făcea paradă de talentul său. Întrebările aşteptate se făcură auzite şi ea recunoscu că era cîntăreaţă, profesionistă ca să spunem aşa; era în drum spre Milano, unde urma să cînte la operă. Şi da, era vorba de un rol important.

Tînărul fu impresionat. Îi privi cercetător faţa obişnuită, oarecum marcată de vîrstă – dar cu ochi şi buze expresive – ca să încerce să-şi amintească dacă îi văzuse fotografia în ziare. Se

pricepea prea puţin la muzică, spuse el, fiind student la geologie la Universitate, însă toată lumea auzise de Scala din Milano. Ea trebuie să fi fost una dintre „dive". Femeia rîse – devenind aproape atrăgătoare în clipa aceasta – şi clătină din cap cu vigoare.

— Deloc, mi-e teamă! spuse ea. Înlocuiesc doar pe cineva. Poate că ai auzit de Serebriakova? (Tînărul clătină din cap.) Da, *ea* e o mare cîntăreaţă. Ea cînta rolul acesta, dar a căzut pe scară şi şi-a fracturat braţul. Dublura nu s-a dovedit la înălţime, astfel că direcţia a fost pusă în încurcătură. Opera se cîntă în ruseşte, ştiţi, şi nu sînt multe soprane care să cînte în limba rusă şi care să nu fie angajate pe multe luni înainte. Eu am fost singura la care s-au putut gîndi!

Scoase un fel de chicotit şi ridurile din colţurile ochilor i se adînciră scurt. Se simţea încîntată de propria ei modestie, care era reală, şi fericită să se simtă atît de liberă de orice iluzii grandomane.

Tînărul de alături scoase cîteva sunete ca să-şi exprime neîncrederea, iar ea întări.

— E adevărat! E singurul motiv pentru care am obţinut rolul. Dar asta nu mă supără. Ştiu că am avut noroc. Eu n-am să ajung o cîntăreaţă mai bună vreodată – am aproape patruzeci de ani. Va însemna că am cîntat la Scala într-un rol bun. Va fi ceva de care să-mi aduc aminte!

Şi ridică amuzată din umeri.

Îndreptă conversaţia spre tînărul din faţa ei. Îşi dădea examenele de absolvire în vara aceea, spuse, şi apoi spera să obţină un post de profesor la Roma şi să se căsătorească acolo cu prietena sa. Făcea acum acest drum ca să se întîlnească cu ea, după o binemeritată săptămînă de odihnă, cu ascensiuni şi schi în munţi, dormind sub cerul liber. Se simţea înviorat. Îi puse întrebări cu privire la această experienţă interesantă, dar îl găsi spre dezamăgirea ei împiedicat în exprimarea aspectelor spirituale ale alpinismului. Marea sa ambiţie, spuse el, era să escaladeze Jungfrau. Doamna Erdman găsi această remarcă mai curînd amuzantă, nu-şi dădea seama de ce, dar îşi ascunse

zîmbetul, aprobîndu-l serioasă din cap în timp ce el îi descria cît de greu avea să fie.

După lacurile strălucitoare şi văile rodnice ale Tirolului, trenul intră cu zgomot într-un tunel, descurajînd conversaţia. Călătoria prin întunericul muntelui fu îndeajuns de lungă ca să-i convingă pe amîndoi că nu aveau nimic în comun şi că nu avea rost să stea mai departe de vorbă; astfel că, ieşind la lumină, rămaseră tăcuţi pînă cînd doamna Erdman spuse că va porni în expediţia aceea primejdioasă pentru ca să se spele pe mîini. La întoarcere, se strecură prin înghesuială pe lîngă tînărul interlocutor, schimbînd cu el doar o formulă de despărţire şi urări de noroc. Se aşeză în locul ei strîmt şi începu să privească spre, mai degrabă decît prin, fereastră, pentru că o ploaie torenţială începuse să şiroiască pe geam.

Din fericire, la gara următoare, dincolo de graniţa italiană, se mai adăugară nişte vagoane; şi cînd controlorul trecu prin vagonul lor scoţîndu-i pe pasagerii de clasa a doua de pe locurile de clasa întîi, doamna Erdman scoase un suspin de uşurare şi îşi reluă postura comodă. Se gîndi că ar fi făcut mai bine să revadă încă o dată partitura rolului ei – avea tot timpul; dar prima strofă, cea cu ţăranii care se întorc de la cîmp, îi stîrni o dispoziţie visătoare, şi se întrerupse. Cînd trenul ajunse la periferia Milanului se simţea emoţionată, şi trebui să se lupte iarăşi cu respiraţia, dintr-o dată scurtă. Se ridică în faţa oglinzii ca să se pieptene şi să-şi refacă rujul de buze. Se temea că interlocutorii ei de acum aveau să o găsească prea bătrînă ca să mai joace rolul unei fete tinere. Îşi imagina cum aveau să li se alungească feţele dînd ochii cu ea.

Dar dacă grupul celor veniţi să o întîmpine avu asemenea simţăminte cu adevărat, şi le ascunse bine. Un bărbat înalt, încovoiat, cu un început de chelie, făcu un pas spre ea înclinîndu-se, prezentîndu-se drept signor Fontini, directorul artistic. Soţia lui, o femeie scundă, durdulie, pretenţios îmbrăcată, îi schiţă o reverenţă; şi doamna Erdman strînse patru sau cinci mîini, prea precipitată ca să mai înregistreze numele. Apoi fu orbită de blîţurile fotografilor şi condusă, pe jumătate pe sus,

de signor Fontini şi de ceilalţi, printr-o forfotă de reporteri care-i azvîrleau întrebări cu carnetele de notiţe pregătite. În confuzia şi agitaţia sosirii, îşi uitase un geamantan în tren, şi unul din oamenii directorului trebui să fugă să i-l aducă. În sfîrşit reuşiră să iasă din gară şi – cu o umbrelă ţinută deschisă deasupra ei ca să o apere de ploaie –, fu poftită într-o limuzină care porni fără întîrziere. La hotel, în inima oraşului, o aştepta un alt comitet de recepţie şi un buchet de flori îi fu împins literalmente cu forţa în braţe. Însă signor Fontini, cu grijă ca vedeta sa principală suplimentară să nu fie prea obosită, îi deschise drumul spre lift şi o escortă personal pînă în apartamentul ei de la etajul al treilea. Un paj al hotelului şi un hamal îi urmau cu bagajele. Signor Fontini îi sărută mîna, spunîndu-i că acum trebuia să se odihnească vreo două ceasuri şi că avea să vină să o conducă la masa de seară, pe la opt şi jumătate. Rămasă singură în apartamentul de lux, se prăbuşi pe o canapea. Salonul aerisit, încăpător, era cuvenit pentru o regină. Peste tot erau vaze cu flori. Se dezbrăcă, umplu cada; şi, întinsă în apa fierbinte, extraordinar de răsfăţată şi la adăpost, începu să se teamă că realizările ei artistice nu aveau să justifice asemenea bunăvoinţă.

După ce se găti pentru cină, se aşeză la masa de scris cu vederea spre strada aglomerată şi îi scrise o ilustrată mătuşii ei, la Viena. „Dragă tanti, scrise, plouă tare, afară cu ploaie, şi cu flori în apartamentul meu. Da, apartament! Sînt copleşită de sensibilitatea lor faţă de propria mea importanţă. Nu mă gîndesc numai la flori. N-am să fiu în stare să fac faţă dineului, şi cu atît mai puţin repetiţiei de mîine – sau mai ales spectacolului propriu-zis! Am să cad pe scară şi am să-mi rup un picior. Cu dragoste, Lisa."

Şi iat-o, la masa care gemea de flori, argintărie şi cristaluri, ea însăşi, marea Serebriakova, zveltă, frumoasă şi elegantă, în ciuda faptului că-şi ţinea braţul într-o eşarfă. Una dintre marile soprane ale lumii, şi încă abia cu puţin trecută de treizeci de ani. Avusese bilet să se întoarcă în Uniunea Sovietică ieri, dar se hotărîse să rămînă ca să-i ureze succes succesoarei ei. Lisa fu

copleşită de atîta bunătate din partea unei mari artiste. Doamna Serebriakova afirmă chiar că era o admiratoare ferventă a vocii doamnei Erdman; o auzise o dată la Viena cîntînd *La Traviata.* Fusese la primul ei turneu în străinătate, cînd ea însăşi era încă o necunoscută.

Bunătatea şi buna ei dispoziţie o ajutară pe Lisa să se simtă imediat în largul ei. Artista povestea în chip foarte nostim cum căzuse pe treptele Operei şi cum încercase să-şi cînte mai departe rolul.

— Mi-am dat seama că nu era posibil, spuse ea sec, cînd publicul a început să hohotească.

Nu o „înghiţiseră" pe tînăra eroină romantică aşa cum o vedeau pe Tatiana, cu braţul în eşarfă pe tot parcursul spectacolului, mai ales că acţiunea se întindea pe parcursul mai multor ani. Complimentînd-o pe Serebriakova pentru curajul ei, unul din criticii mai de seamă îşi exprimase îngrijorarea faţă de nivelul chirurgiei din Rusia ţaristă.

— Aşa că am încercat-o pe dublură, spuse signor Fontini cu un suspin, desfăcîndu-şi braţele cu un gest dezolat. Oribilă. După trei seri ajunseserăm să cîntăm cu sala goală. Dar nu vom mai avea problema aceasta mîine seară, pot să vă promit. Se manifestă un interes imens faţă de venirea dumneavoastră.

Insistă atît de mult asupra acestui punct, încît s-ar fi putut crede că Serebriakova însăşi fusese în mare măsură o soluţie de compromis; comitetul de selecţie o dorise cu adevărat pe doamna Erdman toată vremea. Lisa lua toate aceste complimente cu dramul cuvenit de sare şi cu un surîs; dar începuse să simtă, oricît ar fi fost de ciudat, că ar fi putut cînta rolul Tatianei la fel de bine ca şi Serebriakova. Încetase de asemenea să-şi mai facă griji în ce priveşte vîrsta; căci al patrulea membru al grupului de meseni, un bariton rus pînă atunci cunoscut ei doar ca un nume respectat, se dovedi a fi mai în vîrstă decît şi-l închipuise. Victor Berenstein, care îl interpreta pe Oneghin, avea părul complet alb şi era desigur cu mult peste cincizeci de ani. Înclinat spre corpolenţă şi palid la ten, el o privea prin ochelarii cu ramă de baga, cîntărind-o cu toată amabilitatea pe

noua sa parteneră. Lisa îl observa şi ea, gîndindu-se că era un noroc că ea era doar un mediu pentru muzica lui Ceaikovski şi cuvintele lui Puşkin, căci în viaţa reală nu se putea concepe pe sine însăşi îndrăgostindu-se de bărbatul acesta, oricît de prietenos şi încîntător. Lucrul cel mai atrăgător la persoana lui – în afară de voce firește – erau mîinile. Erau mai zvelte decît restul trupului, într-un anume fel; masculine, dar tandre şi expresive. Degetele lui subţiri tăiau pînă şi friptura din farfurie cu tandreţe şi expresivitate.

Ca şi Serebriakova, îşi exprimă profunda admiraţie faţă de vocea ei şi îşi mărturisi bucuria că putuse să preia rolul, deşi fusese anunţată atît de tîrziu. O auzise cîntînd Schubert pe un disc vechi. Dar cum Lisa nu înregistrase niciodată vreun disc, şi îi şi spuse asta, el roşi tot de confuzie şi de jenă, devenind intens preocupat de o bucată mai groasă de friptură.

Atît el cît şi Serebriakova (Victor şi Vera cum insistau să le spună) cîntau la Opera din Kiev; şi Lisa întoarse repede conversaţia spre acel oraş atît de frumos, unde de fapt se născuse şi ea. Interesul faţă de acest detaliu, care nu fusese inclus în notiţa ei biografică, îi permise lui Victor să-şi redobîndească degajarea. Plecase din acel oraş cînd nu avea decît un an, explică Lisa, astfel că nu avea nici un fel de amintire despre el decît din vreo două vizite scurte în timpul unor vacanţe. Îi plăcuse ceea ce văzuse. Cei doi comeseni ruşi se întreceau în a-şi exprima entuziasmul faţă de oraşul lor. Firește, condiţiile fuseseră de adevărat coşmar pînă nu demult; dar, treptat, lucrurile se îmbunătăţeau. Prezenţa lor la Milano era un indiciu că se făceau progrese; singurele drumuri în străinătate înainte fuseseră în grupuri şi ansambluri riguros controlate.

— Nu te simţi niciodată ispitită să te întorci? întrebă Vera. Nu ţi-e dor de casă?

Lisa clătină din cap.

— Eu nici măcar nu sînt sigură unde e casa mea. M-am născut în Ucraina, dar mama era poloneză. Am chiar şi o urmă de sînge ţigănesc în mine, mi s-a spus! Am trăit la Viena timp

de aproape douăzeci de ani. Aşa că spuneţi-mi dumneavoastră care e patria mea!

Înclinară din cap a înţelegere, spunînd că ar fi fost aproape la fel de greu şi pentru ei să răspundă la o asemenea întrebare. Vera era din Leningrad şi Victor din Georgia, şi amîndoi erau, firește, evrei.

— Prin rasă, nu religie, adăugă Vera repede.

În mod evident gîndindu-se că signor Fontini s-ar fi putut simţi exclus din conversaţia dintre ei, ea îl întrebă unde anume se simţea *el* acasă.

— La Scala, spuse el.

Toată lumea izbucni în rîs, iar Victor propuse un toast pentru patria natală a gazdei lor, splendida La Scala.

De atunci începînd, se rîse mult la masa lor. Vera avea un umor sec şi Lisa se surprinse, pe sine şi pe ei, arătîndu-se în forma ei cea mai spirituală. Scînteind de vinul spumos şi de excitaţia nervoasă, îi cuceri cu totul prin anecdotele ei absurde – dar adevărate. Victor Berenstein avu deodată o criză de tuse teribilă cînd, în mijlocul uneia din poveştile doamnei Erdman, se înecă cu vinul.

Serebriakova îl avertiză să nu mai bea aşa de mult, căci avea să cînte la repetiţia de dimineaţă şi nu avea nevoie de o mahmureală.

— E în stare să se îmbete şi cu lapte, îi explică ea Lisei, în vreme ce el însuşi protesta spunînd că astea sînt prostii – nu se îmbătase niciodată în viaţa lui.

Vera îşi dădu ochii peste cap.

— Ai dreptate! oftă el, împingînd la o parte paharul cu vin încă plin; şi Serebriakaova îl bătu uşor peste mînă, aprobatoare.

El îi răspunse luîndu-i mîna într-a lui şi mîngîindu-i-o. Se priveau adînc în ochi şi zîmbeau plini de afecţiune. Lisa ajunsese deja la concluzia că între ei doi exista o relaţie intimă. La început se gîndise că nu era mai mult decît o prietenie, camaraderia născută din faptul că lucraseră împreună în acelaşi teatru mai mulţi ani, şi erau acum împreună într-o ţară străină. Nu era desigur surprinzător că atunci cînd căutau în discuţia lor

pe ruseşte un cuvînt sau o frază italiană, foloseau între ei formulele intime ale persoanei a doua singular. Dar pe măsură ce trecea timpul şi Victor se ameţea puţin, ea îşi dădea seama că aceştia doi erau îndrăgostiţi unul de altul. Era uşor surprinsă că Serebriakova, cu faţa ei de un oval atît de pur, cu ochii verzi, oblici, cu părul lung şi blond (la fel de argintiu ca şi numele ei), îşi găsise să se îndrăgostească de un bărbat cu atît de mult mai în vîrstă decît ea şi atît de neprezentabil. Gusturile erau într-adevăr greu de înţeles. Descoperirea o descumpănise, şi nu ştia nici ea singură de ce. Nu era desigur vorba de o reacţie puritană din partea ei, deşi ştia că Serebriakova era măritată, iar Berenstein dădea toate semnele că şi el ar fi fost însurat. Poate că era mai curînd caracterul acesta făţiş al comportării lor. De exemplu, după ce îi spuseseră noapte bună lui signor Fontini şi urcaseră în liftul hotelului, Vera închisese ochii şi îşi rezemase capul de umărul lui Victor Berenstein; şi doar eşarfa care-i imobiliza atît de stîngaci braţul o împiedica să încerce un contact şi mai apropiat. El îşi petrecuse braţul pe după talia ei şi îi mîngîia părul. Cînd se opriră la etajul al doilea, urîndu-i Lisei noapte bună, o ţinea încă astfel îmbrăţişată.

Lisa se simţi singură şi deprimată regăsindu-se în apartamentul ei tăcut, înconjurată de florile lipsite parcă de orice rost. Îşi mai descoperi un rid pe faţă, pe cînd se pregătea de culcare. Dormi puţin şi coborîse deja la micul dejun înainte ca personalul sălii de mese să-şi fi început serviciul. Îşi termina ultima ceaşcă de cafea cînd intrară Victor şi Vera – împreună.

Cînd sosi ca s-o conducă pe Lisa la Operă, signor Fontini arătă spre grămada de geamantane şi cutii de pălării care aşteptau în hol. „Sînt ale divei, spuse el, vedeţi şi dumneavoastră că îi place să călătorească simplu!" Urma să plece cu trenul de amiază, imediat după repetiţia la care o rugase pe Lisa să-i îngăduie să fie şi ea de faţă. Cu pieptul palpitîndu-i de emoţie, Lisa surîse la această remarcă sarcastică, apoi ieşiră afară în lumina soarelui cald de primăvară şi fură zoriţi să urce în limuzina care să-i ducă cei cîţiva metri pînă la Operă. Uitase

replicile de început ale Tatianei şi trebui să deschidă partitura ca să se liniştească.

În cabină erau alte flori. Fu împinsă repede în cabina de probă, unde îşi petrecu următoarea oră fiind ajustată ca să încapă în rochiile Verei – căci aşa i se părea. Era prea ameţită de statutul de star, cu care nu era obişnuită, pentru ca să mai poată scoate un singur cuvînt, şi se lăsa doar tîrîtă şi împinsă, ca o regină într-un stup. Rochiile acelea splendide trebuiau scurtate şi lărgite pe alocuri. Apoi fu împinsă spre cabina de machiaj, să-şi lase ridurile netezite pînă apărea epiderma proaspătă a unei fete tinere, în timp ce croitoresele făceau ultimele ajustări la costume. I se turnă cafea pe gît; fu înghesuită şi încheiată în rochie. Ceilalţi nu erau deloc mulţumiţi de părul ei lung şi fără strălucire, şi în care începuseră să se vadă şuviţe cărunte. Nu erau deloc încîntaţi. Pînă seara aveau să-i găsească o perucă. Doamnele din echipa de machioare plescăiră din limbă şi la tenul ei uleios, pentru că începuse deja să transpire. Încurcată, mărturisi că avea tenul într-adevăr gras şi tendinţa să asude, mai ales cînd era agitată.

Pe urmă se trezi pe scenă. Fu aplaudată de membrii orchestrei, ai corului, de tehnicienii prezenţi şi de cîteva persoane din sală (Serebriakova printre ele). Lensky, un tînăr italian, frumos de-a dreptul, mereu codamnat să piardă în duelul cu Oneghin, îi sărută mîna; la fel făcu şi bătrînul ei soţ din ultimul act, prinţul, un român bărbos, între două vîrste. Signor Fontini i-l prezentă de asemenea pe dirijor, un bărbat cu talie de viespe, cu o reputaţie de energie nesecată şi strălucire mereu gata să izbucnească şi care o intimida pe Lisa. Trecut de şaizeci de ani, acest om părea să spună prin manierele adoptate parcă pentru ea: „De ce m-aţi mai împovărat şi cu nişte ologi şi nişte băbătii? " Într-o germană împiedicată (recurgînd la această limbă din motive doar de el ştiute), el îi împărtăşi precipitat cîteva sfaturi tehnice. Se duse să-i strîngă mîna şi concertmaestrului. Oneghin îi surîse larg. Ea făcu semn din cap că era gata să înceapă. Toată lumea, cu excepţia interpretelor rolurilor

surorii ei şi Doamnei Larina ieşiră în grabă de pe scenă. Dirijorul îşi ridică bagheta.

Şi mai tîrziu, cînd bătu cu bagheta în pupitru ca să atragă atenţia asupra unei greşeli, nu avu cuvinte de critică decît la adresa suflătorilor. Lisei îi murmură un scurt compliment; şi Serebriakova, din staluri, îi adresase semnul prin care îşi exprima aprecierea, ridicîndu-şi degetele mari în aer. Repetiţia continuă bine. În interpretarea ei apăreau cîteva defecte evidente, dar de obicei şi le corecta imediat ce i se atrăgea atenţia asupra lor. Era evident de asemenea că mai avea multe de învăţat despre felul în care trebuia să îşi potrivească mişcările pe scenă şi gesturile cu cele ale celorlalţi interpreţi.

— Asta o vei face foarte repede, îi spuse Victor la sfîrşitul repetiţiei de dimineaţă. Oricine poate să vadă că eşti o actriţă înnăscută. Te mişti ca o balerină. Fireşte, aproape că ai şi fost balerină! Se vede. Şi lucrul cel mai important este că... poţi să cînţi! Slavă Domnului că ai putut să vii!

Şi Vera se grăbi să urce pe scenă şi o îmbrăţişă exuberantă cu braţul bun.

— *Chudno!* îi spuse. Absolut magnific!

Mărturisi că îi dăduseră lacrimile în timpul scenei scrisorii.

— Parcă am auzit-o pentru prima dată!

Laudele ei generoase o emoţionară pe Lisa atît de tare, încît nici nu mai fu în stare să-i mulţumească. Nu-şi revenise cu totul încă după acel moment, aproape de sfîrşit, cînd ei însăşi îi dăduseră lacrimile. Era clipa cînd trebuia să-i spună lui Oneghin, cuprins de remuşcări, că ea încă îl mai iubea, dar că răspunsul lui venise prea tîrziu; nu-şi mai putea trăda jurămîntul de căsătorie. La cuvintele „Fericirea era atît de posibilă, atît de aproape" îşi adusese aminte de un student din Petersburg pe care îl iubise cu tot sufletul ei plin de ardoare, aşa cum Tatiana îl iubise pe Oneghin. Şi, asemenea lui Oneghin, tînărul acela îi respinsese iubirea, darul ei generos, şi îşi înăbuşise propriile impulsuri nobile de dragul unui vis, al unei iluzii de libertate. În timp ce cînta, Lisa fusese copleşită de aceste amintiri cu care nu mai era obişnuită. O clipă ameninţaseră să-i

covîrşească vocea. Se simţea furioasă pe sine însăşi. Voiai desigur să faci publicul să plîngă, dar cîntăreţul trebuia să rămînă rece şi cu ochii limpezi.

Totuşi, se simţi iarăşi fericită simţind că trecuse acest mare hop cu un succes rezonabil. Dirijorul înclină din cap mulţumit; signor Fontini spuse „Bravo!", deşi cu o expresie lugubră; şi Monsieur Moreau, concert-maestrul, îşi lovi lemnul viorii cu arcuşul, ca să-şi arate aprobarea. Mai mulţi membri ai orchestrei bătură scurt din palme, apoi cu toţii se risipiră să bea un pahar. Avea să mai fie o repetiţie după-amiază. Vera şi Victor o invitară să meargă împreună cu ei la *trattoria* lor favorită pe o stradă dosnică, unde erau serviţi repede şi mîncarea era bună şi ieftină. Vera spuse că nu avea intenţia să plece cu trenul de amiază; acum că o auzise pe Lisa cîntînd, nici cu caii sălbatici nu s-ar mai fi dat smulsă din Milano pînă după spectacolul de diseară. Victor era în mod evident entuziasmat de schimbarea planurilor ei; în faţa maşiniştilor o strînse în braţe şi o sărută apăsat pe buze.

La masa frugală de prînz, Lisa le ceru sfaturi, iar ei îi făcură cîteva sugestii pe care le găsi foarte bune; chiar se întrebă cum de nu se gîndise şi singură la asemenea soluţii.

În toiul acestei discuţii vesele şi creatoare, fură tulburaţi de apariţia la masa lor a unui băieţel slab, zdrenţăros. Îşi întindea mîna cerşind bani. Faţa îi era devastată de cine ştie ce boală urîtă. Dar înainte ca ospătarii să fi apucat să-l gonească, Lisa insistă să-i dăruiască tot mărunţişul pe care-l avea la ea. Dintre toate suferinţele, cel mai greu îndura suferinţele copiilor. Noii ei prieteni erau întru totul de acord cu ea, şi cu tristeţe; iar Victor spuse că asta era ceea ce putea îndreptăţi speranţele în Uniunea Sovietică.

— Nu se pot face toate peste noapte şi mai există încă inegalităţi monstruoase. Dar am pornit în sfîrşit în direcţia cea bună.

Vera îl aprobă; şi Lisa asculta, impresionată de entuziasmul lor cumpănit. Continuară să vorbească, despre muzică şi politică – dar mai ales despre muzică – pînă se făcu timpul să

se întoarcă pentru repetiția de după-amiază. Vera se scuză spunînd că se ducea la hotel să se odihnească. Între Oneghin și fosta Tatiana urmă o scurtă scenă de dragoste, care o puse într-o oarecare încurcătură pe Lisa, care se întoarse spre stradă.

Cînd se ridică apoi cortina pentru spectacolul ei de început, constată că îi pierise orice emoție; și nici un fel de sentimente personale nu mai intervenire cînd cîntă „Fericirea era atît de posibilă, atît de aproape". În schimb, constată că răspundea tot mai instinctiv și mai plăcut la vocea dramatică și gesturile lui Berenstein. Își făcură plecăciunile finale în fața unor aplauze calde, chiar dacă nu furtunoase. În culise, toată lumea se grăbi să-i iasă în întîmpinare să o felicite; dar lauda pe care o prețui cel mai mult fu un gest tăcut din partea lui Oneghin, care își uni degetul gros și arătătorul în cerc, ca pentru a-i spune: „Am izbîndit. Are să fie grozav". Ea îi lăudă cu toată sinceritatea interpretarea. La repetiții nu fusese pe de-a-ntregul sigură cît de mult avea să-i placă vocea lui, dar la spectacolul propriu-zis o copleșise. Sigur, glasul lui era acum în perioada mai curînd tomnatică, după cum fără îndoială știa și el, dar panta aceasta dureroasă a declinului fizic părea doar să adauge bogăției sale spirituale. El îi întrerupse laudele, ridicînd din umeri cu un gest de nemulțumire.

— S-a dus, spuse el. Nu mai ajung la notele de sus. Acesta e cîntecul meu de lebădă.

Dar Serebriakova, strîngîndu-l de braț, spuse:

— Prostii.

Aplecîndu-se spre ea, îi șopti la ureche:

— Am aranjat o mică petrecere în apartamentul nostru. În cinstea primei tale seri și a ultimei pentru Vera. Vino, te rog.

Apartamentul *nostru!* Caracterul acesta aproape nerușinat de direct o năuci. Ea prefera ca asemenea legături să fie învăluite în oarecare discreție. Acceptă cu mulțumiri, începînd să simtă (cu trei ceasuri prea tîrziu, ca să spunem așa) tensiunea intensă a împrejurării. Avea să fie bine să se destindă cu o băutură oarecare. Astfel că, după ce se schimbară de costume, se îngrămădiră în limuzine și fură transportați înapoi la hotel.

Apartamentul „lor" de la etajul al doilea se dovedi a fi şi mai spaţios şi mai elegant încă, şi acoperit cu mai multe flori, decît al ei. Repede, camerele se umplură şi deveniră neîncăpătoare; aerul era dens de fum de ţigară şi de zumzetul vocilor; chelnerii forfoteau peste tot cu tăvi cu pahare de vin.

După ce băură cîteva pahare, Lisa îi mărturisi lui Victor cîte griji îşi făcuse temându-se că ar fi fost prea bătrînă pentru rol. El izbucni în hohote de rîs; şi îi spuse că ultima lui Tatiana, la Kiev, trebuise să fie adusă pe scenă într-un scaun cu rotile! Dar el era, sigur, cel mai bătrîn Oneghin înregistrat vreodată!

— Dumneata ai exact vîrsta nimerită. În fond, cîţi ani ai? Treizeci şi cinci, treizeci şi şase! Bine, dar la treizeci şi nouă de ani nu eşti nici măcar în floarea vîrstei, nici pe departe, şi ai putea trece uşor drept o fetişcană de optsprezece ani! Da, da, vorbesc serios! Dar un bărbat cu părul alb de cincizeci şi şapte, făcînd pe un tinerel de douăzeci şi opt – asta chiar înseamnă să încerci să întinzi prea mult coarda! E bine că italienii sînt crescuţi să creadă în miracole!

Şi hohoti iarăşi de un rîs nestăpînit.

Vera apăru lîngă ei, iar Lisa îi povesti şi ei gluma.

— Dar tu eşti doar un pui de primăvară, abia ieşit din găoace, Lisa, scumpa mea! spuse Vera. Zău, să ştii că vocea ta e acum cu mult mai bună decît atunci cînd te-am ascultat la Viena – şi de atunci încă m-am îndrăgostit de ea. *Trebuie* să vii la Kiev, nu-i aşa, Victor? Am să-i vorbesc directorului nostru despre tine cum ajung acasă. Fireşte, el te cunoaşte deja după reputaţie şi sînt sigură că are să fie încîntat să cînţi pentru el. Trebuie să stai la noi, sigur că putem găsi loc pentru tine, chiar dacă... – ochii ei verzi dănţuiau – o să am un copil! Da, dar e încă secret. Numai tu şi cu Victor ştiţi, aşa că te rog nu mai spune nimănui. De asta mă întorc acasă – ca să mă odihnesc – deşi mă despart atît de greu de Victor. Să ai grijă de el, o să ai, nu? Sîntem amîndoi foarte fericiţi. Aproape că-mi pare bine că mi-am rupt braţul; deşi – surîsul i se posomorî o clipă – ar fi putut fi ceva serios. Vezi, oricum n-aş fi fost în stare să duc pînă la capăt tot stagiunea! Mă gîndeam că are să-mi pară rău să

trebuiască să renunț la cariera mea o vreme, dar acum constat că nu-mi pare rău deloc. N-am fost mai fericită în viața mea! Așa că eu o să am un bebeluș atunci cînd ai să vii tu!

Bucuria ei o molipsi și pe Lisa; iar Victor rîdea și el prosteşte. Problema morală nu era treaba ei, își spuse Lisa; știa doar că fuseseră buni și generoși cu ea, și că îi iubea foarte mult, în adevăratul înțeles al cuvîntului, pe amîndoi. Îi strînse tare mîinile Verei și-i spuse că era fericită pentru ea și că ar fi fost minunat să vină să le facă o vizită, chiar dacă n-ar fi putut să cînte la Operă. Dar ei erau siguri că în privința asta nu avea să fie absolut nici o problemă; avea să fie primită cu brațele deschise. Lisa fu apoi răpită de signor Fontini ca să le fie prezentată unor doamne foarte bogate, binefăcătoare ale Operei – bătrîne doamne ale căror oase foșneau ca niște frunze uscate și care se revărsară asupra ei într-un mod aproape jenant. Se simți ușurată cînd directorul ceru puțină liniște. Treptat murmurul glasurilor se stinse și el începu un discurs destul de confuz de bun venit în cinstea splendidei doamne Erdman și de despărțire plină de regrete, adresat miraculoasei Serebriakova. Se ridicară paharele, se închinară toasturile și dirijorul cu talia de viespe ceru un cîntec de rămas bun din partea divei. Cererea fu sprijinită cu aclamații, care deveniră și mai zgomotoase cînd Serebriakova rezistă încercărilor de a o trage spre pianul unde Delorenzi, dirijorul, se așezase deja nerăbdător. (Pianul, unul mare, de concert, făcea parte din mobilierul apartamentului; și Lisa avea unul.)

În sfîrșit, frumoasa vedetă a Operei – albul eșarfei contrastînd aproape elegant cu negrul simplu al rochiei ei de mătase – le îngădui să o escorteze prin cameră, surîzînd prin înghesuială prietenilor și admiratorilor; și schimbă cîteva cuvinte cu Delorenzi. Acesta începu arpegiile senine, familiare ale preambulului la *An die Musick* de Schubert; apoi soprana își luă zborul. Nu o lăsară să scape cu doar un singur cîntec scurt, astfel că ea le mai oferi – căci Victor scosese la iveală o partitură cam hărtănită pentru Delorenzi – o impresionantă baladă ucraineană. Lanțurile repetitive și totuși nesfîrșit variate ale

melodiei, fiecare frază sunînd limpede, pură, ca un pahar de cristal, încărcate de dorul apărător de patria atît de bogată, arunca o adevărată vrajă asupra ascultătorilor. Ai fi putut jura, atunci cînd ultima din multele fraze ale cîntecului se stinse, că glasul ei continua să răsune în bătăile inimilor tuturor. Cu toţii erau prea profund emoţionaţi ca să mai aplaude. Dirijorul se ridică de pe scaun, se înalţă în vîrful picioarelor – era un bărbat foarte scund – şi o sărută pe amîndoi obrajii.

Lisa suferea. Îi venise foarte greu să rămînă în această încăpere în timp ce cîntase Vera, covîrşită de o sufocare care-i tăiase, cu adevărat dureros, respiraţia. I se părea că avea să moară. Nu avea nimic de a face cu faptul că îl auzise pe un membru al orchestrei spunînd persoanei de alături după ce se încheiase piesa de Schubert: „Acum asta zic şi eu o voce adevărată". Nu era geloasă; ştia că nu se va putea compara niciodată cu vocea aceasta, care se ridicase pînă la cît ar fi putut nădăjdui cineva să se apropie vreodată de perfecţiunea muzicală, pînă în pragul paradisului, şi poate chiar şi mai departe. Nu numai că o respecta cu un fel de evlavie pe Serebriakova, o plăcea la culme – poate chiar se îndrăgostise de ea, în decursul unei singure zile.

În parte, desigur, era efectul zăpuşelii, al fumului, zgomotului şi înghesuielii provocate de aglomerarea atîtor trupuri. Dar mai mult decît atît, era ceva care pornea de la clipa cînd Vera anunţase că avea să aibă un copil; căci începuse să-şi piardă respiraţia în timp ce Vera îşi dezvăluia extatică secretul. Dintr-un motiv oarecare, pe care nu-l înţelegea, lucrul acesta o tulburase foarte tare. Acum, îndată ce Vera încheie melodia aceea populară, Lisa se îndreptă spre ea şi, cu vocea întretăiată, îi mulţumi pentru interpretarea ei minunată şi pentru toată petrecerea aceasta, dar acum trebuia să meargă la culcare, căci fumul începea să o jeneze şi să-i tulbure vocea.

— Nu vrei să aştepţi ziarele? o întrebă Vera dezamăgită.

În siguranţă în propriul ei apartament, urmărită doar de zvonul nelămurit al conversaţiei urcînd din covorul de sub picioarele ei, Lisa deschise o fereastră şi inspiră cu nesaţ aerul

rece al nopții. Începea să-și revină. Am ajuns oare o fată bătrînă acrită, fără să-mi fi dat seama pînă acum? se întrebă, începînd să se dezbrace. Dormi foarte prost iarăși, zvîrcolindu-se și trezindu-se mereu. Adormi doar cînd zorii începuseră să licărească printre draperiile de la ferestre și visă că era în picioare la marginea unei rîpe adînci, pline cu nenumărate sicrie. Chiar la picioarele ei o vedea pe Vera, cu trupul ei zvelt și drept arătîndu-se dezgolit sub capacul de sticlă. Plîngînd acolo după ea, ea însăși oprită într-un șir lung de oamenii care plîngeau, auzi deodată un huruit deasupra capului și își dădu seama că se producea o alunecare de teren care avea să se prăbușească peste ea și s-o îngroape. Dar înainte să se întîmple asta, fu trezită de telefon. Era Vera – care voia să știe dacă se simțea bine, pentru că i se păruse că avea respirația cam întretăiată și neliniștită. Lisa o lămuri acum că o trezise dintr-un vis urît și că îi era recunoscătoare pentru asta.

— Bine, uită acum de visul ăsta urît – uite, tocmai ni s-au trimis ziarele în cameră. Cronicile sînt excelente! Pe cuvînt! De altfel, le meriți cu adevărat. Coborîm îndată să ne luăm micul dejun – trenul meu pleacă într-un ceas. Grăbește-te și vino cu noi. Aducem noi ziarele. Victor vrea să-ți spună bună dimineața.

Și, după o pauză, Lisa auzi vocea profundă a lui Victor rezonînd într-un „Bună dimineața", apoi închiseră. Mult mai înviorată, ea sări din pat, alergă spre camera de baie și se îmbrăcă repede. Ajunse jos în sala de mese aproape înaintea prietenilor ei. Ei îi oferiră ziarele, deschise la rubrica de critică muzicală. Dar înainte să înceapă să citească, Vera își lăsă mîna peste a ei și spuse:

— Ține minte că toți criticii sînt niște cinici. Crede-mă, astea sînt cronici bune, mai bune decît am avut eu – nu-i așa, Victor?

Victor aprobă din cap după o scurtă ezitare. Lisei nu se i părură deloc bune. „Trebuie să recunoaștem din păcate că o Serebriakova cu un singur braț e mai bună decît o Erdman cu amîndouă", scria unul din criticii muzicali. Celălalt spunea că

vocea ei era „aspră și provincială" și că de fapt cîntase mai mult cu emoție decît cu sensibilitate. Erau, pe de altă parte, firește, și unele calificative mai de natură să echilibreze tonul: „competentă", „încercări brave", „scena scrisorii Tatianei jucată și cîntată emoționant", „potențial expresiv".

— Crede-mă, asta e o laudă foarte înaltă din partea criticilor din Milano, insistă Vera, luînd iar mîna Lisei și strîngîndu-i-o tare ca s-o convingă; căci vedeau amîndoi că era necăjită.

Însă nu criticile o necăjeau. La drept vorbind, nu erau deloc proaste. Fusese avertizată în ce-i privește pe criticii milanezi și știa că exista un element de adevăr în cuvintele liniștitoare ale Verei. Nu, pur și simplu avusese un șoc, iar asta o făcuse să se înfurie foarte serios pe ea însăși pentru propria sa prostie. Unul dintre critici spusese: „Acordul muzical și dramatic cu totul deosebit al echipei Serebriakova-Berenstein datorează desigur mult îndelungii lor cariere la Opera din Kiev și de asemenea – asta se înțelege de la sine – faptului că sînt soț și soție". Lisa își amintea acum că întîlnise numele lui Victor foarte recent într-un articol despre Serebriakova. Serebriakova era, firește, doar numele ei de artistă. Totul era acum limpede și evident. De ce se pripise să tragă o concluzie aberantă? Scria limpede, constată mai tîrziu, în programul care-i fusese înmînat de signor Fontini la sosire; dar, fără să știe cum, ochii îi trecuseră pe deasupra.

Înghițindu-și în grabă cafeaua, Vera sări în picioare și se aplecă să o îmbrățișeze și să o sărute pe Lisa. Pe cînd soțul ei o învăluia într-o capă roșie și i-o încheia la gît, ea îi spuse Lisei că aștepta să o vadă la Kiev, anul viitor.

— Nu mai veni să mă conduci. Termină-ți micul dejun. Și noroc! Ținem legătura!

În prima ei zi liberă se duse la liturghie la catedrală, dar clădirea uriașă o oprimă, și hotărî să nu mai meargă acolo. Era prea instituționalizată. Prefera să se afle într-o minoritate, mai la margine; îi era mult mai ușor să creadă în Dumnezeu astfel. Și la Viena erau mult prea mulți catolici; însă și așa, biserica

nu era atît de neîncetat prezentă cum era aici. Ea însăşi nu putea crede în ceva atît de universal acceptabil şi atît de infailibil sigur. Pînă şi *Cina cea de taină* a lui Leonardo, pe care se duse să o vadă într-o mănăstire apropiată, o izbi ca un suflu de răceală. Era prea simetrică. Oamenii nu stau la masă în felul acesta.

Poate că pe măsură ce te apropii mai mult de Dumnezeu, cu atît mai greu îţi este să crezi în El. Din cauza asta Îl trădase Iuda – şi cîntase cocoşul pentru Petru. Întorcîndu-se pe jos de la *Cina cea de taină*, Lisa fu nevoită să treacă pe lîngă una din cutiile duhnitoare de tablă, la marginea străzii, unde urinau bărbaţii. Deşi trecu în toată graba şi ţinîndu-şi faţa întoarsă într-o parte, zări două feţe măslinii, zbîrcite, pe deasupra peretelui urinalului, adîncite într-o conversaţie. Înainte de a-şi fi putut opri gîndul acesta blasfemator, îi văzu pe cei doi bărbaţi ca Iisus şi Iuda, cu veşmintele ridicate, opriţi într-o conversaţie cu jumătate de glas, unul lîngă altul, după Cină. Trebuie să fi fost greu pentru Iuda, aflat atît de aproape, să vadă în El pe Fiul lui Dumnezeu. Şi poate şi mai greu pentru Maria, alături de El în ceruri. Ceea ce însemna că şi Lui trebuie să-i fie cu neputinţă. Aşezat acolo sus, asemenea lui Boris Godunov, pesemne că şi El e torturat de sfînta prefăcătorie a întregii situaţii.

Momentul acesta blasfemator trecu, dar o lăsă teribil de oprimată. Înainte de a-i scrie o ilustrată mătuşii sale, privi atentă poza. Era o reproducere ceţoasă a misteriosului giulgiu sfînt, păstrat la Torino. Nu era prima dată că vedea reproduceri cu el, şi se întrebă dacă fusese într-adevăr giulgiul lui Hristos; dar aici i se părea că avea o importanţă mai mare, pentru că giulgiul era atît de aproape. Se gîndi că poate s-ar simţi mai inspirată dacă s-ar duce să-l vadă. Astfel că într-o altă zi de pauză luă trenul spre Torino.

Se duse împreună cu Lucia – dublura ei. Era o membră a corului, aceea al cărei eşec catastrofal determinase telegrama urgentă către Lisa. Lombarda cu părul negru ca pana corbului, cu buze pline, roşii, cu ochi negri, strălucitori, şi gene lungi fusese aleasă mai mult pentru înfăţişare decît pentru vocea ei.

Nu se aşteptase nimeni ca Serebriakova, cunoscută ca fiind puternică precum un cal de povară, să lipsească de la vreun spectacol. Dar Lucia avusese marea şansă şi dăduse greş. Părinţii ei şi cei şase fraţi, plini de mîndrie, fuseseră prezenţi în seara cînd fusese scoasă din scenă cu fluierături. Lisa ştia ce lovitură teribilă suferise biata fată şi se împrietenise cu ea, încercînd să remedieze cîte ceva din moralul ei afectat. Temîndu-se să nu pară condescendentă, adoptase la început o atitudine energică, profesională, spunîndu-i că dorea să parcurgă unele din ariile rolului împreună cu ea. Cum era de aşteptat, fata fusese rezervată şi chiar puţin jignită; dar era îndrăgostită cu pasiune de muzică şi găsise acele după-amiezi petrecute în apartamentul Lisei studiind partitura şi exersînd împreună atît de interesante şi instructive, încît îşi lepădase atitudinea neprietenoasă. Lisa, la rîndul ei, descoperise că îi făcea plăcere să o ajute pe fată să îi remedieze unele neajunsuri tehnice; avea o voce promiţătoare şi făcea progrese sub îndrumarea ei. Dacă ar fi luat-o acum de la capăt, probabil că ar fi făcut faţă în mod rezonabil.

Lucrul acesta era important pentru Lisa, căci criza de astm din prima seară – din fericire scurtă – o obliga să ia în considerare posibilitatea ca într-o seară să nu mai poată să cînte. Astfel că, în afară de compasiunea care o îndemnase, avea şi temeiuri profesionale solide pentru a încerca să îşi ajute dublura.

De acum erau bune prietene; o prietenie amestecată cu un pic de adoraţie din partea Luciei şi poate cu o afecţiune maternă din partea Lisei – căci Lucia abia împlinise douăzeci de ani. Religioasă ea însăşi şi cunoscînd bine oraşul Torino, fusese încîntată să accepte cînd Lisa o rugase să o însoţească în „pelerinajul" ei.

Acum erau acolo, privind nu giulgiul însuşi – care, într-o ramă de fier, rămăsese ascuns vederii cînd îngenunchează în catedrala din Torino – ci o copie în mărime naturală atîrnată pe peretele muzeului, văzînd urmele cuielor, urmele flagerării, înseşi trăsăturile lui Hristos. Aceste urme şi trăsăturile apăruseră nu în fotografia lui Secondo Pia a giulgiului, ci pe nega-

tivul ei. Era acolo şi o călugăriţă care privea imaginea, cu lacrimile şiroindu-i pe obraji, făcîndu-şi mereu semnul crucii şi murmurînd: „Teribil! Teribil! Teribil! Ce oameni răi! Ce oameni răi, răi!" Şi Lisa era profund emoţionată. Chipul slăbit, torturat, dar atît de demn, şi trupul aşa cum se imprimase pe ţesătura giulgiului – cu mîinile aşezate cum se cuvenea peste părţile genitale. Privind în sus spre imaginea fotografiată, fu convinsă că era într-adevăr Hristos.

În confesional, revenită în catedrală, Lisa îi spuse preotului că acum, după ce văzuse o reproducere a fotografiei giulgiului sfînt, nu mai credea în Învierea lui Iisus. După un moment de gîndire, preotul îi spuse că nu ar fi trebuit să judece un lucru de o atît de copleşitoare importanţă după o relicvă îndoielnică.

— Noi nu susţinem că acesta este giulgiul sfînt, spuse el. Numai că ar putea fi. Dacă crezi că este fals, acesta nu e un motiv să te îndoieşti de Înviere.

— Dar tocmai asta este, părinte, spuse ea. Sînt sigură că giulgiul este real.

În vocea preotului se citea nedumerirea.

— Şi atunci de ce spui că ţi-ai pierdut credinţa?

— Pentru că omul pe care l-am văzut acolo e mort. Mi-a amintit de nişte flori presate.

Preotul o sfătui să se ducă acasă şi să se roage în liniştea camerei ei.

Lisa se mărturisi a doua oară, acum Luciei, pe cînd stăteau amîndouă aşezate pe o bancă pe malul rîului, bucurîndu-se de căldura soarelui ascuns după un văl subţire de nori şi mîncînd pîine cu brînză. De data aceasta era o confesiune laică. Îi povesti fetei cîte ceva din dezastrele vieţii ei; lipsa legăturilor cu tatăl şi (mai puţin important) cu fratele ei; eşecul în prima carieră, baletul, în parte datorită stării proaste a sănătăţii ei, dar mai ales lipsei de talent; căsătoria anulată – şi totuşi cu sentimentul că mariajul era pe toată viaţa. O invidia pe Lucia pentru că avea o familie numeroasă şi iubitoare; îi invidia tinereţea şi perspectivele de a ajunge să-şi găsească fericirea în propria ei familie. Şi, din cauză că începuse atît de tîrziu şi a

unei boli lungi, Lisa nu avea să fie niciodată mai mult decît o cîntăreață bună – pe cînd Lucia putea cel puțin să spere să fie o mare interpretă cîndva.

— Cum ați reușit?

Fata se întrerupse plecîndu-și capul, roșind la propria ei îndrăzneală.

— Vrei să spui, fără să fi cunoscut dragostea? A, încercînd să nu mă mai gîndesc la asta. Nu a fost ușor. Nu sînt... lipsită de pasiuni, pot să te încredințez. Dar poți reprima multe lucruri dacă te adîncești cu totul în muncă.

— Eu n-aș putea să mă adîncesc niciodată pînă într-atîta, spuse fata suspinînd.

Privea cu un surîs ambiguu spre inelul de logodnă.

— Ești foarte înțeleaptă, draga mea, spuse Lisa.

Rămaseră tăcute. Lisa era tulburată de un gînd nebunesc care îi trecuse prin minte, și anume că dacă mîinile lui Hristos nu ar fi fost așezate cu atîta tact, și totuși în chip sugestiv, Biserica nu ar mai fi putut să-l arate imaginea.

— E bine că Roma e atît de departe, îi spuse ea lui Victor. Dacă m-aș duce acolo aș trece și eu la ateism ca tine!

El spuse că nu era ateu. Nu ar fi fost cu putință să te naști în Caucaz și să privești miile de stele pure și strălucitoare pe cerul nopții, fără să simți măcar o licărire a simțămîntului religios.

Remarca asta o făcu pe Lisa să jinduiască după liniștea munților. Putea face drumul pînă la Lacul Como și îndărăt într-o zi. Îl întrebă pe Victor dacă n-ar fi vrut să meargă cu ea. Lui i se luminară ochii, strălucind o clipă, prin ochelarii cu ramă de baga, asemenea piscurilor înzăpezite ale Georgiei natale.

Într-o zi perfect senină de iunie își sorbeau ceaiul pe terasa unui hotel, privind peste lacul scînteietor spre perspectiva munților transparenți. Se simțea atît de ușoară, încît și-ar fi putut lua zborul de pe terasă ca să plutească peste apele lacului. Briza răcoroasă, înviorătoare, ar fi purtat-o ca pe un fulg. Și Victor era fericit, datorită munților și a scrisorii pe care o

primise în dimineaţa aceea de la Vera, care era într-o dispoziţie minunată, doar că îi ducea dorul. Cu aceeaşi poştă Lisa primise de la ea un dar . Era o reproducere a Peninsulei Cherson de Leonid Pasternak. Îi vorbise Verei de Cherson, ca o parte a regiunii de coastă a Mării Negre de care-i plăcea să-şi aducă aminte. Era un dar plin de atenţie, emoţionant.

Pe cînd îşi sorbeau ceaiul, Victor îşi reciti scrisoarea chicotind la cîteva fragmente pe care i le citi cu glas tare şi Lisei. „Mi-am cumpărat un corset aşa-zis de maternitate, iubitule. Am să fiu grasă ca o scroafă cînd ai să te întorci tu acasă." Cît de transportat de bucurie era, îi spuse, că va avea un copil, aşa pe neaşteptate, toamna, cum ar fi venit. Ce dor îi era de Vera; şi cît de greu i-ar fi fost să îndure, dacă n-ar fi avut compania Lisei. Prima lui soţie şi băiatul lor de zece ani fuseseră omorîţi în timpul Războiului Civil. Un obuz rătăcit căzuse peste casa lor. Nici acum nu putea vorbi despre asta. Pînă nu o întîlnise pe Vera nu se mai aşteptase să regăsească fericirea în viaţă.

Făcură o plimbare în sus pe munte cu funicularul. El continuă să-i vorbească despre soţia lui şi despre copilul care avea să vină, făcînd pauze ca să-i arate cîte un aspect al peisajului. Nu-l ştiuse atît de vorbăreţ. De fapt, fără prezenţa Verei ca mediator, constatase că nu era uşor de comunicat cu el. Vorbea foarte puţin, cu excepţia momentelor cînd era ameţit de băutură; şi soţia lui îi lăsase ordine stricte în privinţa aceasta. Dar astăzi, aici în munţi, se deschisese cu totul, chiar dacă subiectul de conversaţie era la fel de îngust ca linia funicularului. Nici Lisa nu era deosebit de vorbăreaţă, mulţumită să surîdă şi să aprobe din cap, bucurîndu-se de frumuseţea peisajului. Era tîrziu după-amiază cînd coborîră iarăşi în oraş, şi nici unul din ei nu se simţea îndemnat să se grăbească spre gară. El îi sugeră să încerce să găsească nişte camere aici, la hotelul luxos unde îşi băuseră ceaiul.

— Nu e nevoie de noi la Operă pînă mîine seară, insistă el. Fontini nu este stăpînul nostru – chiar dacă aşa îşi închipuie el! Şi nici Delorenzi, arogantul ăla! Înţeleg ce vrei să spui despre

Milano. E un loc îngrozitor! Ei, dracu' să-i ia, haide să stăm aici peste noapte!

Lisa se dovedi „fată bună", după momentul inițial de surpriză.

— Splendid! spuse el, și dădu fuga înăuntru în hotel.

Reveni, anunțîndu-și cu surîs larg succesul.

— Dar nu avem nici un fel de lucruri pentru noapte! își aminti ea dintr-o dată.

— De ce ai nevoie?

Ea se gîndi o clipă.

— De fapt, doar o periuță și pastă de dinți, cred!

— Așteaptă aici.

În cîteva minute era înapoi, cu două pungi de hîrtie.

— Uite aici bagajul nostru, rîse el. Eu am avut nevoie de ceva mai multe – plus instrumentele de bărbierit!

Urcînd cu liftul, se amuzară împreună de privirea bănuitoare pe care le-o aruncaseră funcționarul de la recepție și portarul. După ce se instalară în camerele lor, cinară pe îndelete, în liniște. Sala de mese era aglomerată, dar atît de încăpătoare și de înaltă încît îi invita parcă pe meseni să mănînce în tăcere, sau să converseze cu glas scăzut. Victor își revenise din dispoziția lui vorbăreață; însă tăcerea lui era caldă, primitoare, deloc stîngace. Priveau amîndoi prin ușile de sticlă spre lacul liniștit, care începuse să-și unduiască apele în amurgul coborînd pe nesimțite. După aceea făcură o plimbare pe mal. Noaptea se lăsa repede printre munți, pînă cînd piscurile nu mai puteau fi „văzute" decît după absența stelelor în dreptul lor, căci cerul deschis larg deasupra era plin de stele. Lisa simți giulgiul sfînt căzîndu-i din fața ochilor și credința îi reveni dintr-o dată, vie. Oricît ar fi părut de banal, Victor avea dreptate – nu puteai privi în sus spre asemenea stele luminoase fără să crezi că exista *ceva* cu adevărat.

În fața ușii camerei ei, o surprinse sărutînd-o apăsat pe buze.

— Am tot vrut să fac asta de săptămîni de zile! chicoti el. Ai buze atît de... pline și de delicios arcuite! Vera are să mă ierte! Sper că nu te-ai supărat? Ne vedem dimineață.

Nu-şi exprimase în nici un fel curiozitatea în ce priveşte trecutul ei; dar o remarcă a ei la micul dejun, cum că ar fi fost „probabil pe jumătate evreică" îi trezi interesul. Ea se auzi, în cursul călătoriei liniştite cu trenul înapoi spre Milano, povestindu-i lucruri pe care nu le mai spusese pînă atunci nimănui. Nefiind un bun orator, Victor era un foarte bun ascultător; şi pentru ea fu o mare uşurare să poată sta astfel de vorbă deschis cu cineva – cineva plin de compasiune şi în acelaşi timp nu prea apropiat. Una peste alta, această excursie la Lacul Como se dovedi tonică, înviorînd-o într-o asemenea măsură, încît putu apoi face faţă cu tot calmul celor două săptămîni care mai rămăseseră din stagiune.

Cu o săptămînă înainte de sfîrşit, ea simulă o migrenă supărătoare înaintea unui matineu. Lucia o înlocui şi trecu cu succes acest examen. Astfel că Lisa îşi lăsă migrena să se prelungească şi în timpul serii. Lucia cîntă din nou. Victor – şi signor Fontini, şi Delorenzi – se arătară uimiţi de inexplicabila evoluţie a dublurii.

2

Victor rămase peste noapte la Viena, cu Lisa şi mătuşa ei, înainte de a-şi relua călătoria atît de lungă spre Kiev. O găsi pe bătrîna doamnă încîntătoare şi cultivată. De fapt, nici nu era atît de în vîrstă, doar că reumatismul ei dureros o îmbătrînise. Din fericire nu-i atacase încă mîinile, şi mai era în măsură să cînte la pian, cu tehnică şi sensibilitate. Îi rugă să-i împărtăşească din bucuriile muzicale pe care nu le putuse cunoaşte, deplîngînd faptul că nu se simţise destul de bine pentru a merge la Milano împreună cu nepoata ei. Cu acompaniamentul ei plin de vigoare, cîntară împreună scena finală a operei, cu o vervă nestăpînită şi un firesc pe care nu le atinseseră niciodată pe scenă. Totul venea prea tîrziu!

În cursul lunilor care urmară întoarcerii sale, şi pentru prima dată după mulţi ani, Lisa se simţi tulburată de dorinţele trupului. Într-o noapte, se întoarse acasă de la un concert însoţită de fiul uneia dintre prietenele mătuşii ei, un tînăr atrăgător dar cam îngîmfat, puţin trecut de douăzeci de ani. El o convinse să permită şoferului de taxi să-i lase în drum la apartamentul lui, pentru un ultim pahar înainte de culcare. Ea îi spuse că era „indispusă", dar el răspunse că nu avea nici un fel de obiecţie în această privinţă, dacă ea însăşi nu avea. De fapt, ea ar fi avut de obiectat – i se părea a fi urît şi de un gust îndoielnic – dar îi îngădui să facă dragoste cu ea. Lucrul cel mai bun fu că în parte îi uşurase poftele fizice, fără nici unul dintre efectele secundare de care suferise pe vremuri; fără îndoială pentru că acum concepţia nu mai era posibilă.

Dar se simţea degradată, pentru că nu însemna nimic pentru el, decît o cucerire şi un obiect de curiozitate obscenă, lăsîndu-se sedusă cînd se afla într-o asemenea situaţie. Îi refuză atenţiile timp de o lună, apoi se duse iarăşi la el acasă. Cînd terminară, el o supuse unui interogatoriu brutal şi de neiertat cu privire la precedenţii săi iubiţi. Nu-i spuse nimic, firește, dar după ce ajunse acasă şi se încredinţă că mătuşa ei era bine, răspunse întrebărilor lui, în tăcere şi numai pentru ea însăşi, înfricoşată de răspuns. Fusese bineînţeles Willi, soţul ei, şi Alexei, studentul din Petersburg, prima şi poate singura ei iubire. Dar ce putea spune pentru a-i justifica pe ceilalţi? Tînărul ofiţer care o sedusese cînd avea şaptespreze ani, în trenul de la Odesa la Petersburg. De fapt, fusese în parte vina compartimentelor de dormit mixte din trenurile ruseşti; beţia pe care i-o dădea afirmarea independenţei; înfiorarea de a se simţi astfel purtată cu atîta iuţeală prin noapte; şampania cu care nu era obişnuită. În realitate însă, fusese doar nerușinare. La fel de scurtă, fără semnificaţie şi pur carnală, şi cu păcatul adulterului în plus, fusese relaţia cu muzicianul, cu care petrecuse o noapte, curînd după ce soţul ei plecase în armată. Se întîlnise întîmplător cu el iarăşi cîţiva ani mai tîrziu, la Bad Gastein, şi fusese prea stînjenită ca să-i mai vorbească. Şi în sfîrşit acest tînăr dandy –

un lucru fără nici o semnificaţie şi degradant. Numărîndu-l şi pe soţul ei – cinci bărbaţi! Cîte femei din Viena erau oare atît de promiscue, în afară de cele din lumea cea mai de jos, care îşi vindeau favorurile? Îi părea bine că încetase să mai simtă nevoia să meargă la spovedanie. Oricum, nu aveau să mai fie şi alţii. Timp de cincisprezece ani îşi sublimase dorinţele – pînă la acest episod ruşinos – şi era cu mult mai liniştitor să se păstreze pură; ca să nu spună neutră.

Aureolată de debutul ei încununat de succes la Scala, Lisa constată că începea să fie căutată pentru spectacole de operă şi recitaluri, şi se cufundă din nou în lumea muzicii. Primea des ştiri de la Vera şi Victor; şi una din scrisorile lor îi aduse o veste care o încîntă şi o incită. Victor îi scria că se lăsase convins să cînte Boris Godunov anul viitor la Kiev – ca bariton era terminat – acesta avea să fie cîntecul său de lebădă – şi propunerea ca Lisa să fie invitată să cînte rolul Marinei, soţia poloneză a pretendentului, îi fusese primită cu entuziasm. Putea aştepta foarte curînd o invitaţie oficială. Ei doreau cu ardoare să o revadă. Vera adăugase un asterisc după expresia „cîntecul de lebădă" şi mîzgălise dedesubt: „Nu zău, şi cine-l crede?!" plus încă o frază sau două în care spunea că era minunat că Lisa avea să vină la Kiev şi că ea, Vera, nu mai încăpea în nici o rochie, dar că la vremea sosirii Lisei avea să fie iarăşi zveltă şi să alăpteze un bebeluş gras.

Însă o lună mai tîrziu, sosi o scrisoare care, cu toată căldura mesajelor personale, lăsa totuşi să transpară un mesaj întunecat printre rînduri. Planurile de punere în scenă a operei *Boris Godunov* fuseseră amînate, pentru că ar fi fost prea greoaie pentru gustul publicului. Erau necăjiţi, şi ar fi dorit foarte mult s-o vadă; dar poate că ar fi fost mai bine dacă mai aşteptau puţin, pînă cînd bebeluşul avea să mai crească, pentru a nu mai avea nevoie de toate atenţiile Verei. Poate pînă atunci şi Opera avea să accepte să joace *Godunov*. Deşi, chiar dacă ar fi făcut-o, Victor nu avea să mai joace rolul principal, căci se hotărîse să se retragă.

Împreună cu o hăinuţă albastră de copil pe care o împletise ea însăşi, Lisa trimise o scrisoare spunînd că înţelegea foarte bine; şi în orice caz i-ar fi fost greu să o lase singură pe mătuşa ei, al cărei reumatism se agravase.

Două săptămîni mai tîrziu sosi o epistolă, ca o lovitură în plină faţă. Vera murise la naştere. Era urmarea acelei căderi pe scară la Milano. Aşa credea Victor, chiar dacă ceilalţi nu erau de aceeaşi părere. Copilul, un băiat, era bine. Mama lui Victor venise imediat, din Georgia, să aibă grijă de el. Era foarte bătrînă, dar în puteri; se bucura să o aibă lîngă el. Toţi spuneau că bebeluşul era leit Vera. Lui Victor nu-i venea să creadă că iubita sa Vera nu mai era. Aruncase toate înregistrările ei, pentru că nu suporta să-i asculte vocea şi să ştie că ea nu mai exista. Deschisese o dată radioul – şi o auzise cîntînd un cîntec de leagăn de Brahms pentru copilul ei.

În ziua care urmă sosirii acestei scrisori, apărură necrologagele Serebriakovei în ziarele din Viena, parcă pentru a-i confirma dispariţia.

Lisa plînse zile întregi. I se părea incredibil că poate jeli cu atîta durere şi poate duce pînă într-atît dorul unei prietene pe care o cunoscuse pe durata unei singure zile. Şi totuşi aşa era. Lui Victor nu ştia ce i-ar fi putut scrie. Cuvintele de tristeţe şi de simpatie i se părură false cînd le aşternu pe hîrtie, chiar dacă izvorau din suflet.

Continuă să simtă suferinţa mult după ce şocul trecuse. În iarna aceluiaşi an, primi veşti de la Leningrad despre moartea Ludmilei Kedrova, prietena şi fosta ei profesoară de balet de la Mariinsky. Întreţinuseră un schimb cald de scrisori de-a lungul anilor, ori de cîte ori le îngăduise situaţia politică; şi Lisa nu uita niciodată ziua de naştere a finului ei. Ludmila avea doar cincizeci de ani. Morţile acestor două prietene, amîndouă cu copii mici care ar fi avut atîta nevoie de ele, o îndurerară profund.

Ea însăşi se simţi rău un timp: durerile de sîn şi din regiunea pelviană, pe care nu le mai avusese de mulţi ani. Era din cauza suferinţei sufleteşti, îşi spuse; şi acestei dureri i se adăugă şi

mirarea că moartea Verei o tulburase mai mult decît cea a Ludmilei. Se întreba dacă în parte nu se jelea astfel pe ea însăşi. O legase pe Vera de acea singură zi din viaţa ei în care fusese tratată, oricît de absurd şi de nemeritat, ca o persoană importantă. De atunci avusese mai multe angajamente decît oricînd, dar nici unul nu fusese foarte important; şi acum era iarăşi mai puţin căutată. Se deşteptă într-o dimineaţă şi constată că avea patruzeci de ani. Alţii ştiuseră asta înaintea ei. Era acea cîntăreaţă de operă care aproape că reuşise, dar nu întru totul; şi puţini directori artistici sînt dispuşi să angajeze o asemenea fiinţă pentru spectacolele lor. Firește, dacă ar fi fost o Patti, o Galli-Curci, o Melba, ar fi însemnat că era abia la început; dar dacă erai doar o cîntăreaţă talentată – erai terminată. Cel puţin aşa se simţea; şi parcă nici nu mai cînta atît de bine. Ştia că aceste temeri erau morbide, şi le atribuia faptului că nu trăise cu adevărat pînă nu împlinise treizeci de ani, ceea ce îi mărea sensibilitatea la trecerea anilor. Şi acum, fie ca o urmare a tulburărilor de care suferea la gît, sau pur şi simplu a pierderii încrederii în ea însăşi, vocea nu-i mai era la fel de pură. Nu-i era de nici un ajutor, bineînţeles, nici faptul că avea necazuri şi cu dinţii. Dentistul îi salvă pe unii dintre ei cu nişte plombe cu aur, dar trebui să-i facă patru extracţii. Placa dentară îi afectă vanitatea şi vocea. Era ridicol, îşi spuse, să cînţi *Moartea Isoldei* şi să fii conştientă că ai dinţi falşi.

Un eveniment de undeva de departe, şi care nu avea nici o legătură cu ea personal, o chinuia mai mult decît suferinţele acestea. Un bărbat care săvîrşise mai multe asasinate fusese judecat şi condamnat la moarte la Düsseldorf. Cazul era senzaţional din multe puncte de vedere şi deci fusese larg comentat de presă, chiar şi la Viena. Condamnatul ucisese la întîmplare bărbaţi, femei şi copii – mai mult femei şi fetiţe. Terorizase Düsseldorful şi acum, cînd fusese prins, se stîrnise o asemenea reacţie publică, încît avea să fie folosită ghilotina de mult ruginită – prima execuţie în Germania după mulţi ani de zile. Îmbinînd în măsuri diferite seriozitatea şi senzaţionalul, ziarele austriece participau acum la o dezbatere aprinsă cu privire le

pedeapsa capitală. Era, desigur, o temă asupra căreia cu toţii aveau opinii pătimaşe şi argumentate.

Deşi torturată de gîndul la copiii asasinaţi, Lisa avea convingerea pasionată, instinctivă, că era îngrozitor să iei viaţa unei fiinţe umane. Mulţi dintre prietenii ei erau de acord. Mulţi alţii considerau deopotrivă de ferm şi cu temeiuri „morale" că acest asasin în masă, Kürten, ar fi trebuit nimicit asemenea unui cîine turbat. Discuţiile erau aprinse. Una dintre prietenele ei, o profesoară pe nume Emmy, în mod normal cea mai blîndă şi mai bună dintre fiinţe, se înroşise la faţă de furie şi ieşise ca o furtună din cafeneaua unde avuseseră această discuţie. Înainte de a pleca, ea aruncase în poala prietenei ziarul de senzaţie care publicase detaliile cele mai sordide ale cazului. Lisa trebui să lupte cu valurile de greaţă ca să citească articolul.

Criminalul, firește, avusese o copilărie indescriptibil de nefericită: zece copii înghesuiţi într-o singură încăpere, laolaltă cu părinţii lor; supravieţuiseră mîncînd cîini şi şobolani; violaţi de o soră mai mare; tatăl, un psihopat alcoolic. Pentru Kürten, şcoala fusese în arta torturării şi masturbării animalelor. Toate acestea îi confirmau Lisei că faptul că devenise un criminal nu era din vina lui. Restul articolului o făcu să se întrebe dacă era chiar şi în interesul lui să fie lăsat să trăiască. Ucisese pentru că trebuia să bea sînge. Într-o noapte trecuse prin asemenea chinuri încît, negăsind o victimă, tăiase capul unei lebede adormite pe lac şi-i băuse sîngele. Se relata că îşi exprimase speranţa că, atunci cînd îl va fi lovit cuţitul ghilotinei, va mai rămîne în viaţă îndeajuns de mult timp ca să-şi audă propriul sînge ţîşnind.

Mai erau şi alte detalii înfiorătoare; că îşi dezgropase unele dintre victime mult după omor şi avusese contacte sexuale cu ele; şi – încă şi mai înspăimîntător – toată vremea continuase să trăiască placid alături de soţia lui, care nu ştiuse nimic despre activitatea şi obsesiile sale tainice. Însă imaginea lebedei şi jindul bărbatului acesta de a-şi auzi sîngele ţîşnind fură detaliile care o bîntuiră pe Lisa săptămîni de zile, ca un coşmar de care nu se putea scutura nici în timpul zilei. Se oprea brusc

în plină stradă, – cu capul învîrtejindu-i-se cînd se gîndea la lebăda adormită, la cuțitul ghilotinei căzînd.

Și cu gîndul că numai prin mila lui Dumnezeu, sau printr-un noroc, era Elisabeth Erdman din Viena și nu Maria Hahn din Düsseldorf! Trezindu-se într-o dimineață, plină de senzația dulce a vieții, cu mici planuri încîntătoare de a-și cumpăra cine știe ce fleacuri sau de a merge la o petrecere... cunoscînd un bărbat plăcut, încîntător, plimbîndu-se împreună cu el prin pădure; și apoi... Neantul. Dar încă și mai de neînchipuit de oribil ar fi fost să se fi născut ca Peter Kürten... Să-și fi petrecut fiecare clipă a vieții, singura viață care i se dăruise, fiind Kürten... Apoi însă, simplul gînd că cineva trebuise să fie Maria Hahn și altcineva Peter Kürten o împiedica să simtă fericirea de a fi Lisa Erdman...

După executarea criminalului, citise în ziarul lăsat de Emmy că la vremea cînd asasinul nu fusese încă arestat, un milion de persoane fuseseră indicate poliției ca fiind acest Monstru, interogate și cercetate peste tot în Germania. Însă Kürten nu se aflase printre ele; căci însuși procurorul arătase că asasinul era „mai curînd un om drăguț". În temniță, primise mii de scrisori de la diferite femei, cam jumătate din ele amenințîndu-l cu torturi sălbatice, iar restul scrisori de dragoste. Lisa plînsese citind pasajul; și plînse din nou, mai tîrziu în aceeași zi, pe cînd stătea liniștită alături de mătușa Magda. Convinsă că își plîngea încă prietenele, mătușa o certă pentru că trăia în trecut.

Dar nu era trecutul – ci prezentul. Căci chiar dacă asasinul acesta era mort (și Lisa se ruga în inima ei să nu fie același Peter Kürten atunci cînd avea să treacă în starea, oricare va fi fost aceea, care-i cuprinde pe cei morți), undeva – chiar în clipa aceea – exista cineva care impunea cea mai groaznică oroare cu putință unei alte ființe omenești.

Trecură multe săptămîni înainte ca ea să poată să trăiască iarăși pe deplin în propriul ei trup și înainte ca durerile să înceapă să se topească în junghiuri periodice. Mult după ce cazul dispăruse din titlurile ziarelor, o minune de numai trei zile, continuă să fie bîntuită de chipul unui băiețel întins pe o

saltea într-o cameră cu unsprezece alte ființe; de chipul unui bărbat, timid și cumsecade, cu ochelari, simpatizat de colegii de muncă și iubit de copii; și de imaginea unei lebede albe cuibărite la malul unui lac, pierdută într-un somn din care nu avea să se mai trezească.

Dar mătușa Magda trebuia ajutată să se îmbrace și să se spele; cumpărăturile trebuiau făcute; *Liebestod* trebuia cîntată; dentistul trebuia consultat; o prietenă trebuia vizitată la spital; un rol nou trebuia repetat; instalatorul trebuia chemat să repare o țeavă spartă; felicitările de Crăciun trebuiau scrise și darurile cumpărate și expediate spre familia îndepărtată a fratelui din America; și după aceea alte felicitări și daruri pentru prieteni de mai aproape; trebuia cumpărat un palton nou; scrise niște scrisori de mulțumire.

Schimba frecvent scrisori cu Victor Berenstein, străduindu-se din răsputeri să răspundă frămîntărilor lui: marile întrebări ale morții și vieții veșnice care îl preocupau acum. Ea însăși era mai descumpănită decît fusese vreodată; și îi spuse asta. Totuși el părea să găsească alinare în prietenia ei în zilele negre prin care trecea. Nu numai pentru el personal, căci lăsa să se înțeleagă că în general condițiile se înrăutățiseră.

În vremea aceea posomorîtă de moarte și boli, se produse și o reînviere din trecutul ei mort; nimeni altul decît însuși Sigmund Freud. O scrisoare veni din senin, anunțînd-o că citise cu interes și plăcere cronici despre apariția ei la Scala din Milano și că nădăjduia că această carieră artistică a ei va continua să înflorească și că starea sănătății ei era bună. El însuși „decădea pașnic și mai mult sau mai puțin fără suferințe" în moarte, după repetate operații la maxilar. Proteza pe care era silit să o poarte era monstruoasă. Continua să lucreze, chiar dacă numai cu mari eforturi, și terminase de curînd un studiu consacrat cazului ei, care urma să fie publicat la Frankfurt, laolaltă cu manuscrisele ei. Acesta era motivul pentru care îi scria acum. Voia să aibă amabilitatea să citească studiul pe care-l alătura, și o dactilogramă a propriilor ei materiale (pe

care s-ar fi putut să le fi uitat), şi să-l anunţe dacă avea vreo obiecţie? Aşezase fireşte o mască asupra adevăratei ei identităţi, dar ar fi dorit să ştie că avea deplinul ei acord pentru a publica materialul. Avea să urmeze şi un onorariu modest, din care va avea grijă ca ea să primească jumătate pentru contribuţia ei esenţială.

Lisa, care suferea la vremea aceea din cauza noii plăci dentare, fu cuprinsă de remuşcări citind despre suferinţele infinit mai mari ale profesorului; şi luă aceasta drept un semn că nu trebuia să se plîngă. Îi înţelegea suferinţa de a nu putea fuma ţigări de foi; îi vorbise despre această interdicţie în scrisoarea lui, ca fiind de departe cea mai dureroasă consecinţă a cancerului şi a aparaturii mutilante pe care era silit să o poarte.

Îndată după ce puse la uscat vesela de la micul dejun, Lisa duse pachetul voluminos în camera ei de culcare. Pînă seara, cînd avea spectacol, nu-şi mai părăsi camera decît ca să-i pregătească dejunul mătuşii sale. Mătuşa Magda, ai cărei ochi erau încă ageri, văzu că plînsese şi că nu mînca aproape nimic. Presupuse că era vorba de scrisoarea şi pachetul pe care le primise de la profesorul Freud şi astfel, cu înţelepciune, se abţinu de la comentarii. Alcătuirea unui răspuns o costă pe Lisa eforturi atît de mari, încît nu mai avu nimic de dăruit publicului din acea seară şi realizarea ei artistică fu, după cum spuse critica, „lipsită de culoare".

Apart. 3
Leopoldstrasse 4,
29 martie 1931

Dragă domnule profesor Freud,

Scrisoarea dumneavoastră a fost o mare surpriză pentru mine şi mi-a făcut o plăcere dureroasă. Plăcerea, pentru că am primit ştiri de la cineva căruia îi datorez atît de mult. Suferinţă, pentru că am fost silită să scormonesc prin cenuşa unui foc mort. Nu că aş regreta asta; a fost un efort salutar.

Îmi pare rău să aflu de starea proastă a sănătăţii dumneavoastră. Am convingerea că eforturile medicului dumneavoastră vă vor aduce o restabilire completă. Lumea are prea multă nevoie de dumneavoastră pentru ca să vă lase să „decădeţi paşnic", şi cu atît mai puţin să suferiţi. Aţi fost atît de bun să vă interesaţi de sănătatea mea şi a mătuşii mele. Mătuşa Magda suferă mult de pe urma reumatismului, dar rămîne bine dispusă şi vioaie, iar eu însămi sînt sănătoasă. Anul trecut nu a fost, din nefericire, unul bun în alte privinţe. Prietena mea din Petersburg, doamna Kedrova (Madame R.) a murit iarna trecută, lăsînd un soţ şi un fiu de paisprezece ani (finul meu pe care nu l-am văzut niciodată). O altă prietenă apropiată a murit la naştere. Mă gîndesc la aceşti copii rămaşi fără mamă; şi citind *Frau Anna G.* mi-am amintit de tragedia din familia dumneavoastră. Sper că nepoţii dumneavoastră sînt bine. Trebuie să fi crescut mult. La vremea aceea am avut sentimentul îngrozitor că unul dintre ei nu avea să supravieţuiască multă vreme mamei sale. Vă rog să-mi alungaţi temerile asigurîndu-mă că nu a fost aşa. Sînt convinsă că a fost un produs al imaginaţiei mele bolnăvicioase, atît de agitată la vremea aceea. Vă rog să transmiteţi salutările mele respectuoase soţiei dumneavoastră şi Annei, şi să-i amintiţi cumnatei dumneavoastră de mine. Cînd am întîlnit-o atunci, scurtă vreme, la Gastein, am avut simţămîntul că am fi putut fi bune prietene dacă am fi avut şansa să ne fi cunoscut mai bine.

Citind studiul dumneavoastră, atît de frumos scris şi atît de înţelept conceput, am fost mai emoţionată decît pot spune. Dar nu cred că e nevoie să mai spun asta. A fost ca şi cînd aş fi citit povestea vieţii unei surori mai mici care e moartă – în care pot vedea o asemănare de familie, dar şi mari deosebiri; caracteristici şi acţiuni care nu ar fi putut fi niciodată ale mele. Nu vreau să par critică; dumneavoastră aţi văzut ce v-am îngăduit eu să vedeţi; nu – cu mult mai mult decît atît, pătrunzînd cu mult mai profund în mine decît a făcut-o altcineva vreodată. Nu a fost vina dumneavoastră că v-am părut incapabilă să spun

adevărul, sau să-i fac față. O pot face acum, mai ales datorită dumneavoastră.

Ca să răspund cererii dumneavoastră imediate: firește că nu pot avea nici un fel de obiecție față de publicarea studiului de caz. Voi fi onorată. Cît despre scrierile mele rușinoase – sau să le spun nerușinate? – ... ce aș putea spune, dacă le considerați necesare? Am simțit că roșesc toată recitindu-le. Crezusem și sperasem că au fost de multă vreme distruse. Cu siguranță că nu pot fi publicate? Dar presupun că trebuie incluse pentru a da sens studiului? Asemenea aiureli obscene – cum de le-am putut scrie tocmai eu? Nu v-am spus că atunci la Gastein eram stăpînită de o adevărată febră de dorințe fizice. Da, așa bolnavă cum eram – sau poate pentru că eram bolnavă. Un chelner foarte tînăr și impertinent, trecînd pe lîngă mine pe scară, m-a atins într-un chip foarte intim și apoi mi-a aruncat o privire nerușinată și sfidătoare, ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic. Mi-a amintit de fiul dumneavoastră (cel din fotografie). Oricum, tot restul timpului cît am stat acolo, am avut cele mai fabuloase fantezii în legătură cu acest tînăr chelner. Nu știu cum se potrivește el cu homosexualitatea mea, dar știți că eu nu am acceptat niciodată acest punct de vedere.

Trebuie să mărturisesc că am scris de fapt versurile acelea – „lucrurile acelea triviale" cum le numiți atît de exact – în timpul petrecut la Gastein. Vremea era îngrozitoare și timp de trei zile nu am putut pune piciorul afară, din cauza unei furtuni de zăpadă. Nu puteam face nimic altceva decît să mănînc (ceea ce făceam ca o posedată), să citesc, să-i studiez pe ceilalți clienți ai hotelului și să-mi continuu fanteziile cu privire la chelnerul de care v-am vorbit. Maiorul englez îmi dăduse ideea să încerc să scriu poezie. Mi-a arătat într-o zi un poem pe care tocmai îl compusese, despre zilele de școală, cînd stătea întins într-o vacanță de vară cu o ființă iubită (al cărei sex rămîne nesigur) într-un parc englezesc, sub un anume prun. Era un poem sentimental și nereușit. Mi-am spus că nu puteam scrie mai prost, și în plus mi-a plăcut întotdeauna să scriu versuri. Niciodată cu succes, bineînțeles. Am vrut să fiu șocantă; sau

mai bine zis voiam să fiu sinceră în ce privește simțămintele mele complicate față de sexualitate, și de asemenea voiam ca mătușa mea să știe cum eram în realitate. Am lăsat foile scrise la vedere pe undeva și ea le-a citit. Vă puteți închipui cît a fost de îngrozită.

Așa că atunci cînd mi-ați propus să scriu, m-am gîndit să vă pun la încercare cu aceste versuri. Le-am copiat deci pe partitura mea la *Don Giovanni.* Nu știu de ce am făcut-o. Asta vă arată că eram cu adevărat nebună. Cînd mi-ați cerut să încerc să le interpretez, m-am gîndit să reiau textul la persoana a treia, să văd dacă mă ajută să le înțeleg mai bine. Dar nu m-a ajutat. Era nevoie de dumneavoastră ca să faceți asta; și mi se pare remarcabil felul în care ați înțeles tot mai profund elucubrațiile astea, în anii care au trecut de atunci. Analiza dumneavoastră (pîntecele matern și așa mai departe) mi se pare profund adevărată, deși mult prea îngăduitoare față de vulgaritatea brutală a textului.

Corsetul ca reprezentînd ipocrizia – da! Dar de asemenea restricțiile impuse de codul manierelor, de tradiții, moralitate, artă. În revelațiile mele indecente mă simt ca și cum m-aș înfățișa în fața dumneavoastră fără protecția corsetului, și roșesc.

Îmi pare rău că nu v-am spus că scrisesem deja *Don Giovanni.* Nu-mi închipui că e important. Dar sînt și alte minciuni, importante, și m-am hotărît să vă vorbesc despre ele, căci s-ar putea să considerați că studiul de caz are nevoie să fie modificat – sau chiar abandonat. Nu v-aș condamna dacă m-ați detesta pentru toate minciunile și jumătățile de adevăr pe care vi le-am spus.

Ați avut dreptate să credeți că amintirea mea despre pavilionul de vară a fost un paravan pentru altceva. (Deși incidentul din pavilionul de vară s-a petrecut și el.) Într-un anumit moment în perioada copilăriei mele am urcat pe iahtul tatălui meu într-un moment cînd nu ar fi trebuit să o fac și i-am găsit acolo pe mama, pe mătușa și pe unchiul meu, toți trei complet goi. A fost un asemenea șoc, încît am avut impresia că vedeam fața

mamei (sau poate a mătușii) răsfrîntă într-o oglindă; dar nu, erau amîndouă acolo. Mi s-a părut că mama (sau poate mătușa) era îngenuncheată în rugăciune; unchiul meu îngenuncheat și el în spatele ei. În mod cît se poate de evident, era un act sexual *a tergo*. Puteți fi sigur că nu am stat să mă încredințez atunci... După toate aparențele, aveam trei ani cînd s-a întîmplat lucrul acesta.

Toate astea mi-au revenit în minte acum vreo cinci ani, după o discuție foarte tensionată cu mătușa Magda. Aflasem de la fratele meu Iuri (de la Detroit) că tata murise. Dăduse faliment și își pierduse și casa, firește, și trăia o viață singuratică într-o singură cameră. Nu aș putea spune că am suferit aflînd de moartea lui, însă știrea m-a impresionat, și m-am hotărît să clarific situația cu mătușa mea. Sărmana de ea, era sfîșiată de remușcări. Era evident că voia, undeva în adîncul ei, să își spele conștiința de singurul lucru urît pe care-l săvîrșise vreodată. A mărturisit că, de două sau trei ori la Odesa, ea și mama mea se culcaseră cu unchiul meu. Nu putea explica faptul că îngăduise să se întîmple așa ceva, decît spunînd că o femeie trebuie să facă multe pentru a-i face plăcere soțului ei; și pot înțelege asta. Se pare că mama și tatăl meu avuseseră multă vreme o căsătorie albă. Unchiul meu a convins-o pe mătușa Magda că ar fi fost inofensiv și chiar o faptă bună... Oricum, lucrul s-a întîmplat; dar ea a fost extrem de nefericită din cauza asta; iar cînd eu am dat buzna orbește peste ei, atunci a fost scuza perfectă pentru a pune capăt obiceiului. Au nădăjduit cu toții că eram prea tînără pentru a înțelege.

După aceasta, mătușa mea a sperat că le venise tuturor mintea la cap. S-a spovedit (cred) și a nădăjduit că întreaga rușinoasă poveste era de domeniul trecutului. Nu știuse nici un moment că ceilalți doi continuaseră să se vadă – făcînd chiar eforturi cu totul deosebite ca să se întîlnească în timpul lunilor de iarnă; și că trebuie să fi fost vorba nu doar de o simplă atracție fizică, ci de o dragoste adevărată între ei. Descoperise adevărul doar cînd îi bătuse un polițist la ușă, sperînd să găsească un fiu sau o fiică – pentru că, potrivit registrului hote-

lului din Budapesta, atît ea cît şi unchiul meu muriseră în incendiu... Avusesem dreptate, apropo – unchiul Franz era la o conferinţă pedagogică... Trupurile fuseseră carbonizate, încît erau de nerecunoscut. Numai după ce i-au fost arătate bijuterii aparţinînd femeii moarte în incendiu, mătuşa Magda a recunoscut obiectele aparţinînd surorii sale. Şi trebuise să-i trimită o telegramă tatălui meu. Vă puteţi închipui... Dacă nu aş fi iertat-o pentru episoadele sordide de acasă, ar fi trebuit să o iert cînd am aflat prin ce coşmar trecuse. Un alt gînd care o chinuise fusese că poate acel „trio" al lor nici nu constituise începutul; că poate de fapt ceilalţi doi rîseseră pur şi simplu de ea. E un lucru pe care nu-l vom şti niciodată.

Mătuşa mea este convinsă că va ajunge în iad pentru rolul ei în această tragedie, deşi eu am făcut tot ce am putut ca s-o conving că toţi facem lucruri oribile, dar că putem fi iertaţi. Firește, atunci cînd a murit tata şi s-au descoperit toate, ea a trăit simţăminte de vinovăţie îngrozitoare pentru felul în care îl înşelaseră toţi trei. Şi eu, la rîndul meu, trebuie să cer iertare tatălui meu. Nu am fost de loc cinstită faţă de el în analiza pe care am făcut-o faptelor. Dacă a existat într-adevăr o relaţie proastă între noi, o mare parte din vină mi-a aparţinut. Vedeţi, cred că eu am ştiut chiar de atunci (nu mă întrebaţi cum) că moartea mamei mele avusese ceva de a face cu scena la care asistasem la bordul iahtului; şi sînt sigură că – în modul lipsit de logică al copiilor – l-am condamnat pe el pentru că nu fusese acolo. L-am blamat pentru moartea mamei mele. Şi am avut dreptate, în măsura în care, dacă el ar fi petrecut mai mult timp cu noi, poate că nu s-ar fi întîmplat nimic din toate acestea. Ceea ce, apropo, nu se întîmplase numai din cauza afacerilor; făcea parte şi din Bund, partidul democratic evreiesc. Avea multe pe cap. Ar fi trebuit să fiu mai tolerantă.

Recunosc de asemenea că sînt vinovată de a-l fi calomniat pe Alexei (A.). Sfîrşitul acela de săptămînă petrecut pe iaht în Golful Finic – a fost într-adevăr un sfîrşit de săptămînă splendid; cu excepţia unor discuţii despre violenţă. A fost prima dată cînd m-am culcat cu el şi, pentru mine cel puţin, a fost un

lucru minunat. Am halucinat puţin – „incendiul" – dar asta n-a fost nimic în comparaţie cu bucuria de a fi una cu bărbatul pe care-l iubeam. Incidentul pe care l-am descris nu a avut loc. Alexei era foarte corect, chiar puritan, în ce priveşte sexul. Era întru totul capabil să împuşte oameni sau să-i arunce în aer – şi e evident că a şi făcut asta de multe ori de atunci încoace – dar nu să facă dragoste cu o altă femeie în prezenţa mea. Era foarte atent să nu permită sentimentelor să se amestece cu devotamentul său faţă de cauză; de fapt, ca să fiu sinceră, am fi fost amanţi cu mult mai devreme dacă lucrurile ar fi depins de mine. Sînt sigură că a suferit pentru că a trebuit să mă părăsească, dar el considera căsătoria şi existenţa unui copil ca ameninţînd să-i distrugă misiunea în viaţă. Tînăra împreună cu care a părăsit Petersburgul era mai mult un camarad, cred, decît orice altceva. Probabil că se potrivea cu el – eu eram o fire prea emotivă, prea frivolă, pentru a putea fi tovarăşa unui revoluţionar.

Dar să ne întoarcem la acest sfîrşit de săptămînă de pe iaht... După ce am făcut dragoste, *cred* că m-am trezit în mijlocul nopţii (dar în cabina noastră era încă lumină), şi mi-am văzut faţa în oglinda dulapului. *Cred* că trebuie să-mi fi reamintit atunci scena din copilărie cu unchiul şi cele două surori gemene. Probabil că atunci cînd m-aţi întrebat despre un act sexual *a tergo, mi-am amintit că îmi amintisem,* şi am confundat cele două iahturi. E singurul fel în care îmi pot explica, sau scuza, minciunile grosolane. Nici măcar nu sînt sigură că ştiam că mint. Eram atît de furioasă pe Alexei pentru că renunţase la ceea ce fusese între noi, că voiam să-l acuz de un lucru grosolan şi îngrozitor. Îmi pare rău. Cum am spus, cred că eram incapabilă să spun adevărul. Mă puteam lăsa foarte uşor împinsă tot mai departe pe tărîmul imaginaţiei. Sînt sigură că mi-a făcut plăcere ideea că am fugit înot de pe iaht.

Nici măcar nu mi-a pîrlit părul cu ţigara. Văzusem peste umăr scăpărarea chibritului dumneavoastră şi mi-am amintit sunetul părului sfîrîind, dar asta nu fusese pe iaht cu Alexei, ci mai înainte, la Odesa, cînd fusesem „capturată" de marinari. A

fost ceva mai urît şi mai înfricoşător decît v-am lăsat să credeţi. Nu erau marinari de pe *Potemkin,* cum cred că am spus, ci de pe un vas care adusese grîu pentru tatăl meu. M-au recunoscut pe stradă ca fiind fiica lui şi m-au silit să mă întorc la navă împreună cu ei. Dăduseră foc şi devastaseră prin oraş, şi băuseră; erau de nestăpînit. Am crezut că aveau de gînd să mă omoare. Vedeam, de pe punte, docurile incendiate care ne despărţeau de apă (asta cred că e hotelul arzînd). N-au spus că mama ar fi fost o femeie de moravuri uşoare – aşa cum aţi intuit, am inventat detaliile astea. Nu, m-au insultat pentru că eram evreică. Pînă atunci nu mă gîndisem că ar fi fost ceva rău să fii evreu. La vremea aceea erau multe resentimente antisemite în Rusia, ca şi simţăminte revoluţionare. Exista chiar şi o organizaţie dezgustătoare care propovăduia exterminarea evreilor ca rasă. Tata îmi dăduse să citesc unul dintre manifestele lor, parte a „educaţiei" mele ca membră a unui grup persecutat. Dar toate acestea le-am aflat mai tîrziu, după botezul de pe vas. Marinarii îl considerau pe tata un exploatator murdar (şi poate şi eu), şi habar nu aveau că din punct de vedere politic el era de partea lor. M-au scuipat, au ameninţat că-mi vor arde sînii cu ţigările, au folosit un limbaj obscen pe care nu-l mai auzisem niciodată. M-au silit să săvîrşesc acte sexuale orale cu ei, spunînd că nu eram bună, ca evreică împuţită ce eram, decît de... Dar puteţi ghici singur expresia pe care au folosit-o.

Pînă la urmă mi-au dat drumul. Dar începînd de atunci nu mi-a mai venit uşor să-mi recunosc sîngele de evreică. M-am străduit din răsputeri să îl ascund; şi cred că asta ar putea fi una din cauzele evaziunilor şi minciunilor mele – din tinereţe; şi mai ales faţă de dumneavoastră, domnule profesor. Pentru că ştiam că sînteţi evreu, bineînţeles, şi mi se părea ruşinos să-mi fie ruşine. Cred că acesta a fost lucrul cel mai important pe care vi l-am ascuns. Am încercat să vă ofer cîteva indicii în „jurnal".

Tata a fost foarte bun cu mine după acel episod; dar şi de data asta tot el era vinovat, în ochii mei, pentru că era evreu. Ceea ce mă descumpănea cu totul, ceea ce găseam insuportabil

– şi asta încă nu pot înţelege; poate că mă puteţi ajuta dumneavoastră – era că, privind îndărăt spre acele evenimente înfiorătoare, le găseam excitante. Spuneţi că am răspuns la toate întrebările privind masturbarea ca şi cînd aş fi fost Sfînta Fecioară. Da, aveaţi perfectă dreptate să bănuiţi că nu spuneam adevărul. Sigur e că nu m-am purtat ca Sfînta Fecioară; cel puţin nu după întîmplarea de pe vas – sincer, nu-mi pot aminti nimic mai devreme în viaţa mea. Stăteam întinsă în pat şi îmi repetam cuvintele pe care le folosiseră ei, retrăind în închipuire ceea ce mă siliseră să fac. Pentru o fată „pură" cum eram eu, educată de doica mea catolică, potrivit căreia carnea este păcătoasă, reacţia mea era mai oribilă decît evenimentul însuşi. Poate din cauza asta am ajuns să mă îmbolnăvesc de „astm" nu la multă vreme după aceea. Cred că îmi amintesc că am citit într-una din istoriile unui caz al dumneavoastră că simptomele de infecţie în gît şi altele asemenea izvorăsc din vinovăţia stîrnită de astfel de acte.

Mi-am revărsat simţămintele şi fanteziile complicate – chiar de pe atunci! – în nişte poeme teribil de proaste şi un jurnal personal. Într-o zi am surprins-o pe camerista noastră japoneză citindu-mi jurnalul. Nu ştiu care dintre noi două a fost mai ruşinată. De fapt aşa ne-am trezit amînouă împreună în pat, sărutîndu-ne. Aha! veţi spune, exact cum am afirmat dintotdeauna! Recunoaşte şi ea acum! Dar nu e adolescenţa o epocă de experimentări? Totul a fost absolut inocent, şi nu s-a repetat niciodată, nici cu ea şi nici cu altcineva. Eram amîndouă singure şi dornice de afecţiune. Cred de asemenea – în baza celor pe care le-am învăţat de la dumneavoastră – că încercam să mă apropii mai mult de tatăl meu, fie şi printr-un intermediar. Vedeţi, era foarte limpede (de fapt ea a şi recunoscut asta) că una dintre funcţiile ei era să aibă grijă de nevoile lui fizice, din cînd în cînd. Nu era singura care făcea aceasta. Cred că aproape toate celelalte, începînd cu menajera, avuseseră o „misiune" în acest sens. Era un bărbat încîntător şi prezentabil, şi firesţe exercita o putere nelimitată. Sonia, guvernanta mea, a lipsit o vreme în condiţii foarte suspecte şi

sînt sigură că el îi aranjase un avort. Însă japoneza aceasta, foarte drăguță de altfel, era favorita lui în acea perioadă. (S-a întors acasă la scurtă vreme după ce am plecat eu la Petersburg.) Făcînd-o să mă sărute atunci, fără îndoială că „îl atingeam" pe el și în același timp îl pedepseam în felul acesta pentru că mă neglijase.

Îmi dau seama că pot lăsa impresia că retractez ceea ce am spus înainte. Tata a încercat cît a putut el mai bine să stabilească o legătură cu mine; era generos cu banii și evita cît se poate de scrupulos să-l favorizeze pe fratele meu. Dar am simțit permanent că era o luptă în el, o chestiune de *datorie*. Poate că se temea de femei și era mai mulțumit cu legăturile ocazionale. Trebuie să fi fost un bărbat în stare de pasiuni, altminteri nu s-ar fi căsătorit niciodată cu mama, împotriva tuturor impedimentelor. Însă îmi închipui că a ajuns să regrete că cedase în fața unor asemenea emoții. Cînd l-am cunoscut eu părea rece și calculat, aruncîndu-se cu întreaga sa energie în afaceri și – în mare taină – în întrigile politice în interesul Bund-ului. După episodul cu vaporul și marinarii, cred că și-a dat seama că mă „pierduse" și a făcut un efort special să fie cît mai drăguț cu mine. M-a luat chiar cu el într-o vacanță la schi în Caucaz. A fost un dezastru, pentru că am simțit că regreta fiecare moment pe care-l petrecea departe de munca lui. Însă acum începusem deja să-l condam pentru vina îngrozitoare de a fi evreică. Am fost amîndoi nesfîrșit de ușurați să ne întoarcem acasă.

Ajung acum la soțul meu. El și întreaga lui familie erau oribil de antisemiți. Într-o măsură mult mai mare decît v-am lăsat să credeți. E adevărat, nu cred că era o excepție în privința aceasta – dar pentru el literalmente orice se întîmpla, se întîmpla din vina evreilor. În orice altă privință era un om foarte plăcut și bun la inimă, și țineam extrem de mult la el. Nu am mințit în această direcție. Dar, înțelegeți, pe atunci trăiam o minciună. El spunea că mă iubește; dar dacă ar fi știut că am sînge evreiesc m-ar fi urît. Ori de cîte ori spunea „Te iubesc" eu înțelegeam „Te urăsc". Nu aș fi putut continua. M-a costat

enorm, totuşi, căci în multe privinţe eram foarte potriviţi şi voiam să mă stabilesc şi să-mi întemeiez o familie.

Ajung astfel la seara cînd mi-am adus aminte de incidentul din pavilionul de vară, şi poate şi alte incidente. Cîteva clipe atunci am fost plină de fericire! Înţelegeţi? Eram deodată convinsă că tatăl meu nu era tatăl meu, că nu eram evreică şi că aş fi putut trăi împreună cu soţul meu şi rămîne însărcinată, cu conştiinţa liniştită! Însă, bineînţeles, nu am rezistat faptului că mă simţeam bucuroasă că mama mea era o adulterină şi că ar fi fost în stare să mă înfăţişeze soţului ei ca fiind copilul lui – atît de indescriptibil de sordidă şi imorală. Să te bucuri de asemenea lucruri! Şi astfel, aşa cum ştiţi şi dumneavoastră, am „îngropat" conştiinţa acestui fapt.

Pentru că a venit vorba, pot să vă spun că am obţinut anularea căsătoriei. Am auzit că s-a recăsătorit şi s-a mutat la München după război.

Vedeţi acum că despărţirea noastră a avut foarte puţin de a face cu problemele sexuale. Întotdeauna mi-a fost greu să cunosc aşa cum ar fi trebuit voluptatea, ştiind că erau alţi oameni care sufereau „pe cealaltă pantă a dealului". Şi există întotdeauna asemenea oameni. Nu-mi pot explica halucinaţiile mele; dar ştiu că ele erau distincte, într-un anume fel, de plăcere (pe care continuam să o simt). La fel a fost şi cu Alexei; şi trebuie să vă mărturisesc şi că am „făcut experienţa" cu unul dintre instrumentiştii din orchestra operei, nu multă vreme după ce soţul meu plecase în armată, şi am simţit aceleaşi lucruri şi cu el (deşi firește plăcerea a fost extrem de superficială, şi marcată de vinovăţie). Nu am minţit cînd am spus că halucinaţiile erau legate de frica de a nu rămîne însărcinată. Dacă am dreptate, ar trebui acum să fi scăpat de pericol, ca să spun aşa, pentru că am început să sar peste cicluri – poate cam devreme... În orice caz, nu se mai pune problema să verific.

Nu-mi pot explica nici durerile. (Au revenit din cînd în cînd.) Încă mai cred că sînt de natură organică, în cine ştie ce fel anume; şi continuu să mă aştept, de fiecare dată cînd consult

un doctor, să mi se spună că am suferit de vreo boală exotică la sîn şi la ovar în toţi aceşti cincisprezece ani! „Astmul" meu de la vîrsta de cincisprezece ani poate să fi fost de natură isterică, în privinţa asta sînt de acord cu dumneavoastră; dar nu cred că restul tulburărilor au fost la fel. Să luăm lucrurile de la început încă o dată. Mi-am pierdut mama cînd aveam cinci ani. A fost un lucru îngrozitor; dar, cum spuneţi dumneavoastră, pretutindeni există orfani. A murit în împrejurări oribil de imorale – şi într-un fel cît se poate de dureros. Da, dar aş fi putut să mă împac cu o asemenea idee. Există oare vreo familie care să nu-şi aibă taina ei? Sincer pot spune că nu am dorit întotdeauna să vorbesc despre trecut; eram mai interesată de cele ce mi se întîmplau în momentul respectiv şi cele ce mi se puteau întîmpla în viitor. Într-un fel, dumneavoastră mi-aţi provocat fascinaţia faţă de păcatul mamei mele, şi vă voi fi veşnic recunoscătoare pentru că mi-aţi oferit prilejul să scormonesc în trecut. Dar nu cred nici un singur moment că asta a avut ceva de a face cu faptul că ajunsesem paralizată de durere. Mă făcea să mă simt nefericită, dar nu bolnavă. Şi în cele din urmă, da, e cu putinţă să existe o componentă uşor bisexuală în structura mea; dar nu e nimic neapărat sexual, sau cel puţin nimic căruia să nu fi fost în stare să-i fac faţă foarte uşor. Una peste alta, simt că viaţa mea a fost mai uşor de suportat pentru că m-am simţit apropiată de femei.

Ceea ce mă chinuie este întrebarea dacă viaţa este bună sau rea. Mă gîndesc des la scena văzută din întîmplare pe iahtul tatii. Femeia pe care o crezusem îngenucheată în rugăciune avea pe faţă o expresie crîncenă, înfricoşătoare; dar imaginea ei reflectată era liniştită şi surîzătoare. Femeia surîzătoare (cred că trebuie să fi fost mătuşa mea) îşi ţinea mîna peste sînul mamei mele (ca şi cum ar fi vrut s-o asigure că totul era bine, că pe ea lucrul acesta nu o deranja). Dar chipurile lor – cel puţin pentru mine acum – erau atît de contradictorii. Şi trebuie să fi fost contradictorii şi în sine; femeia cu grimasa fericită; şi femeia surîzătoare, tristă. Meduza şi Ceres, aşa cum spuneţi atît de bine. Poate sună nebuneşte, dar cred că ideea incestului mă

tulbură cu mult mai profund ca simbol decît ca eveniment real. Binele şi răul acuplîndu-se, ca să formeze lumea. Nu, iertaţi-mă, ajung să bat câmpii. Delirul unei fete bătrîne singuratice!

De aici, fobia oglinzilor de care am suferit scurtă vreme. A fost pe cînd citeam despre cazul „omului-lup", cu obsesia lui de necontrolat faţă de actul sexual *more ferarum*. (Nu sîntem oare atît de aproape de animale?) De altfel, l-am cunoscut. Sau mai degrabă i-am cunoscut familia, din auzite, la Odesa. Reieşea foarte limpede din detalii. Din cauza asta – dacă mi-aţi îngădui să vă cer ceva? – aş prefera să nu vă referiţi la Odesa ca fiind „oraşul lui M..." Nu va păcăli pe nimeni din cei apropiaţi, care au rămas puţini. Cei care nu-s îndeajuns de apropiaţi vor fi înşelaţi de prezentarea mea ca violoncelistă (!), şi vă mulţumesc pentru această acoperire.

Povestea omului-lup m-a urmărit ani de zile; un fel de imagine a lui Hristos în epoca noastră.

Cel puţin *acum* am fost sinceră cu dumneavoastră, şi nu pot face altceva decît să vă exprim regretele mele pentru că nu am fost sinceră cu dumeavoastră *atunci*, cînd aţi cheltuit atît de mult din timpul şi energia dumneavoastră pe o pacientă nevrednică. Mă mişcă mai mult decît pot spune conştiinţa faptului că atîta înţelepciune, răbdare şi bunătate au fost consacrate unei tinere sărmane, cu o fire atît de slabă, mincinoasă. Vă asigur că lucrul acesta nu a rămas fără roade. Înţelegerea pe care am dobîndit-o cu privire la mine însămi, atîta cît este ea, v-o datorez numai dumneavoastră.

Vă urez tot succesul în publicarea acestui studiu de caz, dacă vă veţi hotărî să o faceţi pînă la capăt. Aş prefera ca numele meu să fie omis din orice fel de negocieri. Dacă mi se cuvine vreo sumă de bani, vă rog să o donaţi unor opere de caritate.

A dumneavoastră foarte sinceră,
Lisa Erdman

Simţea o mare uşurare că mărturisise totul – tot ceea ce era relevant. Intenţionase să-i spună şi despre faptul că se culcase cu bărbatul „neimportant" în trenul dinspre Odesa spre Petersburg, prima ei experienţă sexuală şi de asemenea prima ei experienţă a halucinaţiei; dar scrisoarea ajunsese atît de lungă, şi atît de plină de minciuni îndreptate, încît i se făcuse frică. Încă una ar fi putut vărsa paharul; şi într-adevăr nu era important, n-ar fi putut spune că-i apăsase vreodată conştiinţa.

Da, era minunat că se descărcase de toate astea. Aşteptă îngrijorată un răspuns. Cînd zilele, şi apoi săptămînile, trecură fără un răspuns de la profesor, neliniştea ei deveni un fel de spaimă. Îl jignise ireparabil. Se înfuriase pe ea. Şi chiar, cum ar fi putut fi altfel? Îi merita mînia. Crizele de astm reveniră (şi sigur nu pentru că ar mai fi practicat felaţia); fu nevoită să anuleze trei angajamente artistice din motive de sănătate. Într-o dimineaţă, scăpă o tavă cu micul dejun în drumul dintre bucătărie şi dormitorul mătuşii, pentru că i se păruse că aude vocea ca de tunet a lui Freud blestemînd-o.

Suferea de coşmaruri, unul dintre care o făcuse să geamă atît de violent încît o aduse pe mătuşa ei, şontîcăind în baston, în camera ei de culcare, albă la faţă ca şi cămaşa de noapte. Se întîlnise cu un bărbat urcînd scările spre apartamentul ei. Acesta îşi scosese pălăria şi-i spusese că era omul-lup, şi venise s-o conducă la Freud. Se speriase, dar el îi vorbise foarte amabil, explicîndu-i că Freud dorea doar să revadă împreună cu ea denumirile unor locuri din manuscris, înlocuind iniţialele cu numele adevărate. Astfel că mersese cu el, dar în loc s-o conducă la Freud acasă, o dusese într-o pădure. Avea nevoie de ajutorul ei, îi spusese – arătîndu-i nişte fotografii pornografice înfăţişînd o fetiţă care spăla pe jos, îngenuncheată şi cu rochia ridicată pînă la şolduri. Acesta era singurul mod în care se putea uşura de dorinţa sexuală – privind aceste fotografii. Discutară serios chestiunea, iar el păru recunoscător pentru că îl ajutase. Se aflau pe malul unui lac, şi ea admira lebedele. Cînd se întoarse iarăşi spre bărbatul acela, el se transformase într-un lup adevărat, cu un cap de lup între pălăria şi paltonul

lung, vechi şi negru. Mîrîia arătîndu-şi colţii şi atunci ea fugi, iar el porni după ea, încercînd s-o muşte de cap. Şi chiar pe cînd fugea astfel, căutînd să-şi salveze viaţa, ştia că îşi merita soarta, din cauza acelei scrisori către Freud. Aici fusese zgîlţîită şi trezită de mătuşa Magda, în cămaşa ei de noapte albă, cu chipul la fel de înspăimîntat ca al bătrînei bunicuţe din *Scufiţa Roşie.*

Cînd în cele din urmă sosi o scrisoare, îi trebuiră mai multe ceasuri ca să-şi adune curajul să o deschidă. Îi tremurau mîinile cu care despăturea hîrtia. Şi se crispă toată de suferinţă cînd o citi (dar asta mai ales din cauza paragrafului despre nepotul lui). Şi se înroşi toată la referirea lui la scăparea din condei, disperată că nu reuşeşte să îşi amintească şi contextul. Totuşi, în general, scrisoarea era mai iertătoare decît o merita.

Berggasse 19
18 mai 1931

Dragă doamnă Erdman,

Îţi mulţumesc pentru scrisoarea dumitale din 29 martie. Am găsit-o, firește, cît se poate de interesantă; nu în ultimul rînd pentru acea alunecare de condei cînd ai scris „poate am fost" în loc de „poate că el (tatăl meu) a fost". La urma urmelor, nu este o eroare la fel de revelatoare ca cea făcută de una dintre corespondentele mele englezoaice, care mi-a scris că mă compătimeşte pentru „ovreiul care îmi creează probleme" în loc de „falca"*. De altfel aceasta e cauza întîrzierii răspunsului meu. Falca, vreau să spun. A trebuit să suport o nouă operaţie, şi mă tem că am rămas astfel în urmă cu corespondenţa.

Îmi pare bine să aflu că dumneata şi mătuşa dumitale sînteţi bine. Ca răspuns la întrebarea dumitale, micul meu nepot Heinz a murit cînd era în vîrstă de patru ani. Cu el, viaţa mea afectivă s-a încheiat.

* Eroare explicabilă în engleză: jew = evreu; jaw = falcă (n.trad.).

Să revenim la subiectul principal. Prefer să prezint studiul de caz așa cum l-am conceput, în ciuda tututor imperfecțiunilor. Intenționez, dacă ești de acord, să adaug un post scriptum, în care să fie prezentate și discutate rezervele pe care le-ai formulat. Mă voi simți obligat să subliniez că medicul trebuie să aibă încredere în pacientul său, tot așa cum pacientul trebuie să se încreadă în medic.

Îmi amintesc o formulă a lui Heraclit: „Sufletul omului este o țară îndepărtată, care nu poate fi străbătută sau explorată". Nu e întru totul adevărată, cred; dar succesul trebuie să depindă de un port accesibil deschis printre stînci.

Al dumitale foarte sincer,
Sigmund Freud

Lisa răspunse cu o scrisoare scurtă, mulțumindu-i pentru răbdarea sa și exprimîndu-și durerea față de exactitatea premoniției ei. Mărturisi că simte remușcări, ca și cum premoniția aceea ar fi fost într-un fel de vină pentru moartea copilului. Nu aștepta nici o replică la această epistolă; îl rugă chiar să nu se mai ostenească să-i răspundă. Cu toate acestea, peste cîteva zile sosi o scrisoare, de la adresa din Berggasse.

Dragă doamnă Erdman,

Nu trebuie să te necăjești în legătură cu moartea nepotului meu, care este acum departe în trecut. Fără îndoială, încă de la moartea mamei sale, el a purtat germenii bolii fatale. Experiența în domeniul psihanalizei m-a convins că telepatia există. Dacă aș putea să-mi trăiesc iarăși viața, mi-aș consacra-o studiului acestui factor. Este limpede că dumneata ești deosebit de sensibilă. Nu trebuie să lași însă asta să te tulbure în mod inutil.

De fapt, unul dintre visele dumitale din timpul tratamentului m-a convins că posezi această putere. Probabil că l-ai uitat. Potrivit notei pe care mi-am făcut-o atunci, ai visat că un bărbat şi o femeie de vîrstă mijlocie se căsătoreau într-o biserică din Budapesta; şi la mijlocul ceremoniei un bărbat din asistenţă s-a ridicat în picioare, a scos un pistol din buzunar şi s-a împuşcat. Mireasa a scos un ţipăt – era fostul ei bărbat – şi a leşinat. Cînd mi-ai povestit visul, era perfect limpede că el se referea la un eveniment tragic petrecut mai devreme în acelaşi an (1919), la Budapesta. Unul dintre colegii mei cei mai de seamă, cu practică în acest oraş, se căsătorise cu o femeie pe care o curtase timp de optsprezece ani. Ea nu voise să divorţeze atîta vreme cît fiicele ei nu erau măritate. În chiar ziua în care colegul meu o luase în căsătorie, fostul soţ se sinucisese. Sînt sigur că ştiai că eu aveam cunoştinţă de acest caz, şi că l-ai amestecat în situaţia mamei dumitale; care, sînt convins, se afla la rădăcina tulburărilor de care sufereai.

În visul acela erai şi dumneata prezentă, ca o figură „ceţoasă", consolînd-o pe femeia leşinată şi totuşi conştientă că şi mirele avea nevoie de compasiunea dumitale, într-o măsură mai mare decît s-ar fi cuvenit. Şi s-a dovedit că acel coleg al meu avusese o relaţie dubioasă cu una dintre fiicele doamnei cu care se căsătorise. Tînăra îmi fusese de fapt pacientă la un moment dat.

Ar trebui să adaug că nimeni din Viena, cu excepţia mea şi a unuia sau doi dintre colegii mei mai apropiaţi, nu cunoştea tragedia prilejuită de nunta prietenului nostru; cu siguranţă că dumneata n-ai fi putut obţine de nicăieri informaţia aceasta. Aş fi vrut să citez şi visul acesta în studiul meu, dar faptul că se aplica în chip atît de evident la experienţa colegului meu din Budapesta făcea imposibil lucrul acesta; cu atît mai mult cu cît starea sănătăţii lui nu este bună, iar el crede în existenţa forţelor telepatice.

Ţi-am povestit toate acestea doar ca să-ţi demonstrez că darul dumitale este de natură inconştientă. Nu poţi face nimic în privinţa aceasta. Nu-l poţi schimba, după cum n-ai putea să

transformi frumoasa dumitale voce într-un croncănit de corb. Aşa că nu încerca.

Îţi trimit urările mele cele mai bune.

Al dumitale foarte sincer,
Sigmund Freud

Remarcînd cît de fericită şi vioaie arăta acum nepoata sa, mătuşa Magda se întreba dacă nu era vorba de apariţia vreunui prieten. Oricare ar fi fost motivul, pentru ea era o uşurare, căci se temuse că Lisa se îndrepta spre o altă prăbuşire nervoasă.

De fapt, Lisa avea senzaţia că este foarte apropiată de Freud; mai apropiată chiar decît pe vremea cînd îl vedea aproape în fiecare zi. Tonul ultimei sale scrisori o făcuse să se simtă astfel; atît de neaşteptat de cald; făcîndu-i complimente referitoare la vocea şi înzestrările ei de natură psihică, şi încă acel compliment şi mai important de a împărtăşi cu ea taina colegului său. Era ceva ciudat în asta. Nu că ar fi bănuit că nu era adevărat; Freud era incapabil să mintă. Îşi amintea visul – cu excepţia fragmentului pe care Freud îl desprinsese de restul, parcă pentru a i-l sublinia. Ea însăşi nu-şi amintea să fi fost prezentă la tragedia nunţii din vis, ca o figură „ceţoasă" aducînd mîngîiere.

Nu era oare o modalitate pentru Freud de a-i cere ajutorul şi sprijinul, acum în bătrîneţea şi infirmitatea lui? Îşi aducea aminte de singura remarcă personală pe care o scăpase vreodată faţă de ea: o aluzie – nu mai mult decît atît — la faptul că propria sa căsnicie, pe plan fizic, se încheiase atunci cînd el avea patruzeci de ani. Nu figurase şi asta în visul ei? Freud era soţul de vîrstă mijlocie, al cărui eu mai tînăr murise deja. Avea deci nevoie de consolare „într-o măsură mai mare decît s-ar fi cuvenit" din partea tinerei femei care avea grijă în clipa aceea de mireasa leşinată... Da, asta ar fi fost, în mod evident, Anna Freud şi mama ei. Dar Lisa era „Anna" în studiul de caz... „O

relație dubioasă"... „Tînăra îmi fusese de fapt pacientă la un moment dat"...

Apela la prietenia ei; dar se temea că ea ar fi găsit necuvenită o exprimare deschisă. Poate chiar ceva mai mult decît prietenia. Dacă așa stăteau lucrurile, nu trebuia să se dea în lături de la a încerca să-l consoleze. Lisa își provocă singură, cu aceste gînduri, o stare de mare încordare, întrebîndu-se cum să răspundă apelului lui. Hotărî că cel mai bun mod era să răspundă într-un spirit de destindere amicală, referindu-se la problemele cazului discutat – și să vadă pur și simplu ce avea să se întîmple.

16 iunie 1931

Stimate domnule profesor Freud,

Am fost profund emoționată de calda și generoasa dumneavoastră scrisoare. M-a mișcat și complimentul pe care mi l-ați făcut în ce privește vocea mea – pînă cînd mi-am adus aminte că nu m-ați auzit niciodată cîntînd! Altminteri n-ați mai fi spus că e o voce frumoasă. Realitatea este că are, cu fiecare zi ce trece, tot mai multe din însușirile unui glas de corb.

Aproape că în ultima vreme nu am făcut nimic altceva decît să revăd în minte seara aceea cînd a început „isteria" mea. Îmi amintesc cîteva detalii suplimentare, pe care poate că le veți găsi utile în scrierea anexei la textul dumneavoastră. În primul rînd, eram (cum am mai spus) fericită la gîndul că ar fi fost cu putință să nu fiu evreică. Chiar faptul că „ar fi fost cu putință să nu fiu" era de ajuns să mă justifice în a mă dărui complet soțului meu, cu conștiința împăcată; și, cu voia Domnului, în a-i naște un copil. Pînă atunci fusesem tulburată de apropierea permisiei lui (aveați dreptate). Mai era mai puțin de o lună pînă atunci. În scrisorile lui, el insista să „mergem pînă la capăt". Nu-l puteam condamna; era cît se poate de firesc. Dar uram pînă și gîndul acesta. Acum însă, datorită incertitudinii care mi se

părea că ar fi existat în ce-l privea pe tatăl meu, simţeam că pot fi de acord şi i-am compus o scrisoare pasională în timp ce mă întorceam acasă de la mătuşa mea.

Dar noaptea am avut nişte coşmaruri îngrozitoare. Înţelegeţi, mai erau şi alte lucruri care mă frămîntau. Una din sarcinile lui Willi consta în a-i pune sub acuzare pe dezertori, şi el tocmai cîştigase un asemenea proces, ceea ce însemna că un sărman soldat avea să fie împuşcat. Îmi scrisese despre pledoaria strălucită prin care convinsese tribunalul – era în mod evident foarte încîntat de el însuşi. Mi se făcuse rău. Nu mai puteam pune de acord persoana lui, cum îmi apărea din acea scrisoare, cu bunătatea lui aşa cum o ţineam minte. Astfel că durerile, care au început în aceeaşi noapte, nu au fost oare rezultatul emoţiilor acestora haotice, fără a avea nimic de a face cu amintirile neplăcute refulate? (Mă pricep grozav să îmi suprim amintirile neplăcute – odată „am uitat", la o oră după ce citisem anunţul, că interpretul principal din opera în care urma să cînt era căsătorit cu cîntăreaţa principală – pe care eu o înlocuiam pentru că se îmbolnăvise pe neaşteptate. Asta doar pentru că îmi construisem o fantezie în care urma să am o minunată legătură sentimentală cu el!) Dar asemenea convenabile lapsusuri nu mă îmbolnăvesc.

Şi nu mi-a fost mai bine atunci cînd dumneavoastră m-aţi ajutat „să scormonesc" legătura aceea amoroasă a mamei mele, pur şi simplu pentru că mă incitase felul în care asta clarifica misterele? Clarificare! Anagnorisis! Cîntasem tocmai într-un oratoriu nou numit *Oedipus Rex*, puteţi să vă închipuiţi? Îmi place ideea clarificărilor. „Mai multă lumină! Mai multă lumină!" Mai multă lumină – şi mai multă iubire.

Ce credeţi? Acestea toate sînt doar nişte idei ceţoase, şi nu sînt deloc sigură de înţelesul lor.

Tragica întîmplare legată de colegul dumneavoastră o voi trata firește în modul cel mai confidenţial. În ciuda acestora toate, scrisoarea dumneavoastră pare mai plină de viaţă şi sper că aceasta înseamnă că sănătatea dumneavoastră s-a îmbunătăţit. Eu sînt bine. Mătuşa Magda e agitată, pentru că fratele

meu vine în vacanță din Statele Unite. Ea nu prea mai are o viață proprie acuma. Nu sîntem cu totul singure – avem o pisicuță pufoasă și cam poznașă. Din păcate i-a provocat mătușii o eczemă și va trebui să-i găsesc un alt cămin (pisicii, vreau să spun!). Uneori duc dorul unei companii mai stimulante. Aș da mult pentru încă una dintre discuțiile noastre din zilele de atunci, de demult. Acum mătușa mă așteaptă să facem o pasiență la două mîini. Asta mă va împiedica să mai cedez slăbiciunii mele de a scrie scrisori lungi și dezlînate.

Cu salutări din inimă,
Lisa

După ce expedie scrisoarea, trăi din nou neplăcuta dar nu nefamiliara experiență de a-și aminti, sau de a se teme că își amintea, partea cea mai îndoielnică a visului. Singura parte bună era că nu fusese și mai limpede în exprimările ei. Dar nu aștepta un răspuns, și nici nu primi vreunul.

Lisa și mătușa ei găzduiră un timp doi turiști americani cu părul cărunt, George și Natalie Morris. George deținea un post de răspundere într-o fabrică de automobile din Detroit și o ducea foarte bine. Natalie avea chiar o haină de vizon.

„Nu știu ce caută aici, în Europa, îi scrise ea lui Victor. Mă tot aștept să scoată niște steguțe americane și să înceapă să le fluture, plimbîndu-se pe străzi. Am o prietenă din New York care a făcut cunoștință cu ei și care a fost neplăcut impresionată de accentul lor american grosolan. Duc dorul paharelor cu lapte bătut de la băcănia lor din colțul străzii. Spun că nu înțeleg cum de putem trăi într-un apartament atît de mic și de înghesuit (s-a mai micșorat de cînd au fost aici împreună cu copiii lor, după război!). Le e grozav de frică să nu se îmbolnăvească de dizenterie. Natalie nu găsește nicăieri un coafor să-și facă permanent și să-și vopsească părul. George purică în zadar paginile externe ale ziarelor, după rezultatele din baseball. El și

cu mine nu avem nimic în comun, nici măcar amintirile. Parcă am trăit în peisaje diferite. Cum de am ieşit dintr-un acelaşi pîntec? Nu m-am putut convinge să-i sărut la sosire, în gară, obrazul albăstrit de barba de peste noapte, aşa că ne-am mulţumit să ne strîngem mîinile. *Meine Bruder*! Citesc *Infernul* ca să-mi ridic moralul. Firește, pentru pentru mătuşa Magda e distractiv. Pentru ea, el e încă micul ei nepot Iuri, o altă fiinţă cu care poate să stea de vorbă."

După două săptămîni de asemenea vizită infernală, Lisa înţelese de ce veniseră. Copiii îşi luaseră zborul din cuib, iar George se simţea părăsit şi golaş, secătuit şi uscat, ajuns la menopauză. Voia ca Lisa şi mătuşa sa să se întoarcă împreună cu ei în Statele Unite. Le făcuse deja rost de vizele de intrare. Lisa ar fi putut da lecţii de muzică; erau nenumărate ocazii. George formulă această propunere într-o seară la masă, şi Natalie îşi adăugă propriile eforturi de convingere. Ar fi vrut mult să-şi aducă părinţii de la Moscova, dar nu era posibil.

Lisa respinse direct propunerea. Dar mătuşa Magda fusese emoţionată de invitaţie şi promise că se va gîndi. În cele din urmă, după multe discuţii lacrimogene cu nepoata sa, acceptă. Avea să fie o sfîşiere teribilă să le părăsească, pe Lisa şi Viena. Dar, în fond, acum, abia dacă mai vedea ceva din cea de a doua; doar privelişte de la fereastră, căci scările reprezentau un efort care-i depăşea puterile. Din cercul ei de prietene, cele mai multe văduve sau fete bătrîne, „unele nu mai erau, şi altele plecaseră şi mai departe..." – inclusiv cea mai bună prietenă a ei, profesoara de canto a Lisei, care emigrase împreună cu copiii în America. Scria cu multă căldură despre ospitalitatea americanilor.

George şi Natalie îi puteau oferi o cameră plăcută la parter şi o maşină cu care să iasă la plimbare. Dispuneau de bani ca să-i asigure cea mai bună îngrijire medicală, şi o asistentă dacă şi cînd avea să simtă nevoia. Dacă ea pleca, avea să fie mai bine şi pentru Lisa, îi spuse. Era tot mai mult o povară pentru ea (era adevărat, deşi ea negă asta). Lisa nu se mai putea aştepta să mai cîştige la fel de bine prea mult de acum încolo, şi atunci ce avea

să se întîmple cu ele? Rămasă singură, Lisa va putea să se întreţină din lecţii la conservator, poate.

La drept vorbind, hotărîrea fusese deja luată, deşi atît de mătuşa Magda, cît şi nepoata vărsaseră lacrimi amare. „Era amuzant să priveşti faţa fratelui meu, îi scrise iarăşi Lisa lui Victor. Sînt sigură că asta speraseră de fapt. Pe mine nu mă simpatizează mai mult decît îi simpatizez eu pe ei, dar pe mătuşa Magda pot să o trateze ca pe un animal de casă, ca pe o bătrînică interesantă din Europa, pe care o pot scoate să o arate prietenilor. Au promis chiar să-i cumpere un pian cu coadă, ca să organizeze seri culturale vieneze. Deci, scumpul de George îşi caută şi el mama.

Lisa asistă la îmbarcarea în tren a mătuşii, asemenea unui *object d'art* scump pe care familia Morris îl achiziţionase în vacanţă. Lisa şi mătuşa ei nu avură curajul să se privească în ochi, căci amîndouă ştiau că nu aveau să se mai vadă niciodată. Un alt strat de epidermă fusese acum lăsat la o parte, iar apartamentul era dintr-o dată foarte mare şi pustiu. Lisa petrecea tot mai multă vreme în casă, pe măsură ce angajamentele continuau să se rărească. Se interesă de elevi la conservator. De cînd cu după-amiezile pe care le petrecuse cu Lucia la Milano se gîndise că i-ar plăcea să dea lecţii, şi s-ar fi putut chiar să aibă talent pentru aşa ceva. Dar anii zadarnici şi goi i se întindeau înainte.

Apoi, în primăvara anului 1934, Victor îi scrise de la Kiev ca să-i spună că lucrurile mergeau mult mai bine. Anii de recolte proaste se încheiaseră. Oamenii aveau de ajuns de mîncare. I se ceruse să pună în scenă *Boris Godunov,* şi avea să condiţioneze acceptarea ofertei de invitare a Lisei ca să cînte rolul Marinei. Jinduia s-o revadă. De fapt, acum că putea s-o invite cu conştiinţa împăcată, dorea să o ceară în căsătorie. Nu era un gest impulsiv; se gîndise mult la asta. Se simţise mult mai bine cu ea, în cele două săptămîni petrecute la Milano, decît se simţise vreodată cu altă femeie, cu excepţia Verei şi a primei sale soţii. Era sigur că aceasta ar fi fost şi dorinţa Verei. Nu-i ceruse oare să aibă grijă de el în locul ei? Micuţul Kolia

începea să se sălbăticească şi avea mare nevoie de o mamă adevărată. Mama lui Victor îşi dăduse toată osteneala, dar era bătrînă şi dorea să-şi petreacă anii din urmă acasă la ea, în satul unde se născuse şi trăise toată viaţa. Îi era dor de casă, aşa cum pot să simtă asta numai cei mai tineri şi cei foarte bătrîni. Dar nu ar fi vrut ca Lisa să creadă vreun moment că o cerea de nevastă doar din considerente practice. Simţea că se apropiaseră unul de altul prin anii de coresponenţă; dar şi el îmbătrînea, iar viaţa era prea scurtă ca să o trăiască prin scrisori... Dacă ea se putea hotărî să se mărite cu un bărbat care se apropia de senilitate, el avea să fie copleşit de bucurie.

Lisa strînse laolaltă, înghesuindu-le într-o singură zi, toate experienţele nevrotice, halucinatorii, prin care trecuse în viaţa ei. Umbla ca într-un vis – se trezise în dormitor ţinînd în mînă o cană cu apă cu care voise să intre în bucătărie; turnă lapte într-o sită pe care o luase drept cratiţă. Nu ştia ce să facă; şi nu avea pe nimeni s-o ajute să ia o hotărîre, nimeni de care să se simtă îndeajuns de apropiată şi cu care să poată sta de vorbă. Ar fi avut toate motivele să spună da. Ţinea la Victor şi îl admira. Inima îi era plină de dragoste şi de compătimire pentru băieţelul rămas fără mamă. Propria ei viaţă, în ciuda multor cunoştinţe şi a cîtorva prieteni nu destul de apropiaţi, era tot mai singuratică.

De asemenea, în oraş începuseră actele de violenţă. Timp de cîteva zile se auziră împuşcături şi avu impresia că se afla din nou la Odesa, la începutul secolului. Ştirile politice de pretutindeni erau îngrozitoare şi se părea că ce era mai rău urma să întîmple abia de acum înainte.

Timp de trei nopţi la rînd visă copii şi consideră că era un semn că trebuia să se ducă să-i fie mamă băieţelului Verei. Dar avea să ştie oare cum? Şi îl iubea pe Victor îndeajuns pentru aşa ceva? Sigur, nu-l iubea aşa cum îl iubise pe Alexei, sau chiar pe soţul ei. Şi totuşi, pe cînd îi recitea iarăşi şi iarăşi scrisoarea, începea să-l iubească tot mai mult, şi inima începea să-i zvîcnească.

Amînă răspunsul de la o zi la alta şi de la o săptămînă la alta. Se îmbolnăvi de nehotărîre, şi îi era rău în fiecare clipă

peste zi – şi cea mai mare parte a nopţii. Apoi mintea i se opri literalmente, şi nu mai fu în stare nici măcar să gîndească. O întreagă după-amiază rămase într-o biserică, dar nu ieşi de acolo mai aproape de a fi găsit răspunsul. Durerile îi reveniră în forţă, abia mai putea respira. Nu mai mînca. Se gîndise chiar, incoerent, să se ducă la Berggasse, să bată la uşa lui Freud şi să i se arunce la picioare. Avea să-i adreseze o întrebare oarecare, irelevantă, şi după cum avea el să-i răspundă „da" sau „nu" avea să-şi formuleze şi ea răspunsul către Victor.

Într-o dimineaţă luă partitura la *Evgheni Oneghin* de pe bancheta uzată a pianului şi cîntă cîteva pasaje din ea. Apoi, pentru că avea prea mult timp liber la dispoziţie, începu să-şi formuleze răspunsul sub forma scrisorii Tatianei către Oneghin. Îşi spuse că avea să lase rimele să o conducă spre hotărîrea corectă. După ce scrise, şi tăie, toată ziua, ajunse la acest rezultat, imediat după ce bătuse miezul nopţii...

De parcă aş fi copil – iar tremur toată;
şi tocul iar nu mi-l mai stăpînesc.
Tot astfel se pierdea şi Tania odată;
Şi nici eu gîndurile nu mi le mai deslușesc.

Şi doar în asta îi mai semăn ei,
ei, Tatianei de altădată – îmi arde acuma pieptul,
de-o singură văpaie, şi mi-s ochii grei,
şi n-am odihnă. Ţu – ştiu – te căieşti de-a dreptul
că mi-ai scris astfel, de-acele şoapte,
care atît mă chinuie de atunci, zi şi noapte.

Zi şi noapte!
De ce m-ai mai stîrnit astfel! Îmi era
inima potolită, focul se stingea mocnit,
şi tot mi se părea, de-atunci mi se părea
că patima nevrednică mi s-ar fi ostoit.
Aş fi rămas să mor aşa, mulţumită.
Acum e prea tîrziu să-mi mai deprind
altminteri inima – să mă mai cuprind
de graba de odinioară a Tatianei – s-ascult iar şoapte
de dragoste alăturea de tine. Acum ştiu,

Acum e prea tîrziu!
În carte aici, bătrîna doică este, şi nu Tatiana,
cea care stă s-asculte şoapte de demult,
neştiutoarea, atît de plicticoasa *niana*,
care-a uitat cuvîntul dragostei de mult.
E un cuvînt de mult înstrăinat. Şi ştiu
că mi-a fost mai uşor să-l uit, decît să-l mai păstrez
În amintirea asta stearpă. Poate mai visez
că-l mai aud şoptind, şi mă înspăimînt,
în inima asta care-mi zace în trup ca-n mormînt;
E adevărat că acuma spaimele parc-ar mai vrea
să mi se potolească – de cînd am trecut,
şi eu, poate cam prea devreme, apele acelui urît
Rubicon – cred că ai să înţelegi ce spun.
Şi tocmai de-asta, nu ai prefera
să-ţi iei o soaţă tînără de-ajuns, să-i dea
o surioară cu adevărat
micului Kolia, atît de neastîmpărat?

E drept, i-aş fi o mamă iubitoare,
şi ţie ţi-aş fi alături, gata oricînd,
să-ţi dăruiesc tot ce mi-ai cere – şi tu ştii asta
căci nu sînt deloc nepăsătoare.
În noaptea aceea, cînd m-ai sărutat, eu am ştiut,
şi ştiu şi acuma cît de bine te-am recunoscut,
ştiam că numai tu ai fi putut deschide torentul revărsat
cu tot ce era în mine, mort şi îngheţat.
Şi oare cine eşti tu – înger al mîntuirii,
sau o ispită doar a neînfăptuirii
adevărate – şi cine sînt şi eu? o neştiutoare,
copilă cu un trup uscat, îmbătrînit?
şi ştiu că te-ai căi dacă te-ai mai nunti
acum la bătrîneţe – şi ai simţi
atunci că sînt destine mult mai rele
decît singurătatea, cu spaimele ei grele.

Fie atunci! Iată că aleg acum,
nu voi veni s-o mai cînt pe ţarina
din ţara leşilor – căci acum cristalina
odinioară vocea mea s-a înecat în fum.

Ar fi o nebunie... să mă mai prefac
n-aş fi în stare, oricît aş vrea să pot s-o fac
iarăşi reală pe mireasa pretendentului la tron;
a răguşit acum gîtlejul care odinioară
era atît de tandru, revărsînd
notele dulci, ca de vioară –
Mai bine acuma cată să surîd,
şi să arunc în lături ce nu se mai poate
păstra – şi s-arunc deoparte.
Acuma astea sînt doar vane şoapte,
şi cea care a fost odată o privighetoare
ar mai 'nălţa acum ţipăt de corb răguşit.
Vei şti atunci şi tu că jocul s-a sfîrşit.
Termin acuma – ştiu, mi-ai mai cerut
ceva... şi dacă nu-ţi va fi de tot urît,
da, voi veni, nu ca să cînt, decît doar, poate,
ascunsă după vreo perdea – şi poate...

Şi mai adăugă, la sfîrşit, ca un post scriptum, cîteva din versurile simple şi necăutate ale lui Puşkin... „Poate toate astea-s lenevie, / Iluzii ale unui suflet lipsit de experienţă, / Şi ce-i menit de soartă e cu totul altceva... / Închipuie-ţi, sînt singură aici! / Şi nu mă-nţelege nimeni!..." Cîteva clipe, aşteptînd să se zvînte cerneala, fu ea însăşi o fată tînără de pe la 1820, bolnavă de dragoste, de-a dreptul nebuneşte aruncîndu-şi deoparte orice rezerve, dezvăluindu-şi inima în faţa unui cinic incapabil să iubească. Dar, spre deosebire de Tatiana, Lisa nu ezită să închidă plicul, alunecîndu-şi limba peste clapa lui, o dată ce-şi semnase acolo înăuntru numele; şi, neavînd o doică bătrînă cu care s-o trimită, îşi îmbrăcă ea însăşi paltonul şi se grăbi pe scări în jos în noaptea întunecoasă să arunce scrisoarea la cutia poştală de la colţul străzii.

3

După dureroasele săptămîni bîntuite de îndoieli, după nesfîrşitul împachetat al bagajelor şi despărţirile lacrimogene – prima săptămînă la Kiev fu un adevărat delir. Zîmbetul larg al

lui Victor pe peronul gării; întîlnirea cu Kolia şi bătrîna lui bunică în apartamentul lor; o recepţie la Operă, unde toţi protejaţii lui Victor – nişte tineri încîntători – îi urară bun venit; îşi reînnoi scurtele întîlniri de altădată cu oraşul, în plimbări pe jos şi cu trăsura; şi apoi ce bucurie (poate cu excepţia sentimentului că era privilegiată) că apartamentul lor era chiar în inima oraşului, în Kreşciatik, cu elegantele sale prăvălii, teatre şi cinematografe. Pe urmă, după o ceremonie simplă, petrecerea de nuntă, încă şi mai dezlănţuită decît recepţia de primire; promisiunile că va avea mulţi elevi la canto – dacă desigur Kolia nu avea să fie o povară prea obositoare; cîte un pahar de sărbătorire cu unul şi cu altul, între timp ajutînd-o pe mama lui Victor să-şi facă bagajele. Nu mai avea timp să se gîndească – decît că luase hotărîrea cea bună.

Fusese ideea ei s-o însoţească pe mama soacră în lunga ei călătorie cu trenul pînă la Tiflis şi să întoarcă apoi pe Marea Neagră; puteau lua vaporul din micul port georgian Poti, şi să călătorească pe mare spre Odesa; şi de acolo pînă la Kiev cu trenul. Avea să fie un fel de scurtă lună de miere, şi o experienţă încîntătoare pentru micul Kolia. Lisa era de părere că agitaţia plăcută a unei excursii pe mare avea să îl consoleze pentru pierderea bunicii, creînd atmosfera plăcută şi liniştită în care copilul şi noua lui mamă să ajungă să se cunoască.

Mama lui Victor era o femeie micuţă, încovoiată, cu ochi veseli, cu părul rărit, dar sprintenă şi vioaie, în vîrstă de optzeci de ani. Era cea mai emoţionată dintre ei pentru că se întorcea în satul natal să-şi încheie acolo zilele. Căsătoria fiului ei nu o descumpănise cîtuşi de puţin; ba chiar era limpede că pentru ea fusese o uşurare. Îşi iubea din toată inima nepotul şi plînse pentru că trebuia să-l părăsească; dar era prea mult pentru o femeie bătrînă.

La Tiflis, fu lăsată în grija unei mulţimi de rude şi vecini, care o întîmpinară cu bocete, ca pe o moartă. Lisa îşi văzu soţul copleşit de această întîlnire cu trecutul, doar ca să îi spună iarăşi adio; şi mai ales de faptul că îşi îmbrăţişa mama probabil pentru ultima dată. Era prea dureros să mai prelungească această despărţire, dar din fericire aveau o legătură rapidă cu un tren care străbătea munţii spre coastă. Curînd se găsiră urcînd încet panta abruptă – trenul împins de două locomotive, ca doi

elefanți de povară – printr-un peisaj spectaculos, pe care atît Lisa cît și Victor erau prea deprimați, fiecare din cauze diferite, ca să se mai gîndească să-l admire. Apoi Marea Neagră le apăru în fața ochilor, și trenul coborî în goană spre ea. Nu fu o problemă în Poti să găsească un vas de transport care lua și pasageri; Lisa plutea iarăși pe marea copilăriei ei.

Cînd Victor i-l prezentase întîia oară pe băiatul său în vîrstă de patru ani cu vorbele: „Spune bună ziua doamnei care are să fie mama ta", copilul îi întinsese mîna să i-o strîngă pe a ei și spusese serios: „Bună, Lisa". Asta o făcuse să rîdă și spărsese de la început gheața. Îl ridicase imediat în brațe, îmbrățișîndu-l strîns și sărutîndu-l, jurînd că era leit mama lui, cu același păr blond și drept, ochii la fel de verzi și surîsul ei poznaș. El zîmbise cînd îl sărutase – și călătoria pe mare nu mai păruse necesară, întrucît se și lipise de ea. Îi spunea mai departe Lisa. Pentru ea, era foarte bine așa; să-i spună mamă cînd avea să vină timpul, dacă avea să vină vreodată – nu era o problemă pentru ea.

– E un copil atît de bun, Victor! îi spuse, uimită, cînd el se duse la culcare fără să stea la discuții, în cabină. Nu cred că are să fie vreo problemă în nici un fel.

Victor chicoti și îi spuse că asta era doar liniștea dinaintea furtunii.

Însă ei nu-i venea să creadă că ar fi putut izbucni vreo furtună. Cîteva răbufniri, asta sigur; dar știa de pe acum că le va putea face față. Firește, era îndeajuns de vîrstnică să-i fie bunică; dar lui avea să i se pară tînără după bătrînica aceea cu părul rar care-l crescuse pînă atunci. Avea să aibă ea grijă ca băiatul să aibă destui tovarăși de joacă.

Era un băiețel cu spirit aventuros, și găsi curînd puntea de comandă și acolo se institui singur prim ofițer. Conduse vasul toată dimineața, și trebui adus jos la masă de către un steward zîmbitor. Totuși, fu încîntat să-și regăsească tatăl și pe noua doamnă – îmbrățișînd genunchii acesteia și spunînd: „Bună, Lisa". Ieșiră la plimbare împreună pe punte și priviră delfinii. Ea îi povesti cum iarna, marea era acoperită de ghețuri, și mai tîrziu, cînd îl dezbrăcă și-l culcă, îi spuse o poveste despre o balenă mare, cu numele nostim de Porfiria, care, cu sute și sute de ani în urmă, rătăcise pe aceste mări pentru că și ei îi plăceau

aventurile. Niște marinari răi încercaseră s-o prindă, dar ea era întotdeauna mai iute și mai isteață decît ei. Băiețelul o asculta întins liniștit în pat, sugîndu-și degetul și privind-o cu ochi rotunzi.

Cînd el adormi, cinară cu ofițerii vasului și cu alți cîțiva pasageri. Chiar și cei nemuzicali auziseră de Victor Berenstein și erau impresionați de renumele lui. Îl rugară să le cînte în acompaniamentul pianului mic de la bord. El protestă rîzînd, spunîndu-le că trecuse vremea cînd mai putea cînta; și îi îndemnă în schimb să-i ceară Lisei să cînte, căci și ea era o interpretă renumită. Astfel că perechea fericită în luna de miere fu silită să cînte niște duete. Și, în cabină, el o certă pentru că mințise că își pierduse vocea. Ar fi trebuit să repete cu ea în *Boris* la întoarcerea acasă, nu cu parvenita aceea de Bobrinskaia de la Leningrad! Îi respinse rîzînd lingușelile; Kolia se întoarse în somn, așa că se cocoță pe pătucul lui și-i fredonă încetișor un cîntec de leagăn. El adormi repede iarăși, adînc.

Se dezbrăcară jenați, chiar și pe întuneric, căci acum era prima dată cînd împărțeau aceeași cameră. Apartamentul lor din Kiev avea doar două dormitoare, și la început Lisa împărțise unul din ele cu mama lui. În noaptea nunții li se păruse că ar fi fost ostentativ să schimbe camera; și oricum, era numai pentru una sau două nopți. Jenat, el se urcă în patul îngust alături de ea; dar îndată ce se îmbrățișară, se simțiră în largul lor și fericiți. Nu mai era pasiunea sălbatică a tinereții, dar asta tot nu ar mai fi fost cu putință, cu micul Kolia dormind alături de ei. Trebuiau să păstreze tăcerea. Poate și asta îi ajută; nu se simțeau obligați să se zbată nestăpîniți cum se presupune că ar trebui să facă amanții... și asta îi împinse pe amîndoi, în anumite clipe, să-și dorească să fi putut face aceasta.

Se mișcau în schimb încetișor, tăcuți, o dată cu trosnetele lemnăriei vasului și cu plescăitul valurilor. Ea nu mai avea nici un fel de viziuni neplăcute; zări doar, prin hubloul rotund, fulgerările farului familiar și pe care-l uiase. Pe cînd făceau dragoste, ascultă respirația liniștită a copilului. Și capul care i se odihnea pe piept era parcă tot al unui copil. Fulgerele farului luminau părul alb al soțului ei.

Călătoria îi aduse tot ceea ce nădăjduise, și chiar mai mult decît atît. Cînd debarcară la Odesa, într-o dimineață rece de

vară tîrzie, simţi că începuseră să alcătuiască un grup de familie. Una dintre fotografiile lor de vacanţă, realizată de un pasager care făcuse drumul cu ei, releva începuturile pline de speranţă ale unei adevărate unităţi: sprijiniţi de o barcă de salvare, iată statura înaltă, greoaie a lui Victor, într-o manta de astrahan şi cu căciulă de blană, cu chipul lui durduliu şi amabil întors cu o privire mîndră spre soţia sa, cu gulerul paltonului ridicat şi cu părul răvăşit de briză; ea, la rîndul ei, privind mîndră în jos spre băieţelul care stă între ei, ţinîndu-i de mîini. El surîde spre aparatul de fotografiat, cu ochii închişi – căci a clipit cînd nu trebuia.

Lisa nu recunoscu oraşul, şi oraşul nu o recunoscu pe ea. Pe cînd se plimbau pe jos sau treceau în trăsură prin locurile pe care le ştia odinioară, se simţea... nu chiar moartă, dar ireală, ca şi cînd n-ar fi fost niciodată vie. De fapt, cineva o recunoscuse. O femeie trecută, de vîrstă mijlocie, se oprise nesigură pe trotuar şi, privind-o drept în ochi, spusese: „Lisa Moruzova?". Dar Lisa clătinase din cap şi trecuse mai departe, tragîndu-l pe Kolia de mînecă, să-l ajungă pe tatăl lui. Femeia îi fusese prietenă bună; fuseseră împreună în aceeaşi clasă de balet.

Victor îi înţelesese greşit expresia întunecată de pe chip, şi îi trăsese afectuos braţul pe după al lui. Se aflau în port, în docuri, şi se gîndise că o mîhnise aerul dezolant al locurilor.

— Nu te necăji; totul a trecut acum, murmurase el.

Începuse să-i explice de ce cele mai multe din antrepozitele odinioară active din docuri erau acum cu obloanele trase şi părăginite, printre ele şi cele care purtaseră firma *Moruzov, Exporturi de cereale.* Acum, deasupra porţilor, era o firmă guvernamentală, dar vopseaua se scorojise şi de pe ea şi geamurile erau sparte.

Kolia vru să arunce o privire prin ferestrele oarbe şi tatăl lui îl ridică pînă la pervaz. Dar nu era nimic de văzut înăuntru, decît întunericul şi nişte sticle sparte.

Luară un autobuz spre răsărit, de-a lungul coastei, spre vechea ei casă. Clădirea albă, spaţioasă, fusese transformată într-un sanatoriu. Deşi nu era accesibil unor vilegiaturişti obişnuiţi, Victor, artist sovietic de frunte, reuşi să obţină o cartelă de masă. Sufrageria atît de plăcută era plină, în cea mai

mare parte aparent cu muncitori veniţi din Rostov. Nu mai rămăsese nimic din tablourile sau mobilele de la foştii proprietari; doar pomii de dincolo de uşile de sticlă ce dădeau spre terasă erau aceiaşi. Şi o chelneriţă bătrînă, care le aduse ciorba de varză, fusese una dintre servitoarele din zilele de demult. Îi servi cu un aer îmbufnat, şi era limpede că nu o recunoscuse pe Lisa; nici Lisa nu avea vreo dorinţă de a se face recunoscută, cu toate că în trecut schimbase deseori cuvinte prietenoase cu ea.

După masă se plimbară prin parc. O alee de beton se întindea acum spre golfuleţul şi plaja minusculă; dar acestea nu se schimbaseră. Numai că acum o mulţime de necunoscuţi se bălăceau prin apă, în locul micului grup de membri ai familiei din copilăria ei. Îl ajută pe Kolia să se dezbrace, şi îşi scoase şi ea pantofii şi ciorapii (sumecîndu-şi fustele). Chiar şi Victor îşi ridică pantalonii şi intră în apa puţin adîncă. Lisa căută meduzele pe sub suprafaţa apei, dar nu erau. Se lungiră apoi, lăsînd soarele să le zvînte picioarele ude; razele soarelui erau calde, dar nici pe departe atît de fierbinţi cum şi le amintea ea, poate pentru că vara era tîrzie.

Nici plantele, copacii şi florile din parcul atît de mare nu erau subtropicale, aşa cum îi spunea memoria. Fu surprinsă de nepotrivirea asta. Poate că memoria ei confundase vechea lor grădină cu vreunul din celelalte locuri pe care le vizitaseră cu iahtul lor mai departe, spre sud. Lăsîndu-l pe Victor să stea la soare pe plajă, îl luă pe copil într-o expediţie de explorare. Schimbările nu se întinseseră şi asupra arborilor deşi din această porţiune izolată a parcului; doar că pavilionul de vară, care începuse să se părăginească încă de pe vremea ei, nu mai era acum decît un labirint de hăţişuri şi tufe crescute printre pietre şi lemne putrede.

Avea senzaţia că ea însăşi nu mai era decît o fantomă. Ea era ireală, copilul de lîngă ea, ireal. Era complet ruptă de trecut şi deci nu mai trăia nici în prezent. Dar dintr-o dată, pe cînd stătea rezemată de un pin înalt şi-i respira mireasma pătrunzătoare, amară, i se deschise pe neaşteptate în faţă un spaţiu limpede către propria ei copilărie, ca şi cînd s-ar fi stîrnit vîntul dinspre mare, risipind ceaţa. Nu era o amintire dinspre trecut, ci trecutul însuşi, la fel de viu, de real; şi ea înţelese atunci că ea însăşi şi

copilul de acum patruzeci de ani erau aceeaşi fiinţă. Revelaţia aceasta o umplu de fericire. Dar imediat avu o altă intuiţie, aducînd cu sine o bucurie aproape de nesuportat. Căci pe cînd privea înapoi, prin spaţiul acela deschis spre copilăria ei, nu mai era un perete orb, ci doar o întindere fără sfîrşit, asemenea unei alei deschise, în care era mai departe ea însăşi, Lisa. Stătea încă acolo, de la începutul tuturor lucrurilor. Şi cînd privi în direcţia opusă, către viitorul necunoscut, spre moarte, spre întinderea nesfîrşită de dincolo de moarte, tot ea însăşi era. Toate veneau din mireasma pinilor.

Restul zilei trecu asemenea unui fulger. Aşeză flori pe mormîntul mamei ei, după ce Victor o ajutase să cureţe bălăriile; vizită crematoriul şi găsi numele tatălui ei în cartea de aduceri aminte; scrise şi puse la poştă ilustrate către mătuşa Magda, fratele ei George, o prietenă din Viena şi finul ei (pe care avea să-l întîlnească în curînd); îl duseră pe Kolia la locul de joacă din parc şi îi cumpărară o jucărie scumpă, pentru că fusese atît de răbdător şi cuminte. Luară trenul de noapte spre Kiev. Anticipau o cină liniştită după ce Kolia avea să adoarmă (ar fi trebuit să fie frînt după ziua aceasta). În realitate, el aproape că nu dormi deloc în noaptea aceea şi avu grijă să nu doarmă nici ei. Gemu, plînse îmbufnat, se simţi rău, o ceru tot timpul pe bunica, o muşcă pe Lisa de deget, îi deranjă pe ceilalţi călători cu scîncetele lui. Dimineaţa, cînd coborîră istoviţi din tren, Victor şi Lisa arătau atît de epuizaţi, încît prietenii care veniseră să-i întîmpine – persoane cu influenţă care aveau şi o maşină la dispoziţie – făcură tot felul de comentarii cu două înţelesuri. Kolia era de-acum un îngeraş care picotea în braţele tatălui său.

Apartamentul 5
Kreşciatik nr. 118,
Kiev, U.R.S.S.
4 noiembrie 1936

Dragă mătuşă Magda,

Nu pot să cred că e aproape Crăciunul. Sper că darurile noastre v-au făcut plăcere. Scrisoarea voastră a fost binevenită, ca întotdeauna. Îmi pare rău că trebuie să stai atîta în pat; tu,

care ai fost totdeauna atît de activă. Dar a fost frumos din partea lui George şi a Nataliei că au avut grijă să-ţi aranjeze camera de culcare şi să-ţi dăruiască un aparat de radio. După cum spui, ai noroc că te afli pe mîini atît de bune. Te rog să le transmiţi dragostea mea. Ne-a bucurat mult vestea avansării lui George; dar sînt sigură că a meritat-o pe deplin. Şi te rog transmite felicitările mele şi lui Toni, care şi-a luat doctoratul. Doctor Morris! Sună grozav! Părinţii ei trebuie să fie foarte mîndri, şi sînt sigură că sînt. Şi e şi aşa frumoasă! Arată minunat în mantia şi capa festivă, şi pariez că are o mulţime de admiratori. Nu pot să cred că e aceeaşi fetiţă care a locuit cu noi la Viena. Aş vrea să mai stau de vorbă cu ea acum. Sînt sigură că se mai gîndeşte şi acum la mine (dacă-şi mai aminteşte în vreun fel de mine) ca la femeia uscăţivă, mereu atît de deprimată încît nu mai avea vreme pentru nimeni altcineva. Ce păcat că nu putem să ne cunoaştem mai bine. Asta e valabil şi pentru Paul, firește. Îmi bine că are note atît de bune la şcoală.

Viaţa noastră a fost foarte agitată în săptămînile astea. Kolia a început şcoala şi îi place foarte mult, după cîteva zile neplăcute la început. Dar el e un mic visător! Într-o zi ne-am trezit cu el acasă în mijlocul dimineţii – crezuse că s-a făcut ora mesei, cînd nu era decît recreaţia mare! Şi a venit tot drumul pînă acasă pe toate străzile acelea, singur! Creşte ca o ferigă sălbatică şi e greu să te mai ţii de el cu toate de cîte are nevoie. Hainele, sigur, sînt scumpe, şi nu totdeauna uşor de procurat. Dar ne descurcăm foarte bine; avem mult noroc. Victor mai mormăie din cînd în cînd că îmbătrîneşte, ceea ce e o prostie, cum îi spun, căci e sănătos şi tînăr în inima lui. Pune acum în scenă o nouă operă, despre construirea unui stăvilar; nu e chiar atît de proastă cum ar putea să pară. Are unele părţi frumoase. Intraseră puţin în panică la gîndul că nu vor putea să termine costumele la timp, aşa că vreo două săptămîni m-am dus şi am dat o mînă de ajutor la cusut şi la surfilat. A fost distractiv, lucrînd aşa, contra timpului, şi rîzînd laolaltă cu fetele acelea tinere. Şi am două eleve foarte bune, care vin la noi acasă de trei ori pe săptămînă. Aşa că timpul zboară.

Cu numai două săptămîni înainte să înceapă noua operă, am primit ştirea că mama lui Victor a murit şi a trebuit să dăm fuga

la Tiflis, la înmormîntare. Sigur, nu era ceva neașteptat, avea o vîrstă frumoasă și fusese bolnavă o vreme; dar întotdeauna e o lovitură, și e bine că el a fost atît de ocupat, i-a mai izgonit gîndurile negre. Niște prieteni ai noștri au avut grijă de Kolia. Nu am lipsit decît cîteva zile, dar i-am dus dorul; și cred că și lui i-a părut bine cînd ne-am întors.

E păcat că nu te-ai simțit destul bine ca să îi poți face o vizită Hannei și nici ea ție, dar e frumos din partea ei că ți-a telefonat de ziua ta. (Îmi pare bine că darul nostru a sosit la timp.) Telefonul e un lucru minunat. Tot vreau să-i scriu și ei, fie și doar ca să-i spun cît îi sînt de recunoscătoare pentru lecțiile ei minunate, acum cînd am elevele mele. Transmite-i cele mai bune urări din partea mea cînd îi scrii.

Da, ar fi minunat să luăm o dată ceaiul împreună. Ești totdeauna în gîndurile mele. Sper că tratamentul cu aur a avut efecte bune. E grozav că acum o duci mai bine cu ochii. Nădăjduiesc că îți plac batistele pe care le-am brodat – un mic dar din Ucraina. Acum a început să ningă – prima ninsoare în iarna asta – și trebuie să-mi pun paltonul și căciula să mă duc să-l iau pe Kolia de la școală. Dragostea noastră, și cele mai bune urări de Crăciun tuturor.

Cu dragoste,
Lisa, Victor și Kolia

V

VAGONUL DE DORMIT

Se trezi, poate pentru a zecea oară în noaptea aceea, şi gemu deznădăjduit văzînd că încă nu se apropiau zorii. Ascultă foşnetele din perete. Nu avea să mai audă niciodată zgomotele acestea. I se uscase gura de nerăbdare; ar fi vrut să-i poruncească soarelui să răsară, ca să poată porni şi ei la drum. Prima dată cînd „se mutaseră în altă casă", nu făcuseră altceva decît să străbată oraşul pînă în partea cealaltă; şi fusese o schimbare în rău. Locul acesta era de-a dreptul urît. Dar astăzi aveau să traverseze graniţe, să treacă prin deşerturi, peste lanţuri de munţi – şi aveau să mergă tot mai departe. Mîine noapte vor dormi în tren! Abia aştepta să pornească. Sigur, trebuie să fie aproape dimineaţă şi avea să o audă pe maică-sa mişcînd.

Aveau să joace cărţi în tren, el şi Pavel. Dar tot era păcat că nu veneau şi ceilalţi, pentru că jocul era mai interesant în patru. Pavel era un prieten bun, dar nu prea amuzant de unul singur. Avea să le ducă dorul celorlalţi din grupul lor. Or să-i lipsească mai multe lucruri; cotrobăielile de aici, să vezi ce mai poţi să ciupeşti fără să fii prins; şi să nu trebuiască să te duci la şcoală. Da, asta avea să fie partea cea mai grea, deşi avea să-i facă plăcere mamei. Nu că nu s-ar fi priceput să-i dea de lucru şi să-l ţină ocupat; dar după cîteva ceasuri obosea şi ea, din fericire, şi-l lăsa să iasă pe afară. Avea să-i ducă dorul oare camerei ăsteia? Da, puţin, chiar dacă era un loc atît de mizer, era totuşi acasă. Dar or să fie o grămadă de alte lucruri care să-l facă să uite repede.

Dar lui Şura avea să-i ducă dorul, sigur. Şura era cu adevărat prietenul lui cel mai bun. Deşi se întreba uneori dacă Şura nu-l simpatiza poate pe Pavel mai mult. N-ar fi vrut să recunoască, dar era puţin gelos. Însă mama spunea că probabil şi ceilalţi copii aveau să capete voie să vină şi ei mai tîrziu. Avea să ducă dorul vizitelor acasă la Şura, pentru că acolo era totdeauna ceva de mîncare. Îi plăcea şi mama lui Şura, era tînără şi vioaie. Ar

fi vrut ca mama lui să nu fie atît de bătrînă. Era jenant să ai o mamă bătrînă. Şi avea şi tusea asta aşa rea, care nu se mai oprea, şi spera că nu avea să moară. O auzi tuşind şi acum, de partea cealaltă a perdelei. Bun, asta însemna că se făcuse aproape timpul să se scoale.

Partea ciudată a somnului era că nu ştiai cît mai era ceasul. Puteai uneori să-ţi faci o idee dacă te uitai pe fereastră, dar cu perdeaua trasă peste patul lui, nu putea să vadă fereastra. Era întuneric beznă. Îi trecu prin minte gîndul îngrozitor că poate era abia miezul nopţii! Sigur, nu se putea! Simţea că era noaptea tîrziu acuma, nici el nu ştia cum; şi ştia că trebuiau să se trezească devreme de tot, înainte de sosirea zorilor.

Se întoarse pe partea cealaltă şi încercă să îşi treacă timpul închipuindu-şi locul spre care se ducea. Singurul lucru care putea să-i ajute închipuirea erau poveştile din Biblie pe care i le spunea uneori mama; dar nici ele nu-i foloseau prea mult. Erau şi plicticoase. Mai bine să viseze la călătorie. Îi plăceau trenurile. Prima dată cînd mersese cu trenul fusese bolnav, aşa îi spusese mama, şi fusese o povară pentru toţi – asta cînd era mic de tot. El nu-şi aducea aminte. Drumul cel mai lung pe care-l făcuse fusese cel pînă la Leningrad. Atunci cînd dormise într-o cameră din ceea ce fusese un palat adevărat. Avea pe atunci numai cinci sau şase ani, dar ţinea minte o mulţime de lucruri din vacanţa aceea. Erau acolo şi un om bătrîn şi unul mai tînăr; şi cînd privise peste pervazul ferestrei fusese surprins să vadă apă. Îşi amintea că fusese odată pe un vapor, dar amintirea era ştearsă. Însă amintirile erau ciudate, pentru că avea impresia că îşi aducea de prima petrecere de ziua lui. Îşi amintea că bunica îl ţinuse în braţe ca să sufle lumînarea de pe tort. Dar asta fusese cu mult înainte ca mama şi tatăl lui să-l ducă pe vaporul acela. Poate că numai îşi închipuia că îşi aduce aminte de acea primă zi a lui, pentru că în album era o fotografie cu ea. Bunica îl ţinea să sufle lumînarea, şi era şi tata acolo, zîmbind.

Îşi evocă zgomotul roţilor trenului care-i ducea la Leningrad şi îndărăt, şi amestecă zgomotul ăsta cu foşnetul gîndacilor din perete. Era un fel de muzică ciudată. Îi plăcea să asculte tot felul de zgomote, şi mai ales noaptea cînd încerca să audă şi

sunetele în tăcere, sau să-şi aducă aminte de ele. Fusese printre ultimii din clasa lui la muzică şi le declarase părinţilor că nu putea să sufere muzica, ceea ce fusese o dezamăgire pentru ei. Şi era adevărat, într-un fel; muzica pe care fusese el silit să o înveţe. Toate notele alea plicticoase. Dar (şi ăsta era un mare secret) el avea să fie compozitor cînd va fi mare. O adevărată surpriză pentru mama. Dacă avea să mai trăiască pînă atunci. Se foi fără să-şi găsească locul.

Şi tata era bătrîn, dar toate astea nu aveau importanţă, atîta vreme cît el urma să se întoarcă. Îşi aminti ultima oară cînd îl văzuse pe tata – încă pe jumătate adormit, cum îl sărutase, îl strînsese în braţe şi îi spusese că trebuie să fie cuminte şi să aibă grijă de mama. Asta era amintirea cea mai urîtă din viaţa lui, tot aşa cum vacanţa la Leningrad fusese cea mai frumoasă. Nu doar noaptea aceea, ci şi săptămînile care urmaseră, cînd copiii ceilalţi îl necăjiseră poreclindu-l şi spunîndu-i că tatăl lui fusese trădător. Asta fusese chiar înainte ca şi unii dintre taţii lor să fie duşi la închisoare; după aceea fusese şi mai rău. Fusese bătut. Asta cînd îi obligaseră să se mute. Dar el era sigur că tata nu fusese trădător. Şi mama era sigură. Nu înţelegea de ce tata trebuia dus la închisoare pentru că făcuse călătorii în străinătate, cu ani de zile înainte, sau pentru că pusese în scenă o operă despre un ţar plin de cruzime. Sigur închisoarea, oriunde ar fi fost ea, avea să fie închisă curînd; şi cînd tata se va întoarce, o să vină să-i caute – şi ei nu vor mai fi acolo! Dintr-o dată plecarea nu i se mai părea o idee bună. Avea o imagine a tatălui lui bătînd la uşă, şi apoi întorcîndu-se să plece, cu o expresie tristă pe chip.

O auzi pe mama tuşind iarăşi şi îi fu limpede acum că era trează. Curînd avea să se scoale, să aprindă focul şi să pregătească micul dejun. Se cuibări mai bine în pat, bucurîndu-se de căldura aşternutului. Ea se opri din tuşit şi se făcu iar tăcere; ca şi cum s-ar fi pregătit să se scoale. Aştepta sunetele familiare: scîrţîitul patului, trosnetul scîndurilor duşumelei, oftatul, foşnetul şi scuturătura uşoară a veşmintelor îmbrăcate, scîrţîitul pantofilor. Dar nu le auzi; numai cîte o tuse a mamei; şi aţipi iarăşi şi visă că se întorsese tata, că mergeau toţi trei la plimbare cu sania pe străzile înzăpezite.

Bătrîna şedea întinsă în pat, gîndindu-se la multele lucruri pe care le avea de făcut. Pe urmă se dădu jos înfiorîndu-se, căci era o dimineaţă de toamnă rece, şi încă întuneric. Dacă se trezeau atît de devreme aveau să ajungă la timp ca să prindă locuri în tren. Ascultă zgomote de mişcare, deasupra, dar familia Sciadenko nu se trezise încă. Se îmbrăcă încet şi se mai încălzi puţin, deşi tot mai tremura. Era nesiguranţa şi spaima, ştia şi ea bine, mai mult decît noaptea rece; căci îşi păstrase nişte haine călduroase tocmai pentru asemenea nevoi şi pusese de asemenea deoparte nişte lenjerie groasă pentru Kolia, pe care o aşezase pe scaunul de lîngă patul lui. Aveau să fie pe drum o noapte sau chiar două cu trenul şi era posibil să fie foarte frig. Se învîrtea prin cameră numai în ciorapi, pentru că nu voia să-l trezească pe Kolia cu clămpănitul pantofilor. Lasă-l să mai doarmă pînă în ultimul moment. O să-l obosească destul drumul.

Aprinse lumînarea pe care o pusese deoparte pentru Crăciun, pe urmă făcu focul în sobă cu ultimele vreascuri. La licărirea focului şi a lumînării se vedea că nu era o femeie atît de bătrînă, în ciuda părului cărunt şi a mişcărilor ţepene – probabil nu avea mai mult de cincizeci de ani. I se părea bătrînă doar lui Kolia şi – în cea mai mare parte a timpului – şi ei însăşi. Cînd focul se aprinse de-a binelea, îşi strecură picioarele în pantofi, îşi puse paltonul pe umeri, ridică încetişor zăvorul şi ieşi pe pipăite în curte. Trase de uşa privăţii deschizînd-o. Pe cînd se lăsa pe vine peste groapă, încercînd să nu tragă în piept mirosul greu, auzi un foşnet în spatele ei şi o formă prelungă şi cenuşie alunecă pe lîngă picioarele ei şi ţîşni prin uşa pe care să învăţase s-o lase întredeschisă, tocmai pentru a îngădui asemenea retrageri. Înfiorîndu-se toată, simţind încă alunecarea moale a şobolanului peste gleznă, rupse o bucată din ziarul *Ukrainskoe Slovo*, se şterse repede, se ridică şi îşi trase în jos rochia. Cînd ieşi iarăşi în curte, inspiră adînc. Nu era încă aer proaspăt cu adevărat, căci în Podol se ridica în permanenţă o duhoare de grăsime rîncedă şi de putreziciune din grămezile de gunoaie; dar se obişnuise cu ea, dulce şi pură prin comparaţie cu aerul din privată. Apoi se întoarse în casă.

Căutînd să facă cît mai puţin zgomot cu putinţă, îşi scoase paltonul, îşi descheie rochia şi turnă o parte din apa din găleată în lighean, asigurîndu-se că mai rămăsese de ajuns. Apa era preţioasă; unul din ei trebuia să se ducă în fiecare zi pînă la Nipru să aducă găleţi proaspete. Trăgîndu-şi rochia în jos peste umeri, se spălă. Acum îi auzea pe alde Sciadenko mişcîndu-se deasupra, forfot de picioare grăbite. Avea să fie liniştitoare prezenţa Liubei. Puse resturile de coji de cartofi în tigaie. Turtiţele aveau să-i mai încălzească stomacul lui Kolia pe drum. Inhală mirosul plăcut al cartofilor care începuseră să sfîrîie.

Era timpul să-l trezească pe fiul ei. Pînă nu demult i-ar fi şoptit la ureche şi l-ar fi gîdilat uşor să-l trezească. Dar acum se făcuse mai rezervat şi ţinea la un spaţiu al lui anume, aşa că pusese o perdea care să împartă odaia în două şi să-i dea iluzia de independenţă. Se opri deci în deschizătura din perdea şi-i şopti numele. Cînd el gemu, îi spuse că mîncarea era aproape gata. „Avem turtiţe!" spuse, ca să-l ispitească. Deşi el gemu iarăşi şi se întoarse pe partea cealaltă, ştia că n-avea să mai lase să treacă mult şi o să sară din pat. Era foarte nerăbdător să plece la drum.

Pe cînd aranja masa de dimineaţă, îşi făcu şi el apariţia, îmbrăcat în pantaloni şi maiou, şi trase încîntat pe nări mirosul bun al turtiţelor, şi se aşeză la masă. Îi spuse că ar fi trebuit să se spele întîi – dar înainte de asta trebuia să se ducă la toaletă, căci li se cam terminase apa şi nu aveau de ajuns să se spele de două ori. Fiind obligaţi să trăiască în asemenea condiţii de murdărie, era sigură că nu rămăseseră sănătoşi în aceşti trei ani din urmă decît avînd cea mai mare grijă pentru curăţenie. Mormăind că nu avea încă nevoie să meargă, băiatul îşi trase totuşi haina peste maiou şi deschise cu zgomot uşa.

Cînd se aşezară să mănînce turtiţele, el o întrebă iarăşi cum credea că avea să fie locul unde mergeau acum. Nu-i putea răspunde decît cu frînturi din lecţiile de odinioară din copilăria ei – dumbrăvile înmiresmate de portocali, cedrii Libanului... Iisus mergînd pe apă... „Eu sînt roza din Sharon"... Geografia şi Sfînta Scriptură i se amestecau în minte şi îi era greu să creeze o imagine convingătoare. Se simţea deznădăjduit de

neştiutoare. Geografia nu fusese niciodată punctul ei tare. Începea să se lumineze de ziuă şi ea privi afară în curtea sordidă, cu grămezile ei de gunoaie şi pereţii din spate ai altor cocioabe.

— Are să fie un paradis în comparaţie cu ce e aici, Kolia, spuse. Ai să vezi. Vom fi foarte fericiţi acolo.

Însă Kolia nu părea convins. Era supărat pentru că doi dintre prietenii lui cei mai buni, Şura şi Bobik, nu erau evrei şi nu puteau veni cu ei. Şi ştia că îl mai necăjea şi gîndul că tatăl lui nu avea să mai poată să dea de ei.

— Nu-ţi face griji, îi spuse ea, ne găseşte el. Au liste cu toţi cei care au emigrat. Cînd se întoarce la Kiev, va afla exact unde sîntem şi va veni direct să dea de noi.

Încerca să-şi facă vocea şi expresia feţei cît mai convingătoare, şi îşi atinse cu un gest scurt crucifixul de la gît. Nu găsise încă momentul potrivit să-i spună că tatăl lui va mai veni înapoi. Avea să o facă după ce se vor stabili undeva, în siguranţă, departe de aici, într-un loc unde să poată începe o viaţă nouă.

Terminară de mîncat, apoi ea spălă vasele cu apa care mai rămăsese. Le şterse şi le aşeză bine în geamantanul ponosit. Deşi cele mai multe din obiectele lor fuseseră vîndute sau amanetate în încercările de a supravieţui, mai erau destule de îndesat într-un singur geamantan. Kolia trebui să se aşeze pe el ca să-i poată prinde încuietorile. Mai înnodă şi o sfoară peste capac, să fie sigură că nu avea să se desfacă pe drum. Din fericire, geamantanul era rezistent. Fusese scump atunci cînd îl cumpărase, cu o parte din banii pe care i-i dăruise tatăl ei cînd împlinise şaptesprezece ani. Se întoarse cu gîndul la plecarea ei din Odesa, cu treizeci de ani în urmă, şi trăi din nou acea senzaţie de spaimă lipicioasă. Îşi simţea pieptul gol pe dinăuntru şi în acelaşi timp greu ca de plumb.

Pe lîngă geamantan mai aveau un pachet învelit în hîrtie şi legat cu sfoară. Conţinea o sticlă cu apă, cîteva cepe şi cîţiva cartofi. Kolia furase aceste alimente cu cîteva zile în urmă, cînd se dezlănţuiseră devastările. Aproape se îmbolnăvise de spaimă, gîndindu-se la riscurile la care se expusese; dar se hotărîse să păstreze hrana. N-avea să fie uşor de dovedit că cele cîteva legume erau de furat; şi ar fi fost aproape la fel de primejdios

să le ducă îndărăt. Îi încredinţă pachetul lui Kolia şi-i spuse să îl ţină bine şi să nu îl scape din mînă.

Îşi puseră paltoanele pe ei şi se opriră faţă în faţă, nesiguri. Ştia că nu trebuie să arate cît de înspăimîntată era.

— Spune-le adio gîndacilor! glumi ea.

Kolia păru gata să izbucnească în plîns şi asta o făcu să-şi dea seama că era încă un copil, deşi se purta ca un om mare. Îl strînse la piept, tare, şi îl asigură că totul avea să fie bine şi că se bucura că-l avea pe el ca să aibă grijă de ea.

Lăsîndu-şi bagajul în holişor, urcară scările să vadă dacă familia Sciadenko era gata. Însă Liuba şi copiii alergau încă de colo-colo total dezorientaţi. Cu trei copii şi o soacră – o bătrînă care avea nevoie să fie aproape cărată pe sus – Liuba arăta istovită cu mult încă înainte de a pleca la drum în ziua asta, care avea să fie atît de lungă. Tot felul de haine erau aruncate peste tot pe duşumea şi ea se lupta s-o îmbrace pe Nadia, cea mai mică. Pavel şi Olga nu făceau nimic s-o ajute, ca întotdeauna; bătrîna se văicărea într-un colţ; şi Nadia începuse şi ea să zbiere, pentru că abia acum îşi dăduse seama că trebuiau să lase pisica aici, pe Vaska. Liuba încerca s-o liniştească, asigurînd-o că Vaska avea să se descurce foarte bine din resturile aruncate prin curţi. Dar Nadia nu se lăsa liniştită.

— Pot să fac ceva? întrebă Lisa; dar Liuba clătină din cap, şi spuse că mai bine să plece înainte şi să încerce să le ţină loc într-un compartiment gol; ea şi ai ei aveau să-i ajungă mai tîrziu.

Nu ştia cum avea s-o poată duce pe soacră pînă la gară, dar aveau să se descurce într-un fel; se descurcau întotdeauna.

Lisei îi căzu privirea peste uneltele de cizmărie, care se aflau într-o ladă de lemn într-un colţ. O privi întrebătoare pe Liuba şi prietena ei roşi, lăsîndu-şi ochii în jos. Lisa ştia că n-avea rost să mai spună nimic; o să ia uneltele bărbatului ei, deşi aveau o şansă la un milion ca Vania să-şi mai regăsească vreodată familia, chiar dacă va fi eliberat cîndva. Lisa se simţea ea însăşi vinovată, pentru că nu mai avea aproape nimic din ce-i aparţinuse lui Victor. Totul fusese vîndut ca să-şi cumpere de mîncare. Şi pe urmă, pachetele şi scrisorile îi fuseseră trimise îndărăt, ceea ce însemna moartea lui aproape sigură; pe cîtă vreme soţul

celeilalte mai era încă viu undeva, după cîte ştia ea. Fusese arestat şi condamnat pentru că mormăise ceva de faţă cu un client despre materialele mizerabile cu care trebuia să lucreze.

Se auzeau semne de viaţă din celelalte locuinţe care dădeau în curtea lor.

— Mai bine plecaţi, spuse Liuba. Cu puţin noroc, n-au să fie prea mulţi aşa devreme.

Kolia se trase spre uşă nerăbdător, dar Lisa mai zăbovea, plină de îndoială. Părea totuşi cel mai bine aşa, să ajungă devreme şi să ţină locuri. Cele două femei cărunte se îmbrăţişară şi Liuba vărsă cîteva lacrimi. Era foarte emotivă. Pe cînd se ştergea la ochi, Kolia scoase din buzunar pachetul vechi de cărţi de joc, ca să-i arate lui Pavel că nu le uitase. Apoi mama îl urmă în jos pe scări, apucară gemantanul şi pachetul şi ieşiră în aleea care dădea spre stradă. Se iviseră zorile, dar era încă puţină lumină.

Ieşind în stradă, rămaseră fără glas. Întregul Podol se pusese în mişcare. În loc să poată înainta repede, trebuiau să-şi deschidă trudnic drum printr-o coadă abia tîrîndu-se, largă cît toată strada. Era ca mulţimea uriaşă în care fusese prinsă odată Lisa, şi care se înghesuia să ajungă la stadionul de fotbal din Kiev. Însă masa de oameni de atunci fusese alcătuită din bărbaţi, în cea mai mare parte, care aveau braţele libere. Mulţimea de acum, vălurindu-se înceată în sus pe Glubociţa, îşi căra cum s-ar spune casele în spinare: lăzi şi cutii de lemn şi carton, coşuri de răchită, lăzi de tîmplari... Şi în lipsa bărbaţilor teferi, care se retrăseseră o dată cu armata, aici erau invalizi, ologi, femei cărîndu-şi copiii plîngînd. Bătrînii şi cei ţintuiţi la pat îşi luaseră în spate paturile şi porniseră la drum. Unele femei aveau funii cu cepe trecute pe după gît, asemenea unor coliere uriaşe. În faţa Lisei şi a băiatului ei, un adolescent voinic căra în spinare o femeie foarte bătrînă. Alte familii se uniseră după cît se vedea şi închiriaseră cîte un cal şi o căruţă să-i ducă pe bătrîni şi bagajele. Doar cei mai săraci dintre săraci locuiau în Podol, dar cu toţii aveau mai multe bunuri decît puteau căra. Mulţimea din faţa lor era atît de deasă, încît Lisa înţelesese că se puteau considera norocoşi să poată găsi locuri în vreun

compartiment pentru ei doi; să rețină un compartiment întreg pentru Liuba și ai ei era în afară de orice discuție.

Geamantanul era foarte greu – prea greu pentru Kolia, care o încîntă oferindu-se politicos să schimbe poverile o vreme – și ei îi păru bine la început că se iveau mereu pauze lungi în mersul lor, cînd mulțimile din fața lor păreau să se fi oprit cu totul. Putea atunci să-și lase geamantanul jos. Dar situația ei era cu atît de mult mai bună decît a tuturor celor cu lăzi și cutii și poveri de tot felul, încît îi era aproape rușine. Apoi, într-una din aceste halte involuntare, se întîmplă un lucru îngrozitor: o femeie bătrînă, cu o basma murdară pe cap, țîșni dintr-o curte, înșfăcă geamantanul și fugi cu el înapoi în curte. Țipînd după ea, Lisa și Kolia își croiră drum prin mulțime pînă la gard; dar doi bărbați voinici ieșiră de după zid și le barară intrarea. În spatele lor era o grămadă întreagă de asemenea bagaje. Lisa se rugă de ei, plînse, dar zdrahonii erau impasibili. În acest răstimp, mulțimea se urnea încet mai departe, ferindu-și ochii. Nu erau nici polițiști, nici soldați în jur la care să poată face apel. Se întoarse de la poartă, cu lacrimile șiroindu-i pe obraz. Kolia își strecură sfios mîna într-a ei și se lăsară duși mai departe de mulțime. Ea se opri din plîns și se șterse la ochi; o cuprinse deznădejdea gîndidu-se la comorile de neînlocuit – hainele, scrisorile, albumul cu fotografii, desenul de Leonid Pasternak și alte obiecte prețioase, împachetate cu atîta grijă în seara trecută.

În case se vedeau chipuri lipite de geamuri, privind la masa densă de emigranți. Unii păreau să se uite cu milă, dar alții rîdeau batjocoritor. Acum se iviseră soldați prin portaluri, cercetîndu-i atent pe cei ce le treceau prin față. Un grup strigă spre o femeie tînără din fața lui Kolia: „Komm waschen!" Arătau cu degetul spre curtea din spatele lor, ca și cum ar fi vrut să spună: „E nevoie de curățenie". Fata își întoarse capul spre ei și făcînd asta o văzu pe Lisa, dar nu dădu nici un semn că ar fi recunoscut-o. Lisa o recunoscu îndată; era fiica primului violoncelist de la Opera din Kiev. O strigă pe nume – Sonia – și fata privi înapoi la bătrîna aceasta, căutînd prin memorie. În cele din urmă și-o aduse aminte, deși era foarte schimbată. Lisei îi fu teamă că cealaltă avea să o respingă, și n-ar fi condamnat-o

dacă ar fi făcut-o. Era limpede că, pentru a-şi salva propria familie, Victor negociase cu libertatea, şi chiar cu vieţile, mai multora dintre muzicienii de la Operă – inclusiv cea a tatălui fetei. Însă Sonia părea să se bucure că se putea alătura cuiva cunoscut, oricît de departe, şi se opri ca să-i lase să o ajungă din urmă.

O întrebă pe Lisa dacă ştia la ce oră urma să plece trenul. Îi era frică să nu rămînă pe jos. Se opriseră aproape de tot şi tînăra se ridică din nou pe vîrful picioarelor în pantofii ei cu tocuri înalte, să încerce să vadă peste capetele celor din faţă. Era imposibil să zărească ceva, cu excepţia unei mase cenuşii de capete şi de vehicule încărcate cu tot soiul de troace. Oftă exasperată. Valiza îi era grea şi fata era obosită.

— Ai dreptate să-ţi iei bagaje puţine, spuse arătînd cu capul spre pachetul lui Kolia.

Lisa îşi vărsă obida cu privire la geamantanul furat. Nu mai aveau nimic.

— Ei, încearcă să nu te mai necăjeşti, spuse tînăra femeie. Am auzit că au de gînd să trimită bagajele separat şi să le împartă în mod egal cînd vom ajunge în Palestina.

Zvonuri – nu fuseseră decît zvonuri de cînd Kolia şi Pavel dăduseră buzna în casă ieri, strigînd că se puseseră afişe pe gard şi că mulţimi de oameni se strînseseră în faţa lor. Lisa şi Liuba, care coseau ceva împreună, dăduseră fuga şi îşi croiseră drum prin mulţimea agitată ca să citească anunţul. Ca de obicei, era pe hîrtie ieftină de împachetat, tipărit în rusă, ucraineană şi germană. Ordinul spunea că toţi jidanii care locuiau în oraşul Kiev şi în împrejurimi trebuiau să se prezinte la ora opt, în dimineaţa zilei de luni, 2 septembrie 1941, la colţul străzilor Melnikosky şi Kohturov (lîngă cimitir). Trebuiau să-şi ia cu ei documentele, banii, lucrurile de preţ, precum şi haine groase, lenjerie de corp etc. Orice jidan care nu se supunea acestor ordine şi va fi găsit, indiferent unde, avea să fie împuşcat.

Cuvintele acestea parcă paşnice, obişnuite (haine călduroase, lenjerie de corp etc.) erau în chip inexplicabil mai înfricoşătoare decît termenul rece şi dispreţuitor de „jidan". Oame-

nii şopteau silabisind cuvintele decretului, ca şi cum nu le-ar fi înţeles.

— Un ghetou, un ghetou, şopti cineva; şi o bătrînă începu să se jelească.

— Ne condamnă pe noi pentru incendii, spuse un bătrîn cu barbă albă.

Oamenii de lîngă el îşi aruncară instinctiv privirea către centrul oraşului, unde aerul era încă înăbuşitor de la focurile care continuau să ardă.

Germanii intraseră în oraş cu o săptămînă în urmă ca mîndri eliberatori de sub jugul rusesc şi fuseseră întîmpinaţi cu pîine şi sare. Frizerii ucraineni şi evrei tunseseră ofiţeri germani afabili. Nimeni nu regreta faptul că generalii germani – şi nu conducătorii partidului comunist sau actorii şi muzicienii privilegiaţi – ocupau apartamentele luxoase din Kreşciatik. Apoi, cînd noii ocupanţi se instalaseră comod printre tablourile şi pianele de concert, întregul Kreşciatik se transformase într-un infern. Germani şi ucraineni se treziseră pe nepusă masă aruncaţi în aer. Lisa, ca şi toţi ceilalţi, ieşise să privească focul imens arzînd centrul istoric al oraşului, unde locuise şi ea odată.

Era limpede că Armata Roşie – care îi condamnase pe barbarii nazişti, ca şi cînd ar fi fost de conceput că aceştia se aruncaseră singuri în aer! – era răspunzătoare pentru aceste explozii. Cîţiva soldaţi rămăseseră în urmă ca să detoneze explozivele. Dar apoi începu să circule zvonul că evreii erau cei vinovaţi. De asta se afişase decretul; germanii dădeau vina pe evrei şi-i trimiteau într-un ghetou, probabil în Polonia. Totuşi, chiar dacă evreii ar fi fost răspunzători, de ce să fie pedepsiţi toţi pentru acţiunea cîtorva?

Cînd cele două femei se opriseră în faţa afişelor cenuşii făcute din hîrtie de împachetat, Liuba Sciadenko îi făcuse o ofertă binecuvîntată. O trăsese pe Lisa la o parte din mulţime şi-i şoptise:

— *Tu* nu poţi să pleci. Nu eşti evreică. O să am eu grijă de Kolia în locul tău. Unul în plus, nici n-o să bag de seamă.

Lisa se aprinsese toată de mînie; cum se putea gîndi Liuba că ea avea să-şi trimită băiatul în ghetou fără ea! Dar imediat fusese covîrşită de măreţia generozităţii prietenei ei. Îi dădură

lacrimile. Cît de mult îi datora deja acestei femei. Cînd fusese ridicat Victor, iar ea şi Kolia trebuiseră să-şi părăsească apartamentul, Liuba Sciadenko, o văduvă sărmană care făcea lucrări de croitorie pentru Operă, venise să-i ofere o cameră în cocioaba ei. O femeie pe care aproape că n-o cunoştea! Spusese că o făcea pentru că Victor îi dăduse de lucru atunci cînd rămăsese fără un bărbat în casă, însărcinată cu Nadia, şi nu făcea altceva decît să plătească o datorie. Însă plata aceasta nu se limitase la o cameră fără chirie. Îi adusese şi Lisei cîte ceva de cusut, pentru ca cei doi să nu moară de foame. Şi acum oferta aceasta! Era mai mult decît o sfîntă – un înger. Lisa îi strînse mîinile şi îi spuse:

— Nu, dar îţi mulţumesc! Vom merge toţi împreună!

Din fericire veniră ştiri mai bune. Nu vor fi trimişi în ghetou. Nu erau germanii o rasă de oameni cumsecade, civilizaţi? Lisa ştia asta bine, pentru că ea îşi trăise jumătate din viaţă printre glasuri germane prietenoase. Nici chiar comuniştii nu avuseseră de spus decît lucruri bune despre germani în ultimii cîţiva ani dinaintea războiului. Şi atunci cînd Kreşciatikul fusese aruncat în aer, germanii îşi riscaseră propriile vieţi, trimiţînd detaşamente de soldaţi prin oraş, anunţînd oamenii să-şi părăsească repede casele! Salvaseră bătrîni, copii, bolnavi – pe chiar aceia despre care se spunea acum că i-ar fi trimis în ghetou! Nu, erau pur şi simplu evacuaţi în spatele liniilor, la loc sigur. Dar de ce, întrebase cineva, să fie evacuaţi întîi evreii? Răspunsul veni repede, încrezător: pentru că evreii sînt înrudiţi cu germanii.

Atunci cum se explica tonul dur, brutal al proclamaţiei? „Toţi jidanii... orice jidan..." Dar asta suna brutal doar pentru urechile evreilor; pentru germani era vorba doar de o denumire neutră, cum erau „haine călduroase, lenjerie de corp etc.". Şi uite – subliniase o tînără –, scriseseră strada Melnikosky şi strada Kohturov, care nici nu existau; voiau să spună străzile Melnikov şi Degtiarev; asta însemna că ordinul trecuse prin mîinile cine ştie cărui traducător prost. El sau ea îi imprimase tonul acesta neplăcut.

Lisa ştia că versiunea în limba germană avea exact acelaşi ton; dar păstră tăcerea. Nu ştia ce să creadă. Intuiţia îi pierise ca şi carnea care-i acoperise pe vremuri oasele. Putea doar să

spere şi să se roage ca profeţii pierzaniei să se înşele. Pe urmă, doar cu o oră mai tîrziu, pe cînd începuseră să împacheteze, ştirea cea bună se răspîndise ca fulgerul prin Podol: erau trimişi în Palestina.

Orele se tîrau mai departe, dar sfîrşitul tot nu se arăta. Ambuteiajul din faţa lor, de orice natură ar fi fost el, refuza să se destrame, iar ei erau împinşi înainte de masa de oameni care venea din spate. Era înfricoşător pentru mamele cu copii mici, şi Lisa începu să se teamă întrebîndu-se cum avea să se descurce Liuba Sciadenko. Ea şi Kolia ar fi trebuit să-i aştepte şi să-i ajute; se simţea vinovată. În acelaşi timp i se păruse însă raţional să plece înainte şi să le ţină locuri. Ajută o femeie hărţuită de lîngă ea, care trebuia să aibă grijă de patru copii, cel mai mare de cel mult zece sau unsprezece ani, iar cel mai mic de vreun an şi jumătate. Lisa îl luă pe acesta, o fetiţă, din braţele mamei, pentru ca aceasta să-şi mai odihnească mîinile. Copilaşul ţipa şi Lisa încercă să-i gungurească ceva pe limba ei, fără nici un efect, apoi îi fredonă o melodie, care transformă urletele în scîncete. Era un copilaş mai curînd urît, desfigurat de o buză de iepure, şi mirosea urît. Ar fi trebuit schimbată. Dar cum să schimbi un copil de ţîţă în înghesuiala asta? Probabil că mama nici nu observase, pentru că cei din Podol erau obişnuiţi cu duhorile de tot felul şi murdăriile cele mai dezgustătoare. Lisa nu se simţise niciodată în largul ei alături de aceşti semeni şi nu se apropiase de prea mulţi, în afară de Liuba. Acum fetiţa din braţele ei începu să zbiere iarăşi şi mama o ceru îndărăt. Lisa i-o cedă uşurată. Dar o înfuria faptul că nişte copii sărmani şi bătrîni neajutoraţi erau făcuţi să sufere astfel, fără îndoială ca urmare a ineficienţei cuiva cu răspundere.

Kolia era plictisit şi nervos – şi cine l-ar fi putut condamna? Încercă să se gîndească la nişte jocuri cu cuvinte pe care să le joace împreună cu el, dar nu-i reuşi. Stăteau locului de mai bine de douăzeci de minute, şi îl convinse să-i arate Soniei scamatoriile cu cărţile de joc pe care le ştia; copilul se execută fără chef, folosindu-se de geamantanul tinerei ca de o masă. Sonia surîse cu bunătate la scamatorii, în timp ce ochii îi săgetau mereu peste capetele celor din faţă.

Îi mărturisi Lisei cît de rău îi părea că trebuie să lase în urmă violoncelul tatălui ei. Fusese singurul ei prieten în vremurile acestea de suferinţă. Lisa îi evită privirea. Ar fi vrut să-i spună că-i părea rău, dar nu-şi găsi cuvintele.

Se tîrau înainte cam două minute, apoi rămîneau locului alte cinci. Cînd ajunseră la zidul lung al cimitirului evreiesc, soarele urcase deasupra capetelor şi era o căldură crîncenă. Lisa se sufoca în paltonul ei ros de molii, dar îi era frică să nu i-l smulgă cineva dacă şi-l dădea jos de pe ea. Îl lăsă pe Kolia să şi-l scoată pe al lui, spunîndu-i să-l ţină strîns de tot; şi îi promise un gît de apă cînd aveau să se instaleze în tren. Gara de mărfuri Lukianovka era foarte aproape de cimitir, aşa că nu mai aveau mult de mers. Sigur, mulţimea asta avea să se urnească în curînd. Ar fi trebuit o organizare mai bună.

Şi, într-adevăr, mai înaintară puţin. Acum se vedea în faţă o barieră de sîrmă ghimpată şi şiruri de soldaţi germani şi de poliţişti ucraineni, de o parte şi de alta a străzii. Ca în toate gările, zgomotul şi înghesuiala erau copleşitoare; căci, în afară de cei care plecau, erau şi mulţi alţii, ruşi şi ucraineni, veniţi să-şi conducă rudele, prietenii sau vecinii, şi să-i ajute cu bagajele sau cu invalizii. Unii dintre aceştia încercau să-şi facă drum înapoi prin mulţime, alţii erau la fel de porniţi să împingă înainte, ca să-i vadă pe cei apropiaţi urcînd. Erau chiar şi soţi şi soţii care-şi luau rămas bun; nu era de mirare că trebuiau secole ca să avanseze cu cîteva palme de loc.

Kolia scoase un oftat adînc de exasperare şi mama îi ciufuli consolator părul. Nu va mai putea face asta prea mult timp, căci era de pe acum aproape la fel de înalt cît ea şi creştea ca o plantă sălbatică. Fiica violoncelistului, Sonia, transmise un mesaj din faţă cum că un tren tocmai se urnise plin de la un peron, şi un altul avea să tragă de o linie laterală. Oamenii urcaţi în tren, se spunea, erau literalmente striviţi, umăr la umăr pe coridoare. Avea să fie pentru ei o călătorie chinuitoare.

La un moment dat trebuiră să se strîngă aproape de zidul cimitirului ca să lase să treacă o trăsură. Vizitiul îşi agita mînios biciul ca să-şi facă loc. Opri la bariera de lîngă intrarea gării să-şi dea jos povara, nerăbdător să ia alţi muşterii. Prin culoarul creat o clipă la barieră, văzură grămezile de bagaje strînse

acolo, în stînga. Se părea că Sonia avusese dreptate: bagajele aveau să le fie trimise separat, cu un alt tren, şi împărţite în mod egal o dată ce vor fi ajuns la destinaţie. Sau poate ar fi trebuit să lege biletele cu numele lor de fiecare? Problema asta nu o mai putea interesa acum pe Lisa, dar mulţi din jurul ei intraseră în panică şi unii improvizau etichete din resturi de sfoară şi bucăţi de hîrtie rupte din pachete.

Dar era prea tîrziu, pentru că mulţimea zvîcni dintr-o dată înainte. Omul însărcinat cu misiunea dificilă de sortare rapidă şi eficientă a bagajalor era un cazac înalt, frumos, cu o mustaţă lungă şi neagră. Ar fi fost greu să nu-i admiri aerul plin de autoritate şi prestanţă; şi să nu simţi, fără să vrei, oarecare simpatie pentru soldaţii şi poliţiştii care trebuiau să stăpînească mulţimea zgomotoasă, dezlănţuită. Lisa şi băiatul ei trecură în cele din urmă de bariera de sîrmă. Trenul aşteptat nu se vedea nicăieri; era aceeaşi mulţime, aşteptînd într-un loc sau altul, dar lăsînd mai ales impresia că ştiau că se mai apropiaseră de ţintă. Era ca o aşteptare la o coadă la cinema în zilele bune de altădată, înaintînd în sfîrşit din stradă în holul aglomerat al cinematografului. Ca şi cum ar fi confirmat comparaţia, li se luau acum „hainele călduroase". Un soldat se apropie de ei şi, cu blîndeţe politicoasă, o despuie pe Lisa de haină şi luă şi platonaşul pe care Kolia îl ţinea pe braţ.

Nu mai făcuse nimeni gestul acesta din zilele cînd sosea la teatru pentru vreo premieră importantă.

Se înfioră, dar nu pentru că i-ar fi fost frig. Chiar şi fără palton se simţea încălzită. Ce era straniu acum, erau rafalele de mitralieră care se auzeau din cînd în cînd în apropiere. Nu putea fi ceva care să îi sperie, dar zgomotul era tulburător şi crea o senzaţie de spaimă, găsindu-şi expresia în preocuparea cu care fiecare îşi găsea de rezolvat cîte o treabă măruntă. Sonia, de exemplu, îşi dădea din nou buzele cu ruj. Nu era cu putinţă ca oamenii să fie împuşcaţi – poate cei care încercaseră să nu dea ascultare ordinelor de deportare şi care acum erau adunaţi. Copiii începuseră să plîngă, ceea ce era o uşurare, căci scoteau sunete omeneşti, de înţeles. Era o zi senină, în plus, şi împuşcăturile puteau veni de la poligoanele de tir unde făceau instrucţie germanii, sau poate chiar de pe linia frontului. Lisa

își petrecu brațul pe după umerii lui Kolia și-l întrebă dacă nu voia o gură de apă. Era palid și părea să se simtă rău. Aprobă din cap.

Ea desfăcu pachetul și-i întinse o ceașcă și sticla cu apă. Făcu un schimb cu Sonia, dîndu-i niște ceapă și cartofi pentru un colț de pîine mucedă și două bucățele de brînză. Și alții în jur se așezaseră pe boccele și mîncau. Scena era scindată în două: neliniște încordată, chiar panică; dar și aerul calm al unor excursioniști la un picnic. Un avion făcea cercuri prin aer, foarte jos, pe deasupra capetelor lor; mitraliere se mai auzeau încă în răstimpuri, dar oamenii sau nu le observau, sau și le izgoneau din minte pe cînd își înghițeau dumicații de hrană.

Soldații împingeau acum grupuri de oameni, cîte puțini deodată. Numărau un grup, îl împingeau mai departe, așteptau, apoi trimiteau un alt grup. Lisa încercă să înghită o bucățică de brînză, dar nu reuși și mintea îi acceptă în cele din urmă ceea ce știuse încă din clipa în care trecuseră de barieră – urmau să fie împușcați. Sări în picioare ca o tînără de douăzeci de ani, îl trase și pe Kolia după ea și dădu fuga îndărăt la barieră. Mulți se zbăteau încă să iasă, în timp ce masa de oameni continua să-i preseze ca să intre. Tîrîndu-și fiul de mînă, ea răzbătu pînă la cazacul cel înalt care dădea ordine.

— Iertați-mă, eu nu sînt evreică, spuse gîfîind.

Cazacul îi ceru documentele de identitate. Ea cotrobăi prin poșetă și, slavă Domnului, izbuti să scoată o carte de identitate expirată, emisă la sosirea ei în Rusia, arătînd că numele ei era Erdman și naționalitatea îi era ucraineană. Soldatul îi spuse că putea pleca.

— Și el? întrebă cazacul, arătînd spre băiat.

— E fiul meu. Și el e ucrainean!

Dar soldatul insistă să vadă și actele copilului și, cînd ea pretinse că le pierduse, îi înșfăcă poșeta și găsi o cartelă de alimente.

— Berenstein! exclamă el. Băiatul e evreu! Să intre îndărăt!

Îl împinse pe Kolia și băiatul se pierdu îndată în mulțimea care se zbătea dincolo de barieră. Lisa încercă să treacă de cazac, dar acesta îi bară trecerea cu brațul.

— Dumneata nu eşti jidancă, nu trebuie să intri aici, bătrînico, spuse el.

— Dar trebuie să trec! îi spuse ea cu vocea frîntă. Te rog!

Cazacul clătină din cap.

— Numai jidanii!

— Dar eu *sînt* jidancă! strigă ea, luptîndu-se să treacă de braţul lui. Sînt! Tatăl meu a fost jidan. Te rog, crede-mă!

El îi surîse posomorît, barîndu-i în continuare trecerea.

— *Mayim rabbim lo yukhelu lekhabbot et-ha-ahavah u-neharot lo yishtefuha!* ţipă ea.

Cazacul ridică dispreţuitor din umeri, îşi coborî braţul şi-i făcu semn cu capul să treacă. Ea zări chipul alb ca varul al lui Kolia şi-şi făcu drum cu forţa spre el. Copilul i se aruncă în braţe.

— Ce se întîmplă, mamă? întrebă el.

— Nu ştiu, dragul meu.

Se oprise legănîndu-l încet în braţe. Un soldat cît o namilă se apropie de o fată tînără de lîngă ei şi-i spuse:

— Vino şi culcă-te cu mine şi te las să ieşi.

Chipul fetei nu-şi schimbă expresia buimacă şi după o clipă soldatul trecu mai departe. Lisa fugi după el şi-l trase de mînecă. Acesta se întoarse spre ea.

— Am auzit ce i-ai ceruf fetei ăleia, spuse ea. Fac eu asta. Numai dă-mi drumul mie şi copilului meu să ieşim de aici.

El îşi coborî ochii fără nici o expresie spre nebuna bătrînă şi îi întoarse spatele.

Se găseau acum într-un grup împins să se alinieze într-o coadă. Kolia întrebă dacă mergeau la tren, iar ea se stăpîni şi-i spuse: Da, probabil; şi în orice caz ea avea să fie aici, cu el, şi să nu-i fie frică. Grupul începu să înainteze. Cu toţii erau acum tăcuţi. Înaintară cîtăva vreme în tăcere, printre şirurile de germani. În faţa lor se vedeau alţi soldaţi cu cîini în lesă.

Acum intraseră în coridorul lung format din două şiruri de soldaţi şi cîini. Soldaţii îşi suflecaseră mînecile şi fiecare din ei înşfăcase cîte un baston de cauciuc sau o bîtă mare. Loviturile plouau din amble părţi, peste capete, spinări, umeri. Îi dăduse sîngele pe gură, dar aproape că nu mai simţea izbiturile, căci încerca să ferească într-un fel capul lui Kolia. Simţea loviturile

acelea sălbatice care cădeau asupra lui – şi pe cea zdrobitoare din vintre – dar aproape deloc pe cele ce se abăteau asupra ei. Ţipătul lui era doar o frîntură dintr-un urlet universal, amestecîndu-se cu strigătele vesele ale soldaţilor şi cu lătratul cîinilor, dar al lui era ţipătul care se desprindea mai presus de toate, chiar şi mai presus de al ei. Băiatul se poticni; îl apucă de braţ şi îl ţinu să nu cadă. Călcau acum în picioare trupurile celor răsturnaţi de cîini.

— *Schnell, schnell!* rîdeau soldaţii.

Răzbiră poticnindu-se într-un spaţiu mărginit de trupe, un pătrat de iarbă presărată cu zdrenţe şi veşminte de tot felul. Poliţiştii ucraineni înhăţau cîte unul dintre oamenii înghesuiţi aici, lovindu-i, strigînd la ei:

— Scoateţi-vă hainele! Repede! *Schnell!*

Kolia se cocoşase de tot de durere şi suspina, dar ea începuse să îl tragă, împiedicîndu-se în propriile ei degete, de gulerul cămăşii.

— Repede, iubitule! Fă cum spun ei.

Căci vedea cum toţi cei care ezitau să se supună imediat erau izbiţi cu piciorul, sau loviţi cu măciucile şi bastoanele. Ea însăşi îşi trase repede rochia de pe ea şi combinezonul, apoi îşi scoase pantofii şi ciorapii, ajutîndu-l între timp şi pe băiat, căruia îi tremurau mîinile şi nu reuşea să-şi desfacă nasturii cămăşii şi şireturile de la pantofi. Un poliţist începu s-o lovească peste spinare şi peste umeri cu bastonul, şi în panica ei nu mai izbutea să-şi desfacă şireturile de la corset destul de repede, iar poliţistul, bombănind tot mai furios pe această femeie înceată la minte, bătrînă şi cu pieptul fleşcăit, îi smulse corsetul de pe trup.

Urmă o clipă de linişte, acum cînd erau cu toţii dezbrăcaţi. Un grup de oameni goi era mînat undeva. Cotrobăind prin grămada de veşminte aruncate peste poşeta ei, Lisa scoase din ea o batistă şi şterse uşor o parte din sîngele şi lacrimile de pe faţa lui Kolia.

Îşi văzu cartea de identitate din poşetă şi luă repede o hotărîre. Printre toate siluetele albe ale oamenilor înnebuniţi din jur, văzu un ofiţer german care părea să fie cel care comanda. Se duse spre el, îi împinse actul de identitate sub nas şi-i spuse

în germană că ea şi fiul ei erau aici din greşeală, veniseră să conducă pe cineva şi fuseseră duşi de mulţimea din jur.

— Uitaţi-vă! spuse. Eu sînt ucraineancă, măritată cu un german.

Ofiţerul, încruntîndu-se, mormăi că se făceau prea multe greşeli de felul acesta.

— Puneţi-vă hainele şi mergeţi să vă aşezaţi pe movila de acolo.

Arăta spre un loc unde erau aşezaţi o mînă de oameni. Lisa se întoarse în fugă şi-i spuse lui Kolia să se îmbrace repede şi să vină cu ea.

Toţi cei de pe movilă erau tăcuţi, înnebuniţi de spaimă. Lisa constată că nu-şi putea lua ochii de la scena care se petrecea în faţa lor. Grupuri după grupuri de oameni veneau clătinîndu-se pe picioare, trecînd prin culoar ţipînd, însîngeraţi, fiecare înşfăcat de cîte un poliţist, bătut iarăşi şi despuiat de haine. Scena se repeta iarăşi şi iarăşi. Unii rîdeau isteric. Alţii îmbătrîneau în cîteva secunde. Cînd darul sau blestemul previziunii o părăsise atît de jalnic şi soţul ei fusese smuls de lîngă ea într-o nopate, părul Lisei albise pînă dimineaţa – vechea zicală era adevărată. Însă acum vedea asta petrecîndu-se în faţa ochilor ei. În grupul care urmă după ei o văzu pe Sonia; părul ei negru ca pana corbului încărunţise în timpul care îi trebui să se lase dezbrăcată şi trimisă să fie împuşcată. Lisa văzu lucrul acesta petrecîndu-se iar şi iar.

Era un meterez abrupt de nisip, dincolo de care se auzeau împuşcăturile. Paznicii formau şiruri scurte de oameni şi-i împingeau apoi prin gaura spartă în grabă în peretele despărţitor. Zidul ascundea totul vederii, dar fireşte oamenii ştiau acum unde se află. Malul drept al Niprului e întretăiat de rîpe adînci, şi această rîpă anume era enormă, maiestuoasă, adîncă şi largă asemenea unei trecători în munţi. Dacă te opreai pe o latură a ei şi strigai, abia dacă te auzeai de pe malul celălalt. Pereţii erau abrupţi, aplecaţi înăuntru pe alocuri; prin fundul acestei trecători curgea un pîrîiaş cu apă limpede. De jur-împrejur erau mai multe ţintirime, păduri, loturi înguste. Localnicii cunoşteau rîpa sub numele de Babi Yar. Kolia şi prietenii săi se jucaseră aici deseori.

Lisa văzu cum, pe măsură ce bărbaţi şi femei erau împinşi prin deschizătură spre rîpă, toţi, fără excepţie, îşi încleştau mîinile peste organele genitale. Şi cei mai mulţi dintre copii făceau asta. Unii dintre bărbaţi şi băieţi sufereau de pe urma loviturilor primite, dar era vorba mai ales de o ruşine instinctivă, aceeaşi care îl făcea pe Kolia să nu vrea ca ea să-l vadă gol. Şi el, cînd fusese despuiat, îşi dusese mîinile acolo, în parte din cauza durerii, dar şi dintr-o ruşine naturală. În felul acesta fusese îngropat şi Iisus. Şi femeile încercau să-şi acopere pieptul cu braţele. Era înfiorător şi ciudat să le vezi preocupate astfel de decenţă în timp ce erau duse să fie împuşcate.

Kolia îşi ţinea încă mîinile încleştate între coapse. Şedea chircit, mult aplecat în faţă, şi nu se putea opri din tremurat. Nu se putea opri, deşi ea îl strîngea la piept şi-l încălzea şi încerca, să-i şoptească vorbe liniştitoare. Băiatul nu spunea nimic. Şocul îl amuţise.

Ea însăşi ştia că trebuia să nu-şi piardă controlul cu totul, nici chiar cînd o văzu pe Liuba Sciadenko clătinîndu-se pe picioare la ieşirea din culoar, ţinînd-o în mîna încleştată pe cea mai mică dintre copiii ei, Nadia. Gura fetiţei era deschisă larg într-un ţipăt fără sunet. Faţa Liubei era acoperită de sînge, ca şi chipul Olgăi şi al lui Pavel, care se clătinau în urma ei. Bătrîna doamnă Sciadenko nu se zărea nicăieri. O clipă, chiar după ce-i trăseseră rochia peste cap, Liuba păru să privească drept spre prietena ei, acolo pe movilă, acuzatoare parcă. Dar în clipa aceea nu i-ar fi fost cu putinţă să vadă ceva. Dezbrăcată, începu să moşmondească la nasturii de la rochia Nadiei, dar o făcea prea încet. Un poliţist înşfăcă mînios copila, o duse ca pe un sac pînă la deschizătura din zidul de nisip şi-o aruncă pe deasupra.

— Ave Maria, plină de graţie... *Ora pro nobis...*

Lisa murmura rugăciunile copilăriei, pe cînd lacrimile i se scurgeau printre gene.

Nimeni nu şi-ar fi putut imagina scena aceasta, tocmai pentru că ea se petrecea acum. După atîtea ţipete, urlete şi răpăiala mitralierelor, Lisa nu mai auzea acum nimic. Ca într-un film mut, cu nori cumulus albi lunecînd pe cerul albastru. Începu chiar să creadă că nimic îngrozitor nu se întîmpla dincolo de zidul de nisip. Căci nimic nu ar fi putut fi mai rău decît ceea ce

se petrecea aici, sau măcar la fel de rău. Nu știa încotro erau duși oamenii, dar nu erau uciși. Îi spuse asta lui Kolia.

— Ne sperie numai. Ai să vezi, o să mergem acasă și pe urmă Pavel și ceilalți au să vină și ei, teferi și nevătămați.

Ei îi venise întotdeauna greu să ucidă fie și numai un gîndac de bucătărie; și nu exista nici un motiv să fie uciși toți oamenii aceștia. Germanii îi aliniau doar, trăgeau peste capetele lor în spatele rîpei, rîzînd de gluma asta și spunîndu-le apoi să se îmbrace în haine noi și să meargă să se urce în tren. Era o nebunie, dar nu o nebunie la fel de mare ca alternativa. Continuă să creadă asta pe jumătate chiar și după ce-l auzi pe un ofițer ucrainean spunînd:

— Îi împușcăm pe evrei întîi și apoi vă dăm drumul vouă.

Aceste cuvinte îi fuseseră adresate unei femei tinere pe care o cunoscuse în treacăt pe vremuri – Dina Pronișeva, o actriță de la teatrul de păpuși din Kiev. Lisa o recunoscu cînd ieși nesigură pe picioare din coridorul de soldați. Doi bătrîni, poate părinții ei, îi făceau semne Dinei dintr-un alt grup, probabil îndemnînd-o să încerce să scape. În loc să-și scoată veșmintele de pe ea, Dina se îndreptă spre ofițerul ucrainean care stătea în fața movilei și Lisa o auzi cerînd să fie scoasă de acolo. Îi arătă ce avea în poșetă. Nu părea deloc evreică – chiar mai puțin decît Lisa, cu nasul ei cam lung. Numele de familie al Dinei era rusesc și ea vorbea ucraineana. Comandantul se lăsă convins și-i spuse că i se va da drumul mai tîrziu. Dina ședea acum ceva mai încolo, mai jos pe movilă. Ca și cei mai mulți dintre cei așezați aici, își ținea capul pe brațe: șocată, de durere, și poate și de teama să n-o recunoască cineva și să strige: „E o jidancă împuțită!", sperînd să-și salveze astfel propria piele.

Lisa își aminti de o rugăciune pe care o învățase de la doica ei, pentru a o apăra de vise urîte: „Tu, care ești Mîntuitorul...". Există lucruri atît de departe de orice crezare, încît ar trebui să poți să te trezești din ele. Dar, deși rugăciunea o ajutase puțin, coșmarul continua. Lumea era o lume cu copii mici aruncați peste un zid, asemenea unor saci cu grîu aruncați dintr-o căruță; o lume cu trupuri de carne moale, albă, bătute așa cum țărăncile bat rufele ude ca să le usuce; ca cizmele negre biciuite cu cra-

vaşa de ofiţerul plictisit din faţa movilei. „Tu, care eşti Mîntuitorul...".

Nu-l putea ajuta pe Kolia. Nu era nimic de făcut decît să se roage cu tot egoismul ca toţi ceilalţi să fie ucişi, cu grabă miloasă, şi cei de pe movilă să poată în sfîrşit să plece acasă. Intona fără întrerupere această rugăciune a egoismului. Dar nu regretă nici o clipă că nu acceptase oferta Liubei şi nu rămăsese de la început cu ea. Acum ştia de ce nu ar fi trebuit să aibă niciodată copii. Şi totuşi gîndul la Kolia, fiul ei, aici cu străinii, poate în grupul acela de copii de la orfelinat, era de o sută de ori mai rău decît spaimele morţii.

Căzu într-o transă în care tot ceea ce se juca în faţa ochilor ei se desfăşura cu încetinitorul şi fără nici un sunet. Poate că asurzise literalmente. Era mai liniştită decît în cea mai liniştită noapte. Şi norii alunecau pe cer cu aceeaşi încetineală teribilă, îngheţată, inumană. Erau şi schimbări de culoare. Scena începu să se coloreze în liliachiu. Văzu norii cumulus strîngîndu-se pe cer, la orizont, urmări perdeaua de nori rupîndu-se în trei, şi cu aceleaşi schimbări de formă şi culoare norii îşi începură călătoria pe cer. Ei nu erau conştienţi de ceea ce se întîmpla aici. Credeau că era o zi obişnuită. Ar fi fost uimiţi dacă ar fi ştiut. Păianjenul acela mărunt alergînd în sus pe firul de iarbă îşi închipuia că era un fir de iarbă simplu, obişnuit, pe un cîmp.

După-amiaza, care nu era vreo parte imaginabilă a timpului, se scurse şi începu să se facă întuneric.

Dintr-o dată la barieră se opri o maşină în care era un ofiţer înalt, bine făcut, elegant îmbrăcat, cu cravaşă în mînă. Alături de el stătea un prizonier rus.

— Cine sînt aceştia? îl întrebă ofiţerul pe poliţist, prin interpret, arătînd spre movila pe care la vremea aceasta erau aşezate vreo cincizeci de persoane.

— Sînt oameni de-ai noştri, ucraineni. Au venit să conducă pe cîte cineva; ar trebui lăsaţi să plece.

Lisa îl auzi pe ofiţer strigînd:

— Împuşcaţi-i pe toţi numaidecît! Dacă vreunul din ei măcar iese de aici şi începe să vorbească prin oraş, mîine nu mai apare nici un singur evreu.

Îl apucă pe Kolia de mînă şi i-o strînse din toate puterile, în timp ce interpretul îi traducea ofiţerului ordinul, cuvînt cu cuvînt. Băiatul începu să gîfîie, şi mîna îi tremura violent, dar ea îl strînse şi mai tare. Îi şopti:

— Dumnezeu are să aibă grijă de noi, iubitule, ai să vezi.

Un miros puternic, neplăcut îi spuse deodată că el îşi pierduse controlul asupra intestinelor. Îl strînse şi mai tare în braţe şi îl sărută; acum lacrimile pe care şi le reţinuse aproape toată ziua i se rostogoliră pe obraji. Copilul nici nu plînsese, nici nu scosese vreun cuvînt toată vremea cît stătuseră aşezaţi pe movilă.

— Haideţi atunci! Să mergem! Ridicaţi-vă! strigă poliţistul.

Cu toţii se ridicară în picioare, parcă beţi. Erau supuşi şi tăcuţi, ca şi cum li s-ar fi poruncit să meargă la masă. Poate pentru că se făcuse tîrziu, germanii nu se mai obosiră să-i dezbrace pe cei din grupul acesta, ci îi lăsară să treacă cu haine cu tot prin spărtura din zid.

Lisa şi Kolia erau printre ultimii. Trecură prin spărtură şi pătrunseră într-o carieră de nisip cu marginile înălţîndu-se de-a dreptul peste ei. Era acum aproape întuneric, şi ea nu mai vedea cariera prea distinct. Unul după altul erau împinşi în grabă spre stînga, pe o margine îngustă.

În stînga lor era marginea carierei, în dreapta fundul cădea abrupt; ieşitura fusese după cît se părea creată anume pentru execuţie, atît de îngustă, încît pe măsură ce înaintau pe ea, oamenii se aplecau instinctiv spre peretele de nisip, ca să nu cadă înăuntru. Lui Kolia i se muiaseră picioarele şi ar fi căzut, dacă mama nu i-ar fi ţinut bine braţul.

Fură opriţi şi întorşi cu faţa spre rîpă. Lisa privi în jos şi simţi cum i se învîrteşte capul, atît de sus i se părea că este. Sub ea era o mare de trupuri înecate în sînge. De cealaltă parte a carierei vedea mitralierele şi cîţiva soldaţi. Soldaţii germani aprinseseră un fel de rug mare şi s-ar fi zis că-şi făceau cafea.

Strînse mîna lui Kolia şi îi spuse să închidă ochii. Nu avea să simtă nici o durere şi, cînd vor fi în cer, ea avea să fie mai departe cu el. Văzu cum i se închid ochii. Se gîndi să-i spună că tatăl lui şi mama lui adevărată erau acum acolo şi îl aşteptau, dar hotărî că nu era lucrul potrivit. Unul dintre germani îşi

termină de băut cafeaua şi păşi agale spre mitralieră. Ea începu să şoptească Tatăl Nostru, şi auzi vocea slabă a fiului ei rostind după ea cuvintele rugăciunii. Nu văzu, cît mai degrabă simţi trupurile căzînd de pe buza peretelui şi ploaia de gloanţe apropiindu-se de ei. Chiar înainte de a ajunge la ei, îl trase pe Kolia de mînă, strigînd: „Sări!" şi sări o dată cu el de pe firida din perete.

I se păru că de secole întregi cădea astfel prin aer – distanţa era probabil mare. Cînd ajunse jos îşi pierdu cunoştinţa. Era acasă, noaptea, întinsă pe partea dreaptă, pe jumătate visînd, şi gîndacii foşneau prin perete şi pe sub pat. Foşnetul acela al gîndacilor îi umplea mintea. Pe urmă începu să înţeleagă treptat că sunetul venea din înghesuiala de trupuri omeneşti care alunecau încet găsindu-şi locul, aşternîndu-se apăsate de mişcările celor de deasupra, încă vii.

Căzuse într-o baie de sînge. Zăcea pe partea dreaptă şi braţul drept îi era sub ea, într-un unghi nefiresc. Nu o durea. Nu se putea mişca sau întoarce, pentru că altceva, probabil un alt trup (poate Kolia), îi prinsese, imobilizîndu-i-o, mîna dreaptă. Nu simţea nicăieri vreo durere. În afară de foşnetul acela, mai erau şi alte sunete ciudate, subterane, un cor amorţit de gemete, icnete şi suspine. Încercă să strige numele fiului ei, dar vocea nu o asculta.

Cînd se va face întuneric, avea să-l găsească pe Kolia şi aveau să se tîrască din rîpă, să se strecoare în pădure şi să fugă.

Cîţiva soldaţi se apropiară de buza rîpei şi îşi lăsară razele lanternelor în jos spre trupuri, slobozind focuri de revolver spre tot ceea ce părea să mai mişte. Însă cineva nu prea departe de Lisa continua să geamă la fel de tare ca înainte.

Pe urmă auzi paşi în apropiere, paşi călcînd peste trupuri. Erau germani care coborîseră în rîpă şi se aplecau să smulgă obiecte de pe cadavre, împuşcîndu-i pe cei care mai dădeau semne de viaţă.

Un soldat SS se aplecase peste o bătrînă întinsă pe o parte, căci zărise la ea ceva care strălucea. Mîna lui îi atinse pieptul cînd se întinse spre crucifix trăgînd de el să-l desprindă, şi trebuie să fi simţit vreun semn de viaţă. Lăsînd crucifixul din mînă, îşi îndreptă trupul, îşi trase îndărăt piciorul stîng şi-şi

zvîcni cizma cu putere în sînul ei stîng. Ea îşi schimbă poziţia din forţa loviturii, dar nu scoase nici un sunet. Încă nemulţumit, soldatul îşi ridică iarăşi cizma şi i-o înfipse cu toată puterea în pelvis. Din nou singurul sunet fu trosnetul sec al osului. Mulţumit în sfîrşit, smulse crucifixul de la locul lui. Se îndepărtă călcînd mai departe peste cadavre.

Femeia ale cărei ţipete nu izbutiseră să-şi croiască o ieşire prin gîtlejul ei, continua să urle; şi urletele ei deveniră gemete, şi încă nu o auzea nimeni. În tăcerea care se lăsase peste rîpă un glas strigă de sus:

— Demidenko! Haide, vino să începi să sapi!

Urmă un zăngănit de lopeţi şi apoi bufniturile greoaie ale bulgărilor de pămînt şi ale nisipului prăvălindu-se peste trupuri, apropiindu-se tot mai mult de femeia care mai trăia încă. Pămîntul începu să se prăvale peste ea. Lucrul cu adevărat insuportabil era să fie îngropată de vie. Ţipă cu o voce teribilă şi puternică:

— Sînt vie! Împuşcaţi-mă, vă rog!

Deşi ţipătul ieşi doar ca o şoaptă înceată, Demidenko o auzi. Dădu la o parte pămîntul de pe faţa ei.

— Hei, Semaşko! strigă el. Asta-i încă vie!

Semaşko se aplecă şi o recunoscu pe baba care încercase să-l mituiască să îi dea drumul.

— Atunci, trage-i un număr mai bun! chicoti el.

Demidenko rînji şi începu să-şi desfacă cingătoarea. Semaşko îşi rezemă puşca la o parte şi o trase pe bătrînă să o aşeze mai dreaptă pe pămînt. Capul bătrînei se rostogoli pe o parte, şi ea privi deodată drept în ochii larg deschişi ai unui băiat. Apoi Demidenko îi desfăcu picioarele.

După o vreme Semaşko rînji iarăşi spre el şi Demidenko mormăi că era prea frig şi bătrîna era prea urîtă. Îşi potrivi la loc hainele şi îşi ridică arma. Cu ajutorul lui Semaşko găsi deschiderea şi, în vreme ce schimbau între ei glume, înfipse baioneta cu grijă, aproape cu delicateţe. Bătrîna nu scotea nici un sunet, deşi vedeau că respira încă. Tot foarte blînd, Demidenko imită gesturile de piston ale actului sexual; şi Semaşko lăsă să se audă un hohot gros de rîs, care se răsfrînse în ecouri peste pereţii rîpei, pe cînd trupul femeii se încorda şi

se destindea, se încorda şi se destindea. Dar după spasmele acestea nu se mai văzu nici un semn al unei reacţii, iar ea păru să nu mai respire. Semaşko mormăi că-şi pierdeau vremea. Demidenko răsuci lama baionetei şi o împlîntă mai adînc.

În timpul nopţii trupurile se aşezară mai bine. Cîte o mînă mai mişca, o fracţiune de spaţiu, făcînd un cap să se întoarcă foarte puţin. Trăsăturile se schimbau imperceptibil. „Tremurul nopţii adormite", îi spusese Puşkin; numai că el se gîndea la mişcările de tasare ale unei case.

Sufletul omului este o ţară depărtată, de care nu te poţi apropia, pe care nu o poţi explora. Cei mai mulţi dintre morţi erau săraci şi analfabeţi. Dar fiecare dintre ei, fără excepţie, visaseră vise, nutriseră speranţe şi trăiseră experienţe uimitoare, chiar şi copiii de ţîţă ţinuţi în braţe (poate mai ales bebeluşii aceia ţinuţi în braţe). Deşi cei mai mulţi dintre ei nu ieşiseră niciodată în afara cartierului mizer al Podolului, vieţile şi poveştile lor erau la fel de bogate şi de complexe ca şi cea a Lisei Erdman-Berenstein. Dacă un Sigmund Freud ar fi ascultat şi şi-ar fi luat notiţe de la vremea lui Adam încoace, tot nu ar fi explorat pe de-a-ntregul nici măcar un singur grup, nici măcar o singură persoană.

Şi aceasta a fost doar prima zi.

O femeie s-a tîrît într-adevăr în sus pe peretele rîpei, după lăsarea întunericului. Era Dina Pronişeva. Şi cînd s-a încleştat de un tufiş ca să se tragă în sus, ea a ajuns faţă în faţă cu un băieţaş, îmbrăcat în maiou şi pantaloni, care îşi trudise şi el drum în sus. O sperie pe Dina şoptindu-i:

— Nu vă speriaţi, doamnă! Şi eu sînt viu.

Lisa visase odată cuvintele acestea, atunci cînd era la cură de ape la Gastein cu mătuşa Magda. Dar lucrul nu e surprinzător, pentru că ea avea darul previziunii şi în chip firesc o parte din ea continua să trăiască cu aceşti supravieţuitori: Dina şi băieţelul acela care tremura şi se înfiora din tot trupul. Îl chema Motia.

Motia fusese împuşcat de germani pe cînd îi striga să se ferească acestei femei, pe care acum o privea şi o iubea ca pe propria lui mamă, pentru că era bună cu el. Dina a supravieţuit

ca să fie singurul martor, singura sursă de încredere pentru ceea ce văzuse şi simţise Lisa. Dar lucrul acela s-a întîmplat de treizeci de mii de ori; totdeauna în acelaşi fel şi totdeauna altfel. Iar viii nu pot vorbi vreodată pentru cei morţi.

Cei treizeci de mii au devenit un sfert de milion. Un sfert de milion de hoteluri albe în Babi Yar. (Fiecare din ele avea un Vogel, o Madame Cottin, un preot, o prostituată, o pereche în luna de miere, un militar poet, un brutar, un bucătar-şef, o orchestră de ţigani.) Straturile de la bază s-au strivit într-o masă solidă. Cînd germanii au vrut să îngroape amintirea masacrelor, buldozerelor nu le-a venit uşor să despartă cadavrele, care erau acum cenuşii-albăstrii la culoare. Straturile cele mai de jos au trebuit dinamitate, şi uneori au trebuit folosite securi. Aceste straturi de jos de tot erau alcătuite, cu puţine excepţii, din trupuri dezgolite; dar mai sus erau trupuri în lenjerie de corp, iar şi mai sus erau îmbrăcate complet; asemenea diferitelor formaţiuni stîncoase. Evreii erau la fund de tot, apoi urmau ucrainenii, ţiganii, ruşii etc.

S-a deschis un şantier de construcţii uriaş, cu sarcini multiple. Cei cu sapele săpau pămîntul; cei cu cîngi şi cîrlige trăgeau trupurile afară; prospectorii (*gold-suchern*) strîngeau obiectele de preţ. Era ciudat şi emoţionant să vezi că aproape toate victimele, inclusiv cele complet despuiate, reuşiseră să ascundă cîte un obiect de valoare sentimentală pe care să-l ia cu ele în rîpă. Chiar şi unelte. Multe din aceste obiecte preţioase trebuiau extrase de pe trupuri. Lucrările dentare în aur pe care Lisa şi le făcuse curînd după întoarcerea de la Milano se amestecară cu altele – inclusiv unele din gurile celor patru surori vîrstnice ale lui Freud –, transformate în lingouri de aur.

Personalul de la garderobe smulgea orice obiect de îmbrăcăminte de o calitate mai bună; constructorii înălţau ruguri uriaşe; fochiştii improvizaţi aprindeau focurile cu părul cadavrelor; compactorii cerneau cenuşa, căutînd orice bucăţică de aur care le scăpase căutătorilor dinainte; şi grădinarii cărau cenuşa în roabe să o răspîndească peste loturile de pămînt de lîngă rîpă.

Era o muncă înfiorătoare. Paznicii nu suportau duhoarea decît bînd vodcă toată ziua. Prizonierilor ruşi nu li se dădea

mîncare (dar vai de ei dacă slăbeau ritmul muncii): şi din cînd în cînd cîte unul din ei, înnebunit de aroma delicioasă a cărnii prăjite, era surprins vîrîndu-şi mîna prin flăcări să scoată cîte o bucată; şi pentru un asemenea act barbar avea să se adauge el însuşi aromei savuroase, fript de viu, ca un homar. Pînă la urmă, prizonierii ştiau că şi ei aveau să hrănească flăcările, cînd ultimul cadavru va fi fost mistuit de foc; cei care aveau să mai trăiască atîta. Paznicii ştiau ce ştiau; era subiect de glume între cele două grupuri. Într-o zi sosi un camion plin cu femei. Cînd se dădu drumul la gazul toxic, începură obişnuitele bătăi în uşi şi ţipete; dar nu trecu mult pînă se lăsă tăcerea şi uşile se deschiseră. Se traseră afară mai bine de o sută de fete goale. Paznicii beţi se cocoşau de rîs.

— Daţi-i drumul! Încercaţi-le! Botezaţi-le mitrele!

Se înecau aproape, cu sticlele de vodcă la gură; gluma pornise de la faptul că fetele fuseseră chelneriţe la localurile de noapte din Kiev, şi deci nu erau probabil nişte vestale. Chiar şi unul sau doi dintre prizonieri îşi schimonosiră feţele osoase rînjind, pe cînd îngrămădeau trupurile fetelor – pe cele moarte şi pe cele încă vii – peste rugul aprins.

După război, efortul de anihilare a morţilor continuă, cu alte mîini. După o vreme, Dina Pronişeva încetă să mai spună că scăpase de la Babi Yar. Inginerii construiră un dig peste gura rîpei şi pompară apă şi noroi din carierele din apropiere, creînd un lac verde, stătător şi fetid. Digul crăpă; o suprafaţă întinsă din Kiev fu îngropată în noroaie. Trupurile mai erau încă dezgropate unul sau doi ani mai tîrziu, încremenite în ultimele zvîrcoliri, ca la Pompei.

Nimeni însă nu consideră potrivit să acorde rîpei o placă memorială. Groapa uriaşă fu umplută cu beton şi deasupra se construi un drum larg, un centru de televiziune şi un complex de blocuri de locuit. Trupurile fuseseră îngropate, arse, înecate şi reîngropate sub beton şi oţel.

Dar toate acestea nu aveau nimic de a face cu oaspetele, sufletul, mireasa mistuită de iubire, fiica Ierusalimului.

VI

LAGĂRUL

După haosul şi înghesuiala strivitoare a călătoriei de coşmar, se răspîndiră pe peronul mic şi prăfuit al gării parcă răsărită de nicăieri în plin cîmp. Traversară în grabă podeţul; era atît de bine să poată respira aer curat, să treacă dincolo fără să fie împinşi cu brutalitate sau supuşi la tot felul de formalităţi. Afară îi aştepta un şir de autobuze.

Tînărul locotenent căruia îi revenea autobuzul Lisei avea un bîlbîit respectuos, care destinse imediat atmosfera cînd citi cu glas tare lista de nume. Surîdea sfios cînd chicotelile pasagerilor îi arătau că citise greşit vreunul din numele greu de rostit. Sub o peliculă de sudoare – era o zi foarte călduroasă – o cicatrice albă îi brăzda obrazul trecîndu-i pieziş peste frunte, şi o mînecă rămasă inutilă se odihnea în buzunarul uniformei.

Autobuzul porni într-un nor de praf, iar el se lăsă să cadă pe scaunul gol din faţa Lisei.

— Îmi pare rău pentru greşeala aceea!

Îi surîse.

— Nu-ţi face griji!

Îi surîse şi ea ca răspuns.

— E polonez, presupun? întrebă el; şi ea confirmă că era într-adevăr un nume polonez.

De fapt ei însăşi îi era ruşine de greşeala ei. O dată ce se hotărîse să nu-şi folosească numele evreiesc, Berenstein, nici pe cel german, Erdman – din cauza tuturor hărţuielilor prin care trecuse cînd i se ceruse să-şi arate documentele – hotărîse să-şi dea numele de fată Moruzova. Dar dintr-un motiv straniu, pe care nu şi-l explica, pronunţase în locul lui numele de fată al mamei ei, Konopnicka. Acum era prea tîrziu să mai facă ceva.

Tînărul locotenent tocmai o întreba cum fusese călătoria cu trenul.

— Teribilă! Teribilă! spuse Lisa.

El aprobă din cap, plin de compasiune, şi adăugă doar că măcar puteau să se odihnească în lagăr. Nu era un palat, dar era destul de confortabil. Apoi, mai tîrziu, aveau să fie trimişi mai departe. Lisa îi spuse că n-avea cum să ştie cît de mult însemna să audă o voce prietenoasă. Privea prin fereastra autobuzului peisajul monoton, deşertic, sub cerul arzător, şi îi scăpă întrebarea lui următoare despre ce făcuse în viaţa dinainte. El trebui să i-o repete. Fu încîntat să afle că fusese cîntăreaţă. Deşi nu se prea pricepea la muzică, o asculta cu plăcere, şi una din sarcinile lui era să organizeze concertele care aveau loc în lagăr. Poate dorea şi ea să ia parte? Lisa spuse că avea să participe cu toată plăcerea, dacă vocea ei avea să fie socotită îndeajuns de bună pentru aşa ceva.

— Eu sînt Richard Lyons, spuse el, întinzîndu-i mîna stîngă peste speteaza scaunului.

Ea i-o strînse, stîngaci, cu mîna cealaltă. Numele îi trezea o amintire; şi, în chip surprinzător, se vădi că îl cunoscuse pe unchiul lui. Îl întîlnise odată, într-o vacanţă petrecută în Alpii austrieci.

— V-a crezut mort, spuse ea; şi locotenentul Lyons răspunse cu un surîs crispat:

— Nu tocmai! şi-şi bătu uşor cu cealaltă mînă mîneca goală.

Firește, cunoştea hotelul unde stătuse ea, căci schiase des acolo.

— E un loc frumos, spuse el.

— Da, dar frumos e şi aici, răspunse ea, aruncînd iarăşi o privire afară, peste dunele de nisip din jur. E o lume frumoasă.

Profită de prilej ca să-l întrebe cum ar fi trebuit să procedeze ca să dea de urma unor rude. El scoase un carnet de notiţe şi un creion din buzunarul de la piept şi, folosindu-şi îndemînatic mîna stîngă, atît ca să-şi susţină carnetul cît şi ca să scrie în el, caligrafie numele Berenstein. Îi făgădui să facă cercetări.

— Puteţi fi sigură că şi rudele dumneavoastră vor urmări listele cele noi, spuse el.

Ea îi mulţumi pentru amabilitate şi locotenentul spuse că era o nimica toată, se bucura să-i poată fi de ajutor.

Se scuză apoi ca să treacă spre coada autobuzului, să schimbe cîteva cuvinte şi cu ceilalţi pasageri. Kolia, obosit, adormise şi capul i se legăna pe umărul ei. Ea îşi schimbă puţin poziţia, să poată sta el mai bine. Sînul îi era foarte sensibil. Oricum, trebui să-l trezească în curînd, căci autobuzul se opri. În ciuda oboselii, pasagerii scoaseră exclamaţii de plăcere, văzînd în jur o oază – iarbă verde, palmieri, apă scăpărătoare în soare. Şi clădirea însăşi semăna mai mult cu un hotel decît cu un lagăr de tranzit. Lisa şi fiul ei primiră o cameră numai pentru ei. Mirosea frumos a lemn. Bîrnele erau din cedru şi lemnăria de la fereastră de pin.

Kolia ieşi curînd în explorare împreună cu Pavel Sciadenko, însă Lisa era atît de obosită, încît se trînti imediat în pat. Se trezi în semiîntunericul amurgului, la o bătaie uşoară în uşă. Se gîndi că e Kolia, nesigur dacă aceasta era camera lor. Aşa goală cum era, căci nu despachetase încă, se duse să deschidă uşa. Era locotenentul. Se scuză, roşind tot să o vadă astfel goală, că îi deranjase odihna; trebuia să-şi fi dat seama că avea să se culce devreme. Bîlbîiala lui era jenantă. Voise doar să-i spună că nu găsise nici un Victor Berenstein pe liste; era însă o Vera Berenstein. O ajuta în vreun fel? Era minunat, se bucură ea:

— Vă mulţumesc.

El roşi din nou şi spuse că va continua să încerce să găsească numele soţului ei. Şi se gîndise de asemenea că poate ar fi vrut să afle că mai era cineva cu numele ei de familie oarecum neobişnuit – o femeie, Maria Konopnicka.

— Dar aceasta este mama mea! exclamă ea încîntată.

Bucuros, îi promise că avea să caute mai departe.

Zilele treceau în goană. Era mereu cu ochii în jur pe la mesele din apropiere, la orele de masă, şi mereu i se părea că vede cîte o faţă pe care avea impresia că o recunoaşte. O dată

chiar i se păruse că îl zăreşte pe Sigmund Freud; un bătrîn cu falca într-un bandaj mare, mîncînd – sau încercînd să mănînce – singur. Era mult prea intimidată ca să îl abordeze. Pe lîngă asta, ar fi fost foarte posibil să nu fie el; căci se auzea că bătrînul venise din Anglia. Dar putea oare să nu recunoască expresia aceea plină de noblețe? Cînd îl văzu trăgînd, cu evidente suferințe, cîteva fumuri dintr-o țigară de foi, cu gura care nu era decît o gaură mică în bandajele enorme, fu aproape sigură că era el. Simți un impuls năstrușnic să-i scrie o ilustrată (cu o vedere a lagărului de tranzit, singura care se găsea): „Frau Anna G., vă transmite complimente şi aţi fi dispus să-i faceți onoarea să luați un pahar de lapte împreună cu ea?" Poate o să-l facă să surîdă, amintindu-i de bucătarul-şef de la hotelul alb. Pe cînd se juca absentă cu ilustrata, întrebîndu-se dacă s-o cumpere, îşi dădu seama deodată că preotul bătrîn, uscat, atît de amabil, din jurnalul ei, fusese de fapt Freud; şi se întrebă cum de nu văzuse asta la vremea respectivă. Era atît de limpede. Apoi simți cum o trec şi căldurile şi fiorii de gheață, pentru că el însuşi, un om atît de profund înțelept, trebuie să fi ştiut asta, închipuindu-şi probabil că rîdea de el. Ar fi fost deci lipsit de tact să-i trimită acum o ilustrată care i-ar fi readus toate acestea în minte.

Trecu pe lîngă el într-o zi, pe cînd era împins în scaunul lui cu rotile spre sala de tratament. Capul îi căzuse în piept, şi nu o văzu. Arăta îngrozitor de bolnav şi de nefericit. Dacă i se prezenta acum, ar fi însemnat să arunce astfel îndoieli şi mai serioase asupra exactității diagnosticului lui, şi asta ar fi putut să-l tulbure şi mai rău. Era mai bine să se țină deoparte şi să se roage doar ca doctorii să-l poată ajuta. Păreau în orice caz să ştie ce fac. Medicul tînăr şi surmenat care o văzuse şi pe ea fusese eficient, dar binevoitor. Dar chiar şi aşa, ea se ferise de atingerea lui în părțile dureroase.

— Ce credeți dumneavoastră că nu e cum trebuie? întrebase el, cînd se trăsese îndărăt din fața mîinii lui.

— Anagnoreza, suspinase ea.

Medicamentele pe care i le prescrisese îi mai alinaseră durerea.

Se simţea acum destul de bine ca să poată începe cursurile de limbi străine – chiar în clasa de alături de cea a lui Kolia! Voia să înveţe ivritul aşa cum trebuie. Tot ce ştia acum era un citat pe care i-l repetase doamna Kedrova, varianta în ivrit a proverbului „Multe ape nu pot stinge iubirea, şi nici potopul nu o poate îneca". Îi venise întotdeauna uşor să înveţe limbi străine, iar profesorii erau încîntaţi de progresele pe care le făcea.

Şi totuşi s-ar fi părut că nu era neapărat nevoie să ai sînge evreiesc ca să ajungi aici; căci şi mama ei era trecută pe liste.

În cea de a doua seară – a doua i se părea ei – tînărul locotenent se apropie de masa ei şi o invită, cu timiditate, la dans. Întrucît printre imigranţi erau mulţi muzicieni, inclusiv mai mulţi membri ai orchestrei din Kiev, alcătuiseră repede o formaţie de muzică de dans. La ora meselor domnea o atmosferă destinsă, de camaraderie fericită; perechile căsătorite nu se limitau cu egoism la lumea lor, ci aveau grijă ca şi numeroasele văduve şi văduvi să ia parte la buna dispoziţie generală. Lisa nu se credea în stare să danseze, căci şoldul o făcea să sufere; dar nu voia să-l jignească pe tînărul şi sfiosul ofiţer care fusese atît de amabil cu ea. Făcură într-un fel sau altul faţă valsului; el cu un singur braţ şi ea aproape cu un singur picior! Rîseră pe tema asta. Ieşiră apoi la o plimbare împreună, în aerul răcoros al serii. La marginea oazei el îi arătă un strat iluminat de lăcrămioare. Nu-l deranja deloc că ea sîngera.

Ceea ce păru cu adevărat uimitor – şi totodată considerată un miracol – fu „imigranta ilegală" care îşi făcu apariţia la cîteva săptămîni după primul tren de la Kiev. Veni şchiopătînd prin vie, şi culegătorii de struguri se opriră din lucru şi rămaseră să o privească cu ochii mari de uimire. Liuba Sciadenko rămăsese în camera ei în dimineaţa aceea, cu copiii şi soacra ei; şi auzise ceva zgîriind la uşă. O deschise şi văzu la picioarele ei o pisică mică şi neagră, mieunînd disperat, în sus spre ea. Era

pisica lor, Vaska – slabă ca un schelet şi cu lăbuţele însîngerate; dar era inconfundabilă, Vaska însăşi. Curînd, însă, aceasta se instalase torcînd în braţele Nadiei, bînd lapte dintr-o farfurioară. Într-un fel sau altul, condusă de instinctul inexplicabil pe care-l au pisicile, străbătuse tîrîş străzile oraşelor, pustiuri şi munţi ca să-i găsească. Curînd începuse să pună carne pe oase, se zbenguia prin lagăr şi devenise preferata şi mascota tuturor.

Pisica neagră îşi ocupă locul cuvenit în sărbătorirea zgomotoasă a recoltei de struguri. Fusese o recoltă splendidă şi strugurii erau foarte gustoşi. Lisa îşi încercă pentru prima dată vocea: numai în şoaptă şi doar la refrenul unui cîntec de petrecere. Vocea îi era voalată şi nesigură încă, dar nu o nemulţumi; şi cîteva persoane îşi întoarseră chiar capetele spre ea, ca şi cum s-ar fi întrebat cine cînta acel refren atît de atrăgător.

Pretutindeni unde te învîrteai, dădeai de Vaska! Întrerupse chiar filmul difuzat în lagăr într-o seară. Lisa se ducea de obicei la aceste spectacole pentru că, deşi filmele erau deseori neinteresante – documentare prost realizate –, o ajutau să înveţe limba. În seara apariţiei lui Vaska, ea şi Liuba urmăreau un documentar despre aşezarea din Emmaus. Era înfăţişat spitalul închisorii, unde se afirma că se realizează multe succese în vindecarea unor prizonieri înrăiţi. Printre pacienţii prezentaţi şi cărora li se luaseră interviuri se afla un bărbat pe care Lisa avea impresia că îl recunoaşte, un bărbat cu ochelari, cu înfăţişare agreabilă. Nişte paznici înarmaţi îl încadrau pe cînd era condus printre nişte clădiri. Fu văzut apoi jucîndu-se cu nişte copii într-o sală de recreaţii, şi chiar şi acolo paznicii înarmaţi îl ţineau sub o strictă supraveghere. Comentatorul îi pronunţă numele, Kürten, ca şi cum publicul l-ar fi cunoscut bine; şi Lisa avu într-adevăr impresia că mai auzise numele acesta, şi poate că-i şi văzuse fotografia în ziare, dar nu putea preciza unde şi în ce împrejurare. Era pe punctul s-o întrebe în şoaptă pe Liuba, cînd ecranul se umplu deodată de... Vaska... silueta pisicii

Vaska! Publicul se trezi şi începură hohotele de rîs. Pisica intrase, nu se ştie cum, în cabina de proiecţie; şi acum era văzută pe ecran cum se spăla liniştită pe bot! Publicul bătu din palme cerînd un bis – era cu mult mai distractiv decît filmul!

Şi într-o dimineaţă se treziră cu patru pisicuţe alb cu negru, mieunînd şi ude leoarcă, sugînd de zor la Vaska. Liuba spuse că era un miracol, căci Vaska fusese castrată... Dar pisicuţele erau reale, dincolo de orice posibilitate de îndoială, şi fireşte Vaska deveni prin asta o eroină mai grozavă decît oricînd. Toţi copiii din lagăr stăteau la coadă ca să-i admire pe cei mai noi imigranţi, încercînd s-o mituiască pe Nadia să le dea unul dintre pisoi.

Însă misterul cel mai mare dintre toate era – cum spunea Liuba rîzînd – unde anume era tatăl?

Scoală, draga mea, frumoasa mea, şi vino. Căci, iată, iarna a trecut, ploaia a încetat, flori pe cîmp s-au arătat; şi a sosit vremea cîntării, în ţarină glas de turturea se aude. Porumbiţa mea, ce-n crăpături de stîncă, în loc prăpăstios te ascunzi, arată-ţi faţa! Lasă-mă să-ţi aud glasul! Căci glasul tău e dulce şi faţa ta plăcută.

Citatul acesta îi parvenise într-o scrisoare de la o persoană cu totul neaşteptată. Era pe cîmp atunci cînd veni un om să împartă poşta, şi cînd văzu caligrafia familiară, uitată de mult, fu silită să iasă din şirul lung al culegătoarelor şi să alerge spre singurul loc unde se putea ascunde, la latrină. Atîtea emoţii din trecutul mort se revărsară asupra ei încît chiar avea nevoie să meargă acolo. În cursul anilor petrecuţi la Kiev întîlnise deseori numele lui Alexei în ziare şi îi văzuse fotografia, în poziţie de drepţi între şiruri de bărbaţi în uniformă. Apoi citise despre arestarea lui şi mărturisirile senzaţionale pe care le făcuse. Se bucura acum din inimă aflînd că nu fusese împuşcat, ci i se îngăduise să se alăture celor din diaspora.

Îi scria că fusese întemniţat scurtă vreme la Emmaus şi că acum era alt om. Se afla în momentul acela într-o aşezare din

munţii Bether. Condiţiile erau aspre, dar munceau cu toţii să creeze o viaţă mai bună. Cînd văzuse numele Lisei pe liste, îşi dăduse îndată seama că încă o mai iubea, şi ar fi vrut ca ea să vină şi să-şi împartă viaţa cu el.

Liuba, care nu voia ca prietena ei să plece, insistă să-i arate totuşi avantajele stabilirii lîngă Alexei. E adevărat, el nu vorbea de căsătorie, dar legile acestei ţări noi nu încurajau legăturile oficializate.

Însă Lisa îi răspunse că era prea tîrziu. Îl mai iubea încă, la rîndul ei. Dar dacă ar fi venit să trăiască alături de el, ar fi fost veşnic bîntuiţi de chipul unui copil. Amîndoi aveau prea multe pe conştiinţă.

Într-o zi fu încîntată să audă vocea de argint a Verei Berenstein la radio. În mod neobişnuit pentru Vera, cînta un cîntec religios, o compoziţie pe Psalmul al douăzeci şi treilea. Vocea îi suna mai minunat decît oricînd. Apoi, datorită prieteniei cu Richard Lyons, Lisa putu auzi glasul de argint şi la un telefon cu mulţi paraziţi. Vera îi confirmă că soţul ei nu era aici – nu încă. Era emoţionată şi o copleşi cu întrebări despre fiul ei. Lisa, de fapt, îl pregătea pentru întîlnirea cu adevărata lui mamă, rostindu-i deseori numele, parcă întîmplător, amintindu-şi mereu de ea cu glas tare.

Era greu; mult mai greu decît munca simplă pe care o începuse pe cîmp. Deseori plîngea în taină din cauza asta. Era greu pentru că simţea că ea era mama lui Kolia, iar el simţea că ea era mama lui; şi totuşi, trebuia să îl pregătească să se întoarcă la femeia care îl născuse. Avea să-i fie mult mai uşor să-i dea drumul lui Victor să plece, dacă şi cînd avea să apară. În sinea ei îi părea bine că el nu era încă aici; şi avea remuşcări din cauza asta. Oricît de mult îl iubea, sufletul ei nu-l vedea ca fiind adevăratul şi eternul ei soţ. Ca pentru a face penitenţă, se străduia să-i ajute cît putea mai bine pe cei din jur.

Încercă să-l ajute pe bătrînul despre care credea că ar fi fost Freud. Richard o lăsă să cerceteze documentele privindu-i pe cei care fuseseră trimişi în aşezări. Problema era că nu-şi putea

aduce aminte numele de căsătorie al fiicei lui Freud. Dar cînd găsi numele de Sophie Halberstadt, cu un fiu numit Heinz, îşi spuse că aceştia trebuiau să fie şi îi scrise un bilet scurt doamnei Halberstadt. Parcă drept recompensă pentru această faptă bună, dădu peste fişa vechii ei prietene din Petersburg, Ludmila Kedrova. Şi cînd se întoarse la ea în cameră, printr-una din coincidenţele acelea ciudate, găsi o scrisoare aşteptînd-o pe pat. Era de la Ludmila, care îi spunea că citise numele Lisei pe liste şi că se bucura nespus să afle că era în siguranţă. Ea, Ludmila, nu era încă destul de sănătoasă ca să poată face o călătorie lungă, dar spera să o vadă curînd. O tratau cu radiu; era dureros şi o făcea să se simtă rău. Lucrul era ciudat, căci Lisa parcă îşi amintea că prietenei ei îi extirpaseră sînul, în încercarea de a-i salva viaţa. Se îngrijoră, sperînd că asta nu însemna că îi fusese atins şi celălalt sîn.

Într-o zi fierbinte, fără vînt, Richard Lyons o duse într-un jeep militar pînă jos la ţărmul lacului. Mama ei voia să o întîlnească într-un loc liniştit. Opri jeepul la umbra unor smochini, şi o îndemnă să meargă de acolo pe jos peste dune. De pe creasta dunei ea privi către lac, cu dealurile Iudeii de partea cealaltă, şi văzu acolo o femeie în picioare. Faţa îi era întoarsă, ca şi cînd ar fi fost captivată de norul de praf roşcat de peste umărul ei, acolo, în zare. Nici măcar poalele rochiei nu i se mişcau. Cînd îşi întoarse chipul spre Lisa, aceasta văzu că toată partea stîngă îi era numai piele moartă.

Se plimbară pe malul lacului. Nici una nu ştia ce să spună. În cele din urmă Lisa întrerupse tăcerea: îi părea rău că-şi arsese astfel faţa.

— Da, dar am meritat-o; şi vindecarea asta miraculoasă se petrece aici.

Fiica ei recunoscu glasul de acum mai mult de o jumătate de secol care îi pîrjolea pieptul.

Femeia privi încordată faţa Lisei şi începu să recunoască trăsăturile copilului ei. Remarcînd crucifixul, spuse:

— E al meu, nu? Îmi pare bine că l-ai păstrat.

Între ele exista totuşi o jenă şi o sfială.

Ca să spargă această tăcere dureroasă, Lisa o întrebă de condiţiile din aşezarea unde fusese trimisă, cea de la Cana.

Mama îi surîse trist.

— Măcar nu e cercul cel mai de jos.

Lisa surîse şi ea, din politeţe, dar încurcată; îşi amintea de obiceiul iritant la mamei ei de a nu răspunde niciodată direct unei întrebări.

— Mătuşa ta vine şi ea, spuse mama.

— A! Cînd?

— Curînd.

Un corb trecu în zbor peste lac, cu o bucată de pîine în cioc.

— Şi Iuri, foarte curînd.

Ochii frumoşi, căprui, îngînduraţi ai mamei ei priviră dintr-o parte spre Lisa.

— Ar trebui să îl cunoşti pe fratele tău. Fireşte, sînt sigură că a fost gelos cînd ai sosit tu. Tu eşti altfel; el seamănă cu tatăl lui, asta e evident.

Lisa o apucă de mînă. Mîinile le erau nesigure, stîngace.

— E aici şi tatăl tău, ştiai? o întrebă mama. E la izolare.

— El a fost întotdeauna izolat! spuse Lisa, şi aluzia le făcu pe amîndouă să chicotească, iar asta sparse în cele din urmă gheaţa dintre ele.

Lisa spuse:

— Tu ţii legătura cu el?

— A, da.

— Ai să-i transmiţi dragostea mea?

— Da, sigur. A, şi ai lui – şi ai mei – îţi trimit toată dragostea lor şi abia aşteaptă să te vadă.

Tînăra dădu din cap, încîntată. Mergeau în acelaşi ritm, păşind liniştite pe nisip. Lisa deschise gura să pună o întrebare; dar se răzgîndi. Era mult prea devreme. Şi apoi, ar fi fost doar o simplă curiozitate; nu era important să afle. Singurul lucru important, îngrozitor, fusese moartea; şi acum ştia că nici asta nu fusese adevărat, căci mama ei nu murise, doar emigrase.

Dar, ca şi cum ar fi simţit, mama oftă şi spuse:

— Mi-nchipui că ştii ce s-a întîmplat?

— Cunosc doar faptele. Nu şi împrejurările. Dar nu trebuie să vorbim despre asta, dacă nu vrei. Nu e important. Aş fi fost la fel de şocată şi dacă te-ai fi dus să participi la o conferinţă de călugăriţe.

Mama rîse.

— Greu de crezut! Nu, nu mă deranjează să vorbesc despre asta. Unchiul tău e un om drăguţ. Nu a dus o viaţă uşoară cu Magda. El era sănătos şi normal, dar preferinţele ei se îndreptau în direcţii cu totul diferite. Nu putea face decît foarte puţin pentru el. Nu trebuie condamnată pentru asta; nici ea nu şi-a dat seama decît cînd era prea tîrziu. Eram amîndouă teribil de inocente cînd ne-am măritat. Şi tinere. Neştiutoare ca nişte fluturi. Înţelegi?

— Da, spuse Lisa. Da, începe să se explice.

— Ea a ştiut ce se petrece între noi – cel puţin la început – şi am avut impresia că pentru ea era chiar o uşurare.

Îşi privi îngrijorată fiica.

— Deci, de fapt, spuse Lisa, pe măsură ce ceţurile începeau să se destrame, atunci cînd voi trei... ea cu adevărat voia...

Îşi privi mama, roşi şi îşi abătu iarăşi ochii în altă parte.

— Da, probabil. A fost propunerea ei. Franz şi cu mine am considerat totul foarte jenant. Dar mai tîrziu ea a vrut ca totul să înceteze – presupun că era singură şi geloasă – aşa că unchiul tău şi cu mine am fost nevoiţi să ne întîlnim în taină. Acesta a fost păcatul de neiertat.

— Tata ştia?

— Ştia, dar despre lucrul acesta nu s-a vorbit niciodată. Nu mai dormeam împreună de cînd... practic, de la naşterea lui Iuri. De fapt, nu e chiar adevărat – bineînţeles! O dată la nu ştiu cîtă vreme. Era un om foarte ocupat. Îşi avea munca lui, spionajul lui, amanta lui. Nu-i păsa ce făceam eu, atîta vreme cît respectam aparenţele.

Soarele ardea acum cu toată puterea şi Lisa începea să se simtă rău. Confesiunea mamei fusese o experienţă istovitoare. Întrebă dacă puteau să se aşeze o clipă; era acolo o piatră care le oferea puţină umbră. Se aşezară, rezemîndu-se cu spatele de stînca fierbinte. Mama o întrebă îngrijorată dacă nu i se făcuse rău şi Lisa spuse că era doar puţin ameţită pentru că umblase prin soarele fierbinte. O întrebă dacă ar fi vrut ceva de băut şi, cînd Lisa spuse că da, îşi descheie rochia şi îşi petrecu braţul pe după umerii fiicei s-o tragă la pieptul ei. Primele picături înviorătoare răcorirră sîngele înfierbîntat al Lisei şi capul încetă să i se mai învîrtească. Îşi desprinse buzele şi îşi aşeză mîna cu evlavie peste sînul amplu şi alb al mamei, încununat cu sfîrcul portocaliu.

— Mi-l aduc aminte! spuse cu un mic surîs.

Mama îi întoarse surîsul, spunînd:

— Bea cît vrei. Eu am fost biecuvîntată dintotdeauna cu mult lapte.

— Dar cum...? spuse Lisa, şi mama îi replică, oftînd:

— Ni se trimit atîţia orfani. Nu sînt niciodată destule doici. E şi ăsta un fel de a te face folositoare, nu?

Lisa supse mulţumită întîi de la un sfîrc, apoi de la celălalt. Cu mîna care îşi îmbrăţişa mama pe sub rochie, simţea oasele ţepene, şi surîse în sinea ei gîndindu-se că mama ei purta şi acum corsetul demodat. Cînd termină de băut şi mama îşi încheie rochia, îşi desfăcu la rîndul său bluza şi îi dădu mamei să sugă. Se simţea foarte fericită simţind buzele cum îi sug sfîrcul şi remarcă, mîngîind părul des şi blond al mamei, că o invidia pentru experienţa de a fi dat să sugă copiilor. Potrivindu-şi la loc bluza şi roşind la întrebarea ei, îi răspunse că avea lapte datorită tînărului locotenent englez. Îi spuse cît de mult îi plăcea tînărul acesta, şi cum faptul că el părea să aibă nevoie să fie hrănit şi mîngîiat îi trezise simţăminte materne.

Simţindu-se înviorate şi în puteri, se ridicară şi îşi reluară plimbarea pe malul lacului. Maria Konopnicka spuse:

— Şi eu am simţit că eram bună cu unchiul tău, ca şi tine. Şi am crezut că pot face asta fără să rănesc pe altcineva. Îl mîngîiam pe el. Firește, în parte ne înşelăm singure.

— Da, te-am văzut cum îl mîngîiai, spuse tînăra, cu un zîmbet şiret, pieziş.

— Ştiu! Ah, a fost îngrozitor! Aproape că am murit toţi de inimă atunci! Nu puteam decît să ne rugăm să fi fost prea tînără ca să înţelegi, dar acum se vede că nu erai aşa. Îmi pare rău, Lisa, draga mea. Habar nu avusesem că te aflai încă pe iaht. Sonia avea instrucţiuni foarte precise să nu...

— Nu despre împrejurarea aceea e vorba, mă gîndeam la pavilionul de vară!

Surîse ca s-o necăjească puţin, dar mama rămase serioasă, nedumerită.

— N-am făcut niciodată nimic în pavilionul de vară; sau pe oriunde în altă parte unde puteam fi văzuţi. Aproape totdeauna a fost pe iaht, dacă tatăl tău era la serviciu şi mătuşa ta prefera să rămînă acasă. Am avut întotdeauna grijă.

Roşi din nou, începînd să-şi aducă aminte.

— Stai puţin! Ah, îmi amintesc acum! Da, numai o singură dată! Da, a fost o nebunie din partea noastră! Ne-ai văzut atunci? La vremea aceea nici nu mi-aş fi închipuit că puteai să mergi singură! Da, bineînţeles, îmi aduc aminte! Pictam, nu-i aşa, pe plajă? Îmi rătăceau gîndurile... Trebuie să fi ieşit un tablou îngrozitor! Era o zi foarte călduroasă, nu-i aşa? Aproape ca acum. Atunci unchiul şi mătuşa ta au trecut pe acolo în plimbare şi Magda a vrut să se întindă puţin la soare, aşa că Franz şi cu mine ne-am continuat plimbarea prin parc. O, da, Dumnezeule!

Surîse, şi roşeaţa, peste partea necarbonizată a feţei, deveni şi mai aprinsă.

— Dar ne sărutam doar, nu-i aşa?

Lisa scutură din cap energic, dar ironică continuă:

— Erai doar pe jumătate goală!

— Eram? O, Doamne! E adevărat! Îmi amintesc! Trebuie să fi fost nebuni!

Izbucni dintr-o dată într-un rîs neașteptat, în hohote, și Lisa văzu dinții perlați, regulați, pe care-i cunoștea atît de bine.

— Era o atracție de natură sexuală, foarte puternică, trebuie să recunosc asta. Firește, încercam să mă conving că eram cu adevărat îndrăgostită. Și știi, aș putea să ți-l citez pe Pușkin: „Cînd ne-ntîlnim din nou / În umbra aceea a măslinilor / Sub un cer care e totdeauna atît de albastru / O, scumpa mea, vom împărți între noi / Sărutul plin de dragoste..." chestii de felul acesta pot să-ți spun cîte vrei! E totdeauna greu pentru noi, femeile, să recunoaștem că e vorba mai ales de dorința sexuală. Ți s-ar părea probabil mai ușor de iertat, dacă ar fi fost o iubire nemuritoare; dar, cinstit vorbind, nu pot spune că a fost așa ceva.

— Nu, m-ai înțeles greșit, spuse Lisa. Eu nu trebuie să iert nimic. Găsesc doar că totul e foarte interesant.

Luă iarăși mîna mamei ei.

— De fapt, pot să înțeleg toate astea. Emoția călătoriilor cu trenul ca să te întîlnești cu iubitul tău, știind că și el făcea drumul, la fel de emoționat, spre tine. M-am gîndit mereu la asta.

— Da! recunoscu mama surîzînd tristă.

— Ca niște linii care se întîlnesc pe o hartă! Bolnavi de dorință – abia așteptînd! Și voluptatea de a ști că faci ceva interzis.

Mama își aplecase capul.

— Da, și asta! A fost un mare păcat.

— Da, chiar dacă a fost, viitorul e cel care contează, nu trecutul. Știu că sună banal, dar e adevărat.

Mama se opri deodată, își ascunse capul în mîini și rămase locului tremurînd.

— Incendiul acela! Asta a fost înspăimîntător, înspăimîntător!

Continuă să tremure încă mult timp. Apoi îşi lăsă mîinile în jos şi spuse cu voce nesigură:

— A fost în a doua noapte cred. Nu ne mai văzuserăm de trei luni, şi eram însetaţi unul de altul. Trebuie să ştii cum e, cînd eşti în pat cu cineva, simţurile îţi sînt mai puţin treze, te-ai închis parcă faţă de tot ceea ce e în afara ta. N-am auzit nimic, n-am simţit nici un miros deosebit. Pe urmă, cînd am terminat, am simţit fumul şi am început să tuşim. Am auzit un fel de muget dincolo de uşa noastră. Franz s-a dus să deschidă uşa, dar afară era pur şi simplu iadul.

Se contorsionă de parcă ar fi fost iarăşi cuprinsă de flăcări, ea însăşi flacără.

— Acum s-a terminat, spuse Lisa, luînd mîna mamei sale. Treptat, aceasta se linişti. Oricum, continuă Lisa, cred că acolo unde există dragoste, de vreun fel sau altul, există speranţa mîntuirii.

Avu o clipă imaginea unei baionete fulgerînd asupra unor coapse desfăcute şi se corectă în grabă:

— Oriunde există dragoste în inimă.

— Tandreţe.

— Da, exact!

Se plimbau mai departe pe malul lacului. Soarele coborîse, şi cerul şi ziua erau mai răcoroase. Corbul se întoarse să plutească iarăşi peste apele lacului, şi un fior o străbătu pe Lisa pe şira spinării. Se opri.

— Asta e Marea Moartă? întrebă ea.

— A, nu! spuse mama cu un rîs arginitiu; şi îi povesti că apa de aici era alimentată de rîul Iordanului şi acest rîu, la rîndul său, era alimentat de pîrîul Şerith. Aşa că vezi că apa e totdeauna limpede şi proaspătă.

Fiica aprobă din cap, uşurată, şi cele două trecură mai departe.

Alb era vîntul care venea dinspre coline. Soarele apusese peste deşert şi lumina lui arzînd printr-o furtună depărtată de praf se destrămă în cercuri, alcătuind imaginea unei roze.

Drumul de-a lungul lacului le purtă pînă într-un mic sat, unde intrară într-o tavernă să caute ceva de mîncare. Cele două femei erau jenate, căci înăuntru nu erau decît bărbaţi – pescari care vorbeau despre ce prinseseră peste zi, în faţa cîte unui pahar de vin. Bărbaţii aceştia le ignorară cuviincioşi pe străine. Patronul, care le salutase cu multă politeţe, era foarte bătrîn, şovăielnic şi foarte încet în mişcări. Cînd se apropie iarăşi cu mersul lui tîrşîit să le umple la loc paharele ezită, căci cel al Lisei era încă pe trei sferturi plin, şi ea îşi aşeză mîna peste el ca să arate că nu mai voia. Însă hangiul îşi reluă gestul ospitalier şi vinul se scurse peste mîna tinerei femei, şi de acolo şiroi mai departe pe masă. Ea nu-şi trase mîna, iar patronul continuă să toarne. Lisa îi mulţumi serioasă, dar cînd bătrînul se îndepărtă cu mersul lui tîrşîit, ducînd cu el sticla goală, cele două femei izbucniră într-un hohot de rîs înfundat. Mama nici nu mai ştia ce să facă, îşi strîngea mîinile peste burtă, se răsucea pe scaun, îşi ascunse capul în mînă ca să mascheze lacrimile de rîs care-i ţîşneau din ochi, îşi muşca buzele, arătînd cu degetul spre mîna leoarcă a Lisei şi continua să se zgîlţîie tăcută.

În tavernă era şi o cabină telefonică. Încă înecîndu-se de rîs, Lisa se duse şi ridică receptorul. Ceru numărul pe care i-l dăduse mama. Îi răspunse tatăl ei, şi lucrurile fură la fel ca altădată.

— Ce faci, tată?

— Foarte bine. Tu ce faci?

— A, sînt bine.

— Ai nevoie de bani?

— Nu, am tot ce-mi trebuie.

— Da, să m-anunţi dacă ai nevoie de ceva. Ai grijă de tine.

— Da. Şi tu.

Dar cel puţin stătuse de vorbă cu el, pe linia aceea plină de paraziţi, şi într-o zi s-ar fi putut chiar să poarte o adevărată conversaţie.

Cînd Lisa se întoarse în lagăr, o lună plină strălucea pe cerul acoperit de stele calme. Dar în scena care o întîmpină nu era nimic calm. Pe teritoriul lagărului, şi întinzîndu-se pînă departe în deşert, erau acum corturi înălţate, sau pe cale de a fi ridicate. Se întindeau departe spre zare, în toate părţile. Ofiţerii tineri erau peste tot dirijînd operaţiunea gigantică. Lisa îl zări pe Richard Lyons, cu faţa slabă strălucind de sudoare în lumina lunii şi cicatricea lividă pe obraz. Alerga de colo-colo, cu singurul braţ comandîndu-le ajutoarelor harnice, şi cravaşa de ofiţer zvîcnea încolo şi încoace cu bagheta unui şaman. O văzu pe Lisa, îi comandă sergentului „să-i dea înainte" şi se îndreptă spre ea.

— Ia te uită, e ro-oza din Şaron! spuse el, surîzînd.

Era porecla plină de afecţiune, cu care-i plăcea s-o tachineze. Îi explică repede că astăzi sosiseră mai bine de zece trenuri încărcate cu oameni. În fiecare zi veneau alţii. Cu cît se construiau mai repede cabanele suplimentare, cu atît mai repede se umpleau şi era mereu nevoie de altele şi altele. Dar nimeni nu putea fi întors din drum; căci oamenii aceştia nu aveau unde altundeva să se ducă. Vîrîndu-şi cravaşa la cingătoare, scoase un pachet de ţigări din buzunar, îl deschise, scăpără un chibrit, îşi aprinse ţigara, puse cutia de chibrituri şi pachetul de ţigări la loc în buzunar – toate cu îndemînatica lui mînă stîngă. Pufăi din ţigară şi privi alături de ea scena tăcută, agitată, scăldată în lumina lunii.

— Unde corturile Israelului strălucesc noaptea! citä el.

Multe mii de imigranţi aşteptau acolo, în picioare, alături de mizerele lor lădiţe de lemn şi strîngîndu-şi la piept bocceluţele de cîrpe şi zdrenţe legate cu sfoară. Păreau, nu trişti – istoviţi; nu slabi – scheletici; nu minioşi – răbdători. Lisa oftă.

— De ce sînt toate astfel, Richard? Am fost creaţi să fim fericiţi şi să ne bucurăm de viaţă. Ce s-a întîmplat?

El clătină din cap nedumerit şi suflă fumul pe nări.

— Oare am fost creaţi să fim fericiţi? Tu eşti o optimistă incurabilă, bătrînico!

Își strivi țigara și-și scoase cravașa de la brîu.

— Avem nevoie disperată de infirmiere, spuse el. Poți să ne dai o mînă de ajutor?

Arătă cu cravașa spre unitatea sanitară. Paturile de campanie erau întinse peste tot pe pămînt. Siluete în alb se grăbeau încolo și încoace printre ele.

— Da, sigur, spuse ea.

Se grăbi spre unitate, rupînd-o la fugă; și numai în clipa aceea își dădu seama că toată ziua nu o mai duruse pelvisul, și nici sînul.

Simți în nări aroma unui pin. Nu-i putea da un nume... o tulbura într-un chip anume, tainic, dar o făcea fericită.

CUPRINS

Cuvîntul traducătorului 5

Prolog 7
I *Don Giovanni* 15
II Jurnalul de la Gastein 27
III Frau Anna G. 78
IV Stațiunea balneară 126
V Vagonul de dormit 193
VI Lagărul 221